

ตัวแบบการจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4
เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งความสุข

พระมหาธีรเดช โปธิทอง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

พ.ศ. 2558

MANAGEMENT MODEL OF THE GENERAL BUDDHIST SCRIPTURE SCHOOL,
GROUP 4 AS A HAPPINESS ORGANIZATION

PHRAMAHA TEERADET PHOTONG

GRAD VRU

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PUBLIC ADMINISTRATION
IN PUBLIC ADMINISTRATION
GRADUATE SCHOOL
VALAYA ALONGKORN RAJABHAT UNIVERSITY
UNDER THE ROYAL PATRONAGE PATHUM THANI

2015

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	ตัวแบบการจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งความสุข
ชื่อนักศึกษา	พระมหาธีรเดช โพธิ์ทอง
รหัสประจำตัว	53B73330105
ปริญญา	รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา	รัฐประศาสนศาสตร์
ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง
กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สอาด บรรณเจตฤทธิ อาจารย์ ดร.บุญเรือง ศรีเหรียญ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 และ 3) เพื่อเสนอแนะตัวแบบการจัดการที่เหมาะสมของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งความสุข การวิจัยนี้เป็นวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณดำเนินการโดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 400 รูป จากผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา และนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ใน 8 จังหวัด โดยการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ มีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.75 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 21 รูป/คน จากผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา โดยเลือกแบบเจาะจง และการสนทนากลุ่ม จำนวน 9 รูป/คน จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักพุทธธรรมเพื่อประเมินและตรวจสอบความเหมาะสมของตัวแบบ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการแบบอุปมานิเคราะห์และการตีความ

ผลการวิจัย พบว่า

1) การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.70$, S.D.= 0.98) และเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ (1) ความสุขจากการมีคุณธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.85$, S.D.= 0.99) (2) ความสุขจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.84$, S.D. = 0.95) (3) ความสุขจากความสามารถปรุงแต่ง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.73$, S.D. = 0.88) (4) ความสุขจากการเสพ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.56$, S.D. = 0.91) และ (5) ความสุขเหนือการปรุงแต่ง อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.51$, S.D. = 0.93)

2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ประกอบด้วย (1) ปัจจัยสร้างความสุข ($\beta = 0.275$) ได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ด้านสถานการณ์ทางการเงิน ด้านสังคมและเพื่อนฝูง ด้านสุขภาพ และด้านเสรีภาพส่วนบุคคล (2) หลักไตรสิกขา ($\beta = 0.251$) ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยตัวแปรทั้งสองนี้สามารถ

อธิบายความผันแปรของการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ได้ร้อยละ 88.36 ($R^2 = 0.8836$) ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึกสรุปได้ว่า ปัจจัยร่วมประกอบด้วย องค์กรแห่งความสุข ความสุขมวลรวมประชาชาติ วิธีสร้างความสุขในพระพุทธศาสนา คุณภาพชีวิตกับพุทธศาสนา พุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง และหลักพุทธธรรม โดยก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวมีสถานะทางการเงินที่ดี มีสิ่งแวดล้อม สังคมและเพื่อนฝูง สุขภาพที่ดี มีเสรีภาพส่วนบุคคลในการแสดงความคิดเห็น มีคุณค่าของตนเอง โดยใช้หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นฐานพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความสุขอย่างแท้จริง และยั่งยืน

3) ข้อเสนอแนะตัวแบบการจัดการที่เหมาะสมของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งความสุข ซึ่งสังเคราะห์จากการสนทนากลุ่มสรุปได้ดังนี้ (1) องค์กรประกอบพื้นฐาน โดยการสร้างความสุขจากการเสพวัตถุ (ศีลภาวนา) โดยเน้นการรักษาศีล 5 ศีล 8 และศีล 10 และเน้นการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการใช้ชีวิตในความไม่ประมาท (2) องค์กรประกอบสนับสนุน โดยการส่งเสริมความสุขจากการมีคุณธรรมที่เน้นการสร้างศรัทธาในการทำความดี การประหยัด การแบ่งปัน สร้างความสุขจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง และความสุขจากความสามารถปรุงแต่ง (สมาธิภาวนา) เน้นการสร้างความสุขทางใจ มีความสงบเย็น และ (3) องค์กรประกอบ การบูรณาการ เป็นความสุขเหนือการปรุงแต่ง (ปัญญาภาวนา) ด้วยการรู้เท่าทันชีวิตรู้เท่าทันโลก และการทำจิตให้สงบ ซึ่งเป็นผลจากปัจจัยสร้างความสุขและหลักไตรสิกขาโดยใช้กลยุทธ์การพัฒนาให้เป็นโรงเรียนต้นแบบแห่งการเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม

Thesis Title	Management Model of the General Buddhist Scripture School, Group 4 as a Happiness Organization
Student	Phramaha Teeradet Photong
Student ID	53B73330105
Degree	Doctor of Public Administration
Field of Study	Public Administration
Thesis Advisor	Professor Dr.Boonton Dockthaisong
Thesis Co-Advisors	Assistant Professor Dr.Sa-ard Banchirdrit Dr.Boonrueng Sriharun

ABSTRACT

The purposes of this research were 1) to study the integration of Buddhism principles in the management of the General Buddhist Scripture School, Group 4 2) to study the factors affecting the integration of Buddhism principles in the management of the General Buddhist Scripture School, Group 4 and 3) to propose an appropriate management model of the General Buddhist Scripture School, Group 4 as a happiness organization. This research was conducted using mixed methods of research: Quantitative and qualitative research. The quantitative research employed a sample of 400 respondents composed of the administrators, teachers and educational personnel and students of the General Buddhist Scripture School, Group 4 in 8 provinces. They were selected by simple random sampling. The tool for data collection was a 4-level rating scale questionnaire with a reliability of 0.75 and the data were analyzed by the statistics of percentage, mean, standard deviation, and multiple regression analysis. The qualitative research was conducted by in-depth interviews 21 purposively selected key informants of the administrators, teachers and educational personnel. A focus group discussions was conducted by 9 experts in Buddhism principles in order to evaluate and examine the proposed model. The data were analyzed by analytic induction and interpretation.

The research findings were as follows:

1) The integration of Buddhism principles in the management of the General Buddhist Scripture School, Group 4 was, overall, at a high level ($\bar{X} = 2.70$, S.D. = 0.98). Ranked from high to low were (1) happiness of morality was at the high level ($\bar{X} = 2.85$, S.D. = 0.99) (2) the happiness of right livelihood was at the high level ($\bar{X} = 2.84$, S.D. = 0.95) (3) the happiness of mental formation ($\bar{X} = 2.73$, S.D. = 0.88) (4) the happiness of material consumption was at the high level ($\bar{X} = 2.56$, S.D. = 0.91) and (5) the happiness of the upon mental formation was at a low level ($\bar{X} = 2.51$, S.D. = 0.93).

2) The factors affecting the integration of Buddhism principles in the management of the General Buddhist Scripture School, Group 4 consisted of (1) the happiness creation factor ($\beta = 0.275$); which included the aspect of family relations, the aspect of financial situation, the aspect of society and peers, the aspect of health,

the aspect of environment and the aspect of personal freedom, and (2) The three fold training principles ($\beta = 0.251$); which included sila, smadthi and panna. These two variables explained 88.36 ($R^2 = 0.8836$) of the variation in the integration of Buddhism principles in the management of the General Buddhist Scripture School, Group 4. Important for the creation of aggregate happiness were the concepts of happiness, gross national happiness, creation of happiness in a Buddhism method, quality of life and Buddhism, Buddhism for Sufficiency Economy, Buddhism for good family relationships, good financial status, good environment, good society and friends, personal freedom of thought, valuing oneself, and also the integration of the threefold training for the creation of happiness. This approach is based on Buddhism principles consisting of the three study areas (morality, concentration and wisdom) for true and sustainable happiness.

3) The proposed management model of the General Buddhist Scripture School, Group 4 as a happiness organization was synthesized from the focus group discussion as follows: (1) the fundamental element; creation of happiness of material consumption sila-bhavana by focusing on precepts 5, 8 and 10 and focusing on Sufficiency Economy principles and so as to lead a non-wasteful life, (2) the support element; creation of moral happiness focused on good faith, saving, and sharing, happiness with one's livelihood and the happiness of mental formation smadthi-bhavana by having a peaceful and calm mind, and (3) the integrated element; happiness beyond mind panna-bhavana by knowing one's own life and world and having a calm mind which results from the happiness creation factor and the threefold training principles based on the strategy to develop a prototype school of learning to promote both the worldview and Dhamma perspectives and peaceful of mind.

GRAD VRU

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ด้วยดี เนื่องจากได้รับความเมตตาจาก พระเดชพระคุณ พระธรรมเสนานูวัตร เจ้าอาวาสวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร และรองเจ้าคณะภาค 5 ที่ได้มอบทุนการศึกษาตลอดหลักสูตร ซึ่งเป็นผู้จุดประกายความคิดและสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้วิจัย

ขอเจริญพรขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง ผู้กระตุ้นทางความคิดในการต่อยอดนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สอาด บรรณเจตฤทธิ ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหาร และอาจารย์ ดร.บุญเรือง ศรีเหรียญ ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัยที่สละเวลาอันมีค่าอย่างมากถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้วิจัย พร้อมทั้งได้ให้คำแนะนำปรึกษาอย่างดียิ่ง

ขอเจริญพรขอบคุณ อาจารย์ พลเอก ดร.เกษมชาติ นเรศเสนีย์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม และอาจารย์ ดร.บุญเลิศ ไพรินทร์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่คอยปรับกรอบแนวความคิดให้เป็นระบบสามารถมองภาพได้อย่างชัดเจนจนเกิดความเข้าใจใหม่ในการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเป็นเป้าหมายและที่พึงใหม่ทั้งของแวดวงวิชาการและพระพุทธศาสนา

ขอเจริญพรขอบคุณ คณาจารย์ทุกท่านของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ที่ได้ให้ความรู้ทำให้ผู้วิจัยสามารถใช้ความรู้มาใช้ในการดำเนินงานวิจัยจนสำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ที่กรุณาให้ข้อมูลที่มีความสำคัญต่อการวิจัยในครั้งนี้

ขอเจริญพรขอบคุณ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้ให้ความกรุณาตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ คำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงานการวิจัย

คุณค่าและประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชา กตเวทิตาคุณแด่ พระเดชพระคุณพระธรรมเสนานูวัตร เจ้าอาวาสวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร พระศรีรัตนมุนี ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช พระครูกิตติรัตนานุกูล ผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช พระครูพินิตรัตนารักษ์ (วรเทพ) พระครูวินัยธรเพลิน นิम्मโล ผู้มีพระคุณ รวมทั้งบิดามารดาผู้บังเกิดเกล้า ครู อาจารย์ ผู้เขียนตำราเอกสารที่ผู้วิจัยได้อาศัยข้อมูลของท่านในการใช้อ้างอิงงานวิจัย ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและสนับสนุนในการทำวิจัยในครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงทุกท่าน

พระมหาธีรเดช โพธิ์ทอง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อไทย.....	ก
บทคัดย่ออังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามในการวิจัย.....	5
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	5
1.5 ข้อจำกัดของการวิจัย.....	6
1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	6
1.7 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	7
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการ.....	9
2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับความสุข.....	11
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความสุข.....	15
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับความอยู่เย็นเป็นสุข.....	26
2.5 องค์กรแห่งความสุข.....	34
2.6 แนวคิด “ความสุขมวลรวมประชาชาติ” ของภูฏานกับการพัฒนาความสามารถ ของมนุษย์.....	41
2.7 วิธีการสร้างความสุขในทางพระพุทธศาสนา.....	55
2.8 คุณภาพชีวิตกับพระพุทธศาสนา.....	60
2.9 พระพุทธศาสนากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	63
2.10 หลักพุทธธรรม.....	68
2.11 หลักไตรสิกขา.....	74
2.12 ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4.....	85
2.13 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	91

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	169
3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ.....	169
3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ.....	172
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	176
4.1 สภาพปัจจุบันของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4.....	176
4.2 แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4	193
4.3 นำเสนอแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4	202
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	207
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	207
5.2 อภิปรายผล.....	220
5.3 ตัวแบบสังเคราะห์จากการวิจัย (Synthesis Model) การบูรณาการหลักพุทธธรรม ในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4.....	223
5.4 ข้อเสนอแนะ.....	224
บรรณานุกรม.....	227
ภาคผนวก.....	249
ภาคผนวก ก ประกาศมหาเถรสมาคมว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2553 ประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2555.....	250
ภาคผนวก ข ประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2555	255
ภาคผนวก ค รายชื่อผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก (In-Depth Interview).....	260
ภาคผนวก ง รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group).....	263
ภาคผนวก จ แบบตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการ สร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4.....	265
ภาคผนวก ฉ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	271
ประวัติผู้วิจัย.....	283

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1	จำนวนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4..... 87
2.2	จำนวนครูและบุคลากร กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4..... 88
2.3	จำนวนนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4..... 89
3.1	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง..... 170
4.1	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขความสัมพันธ์ในครอบครัวของนักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4..... 176
4.2	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขด้านสถานการณ์ทางการเงิน ของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4..... 177
4.3	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขด้านสิ่งแวดล้อมของนักเรียนโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4..... 177
4.4	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขด้านสังคมและเพื่อนฝูงของนักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4..... 178
4.5	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขด้านสุขภาพของนักเรียนโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4..... 178
4.6	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขด้านเสรีภาพส่วนบุคคลของนักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4..... 179
4.7	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขภาพรวมการบูรณาการหลักพุทธธรรม สร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4..... 179
4.8	ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยด้านไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)..... 180
4.9	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้าง ความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4..... 181

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	8
2.1	จำนวนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4.....	86
5.1	ตัวแบบสังเคราะห์จากการวิจัย.....	223

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความสุขเป็นสิ่งที่คนทุกคนต้องการ เป็นเป้าหมายหลักของการดำเนินชีวิตแต่ไม่มีใครที่จะสมหวังและผิดหวังตามที่ตั้งใจไว้ทั้งหมด แต่ชีวิตที่ยังดำรงอยู่ก็ต้องดำเนินต่อไปและทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ชีวิตต้องการที่เรียกว่าความสุขตราบนั่นล้มหายใจดังที่ ประเวศ วะสี (2532) ได้กล่าวไว้ว่ามนุษย์เรานั้นต่างพยายามแสวงหาความสุขด้วยวิธีการต่างๆ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเสมอไป หากเราไม่มีความสุขก็ยอมทำให้คนที่อยู่รอบๆ ข้างไม่มีความสุขไปด้วยช่วงชีวิตของคนเรานั้นไม่ได้ยืนยาวมากนัก หากจะมีวิธีที่จะทำให้ชีวิตของเราที่มีอยู่เป็นชีวิตที่มีความสุขมีความปิติยินดีอยู่ทุกวันนั้นหมายถึงชีวิตของคนรอบข้างก็จะมีความสุขไปด้วยซึ่ง จินตนา สมธวัชเวช (2547) ได้กล่าวไว้ว่า ความสุขนั้นคือสภาพชีวิตที่เป็นปกติไม่หวั่นไหวอันเป็นผลจากการมีความสามารถในการจัดการปัญหาในการดำเนินชีวิต มีศักยภาพที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยครอบคลุมถึงความดีงามภายในจิตใจภายใต้สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าผู้ที่มีความสุขนั้นจะต้องมีความสามารถในการจัดการปัญหาที่ผ่านเข้ามาในชีวิตอย่างไม่หยุดหย่อนไปพร้อมกันกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองในด้านต่างๆ ไปพร้อมๆ กันแต่บางคนอาจจะไม่เป็นเช่นนั้น จึงต้องมีการพัฒนาและช่วยเหลือให้บุคคลพัฒนาตนเองเพื่อที่จะสามารถจัดการปัญหาและสามารถดำเนินชีวิตเป็นชีวิตที่มีความสุขทั้งกายและใจในสภาพการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การพัฒนาตนคือการดำเนินการหรือการกระทำกิจกรรมใดๆ ก็ตามทีบุคคลได้ปฏิบัติแล้ว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ทักษะความสามารถทัศนคติและบุคลิกภาพในทางที่ดีขึ้น เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติทั้งในปัจจุบันและอนาคต (สุณี เชื้อสุวรรณ, 2542) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการพัฒนาตนมีประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมและการพัฒนาตนนั้นมีอยู่หลายด้าน

มนุษย์มีความต้องการในชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น บางคนต้องการความร่ำรวย บางคนต้องการได้รับความรักใคร่จากผู้อื่น บางคนต้องการมีชื่อเสียง ฯลฯ ซึ่งความต้องการทั้งหมดนั้นเป็นไปตามทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ ของ อับราฮัม เอเชช มัสโลว์ (Maslow, et al., 1998) สังคมไทยในปัจจุบันมีความรีบเร่งและการแข่งขันมากขึ้น กล่าวคือ ทุกคน ทุกครอบครัวต่างมีหน้าที่เพื่อหารายได้ ส่งสมเงินทองให้มากๆ เป็นสำคัญ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข บางครอบครัวทั้งให้เด็กอยู่กับตายาย ปู่ย่าหรือผู้สูงอายุไว้ตามลำพังเพื่อจะได้เข้ามาในเมืองเพื่อหางานทำในปี พ.ศ.2537 เด็กถูกทอดทิ้งจำนวน 5,748 คน มีผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งจำนวน 2,200 คน ต่อมาในปี พ.ศ. 2546 มีเด็กถูกทอดทิ้งเพิ่มขึ้นเป็น 6,192 คน และมีผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งเพิ่มเป็นจำนวน 2,991 คน (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม, 2549)

การแสวงหาความสุขเป็นความปรารถนาเบื้องต้นที่สุดของมนุษย์ทุกคน การพัฒนาสังคมจึงควรมีจุดหมายที่ทำให้คนในสังคมมีความสุขอยู่เย็นเป็นสุข การพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลักของโลกในยุคปัจจุบันหรือการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม-เสรีนิยมที่มีกรอบคิดมากกว่า “ผลิตมาก รวยมาก สุขมาก” ทำให้ผู้คนในยุคบริโภคนิยมจึงดำเนินชีวิตไปด้วยความรีบเร่งในการแสวงหาความสำเร็จเพื่อการได้มาซึ่งความสุขแต่สิ่งที่ปรากฏกลับเป็นไปในทางกลับกันดังที่ พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวใน

คราวปาฐกถาธรรมเรื่อง “วิถีพุทธในยุคบริโภคนิยม” ความว่า “ทั้งที่ผู้คนในยุคสมัยใหม่นั้นมีความมั่งคั่ง และพร้อมทางเทคโนโลยีและเครื่องอำนวยความสะดวกสบายมากมายซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้น่าจะทำให้ผู้คนมีความสุขได้อย่างเต็มที่ แต่จะเห็นได้ว่าสภาพสังคมในยุคปัจจุบันกลับมีการปรากฏขึ้นของโรคร้ายต่างๆ เช่นโรคเครียด โรคซึมเศร้าหรือแม้กระทั่งโรคที่เกิดจากความผิดปกติในการบริโภคซึ่งโรคต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีสาเหตุสำคัญมาจากความเครียดและความวิตกกังวล นอกจากนี้การฆ่าตัวตายและการทำแท้งได้มีอัตราที่เพิ่มขึ้นและกลายเป็นปัญหาของสังคมซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอทางจิตใจของมนุษย์” (พระไพศาล วิสาโล, 2553)

สถาบันพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้นำแนวคิดของดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขมาจากปรัชญาของอมาตยา เช่น จากประเทศอินเดีย โดยในปี ค.ศ.1985 เซน กล่าวไว้ว่า ความอยู่ดีมีสุขควรชี้วัดจากบทบาทหน้าที่และความสามารถของผู้คน ดังนั้น หากพิจารณาถึงความอยู่ดีมีสุขของคนไทย จะต้องมีการจัดอันดับจาก การมีสุขภาพดี การได้รับการศึกษาดี รวมไปถึงความสามารถในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อที่จะมีรายได้เพียงพอต่อตนเองและครอบครัว นอกจากนี้ความอยู่ดีมีสุขต้องมาจากการมีครอบครัวที่ดี การอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและการมีรัฐบาลที่บริหารงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลด้วย ดังนั้น ดัชนีความอยู่ดีมีสุขจึงควรเป็นดัชนีที่มีองค์ประกอบ 7 ประการ ดังนี้ 1) สุขภาพ 2) ความรู้ 3) ชีวิตการทำงาน 4) รายได้และการกระจายรายได้ 5) ชีวิตครอบครัว 6) สิ่งแวดล้อม และ 7) ธรรมาภิบาล

ความสุขเป็นเรื่องสำคัญที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเราแต่ละคนตลอดทั้งชีวิต ต่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนคนที่เรียนอย่างมีความสุขจะเรียนได้ดีกว่า เติบโตเป็นคนดี ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนและสังคมได้ดีกว่า ดังนั้นความสุขจึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่ต้องเรียนรู้สร้างและเผยแพร่ให้คนอื่นได้รับรู้ได้มีความสุขมากขึ้น แทนที่เรามุ่งแต่จะเรียนวิชาชีพเพื่อหารายได้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและไม่ได้นำไปสู่ชีวิตที่มีความสุขเสมอไป การมีเงินหรือการหาเงินกลายเป็นจุดหมายปลายทางที่ทุกคนคิดว่าเป็นเครื่องมือในการหาความสุข แต่คนที่ฉลาดรวมทั้งนักธุรกิจที่สนใจจึงหันมาสนใจในเรื่องของความสุข รวมทั้งผู้นำประเทศที่คิดว่าความสุขจะทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสุข จึงมีการพัฒนาความสุขประชาชาติขึ้น (GNH) แทนการพัฒนาผลิตภัณฑ์มวลรวมของประชาชาติ (GNP) ที่เห็นได้ชัดเจนคือประเทศภูฏาน (วิทยากร เชียงกูร, 2548)

แนวคิดเรื่องสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2549) ได้กล่าวว่า “ผู้คนในยุคสมัยปัจจุบันนี้ทั้งที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกหรือเครื่องบำรุงความสุขมากมาย แต่ปรากฏว่าคนยังไม่มีความสุขหรือกลับมีทุกข์หนักขึ้น นั่นเป็นเพราะความสุขที่ผู้คนหากันนั้นไม่ได้เป็นความสุขในตัวหรือไม่ได้มีอิสรภาพในตัวเอง แต่เป็นความสุขแบบพึ่งพาโดยการฝากความสุขไว้กับวัตถุภายนอกซึ่งหากมองให้ลึกกลงไปนั้นสะท้อนให้เห็นว่า สภาพจิตของผู้คนในยุคบริโภคนิยมเป็นสภาพจิตที่ขาดความสุขซึ่งเป็นเรื่องของการขาดการพัฒนาทางจิตใจ ผู้คนมีจิตใจที่ไม่เข้มแข็งควบคุมบังคับจิตใจตนเองไม่ได้ขาดความสุขภายในจิตใจและจากความสัมพันธ์ในสังคมหรือจากการอยู่กับสิ่งแวดล้อมทั่วไปดังนั้นถ้ามนุษย์ไม่รู้หรือไม่เข้าใจระบบการดำเนินชีวิตของตนและไม่ตระหนักถึงการพัฒนาการดำเนินชีวิตให้เป็นอยู่ด้วยดีก็ย่อมจะอยู่ในวังวนของปัญหาชีวิตและสังคมซึ่งเรียกว่าไม่มีสุขภาวะ”

นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมาผู้ที่มีศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามีกิจวัตรสำคัญที่จะต้องทำอยู่ 2 ประการคือคันถธุระและวิปัสสนาธุระ การศึกษาเล่าเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า นวังกส์ตฤตศาสน์จนสามารถจำได้คล่องปากขึ้นใจเรียกว่า “คันถธุระ” ส่วนการเล่าเรียนวิธีปฏิบัติสมาธิและฝึกอบรมจิตใจของตนจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมทั้งปวงและมีจิตหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลายเรียกว่า “วิปัสสนาธุระ” การศึกษาเล่าเรียนทั้ง 2 ประการนี้ถือว่ามีความสำคัญเท่ากันเพราะเป็นความรู้พื้นฐานที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วพระสงฆ์สาวกได้ช่วยกันท่องจำหลักคำสอนในศาสนาทั้งหมดซึ่งในระยะแรกยังเรียกรวมกันว่าพระธรรมวินัยต่อมาจึงได้แบ่งออกเป็น 3 ปีกุฎ คือพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก พระธรรมวินัยเป็นภาษาบาลีแล้วถ่ายทอดต่อๆ กันมาด้วยมุขปาฐะโดยการท่องจำเป็นคณะเป็นการแบ่งกันทรงจำคือ 1) ผู้ที่ชำนาญทางพระวินัยก็ศึกษาทรงจำพระวินัยเรียกว่าพระวินัยธร 2) ผู้ชำนาญทางพระสุตตรก็ศึกษาทรงจำพระสุตตรเรียกว่าพระสุตตันติกะ และ 3) ผู้ที่ชำนาญทางพระอภิธรรมก็ศึกษาทรงจำพระอภิธรรมเรียกว่าพระอภิธัมมิกะ (พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), 2538

การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์มีการพัฒนาความรู้ ความสามารถ สติปัญญา เจตคติอันมีคุณค่าในสังคม การจัดการศึกษาของสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่สนองต่อเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยระบุไว้ในมาตรา 80 ได้กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ชัดเจนว่าการจัดการศึกษาอบรมต้องให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 มาตรา 4 บัญญัติความหมายของการศึกษาว่าการศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมนอกจากนั้นมาตรา 6 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่าการศึกษาเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา เพื่อพัฒนาคนให้มีความรู้คู่คุณธรรม ตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญ การศึกษาที่ต้องการให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทุกด้าน ส่วนการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นการจัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาตามระบบการศึกษาในรูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกต่างๆ เพื่อให้มีการพัฒนาคุณภาพของพระภิกษุสามเณรเพิ่มขึ้น (มงคลชัย ศรีสะอาด และคนอื่นๆ, 2555)

นพรัตน์ เบญจวัฒน์นันท์ (2556) ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พ.ศ.) กล่าวว่า จากการประชุมมหาเถรสมาคม (มส.) ที่ประชุมพิจารณาแผนยุทธศาสตร์การศึกษาคณะสงฆ์ ปี 2557-2561 ตามที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเสนอ โดยได้มีการวิเคราะห์เกี่ยวกับการจัดกลุ่มการศึกษา ซึ่งควรแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มส่งเสริมความเป็นศาสนทายาท เกี่ยวกับพระธรรมวินัย จัดอยู่ในกลุ่มแผนกบาลี 2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ แผนกธรรม และ 3) การศึกษาขั้นพื้นฐาน (สามัญ) ซึ่งมหาเถรสมาคมเชื่อว่า หากมีการปรับระบบให้สามารถวัดมาตรฐานและทำตัวชี้วัดคุณภาพได้ การศึกษาคณะสงฆ์จะมีศักยภาพมากกว่าที่เป็นอยู่

การศึกษาของสงฆ์ในปัจจุบันเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎระเบียบคำสั่งและข้อบังคับต่างๆ โดยมีมหาเถรสมาคม องค์กรสูงสุดของคณะสงฆ์เป็นผู้รับผิดชอบหลัก และกระจายความรับผิดชอบตามลำดับของคณะสงฆ์แต่ละระดับลงไปจนถึง เจ้าอาวาสเป็นผู้รับผิดชอบในปัจจุบันการศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษามีอยู่ 4 ประเภทคือ 1) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

2) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี 3) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ 4) การศึกษาระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ (กรมการศาสนา, 2539)

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่จัดการศึกษาเพื่อประโยชน์ทั้งต่อทางฝ่ายศาสนจักร คือ ได้ศาสนาทายาทที่ดี มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถธำรง และสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้า และยังเป็นประโยชน์ต่อทางฝ่ายบ้านเมือง กล่าวคือ หากพระภิกษุสามเณรลาสิกขา ก็สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ หรือสามารถประกอบอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง และประเทศชาติต่อไปได้ ดังนั้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จึงมีภารกิจในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นการศึกษาในระบบ ควบคู่กับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้ง แผนกบาลี และแผนกธรรม ให้แก่พระภิกษุสามเณร โดยรับเด็กผู้ชายที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เข้าบรรพชาเป็นสามเณร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นโดยวัดในพระพุทธศาสนา มีเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้ขอจัดตั้งดำเนินการสอนโดยครู ซึ่งเป็นทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ ในปัจจุบันมีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ จำนวน 414 โรงเรียน

การจัดการศึกษาในรูปแบบดังกล่าว เป็นช่องทางสำคัญที่ทำให้เด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ได้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น เด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ยากจน บางส่วนเป็นชนกลุ่มน้อย บางส่วนเป็นเด็กกำพร้า ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู และบางส่วนเป็นเด็กที่มีปัญหาทางสังคม ไม่สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนทั่วไปได้ ด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และด้วยความเชื่อมั่นว่าพระภิกษุจะช่วยอบรมบุตรหลานของตนได้ ผู้ปกครองจึงนำบุตรหลานมาบรรพชาให้เป็นสามเณรเพื่อเข้าเรียนในโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

พระอวยชัย อินทร์เมือง (2554) ได้ทำการศึกษา เรื่องข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดมหาสารคาม สู่การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาอุปสรรคของการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดมหาสารคาม ด้านผู้เรียน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่อยู่ในสภาพครอบครัวที่มีปัญหาส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหลายอย่าง เป็นต้นว่า ความประพฤติไม่เรียบร้อย เวลาเรียนไม่พอ ติดสารเสพติด ทะเลาะวิวาท จนเป็นเหตุให้ต้องออกกลางคัน สำหรับนักเรียนที่สมัครใจเข้าศึกษาด้วยศรัทธาคิดเป็นประมาณร้อยละ 20

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ยังประสบกับปัญหาต่างๆ มากมาย ทั้งในด้านของผู้เรียนที่มีพื้นฐานแตกต่างกันมาก สามเณรส่วนหนึ่งยังประสบปัญหาโภชนาการสุขภาพอนามัย ภาระค่าใช้จ่าย สังคมเพื่อนฝูง สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย โอกาสทางการศึกษา ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ ความไม่เสมอภาคทางสังคม และปัญหาอาชญากรรมหากเด็กกลุ่มนี้เข้าไปสู่สถานที่และสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจต่อการสร้างความสุขให้กับนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เพื่อหวังผลต่อการพัฒนาเยาวชนของชาติของพระศาสนาให้เป็นมนุษย์ที่เต็มพร้อมด้วย ศีล สมาธิ และปัญญาในอนาคต

1.2 คำถามในการวิจัย

1.2.1 สภาพการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เป็นอย่างไร

1.2.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 มีอะไรบ้าง และควรเป็นอย่างไร

1.2.3 รูปแบบการจัดการที่เหมาะสมของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งความสุข ควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

1.3.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

1.3.3 เพื่อเสนอแนะรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งความสุข

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษาจะศึกษาในเขตรับผิดชอบการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 รวม 8 จังหวัด ประกอบด้วยจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก พิจิตร และอุตรดิตถ์

1.4.2 ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากร ได้แก่ นักเรียน ผู้บริหาร ครู-อาจารย์ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 จำนวน 3,347 รูป/คน

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียน ผู้บริหาร ครู-อาจารย์ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ 4 ทุกรูป/คน ซึ่งได้มาด้วยวิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิตามสัดส่วนและการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) กลุ่มที่ 1 นักเรียน แยกเป็นจังหวัดละ 50 รูป รวม 400 รูป/คน กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารสถานศึกษาครู อาจารย์และประชาชนจังหวัดละ 10 รูป/คน รวม 80 รูป/คน

1.4.3 ขอบเขตของเนื้อหา ประกอบด้วย 1) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) ด้านสถานการณ์ทางการเงิน 3) ด้านสิ่งแวดล้อม 4) ด้านสังคมและเพื่อนฝูง 5) ด้านสุขภาพ 6) ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล 7) หลักไตรสิกขา

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลาการวิจัยครั้งนี้ ทำการศึกษาระหว่างเดือนมกราคม 2556 ถึงเดือนพฤษภาคม 2557 รวมระยะเวลา 16 เดือน

1.5 ข้อจำกัดของการวิจัย

ในการทำวิจัยครั้งนี้ มีการดำเนินครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การวิจัยเท่านั้นและมีการดำเนินการตามระบบดังนี้

1.5.1 การวิจัยนี้เป็นการสร้างรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนใหญ่เพื่อหารูปแบบการสร้างความสุขที่เหมาะสมกับนักเรียน ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณมุ่งเน้นที่ต้องการหาขนาดของปัญหาไม่ได้มุ่งเน้นในการหาความสัมพันธ์ของตัวแปรที่จะศึกษา

1.5.2 การบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ใช้กรอบแนวคิดใน 7 ประเด็นประกอบด้วย 1) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) ด้านสถานการณ์ทางการเงิน 3) ด้านสิ่งแวดล้อม 4) ด้านสังคมและเพื่อนฝูง 5) ด้านสุขภาพ 6) ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล และ 7) ด้านหลักไตรสิกขา

1.5.3 การวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา เป็นความคิดเห็นของนักเรียน และบุคลากรของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 รวม 8 จังหวัด ประกอบด้วยจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก พิจิตร และอุตรดิตถ์ เท่านั้น

1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในงานวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ผู้วิจัยกำหนดความหมายต่างๆของการใช้คำจำกัดความในงานวิจัย ดังนี้

1.6.1 การบูรณาการ หมายถึง การนำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกันให้กลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันจนมีความสมบูรณ์ครบถ้วนในตัวเองเพื่อนำมาใช้ประโยชน์

1.6.2 พุทธธรรม หมายถึง หลักไตรสิกขาว่าด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมที่สำคัญอันเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

1.6.3 การสร้างความสุข หมายถึง กิจกรรมใดๆ ก็ตาม que แสดงออกทั้งทางกาย จิต สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่ประกอบด้วย 1) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) ด้านสถานการณ์ทางการเงิน 3) ด้านสิ่งแวดล้อม 4) ด้านสังคมและเพื่อนฝูง 5) ด้านสุขภาพ 6) ด้านเสรีภาพส่วนบุคคลและ 7) ด้านหลักไตรสิกขา

1.6.4 ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว หมายถึง ความรักใคร่ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การเกื้อกูลกัน การทำกิจกรรมร่วมกันของครอบครัว การอยู่กันแบบพร้อมหน้าพร้อมตา การไม่ทะเลาะเบาะแว้งหรือขัดแย้งกัน

1.6.5 ด้านสถานการณ์ทางการเงิน หมายถึง การแสวงหา การใช้จ่าย การเก็บออม และภาระหนี้สินในครอบครัว

1.6.6 ด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง สถานที่ที่พักอาศัยที่เป็นบ้าน กุฏิ อาคารเรียน ระบบสาธารณูปโภคต่างๆ และวัดที่เป็นแหล่งจำพรรษา

1.6.7 ด้านสังคมและเพื่อนฝูง หมายถึง การคบเพื่อน การทะเลาะหรือมีความขัดแย้งกับเพื่อน

1.6.8 ด้านสุขภาพ หมายถึง สถานะสุขภาพที่มีการเจ็บป่วย และการรักษา

1.6.9 ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล หมายถึง ความสามารถและโอกาสที่ได้แสดงออกทั้งความคิด การพูด และการแสดงออก

1.6.10 ด้านหลักไตรสิกขา หมายถึง ศีล สมาธิ และปัญญา

1.6.11 ศีล หมายถึง การนำเอาศีล 5 หรือ ศีล 8 ศีล 10 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

1.6.12 สมาธิ หมายถึง การสงบนิ่ง การควบคุมอารมณ์ จิตใจ กาย ไม่ให้หลงผิดไปในอบายมุขและข้อห้ามในศีลทั้งหมด

1.6.13 ปัญญา หมายถึง ความสามารถในการแก้ไขปัญหาใดๆ ด้วยการใช้หลักเหตุผลมาประกอบการพิจารณานั้นๆ

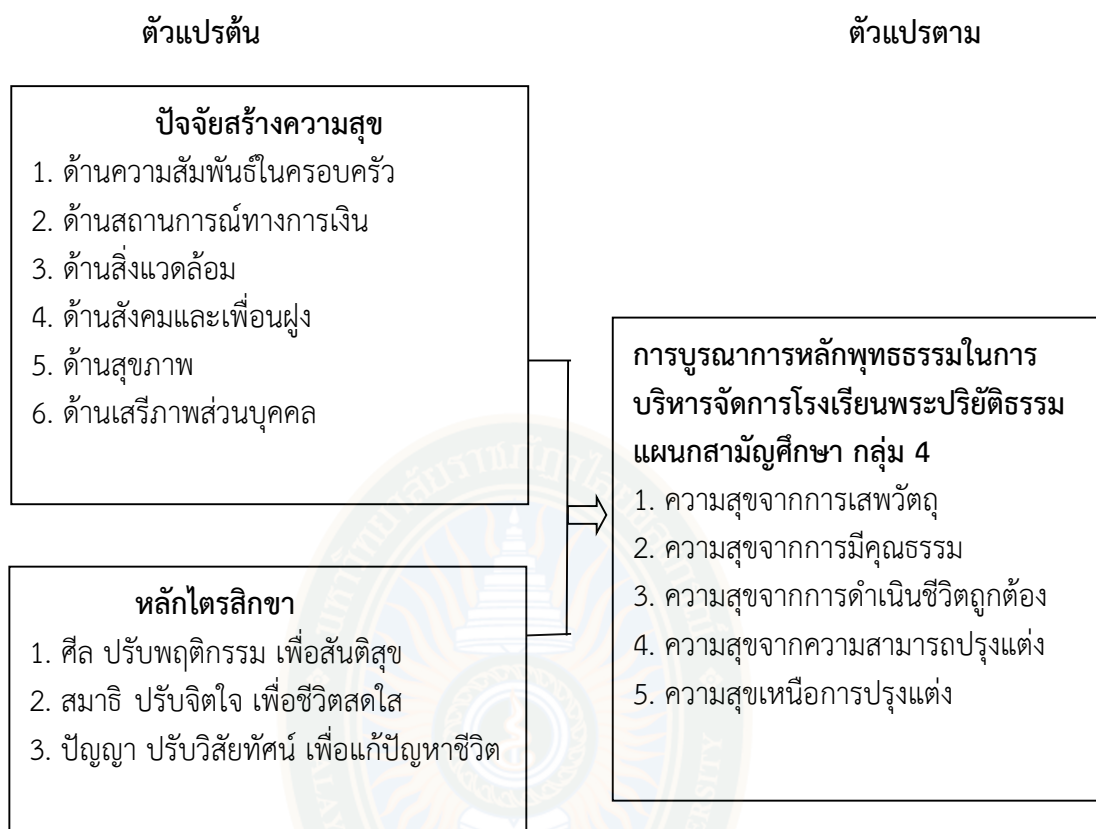
1.6.14 พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง หลักสูตรที่ทางคณะสงฆ์จัดขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้เข้ารับการศึกษาคือเป็นการเรียนการสอนเฉพาะในหลักสูตรขั้นพื้นฐานสายสามัญศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

1.6.15 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง โรงเรียนที่เปิดการเรียนการสอนในหลักสูตรขั้นพื้นฐานสายสามัญศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการสำหรับพระภิกษุ สามเณรตามประกาศมหาเถรสมาคม ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2553

1.6.16 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 หมายถึง โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก พิจิตร และอุตรดิตถ์ ตามประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2555

1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมทั้งหลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา) ที่นำมาเป็นฐานในการบูรณาการเพื่อสร้างความสุข โดยกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลของการศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 จะเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธรศาสนา ดังนี้

1.8.1 ทำให้ทราบสภาพปัจจุบันของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

1.8.2 ทำให้ได้แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

1.8.3 สามารถบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สำหรับคณะสงฆ์ไทย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเข้ามาประกอบและใช้เป็นฐานข้อมูลในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นตามระเบียบวิธีวิจัย ดังมีประเด็นที่ศึกษา ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการ
- 2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับความสุข
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความสุข
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับความอยู่เย็นเป็นสุข
- 2.5 องค์การแห่งความสุข
- 2.6 แนวคิด “ความสุขมวลรวมประชาชาติ” ของภูฏานกับการพัฒนาความสามารถของมนุษย์
- 2.7 วิธีการสร้างความสุขในทางพระพุทธศาสนา
- 2.8 คุณภาพชีวิตกับพระพุทธศาสนา
- 2.9 พระพุทธศาสนากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.10 หลักพุทธธรรม
- 2.11 หลักไตรสิกขา
- 2.12 ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4
- 2.13 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการ

คำว่า “บูรณาการ” มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Integrat” หมายถึง การทำให้รวมกันได้ทั้งหมด ไม่มีส่วนใดขาดหายไป และมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “Integration” หมายถึง การทำสิ่งที่บกพร่องให้สมบูรณ์โดยการเติมส่วนที่ยังขาดอยู่เข้าไป หรือการนำส่วนประกอบย่อย ตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไปมารวมกันเพื่อทำให้เป็นส่วนหนึ่งของส่วนทั้งหมดที่ใหญ่กว่า องค์การสหประชาชาติ (United National Europeans Cooperation: UNESCO) ได้ศึกษาจุดเริ่มต้นของการบูรณาการว่าเป็นแนวความคิดในการบูรณาการหลักสูตรโดยวิธีการเน้นเนื้อหาสาระและแยกความรู้ออกเป็นส่วนๆ เพื่อการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงในชุมชนและให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ต่อมาแนวความคิดเกี่ยวกับการบูรณาการมีเพิ่มขึ้น เนื่องจากมนุษย์มีความจำเป็นต้องมีความรู้ให้เท่าทันต่อการเพิ่มขึ้นของข้อมูลและวิทยาการต่างๆ ในยุคกระแสโลกาภิวัตน์ ที่มีความเจริญด้านเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารและมีวิทยาการมากมาย (Jacobs, 1991)

ราชบัณฑิตยสถาน (2542) ให้ความหมายของคำว่าบูรณาการ ว่า ไม่มีคำว่า “บูรณาการ” โดยตรง แต่มีคำ ว่า “บูรณ-, บูรณ” ซึ่งเป็นคำกริยาวิเศษณ์ หมายถึง เต็ม อาทิ บูรณาการรวมหน่วย เป็นคำ นาม หมายถึง การนำหน่วยที่แยกๆ กันมารวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และ บูรณะ เป็นคำกริยา หมายถึง ซ่อมแซม ทำให้กลับคืนดีเหมือนเดิม เช่น บูรณะวัด เป็นต้น

กาญจนา कुमारักษ์ (2543) ได้ให้ความหมายของคำว่า บูรณาการ หมายถึง กระบวนการหรือการปฏิบัติเกี่ยวกับการเรียนรู้ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางจิตพิสัย และพุทธิพิสัยหรือกระบวนการ หรือการปฏิบัติในอันที่จะรวบรวมความคิด มโนภาพ ความรู้ เจตคติ ทักษะ และประสบการณ์ในการแก้ปัญหา เพื่อให้ชีวิตมีความสมดุลนั่นเอง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546) ได้ให้ความหมายว่าการบูรณาการคือการผนวกการประสาน การเติมเต็มการเชื่อมโยง การรวมกัน ร่วมกัน

วัฒนา ระงับทุกข์ (2542) ได้ให้ความหมายของบูรณาการว่า “การนำศาสตร์ต่างๆ มาผสมผสานกันเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง”

ปีเน่ (Beane, 1991) เสนอว่า การบูรณาการ หมายถึง การสร้างความรู้และประสบการณ์ใหม่ในลักษณะของการผสมผสานเข้าด้วยกันทั้งหมด เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและสภาพชีวิตจริงโดยการรวมกันมากกว่าการแบ่งแยกเป็นส่วนๆ

เสริมศรี ไชยศร และคนอื่นๆ (2543) ได้ให้ความหมายของคำว่า บูรณาการ หมายถึง ลักษณะของการผสมผสานประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งอาจจะเป็นการผสมผสานเนื้อหาจากวิชาต่างๆ ที่อยู่ใต้อาสาเดียวกันหรือเป็นการผสมผสานเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่อยู่ต่างสาขากันก็ได้

สุวิทย์ มูลคำ และคนอื่นๆ (2543) สรุปว่า บูรณาการ หมายถึงการนำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อประโยชน์ในการจัดหลักสูตรแบบบูรณาการ (Integrated Curriculum) คือหลักสูตรที่นำเอาเนื้อหาของวิชาต่างๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกันทำให้เอกลักษณ์ของแต่ละรายวิชาหมดไป เช่นเดียวกัน การเรียนการสอนที่ดำเนินการด้วยวิธีบูรณาการเรียกว่า การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ (Integrated Instruction) คือเน้นที่องค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชา และเน้นที่การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญยิ่งกว่าการบอกเนื้อหาของครู

ชนาธิป พรกุล (2543) ได้ให้ความหมายของบูรณาการว่าคือ “การเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ทุกชนิดที่บรรจุอยู่ในแผนของหลักสูตรเป็นการเชื่อมโยงแนวนอนระหว่างหัวข้อและเนื้อหาต่างๆ ที่เป็นความรู้ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย การบูรณาการทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และรู้ในเรื่องนั้นอย่างลึกซึ้ง การบูรณาการความรู้เป็นสิ่งจำเป็นโดยเฉพาะในยุคที่มีความรู้ ข้อมูลข่าวสารมาก จึงเกิดเป็นหลักสูตรที่เรียกว่า หลักสูตรบูรณาการ (Integrated Curricula) ซึ่งพยายามสร้างหัวเรื่อง (Themes) ในโปรแกรมวิชาโดยนำความคิดหลักในวิชามาสัมพันธ์กันและสัมพันธ์กับวิชาอื่นด้วย”

บันลือ พฤกษ์วัน (2545) ได้ให้ความหมายของคำว่า บูรณาการ 2 นัย คือนัยแรก บูรณาการเป็นจุดมุ่งหมายปลายทางของการจัดการเรียนการสอน คือ มุ่งให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทุกๆ ด้าน นัยที่สอง บูรณาการ คือ การจัดเนื้อหาวิชาต่างๆ ให้ผสมผสานผูกพันกัน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2545) ให้ความหมายว่าเป็นการนำนวัตกรรม (Innovation) มาช่วยเสริมเพิ่มเติม เปลี่ยนแปลงวิธีการ กระบวนการที่ทำอยู่เดิมให้ได้ผลคุ้มค่า

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546) ได้สรุปว่า หมายถึงการนำสิ่งหนึ่งเข้ารวมกับสิ่งหนึ่งเพื่อทำให้สิ่งเดิมเพิ่มพูน สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เอื้อประโยชน์ต่อกัน รวมทั้งการเชื่อมโยงสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งเข้าเป็นส่วนประกอบของอีกสิ่งหนึ่งเพื่อให้สิ่งนั้นเกิดความสมบูรณ์ขึ้น

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2554) ได้ให้คำจำกัดความการบูรณาการไว้ในคู่มือประกันคุณภาพการศึกษา ว่า การบูรณาการ (Integration) หมายถึง การผสมกลมกลืนของแผน กระบวนการ สารสนเทศ การจัดสรร ทรัพยากร การปฏิบัติการ ผลลัพธ์ และการวิเคราะห์ เพื่อสนับสนุนเป้าประสงค์ที่สำคัญของสถาบัน (Organization-wide Goal) การบูรณาการที่มีประสิทธิผล เป็นมากกว่าความสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน (Alignment) ซึ่งการดำเนินการของแต่ละองค์ประกอบภายในระบบการจัดการ ผลการดำเนินการมีความเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวอย่างสมบูรณ์

การบูรณาการ มีความสำคัญเพราะเป็นการศึกษาที่พัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ ความเป็นอยู่ที่ดี ความดีงาม รวมทั้งการสร้างคนให้เป็นบัณฑิต ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีชีวิตอยู่ได้ด้วยปัญญา บุคคลที่มีความคิดแบบบูรณาการจะช่วยให้ลดความผิดพลาดจากการตัดสินใจที่ไม่รอบคอบ มีความเข้าใจเรื่องที่มีความซับซ้อนได้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวางยิ่งขึ้น ทำให้การตัดสินใจในเรื่องเล็กเกิดผลดีต่อเรื่องใหญ่โดยพิจารณาภาพรวมทั้งหมดก่อนตัดสินใจและมองปัญหาได้ถูกจุด รู้จุดเชื่อมโยงและผลกระทบ ลดความซ้ำซ้อนและการสิ้นเปลืองทรัพยากร ช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเบ็ดเสร็จโดยใช้ความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงกับระบบหรือปัจจัยต่างๆ ให้มีมุมมองที่กว้าง ครบถ้วน และลึกซึ้ง การนำแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมาใช้ จะทำให้มีผลดีต่อการพัฒนา ชุมชนจะเกิดเครือข่ายของการเรียนรู้และการสื่อสารกับผู้เกี่ยวข้องได้ดียิ่งขึ้น พัฒนาและเพิ่มพูนทักษะของผู้ปฏิบัติงานสู่มาตรฐานของการทำงานได้ ตลอดจนพัฒนาความสามารถของผู้ทำงานช่วยให้เป็นคนใจกว้าง ก่อให้เกิดการประสานประโยชน์และลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงจำเป็นต้องใช้ความรู้และทักษะจากหลายๆ ในลักษณะเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิชา และความสัมพันธ์ของวิชากับการปฏิบัติจริง

จากความหมายและความสำคัญของการบูรณาการ และการจัดการเรียนการสอนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและเป็นศูนย์กลางการเรียนดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการบูรณาการ จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการที่ทำอยู่เดิมให้ได้ผลยิ่งขึ้น ช่วยสร้างภาวะความสมดุลความสมบูรณ์ และความครบถ้วน ลดปัญหาของความขาดแคลน ความกังวล หรือปัญหาอื่นๆ นำไปสู่การเป็นผู้มีความรู้มีประสบการณ์ใหม่ ที่ก่อให้เกิดการพัฒนา ให้มีความสมบูรณ์ ความสมดุล ความถูกต้อง ความดีงาม รวมทั้งการสร้างคนให้เป็น “บัณฑิต” ซึ่งหมายถึงผู้ที่มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545) กล่าวไว้ว่า การประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ได้กำหนดให้มีการบูรณาการการเรียนการสอนกับพันธกิจต่างๆ ของสถาบัน เพื่อพัฒนาผู้เรียนไว้ในองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้ องค์ประกอบที่ 4 การวิจัย ตัวบ่งชี้ที่ 4.1 ระบบและกลไกการพัฒนางานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์เกณฑ์มาตรฐานทั่วไป ข้อ 2 มีการบูรณาการวิจัยหรืองาน

สร้างสรรค์กับการจัดการเรียนการสอน องค์กรประกอบที่ 5 บริการทางวิชาการแก่สังคม ตัวบ่งชี้ที่ 5.1 ระบบและกลไกการบริการทางวิชาการแก่สังคม เกณฑ์มาตรฐานทั่วไป ข้อ 3 มีการบูรณาการงานบริการทางวิชาการแก่สังคมกับการวิจัย องค์กรประกอบที่ 6 การทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม ตัวบ่งชี้ที่ 6.1 ระบบและกลไกการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม เกณฑ์มาตรฐานทั่วไป ข้อ 2 มีการบูรณาการงานด้านทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมกับการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมนันทศึกษา และในการประกันคุณภาพการศึกษาภายนอก ในตัวบ่งชี้ที่ 8 การนำความรู้และประสบการณ์จากการให้บริการวิชาการมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนหรือการวิจัย กำหนดให้มีการนำความรู้และประสบการณ์มาใช้พัฒนาหรือบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนหรือการวิจัย

การบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนตามแนวทางการประกันคุณภาพการศึกษานั้น เนื่องจากสถาบันปฏิบัติพันธกิจต่างๆ ต้องให้ส่งผลต่อคุณภาพการสอนและคุณภาพผู้เรียน การบูรณาการการเรียนการสอนกับการวิจัยเป็นการเน้นให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาหาองค์ความรู้ใหม่ การใช้ความรู้และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และให้ครูได้นำความรู้จากการวิจัยมาใช้ในการเรียนการสอน สำหรับการบริการวิชาการเป็นการให้บริการทางวิชาที่ทำประโยชน์ให้กับสังคมแล้ว สถาบันหรือสถานศึกษายังได้รับประโยชน์ในด้านต่างๆ คือ เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของอาจารย์ และอาจารย์ต้องนำความรู้มาสู่การพัฒนาหลักสูตรการบูรณาการ เพื่อใช้ประโยชน์ทางด้านการจัดการเรียนการสอนและการวิจัย พัฒนาตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์สร้างเครือข่ายกับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นแหล่งงานของนักศึกษา การทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมถือเป็นพันธกิจสำคัญประการหนึ่งของสถาบันหรือสถานศึกษา

ดังนั้น จากการที่นักปรัชญา นักคิด ได้ให้ความหมายของการบูรณาการไว้ จึงพอสรุปได้ว่า คำว่า บูรณาการนั้น อาจพิจารณาได้ 2 ลักษณะ คือ ความหมายทั่วไป คือ การทำให้สมบูรณ์ หรือ การทำให้หน่วยย่อยๆ ที่สัมพันธ์ ซึ่งอาศัยกันอยู่เข้ามาพร้อมทำหน้าที่อย่างประสานกลมกลืนเป็นองค์รวม ส่วนอีก ความหมายหนึ่งเป็นความหมายในสาขาวิชาทางศึกษาศาสตร์หรือครุศาสตร์ที่กล่าวว่า บูรณาการ หมายถึง การนำเอาศาสตร์สาขา วิชาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดการ เรียนการสอน จึงจำเป็นต้องใช้วิธีบูรณาการ คือ เน้นที่องค์รวมของความรู้มากกว่าเนื้อหาของแต่ละวิชา และเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนสำคัญยิ่งกว่าการบอกเนื้อหาของครู การเรียนการสอนแบบบูรณาการจะประสบผลสำเร็จได้นั้น จำเป็นจะต้องได้ผู้สอนที่ดีเพื่อทำหน้าที่ ให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งและส่งเสริมการพัฒนาความสามารถเต็มตามศักยภาพของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับความสุข

ไม่ว่าใครต่างก็อยากมีความสุข แต่ความสุขของแต่ละคนมีความหมายแตกต่างกันออกไป บางคนคิดถึงการมีเงินทองจับจ่ายใช้สอย มีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตที่เพียบพร้อม บางคนมีความสุขจากการได้ทานอาหารอร่อยๆ หรือสุขกับการได้อ่านหนังสือดีๆ สักเล่ม ได้อยู่กับคนรัก บางคนมีความสุขจากการเข้าวัดฟังธรรม ได้ทำความดี ความสุขของแต่ละคนแตกต่างกันไป และวิธีการแสวงหาความสุขก็แตกต่างกันออกไป ตามแต่มุมมองและประสบการณ์ ไม่ว่าจะมองความสุขอย่างไร แต่ความสุขยังคงเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ที่คอยผลักดันให้คนเราทำสิ่งต่างๆ โดย

หวังว่าตนเองจะมีความสุขมากยิ่งขึ้น ความสุขคือสิ่งที่ทุกคนต้องการ เป็นความรู้สึกที่บุคคลรู้สึกสบาย ทั้งทางร่างกายและจิตใจ แม้มีปัญหาที่ผ่านเข้ามาในชีวิตก็สามารถจัดการและแก้ไขไปในทางที่ดีได้ โดยมีผู้ให้คำนิยามความหมายความสุขไว้ ดังต่อไปนี้

พุทธทาสภิกขุ (2542) ให้ความหมายของความสุข 3 ระดับ คือสุขเพราะไม่เบียดเบียนไม่เห็นแก่ตัว สุขเพราะอยู่เหนืออำนาจเหนือกิเลสที่จะเข้ามากระทบตัวเรา สุขเพราะละตัวเสียได้ไม่ยึดมั่นว่าตัวกูของกู

ปัญญา นันทภิกขุ (2534) ได้กล่าวไว้ว่า ความสุขที่แท้ก็คือจิตสงบจิตว่างจากกิเลสตนเอง แต่ถ้าเราเป็นสุขเพราะตาหูจมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส กายได้ถูกต้องอะไรต่ออะไรต่างๆ นั้นหาใช่เป็นความสุขที่แท้จริงไม่ เพราะมันเป็นเรื่องของ การปรุงแต่งสุข เพราะมีอะไรมาช่วยให้เกิดความสุขความเพลิดเพลินความหลงใหลมัวเมาอยู่ในสิ่งเหล่านั้นไม่มีความสุขแท้ ความสุขที่แท้คือใจมันสงบแม้ว่ามีอะไรมากระทบก็ไม่ตื่นเต้น ไม่ยินดียินร้าย ไม่หวาดเสียว ไม่สะดุ้งกลัวในเรื่องอะไรต่างๆ อย่างนั้นเรียกว่าจิตสงบใจสงบ ก็เป็นความสุขที่แท้ขึ้นมาทันที

พระธรรมปิฎก (2543) ให้ความหมายของความสุขว่ามี 2 แบบ คือความสุขจากภายใน หมายถึงมีความสุขสงบใจตนเอง หรือมีความสุขจากการรู้เท่าทัน เข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลายเป็นความสุขทางปัญญาเนื่องจากเห็นแจ้งความจริงเป็นความโปร่งโล่งไม่มีความติดขัดบีบคั้นใจ และความสุขภายนอกคือการมีสุขภาพดีการมีทรัพย์สินเงินทองการมีอาชีพการงานเป็นหลักเป็นฐานการ มียศตำแหน่งการเป็นที่ยอมรับในสังคม การมีมิตรสหายบริวารและการมีชีวิตครอบครัวที่ดี

สิรินทร แซ่ฉั่ว (2553) ได้สรุปว่า ความสุขในมุมมองเชิงเศรษฐศาสตร์ เดิมเชื่อว่าเมื่อมีรายได้มากขึ้นมนุษย์ก็ย่อมมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดี และความสุขจะมากขึ้นตาม แต่จากผลการศึกษาหลายครั้ง พบว่า รายได้กับความสุขสัมพันธ์กันในระดับต่ำ เพราะนอกจากการเงินแล้ว ยังมีมิติด้านอื่นที่มีผลต่อความสุข เช่น การงาน ความสัมพันธ์ในครอบครัว สังคมของเพื่อน สุขภาพ เสรีภาพส่วนบุคคล เป็นต้น

อังเกรย์และมาร์ติน (Argyle & Martin, 1991) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความสุขเป็นการประเมินของบุคคลในขณะนั้นว่ามีความพึงพอใจในชีวิตมีความรู้สึกทางบวกเช่นเบิกบานใจ มีความยินดี มีอารมณ์ดีและปราศจากความรู้สึกทางลบในขณะนั้น เช่น ความซึมเศร้าและความวิตกกังวล

ไดเนอร์ ซู และโอชิ (Diener, Suh & Oishi) (1997) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความสุขเป็นสภาวะที่อารมณ์ทางด้านบวกอยู่เหนือกว่าอารมณ์ทางด้านลบ โดยมุ่งพิจารณาจำเพาะไปยังสภาวะอารมณ์ของความพึงพอใจและขึ้นอยู่กับ การประเมินอารมณ์ ในช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิตของแต่ละบุคคล

เมเนียน (Manion, 2003) ให้ความหมายว่า ความสุขคือ สภาวะที่เข้มข้นและอบอวลไปด้วยความคิดบวกเจิดจ้าสว่างไสว มีอารมณ์ที่ร่าเริงเบิกบานและแสดงออกให้เห็นทั้งทางร่างกายและคำพูดการแสดงออกเต็มไปด้วยพลังและความตื่นเต้น

วิทท์แมน (Wittmann, 2003) กล่าวว่า ความสุขหมายถึง ระดับของความรู้สึกที่แสดงออกถึงความพอใจในระดับสูงสุดและมีคำที่มีความหมายอย่างเดียวกับความสุขหลายคำ ได้แก่ ภาวะสุข (Will Being) สุขารมณ์ (Pleasure) โชคดี (Luck) สนุกสนาน (Joy) ความพึงพอใจ (Satisfaction) ความพึงพอใจ (Contentment) ความเบิกบานสำราญใจ (Ecstasy) เป็นต้น

เลย์อาร์ด (Layard, 2005) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความสุข คือ ความรู้สึกที่ดีที่สุดการมีชีวิตที่มีความสุขสนุกสนาน และเป็นความปรารถนาที่อยากจะคงไว้ให้ยาวนาน ซึ่งตรงกันข้ามกับความทุกข์ที่ไม่มีความสุข

วินโฮเวิน (Veenhoven, 1991) ได้สรุปว่า ความสุขคือ ความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction) ซึ่งหมายถึง ระดับที่บุคคลตัดสินค่าโดยรวมว่าคุณภาพชีวิตในด้านความพึงพอใจหรือชอบชีวิตของตนเองเพียงใดซึ่งประกอบด้วยจิตใจและความรู้สึกระดับความรู้สึกและจิตใจคือความรู้สึกที่ดีบ่อยเพียงใดมีความอึมอึมคือระดับที่รับรู้ว่าคุณภาพชีวิตเพียงใด

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมายของคำว่าสุข หมายถึง ความสบายกาย สบายใจ

ปิเยอร์ ลีระเดิมพงษ์ (2552) สรุปได้ว่า ความสุขในการทำงาน หมายถึง ภาวะอารมณ์ทางบวก ความร่าเริงสนุกสนาน และพึงพอใจในชีวิตทั้งมวลหรือบางส่วนของชีวิต ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากงานวิจัยเพิ่มมากขึ้น อาจมีองค์ประกอบเกี่ยวกับความสุขเพิ่มได้แก่ การบรรลุความปรารถนาแห่งตน เช่น การบรรลุเป้าหมายในชีวิต การมีความเจริญงอกงาม มีมิติความสุขในจิตใจ การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอันเป็นที่รัก หรือการเต็มคำความงามของชีวิต

ประเวศ วะสี (2530) ให้ความหมายของความสุขไว้ว่า ความสุขคือ การรู้จักตนเอง เข้าใจตนเองและสามารถบังคับควบคุมตนเองอย่างถูกต้อง ทำให้เกิดความคิดการพูดและการกระทำต่างๆ ตลอดจนการเลี้ยงชีพอย่างถูกต้อง และมีจิตใจที่ผ่อนคลาย มีความพอกเพียร ความไม่ประมาทและความตั้งมั่นทำให้เข้าใจชีวิตเข้าถึงเป้าหมายของการเกิดมาเป็นมนุษย์ คือมีชีวิตที่สงบเย็นและเป็นประโยชน์

เจริญชัย เฟื่องสว่าง (2553) ได้สรุปว่า ความสุขในการทำงานหมายถึง การที่บุคคลมีความพึงพอใจในสิ่งที่ตนเองเป็นและกระทำอยู่ พึงพอใจในงานที่กระทำตลอดจนสภาพแวดล้อมในการทำงานและหน้าที่ความรับผิดชอบของตน มีความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน มีความสนุก เพลิดเพลิน กระตือรือร้น มีความรู้สึกดีทั้งทางกาย และจิตใจมุ่งมั่นที่จะกระทำให้ประสบความสำเร็จด้วยความขยันขันแข็ง ทักษะ ความสามารถ ประสบการณ์ และความซื่อสัตย์สุจริต รวมถึงเมื่อพบเห็นสิ่งที่ไม่ดีงามหรืองานที่ไม่ถูกต้องจะมีความรู้สึกผิดหวังและต้องการแก้ไขให้ดีขึ้น

กรมสุขภาพจิตโดย อภิชัย มงคล (2544, อ้างถึงใน จินตนา สมธิวศ์เวช) ได้ให้ความหมายของความสุข คือสภาพชีวิตที่เป็นสุขอันเป็นผลจากการมีความสามารถ ในการจัดการปัญหาในการดำเนินชีวิตมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเอง เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีโดยครอบคลุมถึงความดีงามภายในจิตใจภายใต้สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

จินตนา สมธิวศ์เวช (2547) กล่าวว่า ความสุขคือสภาพชีวิตที่เป็นสุขอันเป็นผลจากการมีความสามารถในการจัดการปัญหา ในการดำเนินชีวิต มีศักยภาพที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยครอบคลุมถึงความดีงามภายในจิตใจภายใต้สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

มีการให้คำนิยามความสุขแตกต่างกันไปและสามารถสรุปได้เป็น 3 ประเภท (Diener, 1994) ได้ให้คำนิยามความสุขไว้ ดังนี้

1) เป็นความรู้สึกที่ดีเรียกว่าสภาวะ (Well Being) เป็นการให้คำจำกัดความมาจากเกณฑ์ภายนอก เช่น ความดีงาม (Virtue) หรือความศักดิ์สิทธิ์ (Holiness) เป็นการให้คำจำกัดความที่ไม่ได้พิจารณาถึงสภาวะความรู้สึกส่วนตัว แต่คำนึงถึงคุณลักษณะอันพึงปรารถนาตามที่ อริสโตเติล

(McGill, 1968) ได้ให้คำจำกัดความความสุขว่า ความสุขคือ กิจกรรมของจิตที่สอดคล้องกับความดีงามและได้เขียนถึงความสุข (Eudemonia) ว่าการเพิ่มความสุขทำให้ชีวิตมีความดีงามมากขึ้น ซึ่งเป็นการนิยามความสุขในแง่ของมาตรฐานเป็นมาตรฐานสำหรับผู้สังเกต แต่ไม่ได้เป็นการตัดสินภายในของผู้ถูกสังเกต ดังนั้น จากการนิยามความสุขในแง่นี้จึงไม่ใช่ความสุขที่เป็นคำจำกัดความที่ตรงกับความรู้สึกมีความสุขในสมัยนี้

2) เป็นความพึงพอใจในชีวิตเป็นการประเมินรวมถึงคุณภาพชีวิตทั้งหมดของบุคคลตามเกณฑ์ที่บุคคลนั้นเลือกเอง ดังเช่น Marcus (1970, Cited in Campbell, 1976) ได้ระบุว่า “คนเราจะไม่มีสุขถ้าเขาคิดว่าเขาไม่มีความสุข” เมื่อบุคคลบอกว่ามีความสุข นั้นหมายความว่า เขามีชีวิตที่มีความสุขชีวิตในที่นี้หมายถึง ตัวเขาทั้งหมดในขณะที่มีความสุขซึ่งเกิดจากการที่เขาได้ประเมินสภาพการณ์ทั้งหมดในขณะนั้นว่าเขารู้สึกต่อสิ่งนั้นอย่างไรหรือจะกล่าวถึงความสุขในความหมายนี้ก็คือ “ทัศนคติ” ที่บุคคลมีต่อชีวิตของตนเอง

3) เป็นการเน้นที่อารมณ์ที่เป็นสุข หมายถึงการมีความสุขทางบวกมากกว่าความรู้สึกทางลบ Fordyce (1983) ให้คำนิยามว่าความสุขเป็นผลของความรู้สึกทางบวกและการไม่มีความรู้สึกทางลบ นั่นคือบุคคลมีความสุขที่ดีมากตลอดช่วงชีวิตบุคคลมีแนวโน้มที่จะมีอารมณ์เช่นนั้นซึ่งในความหมายนี้เป็นความหมายที่ใกล้เคียงกับความหมายที่ใช้พูดคุยกันในชีวิตประจำวัน

ไดเนอร์ (Diener, 1994) กล่าวว่าในการประเมินความสุขนั้นพบว่าบุคคลจะให้การประเมินความสุขจาก 2 องค์ประกอบต่อไปนี้

1) องค์ประกอบทางความคิด (Cognitive Components) เป็นการประเมินความสุขโดยการใช้ความคิดในการตัดสินหรือประเมินในรูปของความพึงพอใจในชีวิต ซึ่งเป็นการประเมินแบบสรุปรวมชีวิตของบุคคลทั้งเหตุการณ์ในชีวิตกิจกรรมและสภาพแวดล้อมแล้วตัดสินว่ามีความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ

2) องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affective Components) เป็นการประเมินความสุขโดยใช้ประสบการณ์ทางความรู้สึก คือประเมินความสุขในแง่ของอารมณ์ทางบวกและอารมณ์ทางลบ กล่าวคือในสถานการณ์แต่ละสถานการณ์ บุคคลจะมีปฏิกิริยาทางอารมณ์ความรู้สึกตอบสนองออกมาอย่างไร

อภิลิทธิ์ อารงวรานุ (2553) ได้กล่าวว่า ความสุขกับสุขภาพดีนั้น มีความหมายคล้ายคลึงกันความสุขประกอบด้วย ภาวะร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์โดยสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยก็เป็นปัจจัยสำคัญความสุขของคนเรามี 8 ประการ ดังนี้

1) ความสุขจากการที่มีหลักประกันในชีวิต ซึ่งหมายถึง เกิด แก่ เจ็บ ตาย มีผู้ดูแลไม่เป็นไปตามบุญตามกรรม และการมีทรัพย์สิน ที่ดินทำกิน

2) ความสุขจากการมีสุขภาพกายและทางใจดี

3) ความสุขจากการที่มีครอบครัวอบอุ่น

4) ความสุขจากการมีชุมชนที่เข้มแข็ง

5) ความสุขจากการมีความภาคภูมิใจการที่ลูกหลานได้ดีพึ่งตนเองได้ การมีภูมิปัญญาที่จะถ่ายทอดสู่ลูกหลานและผู้สนใจ

6) ความมีอิสรภาพ การมีอิสระในการคิด การพูดและทำ โดยไม่สร้างความเดือดร้อนต่อผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการไม่มีหนี้

7) ความสุขจากการบรรลุธรรม ซึ่งหมายถึงการมีปัญญาที่จะรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทั้งภายในตนเองและสิ่งแวดล้อม

8) มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่มีมลภาวะ

สุภานี สุขชนาคินทร์ (2550) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของความสุขประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่

1) ความสุขทางกาย หมายถึง ร่างกายแข็งแรง คล่องแคล่ว ไม่เป็นโรค ไม่พิการ มีเศรษฐกิจพอเพียง

2) ความสุขทางจิต หมายถึง จิตใจที่มีความสุข รื่นเริง คล่องแคล่ว ไม่ติดขัด มีความเมตตา

3) ความสุขทางสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดี มีครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมมีความยุติธรรม มีระบบบริการในสังคมที่ดี

4) ความสุขทางปัญญา หมายถึง ความสุขที่เกิดขึ้นเมื่อทำความดี หรือจิตสัมผัสกับสิ่งที่มีคุณค่า

จากความหมาย ความสำคัญของคำว่า ความสุข ดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า ความสุขเป็นการประเมินความรู้สึกโดยรวมของความพึงพอใจในชีวิตที่มีต่อการจัดการปัญหาที่เข้ามาในระหว่างการดำเนินชีวิตซึ่งปัญหาดังกล่าวมี 2 ด้าน คือ ปัญหาภายในใจเช่นความติดขัดบิบบคั้นใจ และปัญหาภายนอก เช่น หน้าที่การงานภาวะของสังคมและรวมถึงการมีศักยภาพที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 2 ด้าน ภายใต้อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความสุข

ความสุขเป็นความรู้สึกที่รับรู้ได้เฉพาะบุคคล และความสุขของแต่ละบุคคลมีนิยามที่ต่างกัน บางคนมีความสุขกับการมีชีวิตที่เรียบง่าย บางคนมีความสุขกับการที่ได้อยู่กับพร้อมหน้าในครอบครัว ความสุขไม่สามารถซื้อหาได้ ความสุขเป็นความพึงพอใจของแต่ละบุคคล ในสิ่งที่กระทำ ในสิ่งที่ทำ และสิ่งที่คาดหวัง การจะมีความสุขมากความสุขน้อยขึ้นอยู่กับความพอใจในผลของสิ่งที่กระทำ ในสิ่งที่ทำ และสิ่งที่คาดหวังมากน้อยแค่ไหน โดยมีนักคิด นักปรัชญา ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับความสุข ดังนี้

พระธรรมปิฎก (2543) ได้กล่าวถึงความสุขมี 2 แบบ คือ ความสุขจากภายใน หมายถึง มีความสงบในใจตนเอง หรือมีความสุขจากการรู้เท่าทันเข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลายเป็นความสุขทางปัญญาเนื่องจากเห็นแจ้งความจริงจากการรู้เท่าทันเข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลาย เป็นความสุขทางปัญญาเนื่องจากเห็นแจ้งความจริงเป็นความโปร่งโล่ง ไม่มีความติดขัดบิบบคั้นใจเป็นความสุขภายในบุคคลสำหรับความสุขอีกแบบเป็นความสุขที่ได้จากภายนอกและการแบ่งประโยชน์สุขนั้นสามารถแบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ประโยชน์สุขระดับที่ 1 ด้านรูปธรรม ที่ตามองเห็นหรือเห็นได้กับตา คือการมีสุขภาพดีการมีทรัพย์สินเงินทองการมีอาชีพการงานเป็นหลักฐาน การมียศฐาณะตำแหน่ง การเป็นที่ยอมรับในสังคมการมีมิตรสหายบริวาร และการมีชีวิตครอบครัวที่ดี

ประโยชน์สุขระดับที่ 2 ด้านนามธรรมที่ลึกถ้ำเลยจากตามองเห็นคือเรื่องของคุณธรรม ความดีงาม การมีความสุขที่เกิดจากความมั่นใจในคุณค่าของชีวิต การได้บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือ เกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ความมีศรัทธาในสิ่งที่ดีงาม ที่เป็นหลักของจิตใจ และการมีปัญญาที่ทำให้รู้จัก การปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้องและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทำให้ชีวิตเป็นอยู่ด้วยดี

ประโยชน์สุขระดับที่ 3 ด้านนามธรรม ชั้นโลกุตตระที่อยู่เหนือกระแสความไหลเวียนของ โลกธรรมคือความเป็นผู้มีจิตใจเป็นอิสระด้วยความรู้เท่าทันต่อสิ่งทั้งหลายรู้โลก และชีวิตตามความ เป็นจริงจนกระทั่งว่าโลกธรรมเกิดขึ้นมากระทบกระทั่งก็ไม่หวั่นไหววางใจ และปฏิบัติได้ถูกต้องตาม เหตุปัจจัยปล่อยให้กฎธรรมชาติทั้งหลายก็เป็นกฎธรรมชาติอยู่ตามธรรมชาติความทุกข์ที่มีอยู่ใน ธรรมชาติก็คงเป็นทุกข์ของธรรมชาติไปไม่เข้ามากระทบกระทั่งบีบคั้นจิตใจของเราได้เป็นผู้มีความสุขอยู่กับ ตนเองตลอดเวลาชีวิตก็สมบูรณ์แล้ว

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ, ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงความสุขว่า สภาพจิตใจที่เป็น ปกติดีนั้นแหละเรียกว่าเป็นสุข สุขก็เพราะว่าจิตปกติไม่ขึ้นไม่ลงไม่เอียงขวาเอียงซ้าย ไม่มีอะไรมา ผูกมัดจิตใจเป็นอิสระเป็นไทแก่ตัวอย่างนี้เรียกว่า “ปกติ” ใจที่ปกติคือ ไม่มีอะไรรู้ว่าอะไรเกิดขึ้นอะไร ตั้งอยู่อะไรดับไปแล้วควรจะแก้ไขสิ่งนั้นอย่างไรอย่างนี้จิตใจสบายไม่ค่อยมีปัญหา รวมความว่าชีวิต ของเราต้องการความสุขทั้งกายทั้งใจทางอารมณ์ เราก็ต้องมีสติมีปัญญาพยายามที่จะรักษาใจไว้ให้ ปกติอยู่ตลอดเวลารู้จักประมาณในการกินการอยู่การนุ่่มท่มใช้สอยการปฏิบัติหน้าที่และการพักผ่อน สภาพร่างกายจิตใจก็มีความสุขสมบูรณ์สมปรารถนา

พุทธทาสภิกขุ (2542) ได้กล่าวถึงความสุขมี 3 ระดับ

1) สุขเพราะไม่เบียดเบียน เป็นความสุขค่อนข้างจะเป็นเรื่องสังคมหรือของหมู่คณะถ้า ไม่เบียดเบียนกันก็จะเป็นสุขหรือไม่เห็นแก่ตัว

2) สุขเพราะอยู่เหนืออำนาจาม หรือเป็นความสุขเพราะอยู่เหนือกิเลสที่จะมากระทบตัว เราเป็นความรักความหลงใหลในสิ่งต่างๆ หรือการกำหนดยินดีอารมณ์ที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นกามอย่าง หนึ่งการที่หลงใหลของบุคคลวัตถุก่อให้เกิดความทุกข์ได้ทั้งสิ้น

3) สุขเพราะละตัวเสียได้ เพราะถ้าละเรื่องนี้ได้ก็จะไม่ยึดว่าตัวกูของกูอยากจะเหนือผู้อื่น สิ่งที่สำคัญที่สุดใน 3 ข้อนี้ คือ ไม่มีตัวกูของกู ถ้าคิดได้เสียแต่แรกก็จะไม่เบียดเบียนใครและไม่เห็น แก่ตัว

เฉก ณะศิริ (2544) กล่าวสรุปว่า ความสุขใจ หรือสุขในด้านนามธรรม คือ ความสุขที่ แท้จริงคือผู้ที่อยู่ในสัมมาอาชีวะและประพฤติปฏิบัติธรรมพื้นฐาน เช่น มีคุณธรรม มีศีล มีสัจจะ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ได้ทรงนิพนธ์ไว้ดังนี้ ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความ เจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความ บังเอิญหรือด้วยการแก่งแย่งเบียดเบียนบังคับมาจากผู้อื่น

คำเตือน ภาซี (2549) สรุปว่า หัวใจของความสุข คือครอบครัวโดยมีรายละเอียดปลีกย่อย ออกเป็นความแตกต่างทางศาสนา ความสัมพันธ์ในครอบครัว สุขภาพกายสุขภาพจิต

มิลล์ (Mill, 1995) กล่าวว่าความสุข คือ ความดี และความดีคือ ความสุข เกณฑ์ที่ใช้ตัดสิน การกระทำว่าการกระทำอันใดอันหนึ่งจะผิดหรือถูกก็อยู่ที่ว่าการกระทำอันนั้นมันให้ความสุขหรือให้

ความทุกข์คือความเจ็บปวด ถ้าให้ความสุขก็ถูกแต่ถ้าให้ความทุกข์ก็ผิดและลักษณะสำคัญของความสุขตามหลักประโยชน์นิยมไว้ 4 ประการ คือ

1) พิจารณาผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ (Consequentialist) การพิจารณาผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิด

2) พิจารณาแบบรวมๆ (Aggregative) ทุกคนมีสิทธิในความสุขเท่าๆ กัน

3) พิจารณาความรู้สึกทางกายสัมผัส (Sensual Feeling) แนวคิดนี้ได้อธิบายความหมายของความสุขว่าเป็นความยินดีหรือความสำราญใจที่เกิดจากการได้รับอรรถประโยชน์

4) ความสุขหรือความดีไม่มีลักษณะพ้นจากโลก หมายถึง คนทุกคนมีสิทธิที่จะมีความสุขได้ภายในโลกนี้เท่านั้น

ลือชา วณรัตน์ (2549) ได้สรุปว่า ความสุขคือความรู้สึกเป็นสุขที่มี ณ เวลานั้นหารด้วยความคาดหวัง ถ้าหวังมาก ต้องการมากเท่าใด ความสุขก็น้อยลงเรื่อยๆ

กรมสุขภาพจิต (2549) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับความสุขว่า ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการพัฒนาประเทศเพื่อให้ประชาชนในประเทศมีความสุขต้องทำความเข้าใจให้ตรงกันว่าความสุขคืออะไร มีองค์ประกอบอะไรบ้าง เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการทำงานร่วมกัน จากผลการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ว่าสิ่งที่บ่งบอกถึงระดับความสุขที่สำคัญคือสภาพจิตใจ ความพอเพียง ความสมดุลในทุกมิติ

ประเวศ วะสี (2530) กล่าวว่า ลักษณะของสังคมที่มีความสุข คือ

1) มีงานทำมีรายได้มีปัจจัย 4 ทัวถึง

2) มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

3) มีครอบครัวที่เป็นสุข

4) มีคุณธรรมจริยธรรม

5) มีสิ่งแวดล้อมที่ดี

6) มีสุขภาพจิตดีมีความพอใจในชีวิตและสังคม

จุฑามาศ บารมีชัย (2549) กล่าวว่า ความสุข คือ ความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นค่านิยมใหม่ของการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคมไทย ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สะท้อนความสมดุลและความเป็นธรรมในทุกมิติของการพัฒนาและให้ความสำคัญในเชิงคุณค่าของความสุขมากกว่าวัตถุ

รศรินทร์ เกรย์ (2549) กล่าวสรุปว่า ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ การจะพัฒนาประเทศให้ประชาชนในประเทศอยู่เย็นเป็นสุขนั้น ต้องพัฒนาทั้งสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสังคมไปพร้อมๆ กันถึงจะก่อให้เกิดความสุขที่ยั่งยืน ในปัจจุบันทั่วโลกกำลังร่วมกันหามาตรการมาเป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตเพื่อวัดระดับความสุขของประชาชนในประเทศ เราเรียกตัวชี้วัดระดับความสุขว่าดัชนีความสุข โดยแต่ละสำนักก็มีรูปแบบดัชนีความสุขใกล้เคียงกันจะแตกต่างกันบ้างบางประเด็น คือดัชนีชี้วัดความสุขมวลรวมประชาชาติของประเทศภูฏานและดัชนีโลกแห่งความสุขพัฒนาขึ้นโดยมูลนิธิเศรษฐกิจใหม่ทั้งสองสำนักเหมือนกันตรงการตระหนักถึงจริยธรรม การใช้ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ส่วนที่ต่างกันคือดัชนีโลกแห่งความสุขตระหนักถึงอายุที่ยืนยาว แต่ดัชนีชี้วัดความสุขมวลรวมประชาชาติ ตระหนักถึงการพึ่งพาตนเองการส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นตัวชี้วัด

ปราณี ทินกร (2551) ได้สรุปความหมายของความสุขในทางเศรษฐศาสตร์ไว้ว่า นายเจเรมี เบนธัม (Jeremy Bentham, ค.ศ. 1748-1832) นักปรัชญาคนสำคัญชาวอังกฤษ และหนึ่งในผู้ให้กำเนิดแนวคิดเรื่อง Utility เคยกล่าวว่า “Happiness is the Greatest Good.” หรือแปลความหมายได้ว่า ความสุขคือสินค้าที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ในการวิเคราะห์ของนักเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิก ความสุข (Happiness) กับอรรถประโยชน์ (Utility) มักจะถูกใช้ในความหมายเดียวกัน ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการผลิต และการบริโภคสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่ง แสดงว่าสินค้านั้นกำลังสร้างประโยชน์ที่พึงพอใจต่างๆ ที่ใช้ในการผลิตสินค้านั้นน่าจะสร้างความสุขให้แก่สังคม แนวคิดเช่นนี้ทำให้เกิดการยอมรับทั่วไปว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ทำให้สังคมมีทรัพยากรสำหรับการอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้น น่าจะทำให้อรรถประโยชน์รวมของสังคมเพิ่มขึ้น และสังคมก็น่าจะมีความสุขมากขึ้น

กระทรวงสาธารณสุข (2551) ได้กล่าวว่า พระธรรมปิฎก กล่าวถึงความสุขจากหนังสือคู่มือชีวิตมีอยู่ 5 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 คือ ความสุขจากวัตถุ ความสุขประเภทนี้อยู่นอกตัวเป็นความสุขที่ต้องแสวงหาสภาพจิตใจของคนที่ต้องแสวงหาความสุขประเภทนี้เต็มไปด้วยความคิดที่จะต้องเอา จะต้องได้ จะต้องแสวงหาและดิ้นรน เมื่อได้มาก็มีความสุข เพลิดเพลินไปกับความสุขเหล่านั้น จนตกอยู่ในสภาวะความสุขต้องขึ้นอยู่กับวัตถุจนไม่สามารถที่จะมีความสุขกับการอยู่กับตัวเองและความเรียบง่ายต่างๆ ที่ตอนเกิดมาไม่มีอะไรเลยก็มีความสุขได้แต่เพราะแสวงหาวัตถุมากจนขาด วัตถุไม่ได้กลายเป็นสูญเสีย อิศราภาพชีวิตและความสุขต้องไปขึ้นกับวัตถุภายนอก แต่กลับเข้าใจผิดคิดว่าตัวเองเก่งที่สามารถหาวัตถุได้มากทางธรรมจึงมีคติเตือนไว้เสมอว่าจงรักษาอิศราภาพอย่าสูญเสียความสามารถที่จะแสวงหาความสุขจากความเรียบง่าย ในปัจจุบันสิ่งที่คนมุ่งพัฒนาขึ้นมา คือการพัฒนาความสามารถในการหาวัตถุแม้แต่การศึกษา ก็เป็นการศึกษาเพื่อการพัฒนาความสามารถที่จะหาวัตถุโดยสิ่งที่จะพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขกับความเรียบง่าย คนจำนวนมากในปัจจุบัน กลายเป็นคนที่มีความสุขยากขึ้น ต่างจากคนที่สามารถรักษาคุณภาพของชีวิตไว้ได้โดยพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขกับความเรียบง่ายควบคู่กับความสุขจากวัตถุที่มี คนที่สูญเสียความสามารถที่จะมีความสุขกับความเรียบง่ายก็จะมุ่งแต่จะแสวงหาความสุขจากวัตถุแม้จะมีความสามารถหาวัตถุได้มากขึ้น

กระบวนการแสวงหาความสุขก็จะเกิดขึ้นไม่รู้จบสิ้น ดังนั้น จึงควรพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขให้ง่ายขึ้น อย่าให้ความสุขต้องขึ้นอยู่กับวัตถุมากเกินไป ศิล 8 เป็นแบบฝึกหัดที่ดีของวิธีการฝึกไม่ให้สูญเสียอิศราภาพโดยไม่เอาความสุขไปขึ้นกับวัตถุมากเกินไป จากข้อวิกาลโภชนาไม่ต้องกินอาหารอร่อยอยู่เรื่อยๆ กินแค่มีอยู่เพียงพอที่ร่างกายต้องการเพื่อให้มีสุขภาพดีแข็งแรง ส่วนในข้ออุจจาสนยะ ไม่บ่าเรอตัวด้วยการนอนไม่ต้องนอนบนฟูก ลองนอนง่ายๆ บนพื้นบนเสื่อ ลองทำสัปดาห์ละครั้งจะเป็นการฝึกรักษาอิศราภาพและฝึกให้มีความสุขได้โดยไม่ต้อง

ชั้นที่ 2 ความสุขจากการให้ พอเจริญคุณธรรม มีเมตตา กรุณา มีศรัทธา ก็จะมีมีความสุขเพิ่มขึ้นอีกประเภทหนึ่งคือความสุขจากการให้ จากแต่ก่อนนี้ชีวิตเคยต้องได้เมื่อได้ก็มีความสุขแต่ถ้าเสียก็ทุกข์ ความสุขจากการให้เปรียบเหมือนความสุขของพ่อแม่ที่มีความสุขเมื่อให้ลูกเพราะรักลูก ความรักคือเมตตา ทำให้ลูกมีความสุขพอให้แก่ลูกแล้วเห็นลูกมีความสุข ตัวเองก็มีความสุข เมื่อพัฒนาเมตตา กรุณา ขยายออกไปก็ทำให้ตัวเองมีความสุขศรัทธาในพระศาสนาในการทำความดีและในการบำเพ็ญประโยชน์จึงทำให้เรามีความสุขจากการให้

ขั้นที่ 3 ความสุขเกิดจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ไม่หลงอยู่ในโลกของสิ่งสมมุติ การที่อยู่ด้วยความหวังที่จะมีความสุขจากสิ่งสมมุติก็จะนำพาให้แปลกแยกจากความจริงของธรรมชาติ และขาดความสุขที่จะได้จากความเป็นจริงเปรียบดั่งคนทำสวนที่หวังความสุขจากเงินเดือนก็จะมองข้ามผลที่ได้ตามธรรมชาติจากการทำงานของตนทำให้ทำงานด้วยความฝืนใจและเป็นทุกข์เพราะความสุขอยู่ที่การได้เงินเดือนอย่างเดียว แต่ถ้าพอใจอยู่กับความเป็นจริงของธรรมชาติอยากเห็นผลงานที่แท้จริง อยากเห็นต้นไม้เจริญงอกงาม ก็มีความสุขในการทำสวนและได้ความสุขจากการชื่นชมความเจริญงอกงามของต้นไม้อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นคนที่ปรับชีวิตเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ จึงสามารถหาความสุขจากการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของธรรมชาติได้เสมอ

ขั้นที่ 4 ความสุขจากความสามารถปรุงแต่ง โดยธรรมชาติมนุษย์มีความสามารถในการปรุงแต่งซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ปรุงแต่งทุกซึกก็ได้ ปรุงแต่งสุขก็ได้ ปรุงแต่งความคิดมาสร้างสิ่งประดิษฐ์เทคโนโลยีต่างๆ ก็ได้ การปรุงแต่งที่สำคัญก็คือใจของเราเองเรามักจะใช้ความสามารถในทางที่เป็นผลร้ายแก่ตนเองแทนที่จะปรุงแต่งความสุข มักจะปรุงแต่งทุกข์คือเก็บเอาอารมณ์ที่ไม่ดีเอามาครุ่นคิดให้ไม่สบายใจ ชุนมัว เศร้าหมอง พระพุทธเจ้าทรงสอนให้รู้จักใช้ความสามารถในการปรุงแต่งแทนที่จะปรุงทุกข์ก็ปรุงสุข เก็บเอาแต่อารมณ์ที่ดีมาปรุงแต่งใจให้สบาย แม้แต่การหายใจ ก็ยังให้ปรุงแต่งความสุขไปด้วย เวลาหายใจเข้าก็ทำให้เบิกบาน เวลาหายใจออกก็ทำให้โปร่งเบา พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ว่าสภาพจิต 5 อย่างอย่างนี้ ควรปรุงแต่งให้มีใจอยู่เสมอคือ

- 1) ปราโมทย์ ความร่าเริงเบิกบานใจ
- 2) ปีติ ความอิ่มใจ
- 3) ปัสสัทธิ ความสงบเย็น ไม่เครียด
- 4) ความสุข ความโปร่งโล่งใจ สะดวกใจ ไม่มีอะไรมาบีบคั้นหรือคับข้องใจ
- 5) สมานิ ภาวะที่จิตอยู่กับสิ่งที่ต้องการไม่มีอะไรมารบกวนจิตพร้อมกับปรุงแต่งใจทำให้โปร่งเบา ก็จะเป็นการพักผ่อนเสริมพลังทั้งร่างกายและจิตใจ ชีวิตก็就会有ความหมาย มีคุณค่าและมีความสุข

ขั้นที่ 5 ความสุขเหนือการปรุงแต่ง เป็นความสุขที่ไม่ต้องปรุงแต่งรู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิตเป็นการเข้าถึงความจริงด้วยปัญญา เป็นสภาพจิตที่เรียบสงบสบายที่สุด คนที่อยู่ในโลกด้วยความรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงเรียกว่าเป็นจิตอุเบกขา เป็นจิตที่สบายไม่มีอะไรสามารถทำให้เศร้าหมองได้ เป็นตัวของตัวเอง จะมีความสุขอยู่ตลอดเวลาเป็นสุขเต็มอ้อมอยู่ข้างในไม่ต้องหาจากข้างนอก และเป็นผู้มีชีวิตที่พร้อมที่จะทำเพื่อผู้อื่นได้เต็มที่ เพราะไม่ต้องห่วงกังวลถึงความสุขของตนและไม่มีอะไรที่จะต้องทำเพื่อตัวเองอีกต่อไป จะมองโลกด้วยปัญญาที่รู้ความจริงและด้วยใจที่กว้าง คนที่พัฒนาความสุขมาจนถึงขั้นสุดท้ายเป็นผู้พร้อมที่จะเสวยความสุขทุกอย่าง

ใน 4 ข้อแรกไม่เหมือนคนที่ได้แต่แสวงหาความสุขประเภทแรกอย่างเดียว เมื่อหาไม่ได้ อย่งใจก็มีแต่ความทุกข์แต่ถ้าสามารถพัฒนาได้ก็มีโอกาสได้รับความสุขเพิ่มขึ้นหลายทางกลายเป็นมีความสุขให้เลือกได้มากมาย และจิตใจที่พัฒนาดีแล้วช่วยให้เสวยความสุขทุกอย่างได้เต็มที่ด้วยใจที่

แจ่มใสธรรมะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เรารู้จักความสุขในการดำเนินชีวิตมากขึ้นและนำไปสู่ความเป็นผู้สมบูรณ์พร้อมมีความสุขอยู่ภายในตัวเองตลอดเวลาไม่ต้องแสวงหา

ฉก ณะสิริ (2544) กล่าวสรุปว่า คำสอนของพุทธศาสนา คือ การสอนให้เข้าใจเรื่องของธรรมชาติที่สำคัญในชีวิตมนุษย์คือ เรื่องของทุกข์ สอนให้เข้าใจให้่องแท้เพื่อประโยชน์สุขในการดำรงชีวิต เรียกว่า อริยสัจ 4 แปลว่า สัจจะที่ทำให้เป็นผู้ประเสริฐ 4 ประการ อันเป็นสัจจะทางปัญญาได้แก่

1) ทุกข์ สอนให้เข้าใจว่า พอเกิดก็เป็นทุกข์ เป็นธรรมดาของชีวิตมนุษย์และสัตว์ที่จะต้องเกิด แก่ เจ็บ และตาย จะต้องพบกับความทุกข์ทั้งกายและใจ

2) สมุทัย สอนให้เข้าใจว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์นั้นคือ ตัวตัณหา คือความอยากได้หรือไม่อยากได้ของจิต ภาวตัณหาหรือวิภวตัณหา ได้แก่อยากในกาม อยากได้ตำแหน่ง อยากได้ลาภยศเงินทองหรืออยากให้พ้นจากภาวะบางอย่าง

3) นิโรธ สอนให้รู้จักการดับทุกข์ คือ สอนให้รู้จัก ดับตัณหา หรือความดิ้นรนทะยานอยากและไม่อยากให้ลดน้อยถอยลง

4) มรรค สอนให้รู้จักแนวทางปฏิบัติให้ถึงซึ่งการดับทุกข์ซึ่งมีประกอบกัน

อภิชัย มงคล และคนอื่นๆ (2544, อ้างถึงใน จินตนา สนธิวงศ์เวช) ศึกษาเปรียบเทียบความหมายของคำว่าความสุขและสุขภาพจิตในบริบทของสังคมไทย พบว่า สุขภาพจิตจากการศึกษาดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตคนไทยและความสุขในมุมมองของพุทธศาสนาเป็นเรื่องเดียวกันจากการทบทวนความหมายของคำว่าความสุขและองค์ประกอบหรือลักษณะของความสุขในมุมมองของพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าให้ความหมายเช่นเดียวกันสุขภาพจิต ดังคำกล่าวที่ว่าความสุข คือ สุขภาพจิตที่เป็นปกติดี สุขเพราะจิตปกติ (ปัญญานันทภิกขุ, ม.ป.ป.) และเมื่อพิจารณาความสุขว่ามี 2 แบบคือความสุขจากภายในตนเองและความสุขที่ได้จากภายนอก (พระธรรมปิฎก, 2536) ก็สอดคล้องกับองค์ประกอบของผู้มีสุขภาพจิตดีในดัชนีชี้วัดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเองเป็นความสุขหรือสุขภาพจิตดีที่เกิดขึ้นภายในตนเอง ส่วนองค์ประกอบที่ 4 เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมภายนอก ที่มากระทบหรือส่งผลภาวะจิตใจของตนเอง จึงอาจกล่าวได้ว่าดัชนีชี้วัดสุขภาพจิต ก็จำแนกได้ว่ามีความสุขที่เกิดขึ้นได้ 2 แบบ

สำหรับความสอดคล้องขององค์ประกอบทั้ง 4 หมวดในดัชนีชี้วัดสุขภาพจิต หากพิจารณารายหมวดจะเห็นได้ว่าสอดคล้อง ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 สภาพจิตใจเกี่ยวข้องกับการมีสุขภาพดี ซึ่งสอดคล้องกับประโยชน์สุขระดับที่ 1 ของท่านพระธรรมปิฎก และสอดคล้องกับท่านพระธรรมโกศาจารย์ ที่กล่าวว่าชีวิตคนเราต้องการความสุขทั้งกายใจและทางอารมณ์

องค์ประกอบที่ 2 สมรรถภาพของจิตใจ จะเกี่ยวข้องเมื่อบุคคลเผชิญปัญหาสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ ทำให้ชีวิตมีความสุขสามารถมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนๆ และดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองซึ่งสอดคล้องกับประโยชน์สุขระดับ 1, 2 และ 3 ของท่านพระธรรมปิฎก ในด้านการมีมิตรสหายการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทำให้ชีวิตเป็นอยู่ด้วยดีและไม่หวั่นไหวต่อความทุกข์ที่มีอยู่ในธรรมชาติไม่ให้กระทบกระทั่งบีบคั้นจิตใจของตนเองได้ถือว่าเป็นผู้มีความสุขอยู่กับตนเองตลอดเวลา

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับท่าน พระธรรมโกศาจารย์ ที่กล่าวว่า สุขเพราะจิตปกติ รู้ว่าอะไรเกิดขึ้นก็ คือรู้ว่าถ้ามีอะไรมากระทบตนเองเช่นปัญหาต่างๆ ที่มากระทบก็สามารถรักษาจิตใจให้ปกติได้

องค์ประกอบที่ 3 คุณภาพของจิตใจ ครอบคลุมถึงความเมตตากรุณา การนับถือตนเอง ประสบการณ์ชีวิต ที่มีค่าต่อจิตใจความเสียสละและอื่นๆ สอดคล้องกับท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งได้กล่าวว่าความสุขเกิดขึ้นได้ เพราะไม่เบียดเบียนหรือไม่เห็นแก่ตัว ก็คือการเสียสละเมตตากรุณานั่นเองและ สอดคล้องกับท่านพระธรรมปิฎก ที่กล่าวว่าประโยชน์สุขระดับที่ 2 คือเป็นเรื่องของคุณธรรมความดีงามการมีความสุขที่เกิดจากความมั่นใจในคุณค่าของชีวิตการบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ความมีศรัทธาในสิ่งที่ดีงามที่เป็นหลักของจิตใจ

องค์ประกอบที่ 4 ปัจจัยสนับสนุนสอดคล้องกับท่านพระธรรมปิฎก ที่กล่าวว่าความสุขอีกแบบคือความสุขที่ได้จากภายนอกก็คือสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรานั้นเองไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือสิ่งแวดล้อม ที่มีผลกระทบต่อความสุขของบุคคล

อาจกล่าวได้ว่า ความสุขเป็นการประกอบกันของการประเมินชีวิตของบุคคลประกอบด้วย การตัดสินใจทางความคิดในแง่ของความพึงพอใจโดยรวมและการประเมินทางอารมณ์ที่มีการถ่วงดุลกัน ระหว่างอารมณ์ทางบวกและอารมณ์ทางลบที่เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์แต่ละสถานการณ์ที่เข้ามาสู่การรับรู้และนำมาสู่การประเมินรวมเป็นความสุข แบบช่วงเวลาโดยที่ความสุขนั้นเป็นการประเมินโดยการใช้โครงสร้างทางความคิดประกอบกับ โครงสร้างทางอารมณ์โดยการใช้โครงสร้างทั้งสองประการนี้ก็คือการประเมินออกมาในรูปของความ พึงพอใจอารมณ์ทางบวกและอารมณ์ทางลบ ซึ่งองค์ประกอบ 3 ประการของการประเมินความสุขดัง คำนิยามความสุขของ Argyle & Martin (1991) และ Argyle (1985) มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) ความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction)

ความพึงพอใจในชีวิต หมายถึงการประเมินคุณภาพชีวิตของบุคคลตามมาตรฐานที่ ตนเองเป็นผู้กำหนดและเป็นการเปรียบเทียบการรับรู้สิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปในชีวิตของบุคคลกับการ กำหนดมาตรฐานโดยตนเองหรือตนเองเป็นผู้ตั้งมาตรฐานและถ้าระดับที่ได้รับเป็นไปตามมาตรฐานที่ ตนได้ตั้งไว้ บุคคลผู้นั้นจะมีการรายงานความพึงพอใจในชีวิตสูงโดยทั่วไปมักจะศึกษาโดยแบ่งเป็น แง่มุมต่างๆ เช่นความพึงพอใจในงานความพึงพอใจในชีวิตสมรส ซึ่งจำเป็นที่จะต้องประเมินถึงการ ตัดสินใจแง่มุมต่างๆ ของชีวิตบุคคลโดยรวมมากกว่าจะตัดสินโดยแง่มุมเฉพาะแง่มุมในแง่มุมหนึ่ง

2) อารมณ์ทางบวก (Positive Affect)

อารมณ์ทางบวกเป็นอารมณ์เป็นสุข ที่เกิดมาจากทั้งสภาวะแวดล้อมภายนอก เช่น ความสุขสนุกสนานร่าเริงยินดีและอารมณ์เป็นสุขอันเกิดจากแรงจูงใจภายในที่ก่อให้เกิดความสุขแบบ ลึกซึ้งที่เรียกว่าเป็นความอึดอึดทางอารมณ์ซึ่ง Maslow มองว่าอารมณ์นี้จะเป็ได้ทั้งผลลัพธ์ของ ความงอกงามหรือเป็นตัวกระตุ้นให้มนุษย์เกิดความงอกงามในตน ซึ่งความงอกงามในตนนี้เป็น ประสบการณ์ของการได้บรรลุถึงศักยภาพแห่งตนเป็นการได้เติมเต็มชีวิตโดยการดำเนินชีวิตอย่าง สอดคล้องกับศักยภาพแห่งตนหรือตนที่แท้

ระดับอารมณ์ทางบวกเป็นความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ทางบวกและทางลบซึ่ง อารมณ์ทั้งสองชนิดนี้เป็นองค์ประกอบทางด้านอารมณ์ที่มีความอิสระจากกัน เพราะเป็นไปไม่ได้ที่ บุคคลจะมีความรู้สึกทางบวกและทางลบสองอย่างในเวลาเดียวกัน (Argyle, 1987 อ้างถึงใน ชาญชัย

พริเมธากุล, 2548) ยิ่งบุคคลมีความรู้สึกทางบวกในขณะนั้นมาก เขาก็จะมีความรู้สึกทางลบลดน้อยลงในเวลาเดียวกัน

3) อารมณ์ทางลบ (Negative Affect)

ความซึมเศร้าเป็นอาการหลักของอารมณ์ทางลบแต่ก็มีอาการอื่นๆ อีกที่จัดว่าเป็นอารมณ์ทางลบเช่น ความเศร้าเสียใจความกลัวความโกรธความวิตกกังวลและกลุ่มอารมณ์ทางความเครียด (Argyle, 1987) สอดคล้องกับการศึกษาเกี่ยวกับอารมณ์ทางลบของ Bradburn (1969 อ้างถึงใน Argyle, 1987) ที่พบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญกับการรายงานตนถึงความวิตกกังวลความเจ็บป่วยมีปัญหาเกี่ยวกับสัมพันธ์ทางระหว่างบุคคลและเหตุการณ์ในชีวิตที่ไม่น่าพึงพอใจ การศึกษาพบว่าอารมณ์ทางลบจะมีสภาวะอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ความซึมเศร้าความวิตกกังวลมีอาการทางร่างกาย เช่น ปวดหัวนอนไม่หลับเหนื่อยและมีอาการทางประสาท ซึ่งอาการทางจิตนี้โดยปกติมักจะเชื่อมโยงมาถึงอาการเจ็บป่วยทางร่างกาย

การวัดอารมณ์ทางลบจากการศึกษาในประเทศอังกฤษ ศึกษาโดยการสอบถามกลุ่มตัวอย่างว่าพวกเขามีความรู้สึกไม่สบายเป็นปริมาณเท่าใดบ้างเมื่อวานนี้คำตอบ เช่น ตลอดเวลา (All of the Time) เป็นส่วนมาก (Most of the Time) ครึ่งหนึ่ง (About Half the Time) บางเวลา (Some of the Time) น้อยครั้ง (Just a Little of the Time) ไม่เลย (Not at All) และเช่น การศึกษาของ Bradburn ซึ่งสอบถามกลุ่มตัวอย่างโดยให้พวกเขารายงานช่วงเวลาของความเบื่อหน่ายความซึมเศร้าในช่วงสัปดาห์หรือสองสัปดาห์ที่ผ่านมา

สรุปได้ว่า อารมณ์ทางบวกคือความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ทางบวกและทางลบ ซึ่งถ้าหากบุคคลมีอารมณ์ทางบวกมากเท่าไรบุคคลก็จะมีความรู้สึกทางลบลดน้อยลงและความรู้สึกทางบวกนี้เองคือองค์ประกอบของความสุขบุคคล ที่มีระดับความรู้สึกทางบวกมากกว่าความรู้สึกทางลบ จะมีความรู้สึกเป็นสุขมากกว่าบุคคลที่มีอารมณ์ทางลบมากกว่าทางบวก และบุคคลที่จะมีความสุขได้คือบุคคลที่มีการประเมินเหตุการณ์ในชีวิตและสภาพแวดล้อมต่างๆ ว่าเป็นไปในทางที่ดีมากกว่าทางที่ไม่ดีโดยอารมณ์ที่เป็นสุขนั้นเกิดจากความสบายใจตนเองได้แก่ความสุขทางกายทางใจและการมีอารมณ์ที่ดีของบุคคลและสาเหตุอารมณ์ที่เป็นสุขอีกอย่าง คือจากสภาวะแวดล้อมภายนอกต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อน ครอบครัว สังคมและธรรมชาติ นอกจากนั้นแล้วยังรวมถึงการที่บุคคลมีความเคารพนับถือในตนเองและผู้อื่นมีความหวังใฝ่ใจผู้อื่น มีจิตใจที่อยากจะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งความสุขนี้สามารถสังเกตได้จากการแสดงออกเช่น ร่าเริง ยิ้มแย้ม แจ่มใส ตื่นเต้น สนุกสนาน ซึ่งตรงข้ามกับอารมณ์ทางลบโดยสิ้นเชิงในงานวิจัยนี้ได้นำแนวคิดเรื่องความสุขมาจากการศึกษาสุขภาพจิตของคนไทยของ นายแพทย์อภิชัย มงคล และคณะ ซึ่งมีการศึกษามาจากแนวคิดและองค์ประกอบของสุขภาพจิตเข้ามาใช้

ในการวิจัยโดยความหมายของสุขภาพจิต หมายถึง สภาพชีวิตที่เป็นสุขอันเป็นผลจากการมีความสามารถในการจัดการปัญหาในการดำเนินชีวิตมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยครอบคลุมถึงความดีงามภายในจิตใจภายใต้สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป องค์ประกอบของสุขภาพจิตประกอบด้วยองค์ประกอบใหญ่ๆ 4 องค์ประกอบ (อภิชัย มงคล และคนอื่นๆ, 2544)

1) สภาพจิตใจ (Mental State) หมายถึง สภาพจิตใจที่เป็นสุขหรือทุกข์การรับรู้สภาวะสุขภาพของตนเองความเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย ที่ส่งผลกระทบต่อทางด้านจิตใจและความเจ็บป่วยทางจิต

1.1) ความรู้สึกในทางที่ดี (General Well-Being Positive Affect) หมายถึง ความรู้สึกที่เป็นความสุขที่บุคคลรับรู้จากชีวิตเป็นอารมณ์ด้านบวกในลักษณะของภาพรวมทั้งหมดไม่เฉพาะเจาะจงในบางเรื่อง เช่น ความพึงพอใจความรู้สึกพอดี (Balance) สงบมีความสุขมีความหวังมีความบันเทิงใจและสนุกสนานกับสิ่งดีๆ ในชีวิตมุมมองของแต่ละคนและความรู้สึกเกี่ยวกับอนาคตจะมีความสำคัญมาก

1.2) ความรู้สึกในทางที่ไม่ดี (General Well-Being Negative Affect) หมายถึง ความรู้สึกที่ไม่ดีซึ่งเกิดขึ้นในบุคคลนั้น เช่น ความสลดหดหู่ ความรู้สึกอยากร้องไห้สิ้นหวัง ประหม่าวิตกกังวลและขาดความรู้สึกยินดีในชีวิต โดยจะรวมถึงว่าความรู้สึกที่ไม่ดีเหล่านี้ทำให้บุคคลเกิดความทุกข์ทรมานเพียงใดและมีผลต่อการทำงานในแต่ละวันเพียงใดทั้งยังครอบคลุมไปถึงคนที่มีปัญหาทางจิตใจ เช่นอาการซึมเศร้าคลั่งหรือการวิตกกังวลเฉียบพลัน (Panic)

1.3) การรับรู้ภาวะสุขภาพการเจ็บป่วยจิตใจ (Perceived Ill-Health and Mental Illness) หมายถึง ความเจ็บป่วยและการรับรู้ภาวะความเจ็บป่วยทางกายและทางจิตใจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความรู้สึกทางจิตใจรวมถึงความพึงพอใจความกังวลที่มีต่อสุขภาพและความสมบูรณ์ของร่างกายการพึ่งพาการรักษาทางการแพทย์หรือการรักษาอื่นๆ (เช่นการฝังเข็มและการใช้สมุนไพร) เพื่อช่วยให้ร่างกายและจิตใจมีความเป็นอยู่ที่ดี การรักษาในบางครั้งจะมีผลต่อคุณภาพชีวิตในทางลบ (เช่น อาการข้างเคียงที่เกิดจากการใช้ยากระตุ้นมะเร็ง) นอกจากนี้ยังรวมไปถึงวิธีการรักษาอื่นๆ ที่ไม่ใช่ยาแต่คนจำเป็นต้องใช้อยู่ เช่น เครื่องให้จังหวะการทำงานของหัวใจแขนขาเทียมสำหรับการเจ็บป่วยทางจิตใจ (Mental Illness) หมายถึงการเจ็บป่วยทางกายที่มีผลกระทบต่อจิตใจของบุคคลนั้นโรค และการเจ็บป่วยในที่นี้เป็นเจ็บป่วยซึ่งได้รับการวินิจฉัยโรคหรือการตรวจรักษาโดยแพทย์และแพทย์ลงความเห็นว่าเป็นโรคนั้นๆ

1.4) ภาพลักษณ์และรูปร่าง (Body Image and Appearance) หมายถึง รูปร่างของตนเองในสายตาของแต่ละคนเป็นอย่างไรไม่ว่าจะออกมาในทางที่ดีหรือไม่ความสำคัญจะอยู่ตรงที่ความพอใจในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่และผลกระทบที่มีต่อแนวคิดของตนรวมไปถึงสิ่งไหนที่ยอมรับได้หรือว่าในความเป็นจริงแล้วร่างกายมีส่วนที่ไม่ดีแต่ก็สามารถทำให้ดูดีขึ้น (เช่นด้วยการแต่งหน้าแต่งตัวหรือใช้อวัยวะเทียม) การแสดงออกของบุคคลอื่นต่อรูปร่างหน้าตาของตนนั้นจะมีผลอย่างมากต่อภาพลักษณ์คำถามในหมวดนี้จะมุ่งถามถึงความรู้สึกที่แท้จริงของแต่ละคนบางคนมีความสุขกับสภาพที่เขาเป็นอยู่แม้ว่ารูปร่างเขาจะมีส่วนบกพร่องเป็นอย่างมาก

2) สมรรถภาพของจิตใจ (Mental Capacity) หมายถึง ความสามารถของจิตใจในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นและการจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุข

2.1) สัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Personal Relationship) หมายถึง ความรู้สึกเกี่ยวกับมิตรภาพความรักและการช่วยเหลือที่บุคคลต้องการจะได้รับจากคนใกล้ชิดในชีวิตของเขาจะรวมถึงการเอาใจใส่ดูแลการรู้จักให้กับบุคคลอื่นการมีความสามารถและมีโอกาสที่จะรักหรือถูกรัก

และสามารถสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมกับบุคคลอื่นทั้งในด้านร่างกายและอารมณ์สามารถแบ่งปันความรู้สึกร่วมกันทั้งเรื่องความสุขและความทุกข์กับคนที่เขารัก

2.3) ความสามารถที่จะบรรลุความสำเร็จตามความคาดหวัง (Expectation Achievement Congruence) หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดจากการประสบความสำเร็จและมีชีวิตตามที่ตนได้คาดหวังไว้หรือเป็นชีวิตที่พึงพอใจ

2.3) ความมั่นใจในการเผชิญปัญหา (Confidence in Coping) หมายถึง ความสามารถในการจัดการปัญหาและสถานการณ์ที่คับขันและไม่ได้คาดฝันได้อย่างเหมาะสมการเผชิญปัญหามีหลายระดับทั้งปัญหาเฉพาะหน้าปัญหาที่รุนแรงปัญหาการปรับตัวต่อความเป็นอยู่ใหม่หรือสังคมใหม่ซึ่งมองถึงความสามารถของบุคคลนั้น ต่อการแก้ไขปัญหาได้ดีเพียงใดนอกจากปรับตัวได้กับสถานการณ์นั้นๆแล้วยังสามารถทำหน้าที่ได้อย่างสร้างสรรค์และเหมาะสม

2.4) การควบคุมจิตใจของตนเองไม่มีประสิทธิภาพ (Inadequate Mental Mastery) หมายถึง ความรู้สึกว่าตนไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะควบคุมจิตใจ หรือไม่มีความสามารถพอที่จะจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประสิทธิภาพถือว่ารบกวนหรือลดความรู้สึกสุข (Well-Being)

2.5) การดำเนินชีวิตประจำวัน (Activities of Daily Living) หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะปฏิบัติกิจวัตรประจำวันซึ่งจะรวมไปถึงการดูแลตนเองและทรัพย์สินตามความเหมาะสมโดยเน้นที่ความสามารถของบุคคลที่จะปฏิบัติในสิ่งที่จำเป็นต้องทำวันต่อวัน เช่น การดูแลความสะอาดร่างกายการรับประทานอาหารหรือการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันต่างๆด้วยตนเองทั้งนี้เนื่องจากการพึ่งพาผู้อื่นให้ช่วยทำกิจวัตรประจำวันจะมีผลกระทบต่อระดับคุณภาพชีวิตและจิตใจบุคคลนั้นๆ

3) คุณภาพของจิตใจ (Mental Quality) หมายถึง คุณลักษณะที่ตีงามของจิตใจในการดำเนินชีวิตอย่างเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

3.1) เมตตากรุณา (Kindness Quality) หมายถึง ความต้องการที่ให้ผู้อื่นมีความสุขและช่วยให้คนอื่นพ้นทุกข์เป็นคนดีในสังคมไทยสามารถเป็นผู้ให้ตั้งแต่การให้น้ำใจให้ความช่วยเหลือเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้

3.2) การนับถือตนเอง (Self Esteem) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลนั้นที่มีต่อตนเองตั้งแต่ความรู้สึกต่อตนเองในทางบวกไปจนถึงความรู้สึกในทางลบรวมทั้งความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองนับถือตนเองมีความรู้สึกว่าคุณภาพมีความพึงพอใจตนเองและสามารถควบคุมตนเองได้

3.3) ประสบการณ์ชีวิตที่มีค่าต่อจิตใจ (Transcendence) หมายถึง ประสบการณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในชีวิตซึ่งสะท้อนความรู้สึกเป็นความสุขก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตวิญญาณนอกจากนี้ยังหมายถึงเมื่อเกิดภาวะวิกฤติหรือยุ่งยากใจทุกข์ยังมีสิ่งเหนี่ยวรั้งหรือยึดถือทางจิตใจช่วยให้ตนเข้มแข็งมีกำลังใจดีขึ้นรวมถึงความปิติยินดีปลอบปล้ำใจที่เกิดขึ้นในชีวิตด้วย

3.4) ความคิดสร้างสรรค์และความกระตือรือร้นในการดำเนินชีวิต (Creation and Enthusiasm) หมายถึง ความสามารถของบุคคลนั้นในการเริ่มสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ ในทางที่ดีเพื่อให้การดำเนินชีวิตประจำวันมีคุณค่า ตลอดจนมีความมุ่งมั่นพยายามความใส่ใจในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความสุขความพึงพอใจแก่ตนเอง

4) ปัจจัยสนับสนุน (Supporting Factors) หมายถึง ปัจจัยที่สนับสนุนให้บุคคลมีสุขภาพจิตที่ดีซึ่งเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคนในครอบครัวชุมชน การทำงาน รายได้ ศาสนาความเชื่อของแต่ละบุคคลความสามารถในการทำงานตลอดจนสิ่งแวดล้อม และความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

4.1) การสนับสนุนทางสังคม (Social Support) หมายถึง ความรู้สึกปลอดภัยและความรู้สึกว่ามีเครือข่ายทางสังคมคอยช่วยเหลือจะเน้นถึงสภาพแวดล้อมทั้งจากครอบครัวและสังคมที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือทั้งในยามปกติและยามคับขันโดยครอบครัวและเพื่อนๆ มีส่วนร่วมรับผิดชอบและร่วมกันทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงใดเมื่อบุคคลนั้นตกอยู่ในภาวะวิกฤต

4.2) การสนับสนุนจากครอบครัว (Family Group Support) หมายถึง ความรู้สึกที่เป็นสุขที่ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือและมีความผูกพันกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวซึ่งได้รับจากครอบครัวเครือญาติ (นอกเหนือจากภรรยาสามีและบุตร)

4.3) ความปลอดภัยทางร่างกายและความมั่นคงในชีวิต (Physical Safety and Security) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงในชีวิตและความปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ สิ่งที่คุณค่าความมั่นคงปลอดภัยเกิดได้จากหลายสาเหตุ เช่น จากบุคคลอื่นจากการกดขี่ทางการเมืองการปกครองในชุมชนความหมายในเรื่องนี้จึงรวมถึงความรู้สึกเป็นอิสระของบุคคลบุคคลที่มีสิทธิที่จะอาศัยอยู่ในชุมชนโดยปราศจากการบังคับกักขังมั่นใจในการบริหารของผู้นำชุมชนและความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินอีกด้วย

4.4) การดูแลสุขภาพและบริการสังคม: การให้บริการและคุณภาพของบริการ (Health and Social Care) หมายถึง การดูแลสุขภาพและบริการสังคมในระแวกใกล้เคียงตามมุมมองของบุคคลการให้บริการในเรื่องสุขภาพและบริการทางสังคมในมุมมองของแต่ละคนเป็นอย่างไรในแง่ของคุณภาพและความพร้อมของบริการที่เคยได้รับหรือคาดหวังว่าจะได้รับโดยรวมถึงอาสาสมัครช่วยเหลือชุมชน (องค์กรที่เกี่ยวข้องกับศาสนา) ซึ่งอาจจะจัดเสริมให้มีเพิ่มเติมขึ้นหรืออาจจะเป็นระบบการดูแลสุขภาพที่พอมืออยู่ในสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นรวมทั้งความยากง่ายเพียงใดกับการไปใช้บริการสุขภาพและบริการสังคมที่อยู่ในท้องถิ่นในเรื่องนี้จะไม่เกี่ยวกับวิธีการรักษาสุขภาพ

4.5) การมีส่วนร่วมและมีโอกาสพักผ่อนหย่อนใจและมีเวลว่าง (Recreation) หมายถึง จะสำรวจความสามารถโอกาสและความพอใจของบุคคลต่อการมีส่วนร่วม การมีเวลว่าง การใช้เวลว่างและผ่อนคลาย อาจจะเป็นตั้งแต่การไปพบเพื่อนๆ เล่นกีฬาอ่านหนังสือดูทีวีและใช้เวลากับครอบครัวทำกิจกรรมบางอย่างโดยจะเน้นที่ความสามารถของบุคคลโอกาสและความสนุกสนานในการพักผ่อนและคลายเครียด

4.6) สภาพแวดล้อม (Physical Environment) หมายถึง สภาพแวดล้อมในมุมมองของบุคคลโดยจะรวมไปถึงมลภาวะทางเสียงอากาศและความสวยงามของสภาพแวดล้อมและดูว่าสิ่งนี้จะทำให้สุขภาพจิตดีขึ้นหรือแย่ลง ในบางภูมิภาคสิ่งแวดล้อมบางอย่างอาจทำให้สุขภาพแย่ลงไปเป็นอย่างมากเช่นเรื่องน้ำหรือมลภาวะในอากาศความวิบัติทางธรรมชาติในหมวดนี้จะไม่รวมสภาพแวดล้อมในบ้านหรือบริการด้านคมนาคม

ความหมายของสุขภาพจิตคือ ผู้ที่มีสุขภาพจิตดี ควรเป็นผู้ไม่มีการเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีชีวิตที่เป็นสุขสามารถจัดการปัญหาต่างๆ ได้ในการดำเนินชีวิต มีความสามารถในการ

พัฒนาตนเองและมีความดีงามภายในจิตใจ มีปัจจัยสนับสนุนเพื่อช่วยให้ตนเองอยู่ในสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นจึง สรุปได้ว่า ความสุข คือการที่บุคคลมีความพึงพอใจต่อชีวิตของตนที่เป็นอยู่ในด้านต่างๆ ในระดับอารมณ์เชิงบวกที่มากกว่าเชิงลบ ในขณะที่คนมีความสุขและสามารถจัดการกับปัญหาที่ผ่านเข้ามาในชีวิตได้เป็นอย่างดีรวมถึงการมีศักยภาพในการพัฒนาชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจให้ดีขึ้นได้แม้ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมรวมถึงการมีจิตใจเมตตาห่วงใยผู้อื่นและการมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุขไปกับตนด้วย

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับความอยู่เย็นเป็นสุข

แนวคิดของความอยู่เย็นเป็นสุข เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยโบราณเริ่มตั้งแต่แนวคิดของ Aristotle ที่เน้นการมีชีวิตที่เป็นอิสระ การอยู่ในสังคมที่มีความปลอดภัย การมีสุขภาพดี การมีเพื่อนดี การมีความภาคภูมิใจในชีวิตและปัจจัยอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต โดยมีนักปรัชญา นักทฤษฎีได้สรุปให้ความหมายไว้ ดังนี้

ลักษณะของความสุขแบ่งเป็น 2 แบบด้วยกัน คือ ความสุขในเชิงภาวะวิสัย (Objective Happiness) และความสุขในเชิงอัตวิสัย (Subjective Happiness) โดยความสุขในเชิงภาวะวิสัย (Objective Happiness) นั้นเป็นการวัดความเป็นอยู่ (Objective Well - Being) ของปัจเจกบุคคลจากกฎเกณฑ์จากภายนอกของสังคมโดยมีกระบวนการในการหาขอบเขตของความสุขนั้นโดยไม่เน้นประสบการณ์ในอดีตของคนจะวัดความสุขในขณะนั้นโดยมาตรฐานความสุขที่สังคมยอมรับในขณะที่ความสุขในเชิงอัตวิสัย (Subjective Happiness) เป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกวัดความสุขจากการประเมินของแต่ละบุคคลว่ามี การรับรู้ถึงความสุขอย่างไรโดยคำนึงถึงประสบการณ์ในอดีตของแต่ละคนว่ามี การรับรู้อะไรมาบ้าง ซึ่งความสุขในเชิงอัตวิสัยนี้ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามเวลาที่เปลี่ยนไป นายแพทย์ประเวศ วะสี (2548) ยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า การวัดที่ภาวะวิสัยของความอยู่เย็นเป็นสุขวัดโดยวิเคราะห์ว่าปัจจัยใดที่ทำให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุข เช่น มีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตพอเพียง มีครอบครัวอบอุ่นชุมชนเข้มแข็ง มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีความยุติธรรม มีสันติภาพ มีสิ่งแวดล้อมดี มีจิตใจดี มีความเมตตากรุณาเป็นต้น จากนั้นจึงพยายามวัดปริมาณของปัจจัยเหล่านั้น โดยควรมีจำนวนปัจจัยน้อยที่สุดที่สามารถบ่งบอกถึงสภาพความอยู่เย็นเป็นสุขได้อย่างแม่นยำและการวัดเชิงอัตวิสัย วัดโดยการถามความรู้สึกของประชาชนว่าอยู่เย็นเป็นสุขมากน้อยเพียงใด ซึ่งความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนมักเป็นผลมาจากความพอกินพอใช้ สุขกายสบายใจ มีความปลอดภัย มีศักดิ์ศรี มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องของส่วนรวมเป็นต้น อย่างไรก็ตามแม้มีกระแสความคิดที่ว่า การวัดเชิงอัตวิสัยเชื่อถือไม่ได้แต่ไม่ควรตัดทิ้งไปควรลองวิจัยเปรียบเทียบกับวิธีอื่นๆ ถ้าใช้ได้การสำรวจสภาพความอยู่เย็นเป็นสุขก็จะง่ายขึ้นอีกมาก ตามแนวคิดของพุทธศาสนาความสุขมีหลายระดับตั้งแต่ระดับล่าง (หยาบ) ไปถึงระดับสูง (ปราณีต) ขึ้นเรื่อยๆ จนถึงความสุขสูงสุด (นิพพาน) มีการแบ่งระดับความสุขเป็นหลายแบบและหลายระดับโดย พระพรหมคุณาภรณ์ (2548) ได้เคยจัดแบ่งระดับความสุขให้เข้าใจง่ายเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1) ความสุขที่ต้องการเป็นความสุขจากการสนองความอยากที่มาจากค้นหาความอยากได้
อยากมีทำเพื่อตัวตนของตนเอง เป็นความสุข การทำงานจะเป็นการทำเพื่อหวังผลภายใต้ระบบเงื่อนไข
ของโลก

2) ความสุขที่สร้างขึ้นเองได้เป็นความสุขที่ตอบสนองต่อฉันทะความชอบหรือความอยากรู้
อยากทำในสิ่งที่ดีงามเพื่อสิ่งนั้นเองโดยทาเหตุเพื่อสิ่งนั้นๆ

3) ความสุขอันมีอยู่ทุกเวลาเป็นความสุขอิสระไม่ต้องตอบสนองต่อความอยากไม่ต้อง
ขึ้นกับฉันทะ (แต่มีฉันทะอยู่เต็มเปี่ยม) เป็นความสุขสมบูรณ์มนุษย์จึงควรมีการเพียรพัฒนาความสุขให้
ขึ้นสู่ขั้นสูงยิ่งๆ ขึ้นไปการจัดเหตุแห่งทุกข์ไม่ติดสุขอย่าเสียอิสรภาพให้พัฒนาถึงความสุขสูงสุด ที่ไม่
ต้องการแต่มีอยู่ภายในของทุกคนตลอดเวลา เป็นความสุขที่ไม่ต้องพึ่งพาสิ่งอื่น เป็นอิสระมีความสุขอย่าง
ประณีตสมบูรณ์และพร้อมที่จะเสวยสุขอย่างเต็มที่หมดจากกิเลสเป็นสุขที่สมบูรณ์ขั้นสูงสุดหรือ
นิพพาน (ดังพุทธพจน์ที่ว่านิพพานัง ปรมัง สุขัง) ถ้าถึงขั้นนั้นก็จะทำงานเพื่อโลกอย่างเต็มที่ ดังนั้นการ
พัฒนาความสุขจึงเป็นเรื่องที่สำคัญในกระบวนการสร้างสุขมนุษย์ จึงต้องพัฒนาความสามารถที่จะมี
ความสุขให้ถูกทางความสุขในแต่ละระดับต้องมีสติกำกับไม่เช่นนั้นจะเกิดโทษ เช่น ติดสุขเฉื่อยชา
ขี้เกียจ ลุ่มหลง ถ้าไม่รู้จักพอความสุขจากระบบเงื่อนไขของโลกทำให้เกิดทุกข์ได้

วรรณภา ประยุกต์วงศ์ และคนอื่นๆ (2551) ได้สรุปความหมายของความสุขในทางเศรษฐศาสตร์
ไว้ว่านักเศรษฐศาสตร์ไม่ได้พูดถึงความสุขโดยตรง แต่มีทฤษฎีอรรถประโยชน์ (Utility) ของ
Jeremy Bentham ได้กล่าวถึงอรรถประโยชน์ว่า คือความพึงพอใจของมนุษย์อันเกิดจากการบริโภค
สินค้าและบริการซึ่งใกล้เคียงกับความหมายของความสุขมากที่สุด โดยมีเป้าหมายให้เกิดการบริโภค
สินค้าเพื่อก่อให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุดในระดับสังคมก็มุ่งให้เกิดสวัสดิการสังคมสูงสุด

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) ได้ให้ความหมาย
ของความอยู่เย็นเป็นสุข คือสภาวะที่คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพทั้งจิตกายปัญญาที่
เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวมและสัมพันธ์กันได้อย่างดีต้องดีงาม นำไปสู่
การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งตาม
ความหมายของความอยู่เย็นเป็นสุขดังกล่าวข้างต้น ได้ครอบคลุมทุกมิติของวิถีการดำรงชีวิตของคน
ไทยที่บูรณาการเชื่อมโยงกันจนเกิดภาวะแห่งความสุขมีสุขภาวะที่ดี ทั้งร่างกายจิตใจอารมณ์และ
สติปัญญาอย่างมีสมดุลย์ดีมั่นในคุณธรรมจริยธรรม มีจิตสานึกต่อประโยชน์ส่วนรวม คิดและทำอย่าง
ถูกต้องและมีเหตุผลรวมทั้งมีความสามารถในการประกอบสัมมาชีพที่นำมาซึ่งรายได้ที่พอเพียงกับการ
จัดหาปัจจัยสำหรับการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพและความมั่นคงของตนเองและครอบครัว ภายใต้ระบบ
เศรษฐกิจที่มีคุณภาพมีเสถียรภาพและกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ครอบครัวอยู่ร่วมกันด้วย
ความรัก และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน อยู่ในชุมชนที่เข้มแข็งสภาพแวดล้อมที่ดี มีความปลอดภัย
มีระบบนิเวศที่สมดุลเอื้อต่อการดำรงชีวิต ที่มีคุณภาพทั้งร่างกายและจิตใจประชาชนทุกคนมีสิทธิ
เสรีภาพ รวมทั้งศักดิ์ศรีความเป็นคนเท่าเทียมกันภายใต้สังคมที่มีวัฒนธรรมประชาธิปไตย
และธรรมาภิบาล

อย่างไรก็ตามหากมอง “ความสุข” อย่างเป็นองค์รวมในมิติซึ่งสะท้อนถึงที่มาของความสุข
จะพบว่าความสุขมีที่มาได้ 2 ทาง คือความสุขภายในเป็นความสุขที่เกิดขึ้นภายในจิตใจไม่ได้ขึ้นอยู่กับ
การมีหรือไม่มีปัจจัยภายนอกโดยตรงมักจะเป็นความสุขในระดับจิตและปัญญาประกอบด้วยความสุข

จากการมีอิสรภาพความภาคภูมิใจความดีงามความสงบเป็นต้นและความสุขภายนอกมักจะสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีวิตความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมประกอบด้วยความสุขจากการมีปัจจัยสี่ที่พอเพียงการมีความมั่นคงในชีวิตการมีครอบครัวอบอุ่นชุมชนเข้มแข็งและสิ่งแวดล้อมที่ดี

ตัวชี้วัดความสุข

1) ดัชนีชี้วัดในระดับภาพรวมระดับประเทศ

ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทย จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) การพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข จะพิจารณาทบทวนการพัฒนาดัชนีเกี่ยวกับความสุขในบริบทสังคมไทยที่ผ่านมา พร้อมทั้งพิจารณาความสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาประเทศภายใต้วิสัยทัศน์ในแผนพัฒนาฉบับที่ 10 ที่มุ่งพัฒนาประเทศไทยสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” และยึดหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโดยดำเนินการบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมกับเครือข่ายหน่วยงานและภาคีพัฒนาภาคส่วนต่างๆ ซึ่งได้มีการประชุมสัมมนาระดมความคิดเห็น เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ร่วมกันจนกระทั่งสามารถนำไปสู่การพัฒนากรอบแนวคิดพื้นฐานองค์ประกอบของความอยู่เย็นเป็นสุขและการพัฒนาดัชนีชี้วัดปัจจัยพื้นฐานร่วมในการสร้างความสุขของมนุษย์สามารถกำหนดองค์ประกอบได้ 6 องค์ประกอบ ได้แก่

- 1.1) การมีสุขภาวะ
- 1.2) ครอบครัวอบอุ่น
- 1.3) ชุมชนเข้มแข็ง
- 1.4) เศรษฐกิจเป็นธรรมและเข้มแข็ง
- 1.5) สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศสมดุล
- 1.6) สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล

ซึ่งสามารถแจกแจงความหมายพร้อมองค์ประกอบย่อยเพื่อนำไปสู่การกำหนดประเด็นการพัฒนาและตัวชี้วัดได้ ดังนี้

การมีสุขภาวะ คนที่อยู่เย็นเป็นสุขเป็นคนที่มีความแข็งแรงไม่เจ็บป่วย มีอายุยืนยาวมีสุขภาพจิตใจที่ดี ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม “คิดเป็นทำเป็น” มีความเป็นเหตุเป็นผล มีทักษะในการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ตนเองครอบครัวและสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพโดยสามารถแยกได้เป็น 3 องค์ประกอบย่อย คือ

สุขภาพกายดี หมายถึง การมีร่างกายที่แข็งแรงมีภาวะโภชนาการที่ดี มีพฤติกรรมการดำรงชีวิตที่เหมาะสมส่งผลให้ห่างไกลจากโรคภัยไข้เจ็บและมีอายุยืนยาว

สุขภาพจิตดี หมายถึง การรู้จักควบคุมอารมณ์ตนเองมีความเข้าใจผู้อื่น ตลอดจนการมีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรมและจริยธรรม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตสำนึกความเป็นไทย มีความเข้าใจสรรพสิ่งที่เป็นจริงจะส่งผลให้ปัจเจกบุคคลมีความสุข มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์และต่อชุมชนสังคมอันจะเอื้ออำนวยอยู่ร่วมกันอย่างสันติ คิดเป็น ทำเป็น การศึกษาทำให้เกิดการเรียนรู้และมีความใฝ่รู้ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทำให้มนุษย์สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความรู้เท่าทันและปรับตัวต่อการ

เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมได้ และสามารถใช้ประสบการณ์ศักยภาพและทักษะความสามารถของตนเองให้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

เศรษฐกิจเป็นธรรมและเข้มแข็ง การมีรายได้ที่เพียงพอเกิดจากการมีส่วนร่วมหรือการทำงานที่ตีความมั่นคงและปลอดภัยในการทำงานมีรายได้ที่เป็นธรรมต่อเนื่องและต้องอยู่ภายใต้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีคุณภาพเสถียรภาพและมีการกระจายรายได้ในกลุ่มต่างๆ ในสังคมอย่างเป็นธรรมโดยสามารถแยกได้เป็น 3 องค์ประกอบย่อย คือ การมีส่วนร่วม คือการทำงานที่สุจริตไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นทำงานอย่างเต็มความสามารถโดยมีหลักประกันความมั่นคงและความปลอดภัยในการทำงานตลอดจนมีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข สามารถจัดหาปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการยังชีพและปัจจัยอื่นๆ ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่าง มีคุณภาพเศรษฐกิจเข้มแข็งเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพ สามารถพึ่งตนเองได้ มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและมีประสิทธิภาพการผลิตและสามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์โลก การมีความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ หมายถึง การที่ระบบเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสการเข้าถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจปัจจัยการผลิตและโครงสร้างพื้นฐานของรัฐอย่างทั่วถึงที่จะนำไปสู่การลดความยากจน ลดช่องว่างของรายได้และกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึง

ครอบครัวอบอุ่น หมายถึง ครอบครัวที่สมาชิกมีความมุ่งมั่นในการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมาย มีความรักความผูกพันต่อกัน สามารถปฏิบัติบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม มีการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกวัยเยาว์ให้เติบโตอย่างมีคุณภาพในวิถีชีวิตของความเป็นไทย เลี้ยงดูผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เพื่อให้สามารถดำรงความเป็นครอบครัวได้อย่างมีคุณภาพที่ยั่งยืนโดยสามารถแยกได้เป็น 2 องค์ประกอบย่อย คือบทบาทครอบครัวที่เหมาะสมสมาชิกในครอบครัวสามารถทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมรอบตัวบนพื้นฐานของความเป็นไทย มีความรับผิดชอบเอาใจใส่ดูแลซึ่งกันและกัน มีส่วนร่วมทุกขั้วร่วมสุข ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเกื้อกูลสังคมได้อย่างมีคุณธรรมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว การที่สมาชิกในครอบครัวมีเจตจำนงในการอยู่ร่วมกันด้วยความรักความผูกพันต่อกันจะทำให้สามารถดำรงความเป็นครอบครัวและสืบทอดความเป็นครอบครัวทำให้สมาชิกมีสภาพจิตใจที่ดี มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีพลังที่จะสามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆ ในสังคมได้อย่างเข้มแข็ง

ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่สามารถบริหารจัดการชุมชน พัฒนาชุมชนตลอดจนและแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างมีเหตุมีผล และมีการบริหารจัดการที่ดี ประชาชนและองค์กรในชุมชนสามารถร่วมมือช่วยเหลือกันเกื้อกูลและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขรวมทั้งมีภาคี การพัฒนาที่มีบทบาทเกื้อหนุนกันภายในชุมชนมีการสื่อสารและกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่องสามารถดำรงไว้ซึ่งคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนท้องถิ่นตลอดจนเอกลักษณ์ความเป็นไทยโดยสามารถแยกได้เป็น 3 องค์ประกอบย่อย คือชุมชนพึ่งตนเองได้ ชุมชนและสมาชิกในชุมชนมีความเข้มแข็งรวมตัวเป็นปึกแผ่น มีการพัฒนาจิตสำนึกและกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิปัญญาต่างๆ ตอบสนองความต้องการของชุมชนโดยมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองสามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจพร้อมกับที่จะร่วมจัดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนโดยไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนเกื้อกูลกันสมาชิก มีความผูกพัน

และรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนโดยมีระบบความเชื่อและมีจิตสำนึกในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในชุมชนทำให้เกิดเป็นความรักและห่วงใยกัน

การมีส่วนร่วมของชุมชนมีกระบวนการที่เปิดโอกาสการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชนภายใต้การร่วมเรียนรู้ร่วมคิด และร่วมพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนตลอดจนการฟื้นฟูคุณค่าทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ความเป็นไทย สภาพแวดล้อมมีระบบนิเวศที่สมดุลสภาพแวดล้อม มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง และการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน และการมีบริการสาธารณสุขที่พอเพียง ตลอดจนมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพ เพื่อสร้างสมดุลให้กับระบบนิเวศและยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของคนไทยโดยสามารถแยกได้เป็น 4 องค์ประกอบย่อย คือ ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต หมายความว่า การมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงมีสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่พอเพียง โดยเฉพาะชลประทาน คมนาคม ขนส่ง ไฟฟ้า น้ำประปา และการสื่อสารซึ่งล้วนแล้วแต่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หมายถึง สภาพแวดล้อมมีความปลอดภัยจากปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติดต่างๆ ในสังคมได้รับการป้องกัน และแก้ไขเป็นอย่างดีกระบวนการยุติธรรมมีประสิทธิภาพรวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องจะต้องสามารถที่จะเอื้อให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนได้เป็นอย่างดีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี อีกปัจจัยหนึ่งของสภาพแวดล้อมที่ดีที่ส่งผลต่อความสุขของบุคคลคือคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีซึ่งจะส่งผลต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของบุคคลคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี หมายถึง การที่มลภาวะต่างๆ ถูกควบคุมและแก้ไขให้ฟื้นคืนสู่สภาพที่ดีกฎหมายกฎระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมีประสิทธิภาพและทันสมัย รวมทั้งมีระบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ ระบบนิเวศสมดุลเป็นระบบที่สรรพสิ่งต่างๆ พึ่งพิงและพึ่งพาอาศัยกันและกันโดยได้ดุลทางธรรมชาติ การดำเนินชีวิตที่พอเหมาะพอควรสอดคล้องกับความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศเป็นปัจจัยสำคัญที่จะไม่ทำให้ระบบนิเวศเสื่อมโทรมลงทั้งระบบนิเวศโดยรวมนิเวศบก อากาศ น้ำและชายฝั่ง และส่งผลให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้น

สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล คนมีศักดิ์ศรี มีสิทธิเสรีภาพ และการยอมรับและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นคนที่เท่าเทียมกันตามระบอบประชาธิปไตย ประพฤติปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของตนเองและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของคนอื่น มีระเบียบวินัย มีระบบการบริหารจัดการที่ยึดหลักธรรมาภิบาลที่รัฐกับประชาชน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันร่วมกันบริหารจัดการประเทศ เพื่อให้เกิดความโปร่งใสคุ้มค่าและกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม นำไปสู่สังคมสมานฉันท์ที่มีสันติสุขอย่างยั่งยืนโดยสามารถแยกได้เป็น 3 องค์ประกอบย่อย คือ การมีจิตสำนึกประชาธิปไตยประชาชนมีความตื่นตัวสูงและรู้จักรักษาสีหน้าที่และเสรีภาพทั้งทางการเมืองและในฐานะพลเมืองของประเทศ มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางที่นำไปสู่การสร้างค่านิยมใหม่ๆ ตลอดจนการไม่ยอมรับการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งจะเป็นการวางฐานให้ประชาธิปไตยยืนยาวและประเทศเกิดมีภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่งและมีการพัฒนาที่เป็นธรรมและเกิดความยั่งยืนสังคมที่มีธรรมาภิบาล หมายถึงการบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล โดยการเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ อย่างกว้างขวาง เกิดกระบวนการรับผิดชอบและตรวจสอบการดำเนินการให้มีความโปร่งใสและเกิดการ

กระจายผลประโยชน์ให้ภาคส่วนต่างๆ อย่างเป็นธรรมทั่วถึงและเท่าเทียมกันซึ่งจะเป็นการวางรากฐานสังคมไทย ไปสู่การพัฒนาที่สันติสุขและยั่งยืนความสมานฉันท์ทางสังคม เป็นการอยู่ร่วมกันในสังคมฉันท์กัลยาณมิตร โดยยอมรับความหลากหลายด้านชนชาติและเชื้อชาติ ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันได้มีการไปมาหาสู่กัน มีการเข้าร่วมในกิจกรรมทางด้านประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ มีความไว้วางใจและสมัครสมานสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในการกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนในแต่ละองค์ประกอบของดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยนั้นจะให้น้ำหนักความสำคัญในแต่ละองค์ประกอบเท่ากันเนื่องจากความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นการพิจารณาอย่างเป็นองค์รวมยึดหลักความสัมพันธ์ระหว่างคนสังคมและธรรมชาติที่สมดุลและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ดังนั้น ตัวชี้วัดการพัฒนาต่างๆ ทั้งในด้านตัวคนเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและการบริหารจัดการจึงมีความสำคัญที่ดัดเทียมกันโดยไม่ได้กำหนดค่าความสำคัญขององค์ประกอบใดมากกว่าองค์ประกอบอื่นๆ

2) ดัชนีชี้วัดในระดับชุมชนระดับพื้นที่

2.1) การประเมินความ “อยู่เย็นเป็นสุข” หรือความสุขมวลรวมของหมู่บ้าน/ชุมชน (Gross Village Happiness: GVH) จัดทำโดยกรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นการสะท้อนเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา (Ends) และต้องพิจารณาเชื่อมโยงให้สะท้อนถึงวิธีการ (Means) ต่างๆ ที่จะส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายความอยู่เย็นเป็นสุขด้วย เนื่องด้วยการพัฒนาหมู่บ้านชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายที่เลือกไว้ในระยะเวลาที่กำหนดผลการพัฒนาเกิดขึ้นแก่ประชาชนครอบครัวและชุมชนโดยส่วนรวมในเชิงปริมาณ คือมีถนนมีบ้าน มีงาน มีรายได้ หรือไม่มีคนเกเร ไม่มีคนทำผิดกฎหมาย ไม่มีความขัดแย้ง แต่ความรู้สึกเป็นสุขหรือไม่ต้องประเมินความ “อยู่เย็นเป็นสุข” หรือความสุขมวลรวมของหมู่บ้านหรือชุมชนซึ่งเป็นการประเมินเชิงคุณภาพหลังจากการจัดกิจกรรมเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาโดยเฉพาะตัวชี้วัดในการประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของกระทรวงมหาดไทย (4 ด้าน 23 ตัวชี้วัด) การประเมินระดับความ “อยู่เย็นเป็นสุข” หรือความสุขมวลรวมของชุมชนในการประเมินแบบมีส่วนร่วมเป็นการประเมินความสมดุลของความรู้สึกของประชาชนในการได้ทำกิจกรรมใดๆ ที่ต้องการจะทำหรือไม่ทำในสิ่งที่ไม่ต้องการได้ทำแล้วประสบผลความสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้เป็นการพึงพอใจในสภาพของสถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นอยู่อย่างเข้าใจในสภาพความเป็นจริงเกิดขึ้นเป็นความสุขจากภายใน “จิตที่เป็นกลาง” ประเมินเพื่อตรวจสอบความรู้สึกในช่วงเวลาการประเมินว่าประชาชนรู้สึกอย่างไรกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ว่ารู้สึกอย่างไร มีความสะดวกสบายกายสบายใจพอใจ ไม่มีความกังวล ไม่ต้องห่วงใยซึ่งถือเป็นความรู้สึกที่เป็น “ความสุข” ในขณะที่อาการตรงข้ามจะถือว่าเป็น “ความทุกข์” ดังนั้น การประเมินความสุขจึงเป็นการนำสถานการณ์ที่เป็นสาเหตุให้เกิดความสุขของประชาชนในชีวิตประจำวันแล้วทำให้เกิดความสุขให้ขึ้นใน “จิตใจของประชาชน” ในระดับใดองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยพื้นฐานร่วมในการสร้างความสุขของมนุษย์ 6 องค์ประกอบได้แก่ 1) การมีสุขภาพ 2) เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งเป็นธรรม 3) ครอบครัวอบอุ่น 4) การบริหารจัดการชุมชนดี 5) การมีสภาพแวดล้อมดีมีระบบนิเวศที่สมดุล 6) เป็นชุมชนประชาธิปไตยมีธรรมาภิบาล

องค์ประกอบที่ 1 การมีสุขภาพ หมายถึง การดำรงชีพของบุคคลอย่างมีสุขภาพ ดำเนินชีวิตโดยใช้ความรู้ในการรักษาร่างกาย ให้แข็งแรง ไม่เจ็บป่วย มีอายุยืนยาว มีสุขภาพจิตใจที่ดี ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม “คิดเป็นทำเป็น” มีความเป็นเหตุเป็นผล มีทักษะในการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ตนเองครอบครัว และสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ

องค์ประกอบที่ 2 เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งเป็นธรรม หมายถึง การกระทำใดๆ อันก่อให้เกิดการผลิต การจำหน่าย และการบริโภคให้เกิดรายได้ที่เพียงพอ เกิดจากการมีงานสุจริต มีความมั่นคงและความปลอดภัยในการทำงาน มีรายได้ที่เป็นธรรมต่อเนื่อง มีการรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือแบ่งปันกันเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและเกิดความยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 3 ครอบครัวอบอุ่น หมายถึง ครอบครัวที่สมาชิกมีความรักความผูกพันต่อกันมุ่งมั่นที่จะดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมาย สามารถปฏิบัติบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม มีการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกวัยเยาว์ ให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ ในวิถีชีวิตของความเป็นไทยเลี้ยงดูผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข และรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เพื่อให้สามารถดำรงความเป็นครอบครัวได้อย่างมีคุณภาพที่ยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 4 ชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนดี หมายถึง ชุมชนแสดงความสามารถบริหารจัดการชุมชน จัดกระบวนการพัฒนาชุมชน มีกิจกรรมการแก้ไขปัญหาชุมชนได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพและมีการบริหารจัดการที่ดี ผู้นำประชาชนและองค์กรในชุมชน สามารถร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขรวม ทั้งมีภาคีการพัฒนาที่มีบทบาทเกื้อหนุนการทำงานภายในชุมชนมีการสื่อสารและกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง สามารถอนุรักษ์คุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนท้องถิ่นรวมถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย

องค์ประกอบที่ 5 การมีสภาพแวดล้อมดีมีระบบนิเวศที่สมดุล หมายถึง บรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการใช้ชีวิตของคนในหมู่บ้าน สร้างความสะอาดสบายร่มรื่น ปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ครอบครัวมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน และการมีบริการสาธารณสุขที่พอเพียง มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มีคุณภาพสมดุล ในระบบนิเวศเพื่อใช้ยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน

องค์ประกอบที่ 6 เป็นชุมชนประชาธิปไตยมีธรรมาภิบาล หมายถึง ชุมชนเป็นสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาลประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ ได้รับการยอมรับและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นคนที่เท่าเทียมกันตามระบอบประชาธิปไตย ประพฤติปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และเคารพในสิทธิและหน้าที่ของคนอื่น มีระเบียบวินัยมี ระบบการบริหารจัดการที่ยึดหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้เกิดความโปร่งใส คำนึงค่า และกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรมนำไปสู่สังคมสมานฉันท์มีสันติสุขอย่างยั่งยืน

2.2) ตัวชี้วัดความสุขของประชาชนชาวไทย ของนายแพทย์อภิสิทธิ์ อารังวรานกุล และคณะ มีกรอบแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนเชิงจิตวิสัย มีต้นเค้ามาจากคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในการพึ่งพาตนเองที่เน้นความสุขของชีวิต เป็นเป้าหมายในการครองตน และข้อชี้แนะของสมเด็จพระองค์ดาโลลามะ ที่ว่าความสุขในเชิง Happiness เป็นความสุขที่สัมพันธ์กับความรู้สึกทางจิต (Mind) และใจ (Heart) มีลักษณะสงบและดำรงอยู่ที่ยาวนานโดย

กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดความสุขเป็นการพัฒนาวิธีคิดให้มองความสุข (Happiness) มากกว่าความเพลิดเพลิน (Pleasure) และเพื่อให้สามารถเปลี่ยนความคิดของชาวบ้านที่เข้าร่วมจนถึงขั้นปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อช่วยสร้างคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมให้ทุกคนมีความสุขเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ใช้ในการประเมินผลเพื่อให้รู้สถานการณ์และเป็นการกระตุ้นเกษตรกรให้มีทางเลือกใหม่

องค์ประกอบของความสุขแบ่งเป็น 8 หมวด โดยแต่ละหมวดมีตัวอย่างวลีเกี่ยวกับความคิดเรื่องความสุขซึ่งชาวบ้านเขียนไว้ที่พบบ่อยและน่าสนใจ คือ

1) การมีหลักประกันในชีวิต ได้แก่ มีที่ดินทำกินของครอบครัวอย่างพอเพียง มีบ้านอาศัยของครอบครัวอย่างมั่นคงถาวร มีอาหารการกินพอเพียง มีเงินทองใช้สอย มียุงข้าวใหญ่ มีข้าวกินตลอดปี

2) การมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง ได้แก่ สุขภาพจิตร่างกายแข็งแรงอายุยืน ปกุกยาสมุนไพรไว้รักษาเวลาเจ็บป่วย ไม่มีโรคประจำตัว

3) การมีครอบครัวที่อบอุ่น ได้แก่ คนในครอบครัวอยู่กันพร้อมหน้า และมีงานทำ คนในครอบครัวรักใคร่กันไม่ทะเลาะ หรือหึงหวงกัน ลูกขยันทำมาหากินและพึ่งตนเองได้ ฝั้วเดียวเมียเดียว คนในครอบครัวมีเวลาให้กัน

4) การมีชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ก่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเกิดผู้นำตามธรรมชาติและมีกระบวนการพัฒนาผู้นำเกิดกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คนในชุมชนมีความสามัคคี

5) การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ได้แก่ มีดินน้ำสัตว์อุดมสมบูรณ์ การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีถนน น้ำประปาและไฟฟ้า มีสิ่งแวดล้อมน่าอยู่เพิ่มความหลากหลาย

6) การมีอิสรภาพ ได้แก่ ได้ทำในสิ่งที่คิดโดยไม่สร้างความเดือดร้อน ไม่มีหนี้สิน ไม่ถูกคนอื่นครอบงำด้านความคิด ประกอบอาชีพอิสระ

7) การมีความภาคภูมิใจ ได้แก่ มีครอบครัวที่ประสบความสำเร็จการเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้อื่นได้ถ่ายทอดความรู้ความคิดต่อผู้อื่น

8) การเข้าถึงธรรมะว่าด้วยการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความพอใจในสิ่งที่มีอยู่ ได้เข้าวัดฟังธรรมทำบุญทำทานหรือช่วยเหลือผู้อื่น

3) ดัชนีชี้วัดในระดับบุคคล

ดัชนีชี้วัดความสุขคนไทยฉบับสั้น 15 ข้อ (THI-15) จัดทำโดยกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (กระทรวงสาธารณสุข, 2550) ดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตคนไทย เป็นเครื่องมือที่ถูกพัฒนาเพื่อประเมินภาวะสุขภาพจิตของบุคคล โดยพัฒนามาจากกรอบแนวคิดของความหมายสุขภาพจิต องค์ประกอบของสุขภาพจิต (Domain) และองค์ประกอบย่อยของสุขภาพจิต (Subdomain) โดยความหมายของสุขภาพจิต (ระดับบุคคล) หมายถึง สภาพชีวิตที่เป็นสุขอันเป็นผลจากการมีความสามารถในการจัดการปัญหาในการดำเนินชีวิตมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยครอบคลุมถึงความดีงามภายในจิตใจ ภายใต้อสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปดัชนีชี้วัดประกอบด้วยคำถาม 15 ข้อ และมีดัชนีชี้วัด 4 ด้าน ได้แก่ สภาพจิตใจ สมรรถภาพของจิตใจ คุณภาพของจิตใจปัจจัยสนับสนุน

4) แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียรมีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย 1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ 2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ 3) ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตโดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ 1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ 2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

จึงสรุปได้ว่า ความอยู่เย็นเป็นสุข คือ ค่านิยมของการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคมไทยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สะท้อนความสมดุลและความเป็นธรรมในทุกมิติของการพัฒนา และให้ความสำคัญในเชิงคุณค่าของความสุขมากกว่ารายได้หรือความมั่นคง เน้นคุณค่าทางจิตใจมากกว่าวัตถุ และเป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่ทุกคนสามารถแบ่งปันกันได้

2.5 องค์กรแห่งความสุข

จากสภาพสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ตามความเจริญของนวัตกรรมและเทคโนโลยี ซึ่งเข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อที่เชื่อมโยงถึงกัน ตั้งแต่บุคคล ครอบครัว สังคม องค์กร และประเทศ ด้วยเหตุของการพัฒนาที่มีเป้าหมายของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เพื่อมุ่งตอบสนองความพึงพอใจของปัจเจกบุคคล และกลุ่มคนเพียงบางส่วน แต่ขาดการคำนึงถึงหลักคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งกระทบ

มากมายต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญคือ สภาวะจิตใจของคน ซึ่งเป็นเหตุก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม และยังเป็นตัวขัดขวางการพัฒนาที่ยั่งยืน เหตุนี้ ในปัจจุบันทั้งองค์การภาครัฐและเอกชนจึงหันมามองสิ่งที่อยู่ภายในตัวบุคคลแต่ละคนมากขึ้นนั่นคือ “ความสุข” ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจ

ประเทศภูฏาน เป็นประเทศที่สร้างความตื่นตัวให้กับนานาประเทศด้วยการวัดความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness: GNH) มากกว่า GDP ในการวัดความอยู่ดีกินดี และความสงบสุขของประชากร ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศ ภายใต้นโยบายสำคัญ 4 ประการ คือ

- 1) การพัฒนาทางเศรษฐกิจ
- 2) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- 3) การส่งเสริมวัฒนธรรม
- 4) ธรรมาภิบาล

โดยในปี 2548 รายงานสำมะโนประชากรและเคหะของภูฏาน พบว่า ประชากรทั้งประเทศมีความสุข ร้อยละ 96.7 และได้มีการพัฒนาตัวชี้วัดความสุขมวลรวมของประชากรภูฏาน ออกเป็น 10 องค์ประกอบ ซึ่งมีการสำรวจทุกปี ได้แก่

- 1) ความอยู่ดีมีสุขทางใจ ที่พิจารณาในด้านสุขภาพ สุขภาพทางวัตถุ ความสมดุลในด้านงานกับชีวิต และสัมพันธภาพ
- 2) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม
- 3) การศึกษา
- 4) สุขภาวะ
- 5) การใช้เวลาและความสมดุล
- 6) การบริหารจัดการที่ดี
- 7) ความเข้มแข็งของชุมชน
- 8) การดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ
- 9) มาตรฐานการดำรงชีพ
- 10) เกษตรกรรม (กกรร ขลายแยม และคนอื่นๆ, 2554)

สำหรับประเทศไทยมีการนำ “ดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุข” มาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศครั้งแรกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ต่อเนื่องมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมและคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เมืองประกอบ 7 ด้าน ได้แก่

- 1) สุขภาพอนามัยและโภชนาการ
- 2) การศึกษา
- 3) ชีวิตการทำงาน
- 4) ชีวิตครอบครัว
- 5) การเติบโตทางเศรษฐกิจ ความยากจน การกระจายรายได้และสวัสดิการ
- 6) สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย

7) ประชากรรัฐ และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) มีเป้าหมายมุ่งไปสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” เพื่อเป็นเครื่องมือติดตามประเมินผลกระทบ การพัฒนาที่มีต่อคนในสังคมไทย

ประเทศไทย ศูนย์สร้างเสริมสุขภาวะองค์กร (Happy Workplace) ภายใต้สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สร้างแนวทางการสร้างสุขในที่ทำงานขึ้น เป็นความสุขพื้นฐาน 8 ประการ ที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์หลายมิติได้แก่

- 1) ด้านการมีสุขภาพดี (Happy Body)
- 2) การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (Happy Heart)
- 3) การรู้จักผ่อนคลาย (Happy Relax)
- 4) การมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวมีคุณธรรมประจำใจ (Happy Soul)
- 5) มีเศรษฐกิจการเงินที่ดี (Happy Money)
- 6) การพัฒนาความรู้ (Happy Brain)
- 7) การมีครอบครัวที่ดี (Happy Family)
- 8) มีสังคมที่มีความสุข (Happy Society)

เป็นตัวชี้วัดการสร้าง “ความสุขมวลรวมของการทำงาน” ในทุกๆ องค์กร เพื่อนำมาประมวลรวมกันสะท้อนความอยู่ดีมีสุขและคุณภาพชีวิตของประชาชน (กกร ชลชายั้ม และคนอื่นๆ, 2554)

อจรา รักยุติธรรม และคนอื่นๆ (2552) กล่าวสรุปว่า ประเทศไทยใช้จีดีพีวัดระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่องค์การสหประชาชาติได้วางระบบบัญชีรายได้ประชาชาติมาตรฐานให้แก่ประเทศด้อยพัฒนา จีดีพีเป็นเครื่องมือวัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่จีดีพีไม่สามารถใช้เป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและความสุขของประชาชนในประเทศได้ เพราะหลายประเทศประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากขึ้น แต่คุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศกลับต่ำลง ดังนั้น จึงเกิดแนวคิดในการสร้างตัวชี้วัดใหม่ๆ เช่นการวัดค่าจีดีพีที่กลับกับต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องสูญเสียไป เรียกว่า จีดีพีเขียว (Green GDP) และตัวชี้วัดที่กำลังเป็นที่สนใจของนักวิชาการไทยเป็นอย่างมากคือตัวชี้วัดความสุขหรือดัชนีความสุข

ความสำคัญขององค์กรแห่งความสุข

องค์กรแห่งความสุข เป็นแนวคิดหลักที่มุ่งดำเนินงานกับกลุ่มเป้าหมายหลักคือ “คนทำงานในองค์กร” ที่ถือเป็นบุคคลสำคัญ และเป็นกำลังหลักของทั้งครอบครัว องค์กร ชุมชน และสังคม มีการส่งเสริมและพัฒนานโยบาย การสร้างองค์ความรู้และการขับเคลื่อนเครือข่าย ในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตคนทำงาน ด้วยเป็นความสำคัญว่า เมื่อคนทำงานในองค์กรมีความสุข ย่อมส่งผลดีต่อผลประกอบการหรือผลผลิตขององค์กร ความผาสุกในครอบครัว ชุมชน ส่งผลต่อสังคมที่มีความสุขที่ยั่งยืน

การสร้างความสุขในที่ทำงาน นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารองค์กร มุ่งเน้นให้บุคลากรทุกคนในองค์กร มีความสุขในการทำงาน ความสุขที่เกิดขึ้นนั้น ก่อให้เกิดการรังสรรค์ทางความคิด งานที่ได้รับมอบหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดความตึงเครียดจากการทำงาน และ

สภาพแวดล้อมลดความขัดแย้งในองค์กรความสุขที่เกิดขึ้นจากการทำงานเปรียบเสมือนน้ำหล่อเลี้ยงให้พฤติกรรมคนปรับเปลี่ยนและพัฒนาในแนวโน้มที่ดีขึ้น

กรอบของสุขภาวะในที่ทำงาน (WHO: Healthy Workplace Framework)

องค์การอนามัยโลก (Burton, 2010) ได้กำหนดแนวทางของการสร้างเสริมสุขภาวะในที่ทำงานขึ้น เพื่อผลักดันให้เกิดประสิทธิภาพและความสามารถในการผลิตและการแข่งขันขององค์กรนั้นองค์กรจะต้องพิจารณาแนวทาง 4 ด้าน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง ส่วนของสิ่งอำนวยความสะดวกในที่ทำงาน เช่น สิ่งก่อสร้างต่างๆ อากาศ เครื่องจักร เฟอร์นิเจอร์ ผลิตภัณฑ์ เคมี วัสดุ และกระบวนการที่ปรากฏในสถานประกอบการ ซึ่งมีผลกระทบต่อความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตลอดจนสุขภาพและความเป็นอยู่ของพนักงาน สภาพแวดล้อมทางกายภาพ นับเป็นพื้นฐานของความปลอดภัยและสุขภาวะในการประกอบอาชีพ และส่งผลกระทบต่อการทำงาน ความเจ็บป่วย การบาดเจ็บ และอาจก่อให้เกิดการพิการหรือเสียชีวิตได้

2) สภาพแวดล้อมทางจิตสังคม หมายถึง องค์กร การทำงานวัฒนธรรมองค์กร ทักษะคติ ความเชื่อ ค่านิยม และการปฏิบัติ และส่งผลกระทบต่อความผาสุกของพนักงาน ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเครียดขึ้นได้ เช่น การขาดนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในองค์กร ขาดการสนับสนุนรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีสุขภาวะ เป็นต้น

3) แหล่งของสุขภาวะบุคคลในที่ทำงาน หมายถึง สภาพแวดล้อมที่สนับสนุนบริการสุขภาพ ข่าวสาร ทรัพยากรและโอกาสที่บริษัทหรือองค์กรจัดเตรียมไว้สำหรับพนักงาน หรือสนับสนุน หรือกระตุ้นเพื่อปรับปรุง หรือคงไว้ซึ่งวิธีปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอย่างมีสุขภาวะ มีการติดตามและสนับสนุนทั้งสุขภาพทางกายและสุขภาพจิต

4) ชุมชนบริษัท เป็นความเชื่อมโยงของชุมชนและบริษัท อันประกอบด้วย กิจกรรม ทักษะ ความเชี่ยวชาญและแหล่งทรัพยากรอื่นๆ ความผูกพันของบริษัท สภาพชุมชนทั้งทางกายภาพและสังคม ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพใจ ความปลอดภัยและความผาสุกของพนักงานและครอบครัว

สำหรับประเทศไทย นายแพทย์ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์ (2553) ผู้จัดการแผนงานสุขภาวะองค์กรภาคเอกชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ กล่าวถึง องค์กรที่มีความสุขว่า จะต้องประกอบด้วยหัวใจสำคัญหลายอย่าง คือ การทำงานเป็นทีม (Teamwork) การมีความสุข (happy) มีความคิดสร้างสรรค์ที่นำไปสู่ความก้าวหน้า (Creativity) โดยได้เสนอแนวคิดและหลักการสร้างองค์กรแห่งความสุข แบบความสุข 8 ประการ คือ

1) Happy Body มีสุขภาพดี สุขภาพที่แข็งแรงทั้งกายและใจมาจากการที่รู้จักใช้ชีวิต รู้จักกิน รู้จักนอน ชีวิตมีความสุข

2) Happy Heart มีน้ำใจงาม สิ่งที่สำคัญที่สุดในการที่มนุษย์จะอยู่กับคนอื่นได้ต้องมีน้ำใจ คิดถึงคนอื่น เอื้ออาทรต่อกัน เพราะคนเราอยู่ตัวคนเดียวในโลกนี้ไม่ได้ ต้องรู้จักแบ่งปันอย่างเหมาะสม

3) Happy Relax การผ่อนคลาย ต้องรู้จักผ่อนคลายสิ่งต่างๆ ในการดำเนินชีวิต เพื่อไม่ให้ตนเองรู้สึกกดดันมากเกินไป หากทำงานเครียดก็ต้องมีวิธีผ่อนคลายในการทำงาน หรือแม้แต่ชีวิตส่วนตัวก็ด้วย ต้องรู้จักผ่อนคลายให้เหมาะสม

4) Happy Brain การหาความรู้ มนุษย์เราอยู่ได้ด้วยการศึกษาหาความรู้พัฒนาตนเองตลอดเวลาจากแหล่งต่างๆ เพื่อนำไปสู่การเป็นมืออาชีพ และเกิดความมั่นคงก้าวหน้าในการทำงาน หรือพูดง่ายๆ คือ เรียนเพื่อรู้ และสอนคนอื่นได้ในงานที่ตนรู้

5) Happy Soul การมีคุณธรรมอันเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม คือการมี หิริโอตตปละ ในการทำงานเป็นทีม หิริโอตตปละ คือ ความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำของตนเองโดยเฉพาะการกระทำที่ไม่ดี คนดีมีคุณธรรมนำมาซึ่งความสุขขององค์กร เพราะคนมีความศรัทธาในศาสนาและมี ศีลธรรมในการดำเนินชีวิต

6) Happy Money รู้จักใช้เงินให้เป็น สามารถจัดการรายรับรายจ่ายของตัวเองได้ มีเงินรู้จักเก็บรู้จักใช้ เป็นหนี้ให้พอดี มีชีวิตที่เหมาะสมกับตัวเอง เพราะวันนี้คนปฏิเสธการเป็นหนี้ไม่ได้ แต่สามารถจัดการค่าใช้จ่าย ให้เหมาะสมกับตนเองได้

7) Happy Family ครอบครัวที่ดี การให้ความสำคัญกับครอบครัวทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่นมั่นคง เกิดกำลังใจที่ดีในการทำงาน เหมือนเป็นภูมิคุ้มกันที่ช่วยให้เผชิญกับอนาคตหรืออุปสรรคในชีวิตได้

8) Happy Society สังคมดี สังคมมีสองมิติ คือ สังคมในที่ทำงานกับสังคมนอกที่ทำงาน มนุษย์ทุกคนต้องมีความรักสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อสังคมที่ตนเองอยู่อาศัย เพื่อให้เกิดสังคมและสภาพแวดล้อมที่ดีตามมา

การสร้างความสุขในที่ทำงานไม่ใช่หน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่งในองค์กร เป็นหน้าที่ของทุกคนในองค์กร ที่ต้องร่วมมือร่วมใจกัน เพื่อสร้างความสุขให้เกิดในที่ทำงาน ทำให้ที่ทำงานเป็นเสมือนบ้านหลังที่ 2 ของคนทำงาน

แนวทางการสร้างองค์กรแห่งความสุข

การสร้างองค์กรแห่งความสุข ไปปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จนั้นองค์กรจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีระบบการจัดการและการร่วมมือ ทั้งในด้านองค์ความรู้และการวิจัยปฏิบัติการ ซึ่งหลักสำคัญที่เป็นแกนกลางจะต้องปรากฏอยู่ในทุกขั้นตอนของกระบวนการ คือ ความเป็นผู้นำ (Leadership Engagement) การมีส่วนร่วมของพนักงาน (Worker Involvement) ซึ่งขึ้นอยู่กับจริยธรรมและการให้คุณค่า (Values and Ethics)

ความเป็นผู้นำ Leo J Hindery (ทศ ศณนาพร และคนอื่นๆ, 2555) ได้เขียนหนังสือเรื่อง It takes a CEO: It's time to Lead with integrity ได้เขียนถึงคุณสมบัติของ “ผู้นำองค์กรในอนาคต” ที่น่าสนใจมาก คือ

1) Bright. Well Educated and Well-Informed: เป็นคนเฉลียวฉลาด การศึกษาดี และมีข้อมูลพร้อม

2) An Inquiring Mind: มีจิตใจใฝ่รู้

3) Articulate: สามารถสื่อสารถ่ายทอดความคิดออกมาได้เป็นภาพพจน์อย่างชัดเจน

4) Exceptionally Hard Working: ตั้งใจมุ่งมั่นทำงานหนัก

- 5) Honest and Ethical: มีจริยธรรมและความซื่อสัตย์
- 6) Demonstrates a Sense of Fairness and Fair Play: แสดงออกให้เห็นถึงการมีความเป็นธรรมและยอมรับการแข่งขันอย่างยุติธรรม
- 7) Lives Life with Grace: ตั้งมั่นบนชีวิตแห่งความโอบอ้อมอารีและรู้จักให้อภัย
- 8) Loves People: รักผู้คน
- 9) Hates Bigotry: ไม่ด้นทุรัง เกลียดการดูถูกเหยียดหยาม
- 10) Shows Courage: แสดงออกซึ่งความกล้าหาญ
- 11) Take (Smart) Risks: ยอมรับความเสี่ยงอย่างชาญฉลาด
- 12) Make Tough Decisions in a Timely way: สามารถตัดสินใจในเรื่องยากๆ ได้ภายในเวลาอันเหมาะสม
- 13) Acts on Conviction: สามารถดำเนินการบางอย่างเพื่อยอมรับความผิด
- 14) Demonstrates Patience-up to a Point: มีความอดกลั้นได้ถึงในระดับหนึ่ง
- 15) Spots Talent and keeps on looking: รู้จักเลือกและแสวงหาคนเก่ง
- 16) Delegates without Second Question: มอบอำนาจให้โดยปราศจากความกังวลใจ
- 17) Acknowledges Multiple Constituencies: เปิดเผยและมีความรับผิดชอบต่อบรรดากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย
- 18) Know where the Buck Really Stops: รู้ว่าต้องเป็นผู้ตัดสินใจ โยนออกไปให้ใครไม่ได้อีกแล้ว

19) Tolerates Loneliness: ทนสภาพการถูกโดดเดี่ยว

การมีส่วนร่วมของพนักงาน (Worker Involvement) ผู้นำต้องเข้าใจถึงแก่นแท้ของการทำงานต้องมี “สติ” รู้ตระหนักในหน้าที่อันควรทำและไม่ควรทำ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น มีชีวิตที่มีทั้ง “คุณค่า” และ “คุณภาพ” เพราะความสุขกับความเป็นจริงในปัจจุบัน สุขอย่างมีสติ และสุขอย่างมีคุณภาพถือเป็นเรื่องธรรมดา แต่มีความสำคัญยิ่งต่อองค์กร พนักงานทุกคน คือทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดขององค์กร ผู้นำมีหน้าที่ที่จะต้องสร้างทายาทในการทำงาน สร้างทีมงานที่แข็งแกร่งให้เป็นที่ยอมรับ

นอกจากความเป็นผู้นำ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในองค์กรแล้วยังมีเงื่อนไขจำเป็นต่อการสร้างองค์กรแห่งความสุขอยู่ที่บุคคล 3 ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันคือ 1) ผู้นำองค์กร 2) ผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาบุคลากร และ 3) บุคลากรทุกคนในองค์กรสิ่งสำคัญในการเตรียมการขับเคลื่อนองค์กรแห่งความสุข ทุกคนในองค์กรจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดองค์กรแห่งความสุขให้เข้าใจเสียก่อน เพราะการดำเนินการกิจกรรมส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขไม่จำเป็นต้องทำทั้ง 8 กล่องแห่งความสุข แต่ทุกคนในองค์กรสามารถช่วยกันประเมินความพร้อมได้ว่าองค์กรแห่งความสุขที่แท้จริงขององค์กร มีเรื่องใดมาก น้อย สภาพบริบท ทุนเดิมและวัฒนธรรมองค์กรเป็นอย่างไร

อริวัฒน์ เจียวิวรรณ์กุล (2553) ได้เสนอแนวคิด 7 Cs ปัจจัยสู่ความสำเร็จของการทำงาน สร้างเสริมสุขภาวะองค์กรเชิงพื้นที่ โดยนำร่อง 6 จังหวัด ประกอบด้วยชลบุรี เชียงราย นครราชสีมา ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยาและราชบุรี ในระยะที่ 1 และขยายผลไปจังหวัดใกล้เคียง ของจังหวัดอื่นๆ ที่มีศักยภาพในการดำเนินงานโครงการเสริมสร้างองค์กรสุขภาวะในจังหวัดในระยะที่ 2 (2554-2556) ซึ่งได้แนวคิดจากการทำงาน สามารถระบุปัจจัยสู่ความสำเร็จของการทำงานเชิงพื้นที่ ในการ

เสริมสร้างองค์กรสุขภาวะ อันเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการทำงานเสริมสร้างสุขภาวะองค์กร หรือองค์กรแห่งความสุขในจังหวัดนาร่อง ได้เป็น 7 Cs ดังนี้

1) โครงสร้างของคณะทำงาน (Construction) จะต้องมีการกำหนดโครงการสร้างการทำงานตลอดจนบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน ต้องอาศัยคนที่มีจิตอาสา อยากรู้เห็นคนทำงานในองค์กรมีความสุข ดังนั้น คนที่จะช่วยขับเคลื่อนงานได้สำเร็จ ต้องเป็นคนคอยประสานงาน มีความสามารถวิเคราะห์ห้องค์ความรู้ใหม่ที่จะนำมาใช้ในการทำงาน การติดตาม ประเมินผลگردำเนินงาน แสวงหาแนวคิดในการทำให้คนทำงานมีความสุขจากการให้ โครงสร้างของคณะทำงาน จึงควรประกอบด้วย ทีมที่ปรึกษา ทีมวิชาการ ทีมวิทยากรกระบวนการ ทีมสนับสนุน ประสานงานเครือข่าย ซึ่งแต่งตั้งเป็น คณะกรรมการอำนวยการและคณะกรรมการดำเนินงาน

2) บริบทในการทำงานเชิงพื้นที่ (Context) เป็นการวิเคราะห์บริบทในด้านทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางปัญญาที่จะหนุนเสริมสร้างสุขภาวะในองค์กร เพื่อวางแผนการทำงาน การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมตามบริบท และตามศักยภาพที่แท้จริง

3) ฐานคิดเรื่ององค์กรสุขภาวะ (Conception) เป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องทำความเข้าใจให้ตรงกันว่าองค์กรสุขภาวะ หรือองค์กรแห่งความสุข มีที่มาจากไหน หมายถึงอะไร ทำเพื่อใคร ทำไม ต้องทำอย่างไร ทำที่ไหน หรือทำเมื่อไร คณะทำงานต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนและหาคำตอบร่วมกันพร้อมจะเป็นผู้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริงโดยเริ่มนำแนวคิดหรือฐานคิดนี้ไปใช้กับองค์กรของตนก่อน แล้วแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกองค์กรต่อไป

4) การติดต่อประสานงาน (Contact)

5) การหนุนเสริมจากภาคีเครือข่าย (Contribution) ต้องค้นหาแหล่งทุนที่จะมาหนุนเสริม ไม่ว่าจะเป็นทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางปัญญา ต้องอาศัยแรงใจและแรงความคิดที่จะให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา และการที่จะเกิดความยั่งยืนในการทำให้องค์กรมีความสุขนั้นต้องเกิดจากความร่วมมือและสนับสนุนจากทุกภาคส่วน

6) การติดตามประเมินผลภายใน (Control) เพื่อประเมินประสิทธิภาพการดำเนินงานว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไร ในการดำเนินการประเมินผลภายในโครงการ

7) การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Continuity) เป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่ความสุขในองค์กรที่ยั่งยืนได้ ต้องเกิดจากการพัฒนาและการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับนโยบายและการสนับสนุนของผู้บริหารองค์กรที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตและความสุขของคนทำงานในองค์กร ตลอดจนการมีส่วนร่วมของพนักงานทุกระดับในองค์กร และวัฒนธรรมองค์กรที่กำหนดไว้ชัดเจน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การสร้างองค์กรแห่งความสุข จะต้องสร้างสมดุลของการทำงานให้เกิดขึ้นทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา เพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่การเป็นองค์กรคุณภาพหรือองค์กรสู่ความเป็นเลิศในอนาคต โดยอาศัยภาวะผู้นำที่ต้องร่วมกัน ขับเคลื่อนสุขภาวะที่สมบูรณ์ 4 ด้าน คือ

1) ภายได้แก่ การประกอบสัมมาชีพ ความปลอดภัยในการทำงานหรือสภาพแวดล้อมของการทำงานมีความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ปลอดภัยจากสารพิษ อุปรกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักร ฯ มีสุขภาพทางด้านร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ มีสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัยทั้งต่อตนเองและครอบครัว

- 2) จิต ได้แก่ ความมีสติ ความสงบ ความงาม และความดี ยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา
- 3) สังคม ได้แก่ สังคมสัมพันธ์ มีการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันในองค์กร ระหว่างองค์กร โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การสร้างสังคมเข้มแข็ง การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน การรู้จักใช้จ่าย การรู้จักความพอดี พอประมาณ และการใช้เหตุผล การสร้างสังคมยุติธรรม ให้ความเสมอภาคและสร้างโอกาสในการทำงาน สร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ สร้างขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้นในองค์กร และสร้างสังคม สันติสุข มีการประนีประนอม การแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ
- 4) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมให้บุคลากร คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีอิสระได้รับความไว้วางใจในการทำงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ และการตัดสินใจตามศักยภาพในหน้าที่ที่รับผิดชอบคนในองค์กรมีความสุขในการทำงานตามที่ตนถนัดและได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสม ก็จะทำให้ได้คนเก่งไว้องค์กรซึ่งส่งผลต่อผลิตผลขององค์กรที่จะบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างแน่นอน

2.6 แนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติของภูฏาน

แนวคิดเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness, GNH) เป็นการมองการพัฒนาประเทศที่ไม่ได้เน้นตัวเลขในการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Gross Domestic Product, GDP) แต่เน้นมุมมองเรื่อง ความสุขที่แท้จริงของสังคมเป็นหลัก ปัจจุบันแนวคิด GNH กำลังได้รับความสนใจจากนักวิชาการและนักกิจกรรมทางสังคมในหลายๆ ประเทศ เนื่องจากเล็งเห็นว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มี GDP (ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ) เป็นเกณฑ์นั้นมักนำมาซึ่งผลกระทบในทางลบมากขึ้นทุกที และได้มีการสรุปแนวคิดความสุขไว้ ดังนี้

สิทธิพล เครือรัฐติกาล (2550) ได้สรุปและเสนอแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติตามแนวคิดของภูฏาน ไว้ว่า ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness – GNH) ของทางการภูฏาน ได้กลายเป็นหนึ่งในแนวคิดสำคัญที่ทำนายแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลัก ที่ดำเนินมาตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แนวคิดดังกล่าวมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุก (Jigme Singye Wangchuck) พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 4 แห่งราชอาณาจักรภูฏาน ซึ่งเน้นว่าการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยนั้นผลที่ได้จะต้องเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ความสุขสงบ” และทรงย้ำด้วยว่าสินค้าที่เป็นวัตถุ (Material Goods) มิใช่สิ่งที่จะทำให้เกิดความสุขได้โดยตรง

พวงแก้ว พรพิพัฒน์ (2550) กล่าวสรุปว่า ความสุขมวลรวมประชาชาติเมื่อแรกเริ่มเป็นเพียงพระราโชบายของพระราชราชาธิบดีจิกมีซิงเก วังชุก ซึ่งต่อมาได้ปรับมาเป็นนโยบายรัฐบาล โดยมุ่งการบริหารประเทศบนพื้นฐาน และทิศทางของการสร้างความสุขโดยรวมของประชาชนเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีความสุขมวลรวมประชาชาติมิได้ปฏิเสธการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาในด้านต่างๆ จะต้องสมดุลกัน โดยรัฐบาลได้พยายามสร้างสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้ประชาชนสามารถแสวงหา และได้รับความสุขโดยยึดหลักแนวคิดดังกล่าวเป็นพื้นฐาน ซึ่งแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติประกอบด้วย 4 เสาหลัก ได้แก่ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม และการมีธรรมาภิบาล ซึ่ง ดร.ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ ได้ขยายความ 4 เสาหลักไว้เป็นสังเขป ดังนี้

1) การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน ภูฏานมิได้ปฏิเสธตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจแบบตะวันตก เพียงแต่การพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องกระทำไปตามแนวทางสายกลาง โดยนำเอาปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม และปัจจัยทางด้านจิตใจของประชาชนเข้ามาพิจารณา ประกอบด้วยเพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปอย่างยั่งยืน และเสมอภาคบนพื้นฐานของสังคมที่เคารพประชาชน และวัฒนธรรมของตนเอง

2) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ให้หลักประกันว่า การพัฒนาใดๆ ไม่ว่าจะมาจากรัฐบาล หรือภาคเอกชน หรือประเพณีท้องถิ่น หรือจากปัจเจกบุคคล จะต้องไม่ทำลายความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ประเทศภูฏานได้รับการยกย่องจากสหประชาชาติว่าเป็นประเทศแนวหน้าในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีพื้นที่ป่ามากกว่าร้อยละ 70 ของพื้นที่ประเทศ และมีความหลากหลายทางชีวภาพในระดับสูง

3) การอนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในยุคปัจจุบัน เพราะคุณค่าของมนุษย์ เช่น ความเมตตา กรุณา ความมีน้ำใจ ความอ่อนโยน ความเสียสละ ความอ่อนน้อมถ่อมตน การรู้จักให้อภัย การรักษาเกียรติ และศักดิ์ศรีของตนเอง เป็นต้น กำลังถูกกัดกร่อนจากความโลภอันเนื่องมาจากลัทธิบริโภคนิยม ดังนั้น คุณค่ามนุษย์จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้สังคมมีความหมาย มีความเอื้ออาทรต่อกัน และทำให้สังคมสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

4) การมีธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดในการนำพาประชาชนไปสู่ ความสุขมวลรวมประชาชาติ ประเทศทั้งหลายในโลกกำลังถูกแรงกดดันทั้งจากประชาชนท้องถิ่น และชุมชนระหว่างประเทศ ให้เข้าสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย หรือ ธรรมาภิบาล ทั้งสี่หลักการนี้ มุ่งตรงไปเพื่อสนับสนุน และสร้างเป้าหมายร่วมกัน คือ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียม และยั่งยืน เน้นการบริหารจัดการอย่างโปร่งใสมีคุณธรรม เคียงคู่ไปกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับคุณธรรม และสอดคล้องอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวภูฏาน ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาที่มุ่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เพื่อสร้างมูลค่าของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติให้ได้มากที่สุด

แนวคิดเรื่อง GNH นี้ ปรากฏอยู่ทั่วไปในเอกสารของทางการภูฏาน รวมทั้งยังได้มีการเผยแพร่ออกไปยังนานาประเทศอีกด้วย นำไปสู่การสัมมนาและอภิปรายในเรื่องดังกล่าวอย่างกว้างขวาง ทั้งในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ นักการศาสนา นักปรัชญา และนักรัฐศาสตร์ ด้วยเห็นว่าแนวทางดังกล่าวอาจจะสามารถนำมาปรับใช้กับประเทศอื่นๆ เพื่อบรรเทาผลเสีย ที่เกิดจากการพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักได้ อย่างไรก็ตามรายงานฉบับนี้จะชี้ให้เห็นว่า GNH ยังคงมีจุดอ่อนเนื่องจากพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ยังคงมีบทบาทครอบงำและชี้นำแนวทางการพัฒนาแบบดังกล่าวอยู่มากเกินไป และจุดอ่อนดังกล่าวนี้อาจเป็นปัญหาต่อการพัฒนาของภูฏานในระยะยาวได้ โดยผู้เขียนจะใช้แนวคิดเรื่องความสามารถของมนุษย์ (Human Capabilities) ของมาร์ธา นัสบอธัม (Martha Nussbaum) มาเป็นแนวทางในการชี้ให้เห็นจุดอ่อนดังกล่าว

เดิมตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา ดินแดนที่เป็นประเทศภูฏานในปัจจุบันยังไม่ได้มีการรวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากแต่มีการปกครองแบบไร้อำนาจศูนย์กลาง กล่าวคือหัวหน้าเผ่าหรือหัวหน้าตระกูล หรือผู้นำทางพุทธศาสนาต่างมีอำนาจในท้องถิ่นของตนเอง และไม่มีผู้ใดสามารถสร้างระบบการเมืองที่รวบรวมท้องถิ่นเหล่านั้นเข้าด้วยกันได้ จนกระทั่งใน ค.ศ. 1907 อุเก็น วังชุก

(Uggyen Wangchuck) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์และจากอังกฤษ ซึ่งปกครองอินเดียก็ได้สถาปนาตนขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 1 แห่งภูฏาน

ในช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระราชาธิบดีจิกเม วังชุก (ค.ศ. 1907 – ค.ศ. 1926) และสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี วังชุก (Jigme Wangchuck ค.ศ. 1926 – ค.ศ. 1952) ภูฏานยังคงปิดตัวเองจากโลกภายนอก สนธิสัญญาที่ภูฏานทำกับอังกฤษเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1910 ระบุว่าภูฏานมีอำนาจอธิปไตยภายในอย่างเต็มที่ ยกเว้นในด้านการต่างประเทศที่ภูฏานจะต้องปรึกษากับรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย (แมนคอลล, 2550) อย่างไรก็ตาม ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ของภูฏานที่เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางติดต่อกับโลกภายนอก ทำให้ในทางปฏิบัติแล้วภูฏาน แทบมิได้มีกิจกรรมด้านการต่างประเทศเลย การที่ภูฏานในยุคนี้ยังไม่มีเศรษฐกิจแบบเงินตราทำให้ภูฏานมิได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก (The Great Depression) เมื่อ ค.ศ. 1929 นอกจากนี้การที่ภูฏานมิได้มีสถานะเป็นอาณานิคมก็ทำให้ภูฏานไม่ถูกดึงให้เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สองระหว่าง ค.ศ. 1939 – ค.ศ. 1945 และไม่ถูกดึงเข้าสู่ขบวนการต่อต้านเจ้าอาณานิคมในช่วงเวลาเดียวกัน จะเห็นได้ว่าการอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ได้เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ภูฏาน สามารถรักษาเอกราชของตนเอาไว้ได้ (แมนคอลล, 2550) ซึ่งเอกราชดังกล่าว มิได้หมายความว่าถึงเอกราชในทางการเมืองและเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงเอกราชในทางวัฒนธรรมด้วย

ภูฏานเริ่มเข้าสู่ยุคของความเปลี่ยนแปลงในรัชสมัยของสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ดอร์จี วังชุก (Jigme Dorji Wangchuck ค.ศ. 1952 - ค.ศ. 1972) รัชกาลที่ 3 ซึ่งได้รับการขนานพระสมัญญานามว่า “บิดาแห่งภูฏานสมัยใหม่” (The Father of Modern Bhutan) ขณะนั้น อังกฤษได้ให้เอกราชแก่อินเดียแล้ว โลกเข้าสู่ภาวะสงครามเย็นที่มีการเผชิญหน้าระหว่างประเทศค่ายโลกเสรีกับประเทศค่ายคอมมิวนิสต์ การเผชิญหน้าดังกล่าวมีผลกระทบต่อประเทศเล็กๆอย่างภูฏาน การสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนใน ค.ศ. 1949 และการที่กองทัพคอมมิวนิสต์จีนบุกยึดทิเบตในปีต่อมาได้ทำให้ภูฏานตระหนักในความไม่มั่นคงของตนเองมากขึ้น และเมื่อจีนทำการปราบปรามผู้ประท้วงชาวทิเบตครั้งใหญ่ใน ค.ศ. 1959 ก็ได้มีชาวทิเบตอพยพลี้ภัยลงมายังภูฏานเป็นจำนวนหลายพันคน ขณะที่จีนเองได้ดำเนินนโยบายส่งออกการปฏิวัติด้วยการทำโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) ในบริเวณเทือกเขาหิมาลัยและภูฏาน (พริสเนอร์ 2547, 37-28) ด้วยเหตุนี้ ภูฏาน จึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องเปิดตัวเองสู่โลกภายนอกเพื่ออ้างไว้ซึ่งเอกราชและความมั่นคงของตน โดยหลังจากที่อินเดียได้เอกราชใน ค.ศ. 1947 ภูฏานก็ได้รับสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับอินเดีย และอินเดียได้เป็นประเทศหลักที่ให้การสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจแก่ภูฏาน โดยเฉพาะในด้านการก่อสร้างถนนหนทางและการโทรคมนาคม (แมนคอลล 2550, 162) และในเดือนกันยายน ค.ศ. 1958 ภูฏานก็ได้ต้อนรับการเดินทางมาเยือนของนายกรัฐมนตรี Jawaharlal Nehru แห่งอินเดีย นอกจากนี้ภูฏานยังเข้าเป็นสมาชิกแผนการโคลัมโบ (The Colombo Plan และองค์การสหประชาชาติ เมื่อ ค.ศ. 1962 และ ค.ศ. 1971 ตามลำดับ

นอกจากจะเปิดตัวสู่โลกภายนอกแล้ว สมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ดอร์จี 3 ยังทรงปรับปรุงการปกครองภายในประเทศอีกด้วย โดยใน ค.ศ. 1953 โปรดให้มีการตั้งสมัชชาแห่งชาติ (The National Assembly) มีการร่างกฎหมายสูงสุดที่เรียกว่า Thrimshung Chenmo และต่อมาใน ค.ศ. 1965 โปรดให้ตั้งสภาองคมนตรี (The Royal Advisory Board) เพื่อแบ่งเบาพระราชภาระของพระมหากษัตริย์

และในทางเศรษฐกิจก็ถูกกำหนดได้ประกาศใช้แผนพัฒนาห้าปี ฉบับแรกเมื่อ ค.ศ. 1961 โดยเน้นการวางโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เช่น ถนน ไฟฟ้า การขนส่ง โทรคมนาคม เป็นต้น และในแผนห้าปี ฉบับที่สองยังได้เน้นเรื่องการศึกษาและการสาธารณสุขอีกด้วย (Mathou, 1999) และแนวทางดังกล่าวก็ได้รับการสานต่อโดยสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุก (Jigme Singye Wangchuck ค.ศ. 1972 – ค.ศ. 2006) รัชกาลที่ 4

การเปิดตัวของภูฏานต่อโลกภายนอก ทั้งในทางการทูตและในทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา ได้นำมาซึ่งความท้าทายที่ว่า ทำอย่างไรภูฏานจะสามารถดำเนินการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย (Modernization) ต่อไปได้โดยไม่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน (แมนคอลล, 2550) สมเด็จพระราชาธิบดี องค์ที่ 4 จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำเสนออุดมการณ์บางอย่างเพื่อรักษาสมดุลของทั้งสองสิ่งนี้ไว้ให้ได้ จึงนำไปสู่การเกิดแนวคิด GNH โดยพระองค์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้เป็นครั้งแรกที่เมืองบอมเบย์ ประเทศอินเดียเมื่อ ค.ศ. 1972 และต่อมาในเดือนเมษายน ค.ศ. 1986 พระองค์ก็ได้พระราชทานสัมภาษณ์แก่นักข่าวหนังสือพิมพ์ไฟแนนเชียลไทมส์ (Financial Times) ของอังกฤษภายใต้หัวข้อที่ว่า “ความสุขมวลรวมประชาชาติสำคัญกว่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ” (กรรม อูระ, 2550)

ในบทความเรื่อง ความสุขมวลรวมประชาชาติคืออะไร ของกรรม อูระ ผู้อำนวยการศูนย์ภูฏานศึกษา เมืองทิมพู ประเทศภูฏาน ได้วิพากษ์วิจารณ์การวัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product – GDP) ว่ามีข้อบกพร่องดังต่อไปนี้ (กรรม อูระ, 2550)

ประการแรก GDP ใช้เม็ดเงินเป็นมาตรวัดความมั่งคั่งของประเทศ จึงใช้ได้ดีกับการผลิต การบริโภคและการซื้อขายซึ่งคิดเป็นตัวเงินได้ หากแต่ GDP ละเลยการให้คุณค่าแก่สิ่งที่ไม่อาจกำหนดค่าได้ เช่น GDP สามารถให้ค่าได้ว่าไม้ที่ถูกตัดเลื่อย และขายในท้องตลาดนั้นมีความเท่าไร แต่ GDP ไม่อาจให้ค่ากับการอนุรักษ์ต้นไม้ได้ เป็นต้น

ประการที่สอง GDP ให้ค่าเฉพาะการทำงานที่ทำให้เศรษฐกิจเติบโต แต่กลับไม่ให้คุณค่าต่อกิจกรรมบางอย่าง ที่มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เช่น GDP ให้คุณค่าแก่คนที่ทำงานและรับเงินเดือน แต่กลับไม่ให้คุณค่าแก่คนที่ทำงานอาสาสมัครเพื่อสังคม เพราะผลของการทำงานอาสาสมัครไม่สามารถแสดงออกเป็นตัวเงินได้ เป็นต้น

ประการที่สาม GDP เป็นการให้ค่าแก่เศรษฐกิจภาพรวม โดยมีได้สะท้อนการกระจายรายได้ในหมู่ประชาชน ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมจึงยังดำรงอยู่

กรรม อูระ ยังได้ชี้ต่อไปว่าการที่ประเทศใดประเทศหนึ่งมีค่า GDP สูง ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้คนในประเทศดังกล่าวมีความสุขแต่อย่างใด กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือรายได้กับสุขภาวะไม่ได้มีส่วนสัมพันธ์กัน สาเหตุมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้ (กรรม อูระ, 2550)

ประการที่หนึ่ง มนุษย์เรามักจะวัดความพึงพอใจของตนเองด้วยการเปรียบเทียบกับผู้อื่น ดังนั้นแม้ว่ารายได้ของคนๆ หนึ่งจะสูงขึ้นมากเพียงใด คนๆ นั้นก็อาจจะไม่มีความสุขเลยก็ได้ถ้าเขายังเปรียบเทียบตนเองกับคนอื่นที่มีรายได้มากกว่า

ประการที่สอง มาจากความเฟ้อของมูลค่า (Secondary Inflationary Effect) กล่าวคือคนเราต้องจ่ายเงินมากขึ้นกว่าแต่ก่อน เพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าชิ้นเดิมที่เราเคยซื้อมาก่อนหน้านี้ รายได้ที่

เพิ่มขึ้นจึงหดหายไปกับค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น และไม่ได้ทำให้คุณภาพชีวิตของเราดีขึ้นแต่อย่างใด เช่น คุณภาพและปริมาณการศึกษาของเด็กคนหนึ่งในปัจจุบัน อาจไม่ต่างกับคุณภาพและปริมาณ การศึกษาที่คนรุ่นพ่อแม่ได้รับ แต่การขับรถยนต์ไปส่งเด็กที่โรงเรียน เครื่องแบบนักเรียน ค่าธรรมเนียมกีฬา รวมทั้งค่าใช้จ่ายอีกอย่างอื่น ๆ ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของต้นทุนการศึกษา ทำให้ การศึกษาของเด็กกลุ่มนี้มีค่าใช้จ่ายมากกว่าเดิม ทั้งๆ ที่คุณภาพที่ออกมาไม่ได้ต่างจากคนรุ่นพ่อแม่

ประการที่สาม แม้ว่ารายได้ที่สูงขึ้นจะทำให้คนสามารถซื้อสินค้ามาสนองความต้องการได้ มากขึ้น หากแต่ความสุขที่เกิดจากการบริโภคสินค้านั้นก็เป็นเพียงแค่ชั่วคราว เพราะเมื่อคนเราใช้ สินค้าดังกล่าวไประยะหนึ่ง ก็จะเกิดความเบื่อหน่ายและต้องการสินค้าที่ใหม่กว่ามาทดแทน เปรียบได้ กับแวบแรกที่เราเห็นดอกไม้ เราจะรู้สึกตื่นเต้นอย่างเต็มที่ แต่ความรู้สึกดังกล่าวจะลดลงเมื่อได้เห็นใน ครั้งต่อไป

ประการที่สี่ เมื่อคนเรามีความมั่งคั่งในระดับหนึ่งแล้ว เป้าหมายของคนจะไม่ได้อยู่ที่สินค้า อีกต่อไป แต่จะอยู่ที่การบริการซึ่งเหนือไปกว่าสินค้า เช่น สุขภาพที่ได้รับจากครอบครัว เพื่อนฝูง เป็นต้น สินค้าจึงไม่อาจเพิ่มสุขภาวะแก่ผู้คนได้ทุกกรณีเสมอไป

นอกจากนี้ ธรรมชาติของมนุษย์ ยังได้นำเอาสถิติของประเทศต่างๆ มาแสดงเพื่อให้เห็นว่าหลาย ประเทศ ซึ่งมีระดับรายได้ที่แตกต่างกัน แต่ก็มีคามพึงพอใจในชีวิตอยู่ในระดับเดียวกัน เช่น สหรัฐอเมริกา มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวที่ 30,000 เหรียญสหรัฐฯ แต่ประชาชนกลับมีความพึงพอใจ ในชีวิตในระดับเดียวกับคนนิการากัว ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวเพียง 5,000 เหรียญสหรัฐฯ เป็นต้น ธรรมชาติของมนุษย์ จึงเชื่อว่าจะต้องมีตัวกำหนดทางสังคมและวัฒนธรรมบางอย่างที่ส่งผลต่อความ พึงพอใจในชีวิตของชาวนิการากัว (ธรรมชาติ, 2550)

ในเมื่อรายได้และ GDP มิได้เป็นตัวบ่งชี้ความสุขของผู้คน ธรรมชาติ จึงได้เสนอว่าเราควร หันมาสนใจ GNH ซึ่งมีรากฐานมาจากพุทธศาสนา โดยพุทธศาสนาถือว่าความสุขที่แท้จริงมิได้มาจาก สิ่งไร้ภายนอกอย่างการบริโภคและสะสมวัตถุ หากแต่มาจากการปิดทวารอายตนะ (หมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น กาย) และจิตที่คิดปรุงแต่งไปตามสิ่งไร้ภายนอก ถ้ามนุษย์ทำจิตใจให้สงบและลดละ ความต้องการลง มนุษย์ ก็สามารถมีความสุขได้ ดังนั้น ในการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนว GNH รัฐจึง ไม่ควรยึดเยียดให้ประชาชนเกิดความต้องการทางวัตถุจนเบียดเบียนกันและกันมากเกินไป หากแต่ ควรหันมาสนับสนุนให้ประชาชนตระหนักว่าทุกคนในโลกต้องพึ่งพาอาศัยกัน ถ้าทำได้เช่นนี้ ก็จะบรรลุ เป้าหมายของ GNH ซึ่งก็คือ ความสุขร่วมกัน (Collective Happiness) และสังคมดังกล่าว จะเรียก ได้ว่าเป็นสังคมแห่งความรู้แจ้ง (Enlightened Society) (ธรรมชาติ, 2550) ซึ่งจะส่งผลดีต่อทั้ง สุขภาพ เศรษฐกิจ ครอบครัว และระบบนิเวศ

ปัจจุบันแนวคิด GNH ได้รับการตอบรับอย่างมากมายทั้งในและนอกประเทศ ภูฏาน ฐาตุร เอส. พาวดเวลล์ ผู้บริหารสถานศึกษาแห่งหนึ่งในภูฏาน ได้ยกย่องว่า GNH เป็น “ยักษ์ใหญ่ทาง ศิลธรรม” ที่มุ่งให้ทุกคนแบ่งปันกันอย่างเพียงพอ (พาวดเวลล์, 2547) ขณะที่นักคิดชาวไทยอย่าง ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ก็ได้กล่าวชื่นชมที่ภูฏาน “ไม่ปล่อยให้ความโลภอันรุนแรงมา ขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ” และยืนยันด้วยว่า GNH สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (ประเวศ วะสี, 2547) อย่างไรก็ตาม รายงานฉบับนี้จะ

ชี้ให้เห็นว่า GNH เป็นแนวคิดที่ยังมีปัญหาซ่อนอยู่ และอาจทำให้การพัฒนาประเทศของภูฏานประสบปัญหาในระยะยาวได้

แนวคิดเรื่องความสามารถของมนุษย์มีสาระสำคัญประการหนึ่งที่คล้ายกับ GNH นั่นคือ ความพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของดัชนีชี้วัดการพัฒนากระแสหลักของประเทศตะวันตก บทความของ มาร์ธา นัสบอห์ม (Martha Nussbaum, 2002) เรื่อง Capabilities and Social Justice ได้ชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของแนวทาง (Approach) และตัวชี้วัดต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) แนวทางที่ใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อคนเป็นฐาน (GNP per Capita Approach) นัสบอห์ม มองว่า แม้แนวทางดังกล่าวจะมีข้อดีในแง่ที่พยายามสร้างตัวชี้วัดที่สามารถใช้ได้ข้ามวัฒนธรรม (Cross-Cultural) หากแต่จุดอ่อนสำคัญของแนวทางดังกล่าวก็คือ การละเลยในเรื่องการกระจายความมั่งคั่งและรายได้ เพราะ GNP เป็นเพียงตัวเลขมวลรวม (Aggregate Figures) ที่มีได้ รับประกันว่าประเทศดังกล่าวจะมีการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียมกันเสมอไป นอกจากนี้ GNP ยัง ละเลยแง่มุมอื่นๆ ที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นอายุคาด (Life Expectancy) อัตราการ ตายของทารกแรกเกิด โอกาสทางการศึกษา การบริการสาธารณสุขโอกาสในการทำงาน สิทธิในที่ดิน ทำกิน รวมทั้งเสรีภาพทางการเมือง

2) แนวทางที่ใช้ทรัพยากรเป็นฐาน (Resource-Based Approach) นัสบอห์ม เห็นว่าแม้ แนวทางดังกล่าวจะให้ความสำคัญต่อการจัดสรรทรัพยากร หากแต่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสามารถใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติได้ สาเหตุอาจมาจากทางร่างกาย เช่น ความพิการ ซึ่ง คนพิการคนหนึ่งจะต้องใช้ทรัพยากรมากกว่าคนปกติทั่วไปในการทำกิจกรรมประเภทเดียวกัน เป็นต้น นอกจากนี้ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ก็มีอิทธิพลไม่น้อย เช่น ถ้าสังคมยังมีการแบ่งชนชั้นและมีอคติต่อสตรีอยู่มาก การให้การศึกษแก่สตรีในประเทศดังกล่าวก็จะต้องใช้ทรัพยากรมากกว่าการให้ การศึกษแก่บุรุษ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าแนวทางที่ใช้ทรัพยากรเป็นฐานมีจุดอ่อนตรงที่ละเลยตัวแปร อื่นๆ ที่ไม่ใช่ทรัพยากร ทั้งๆ ที่ตัวแปรเหล่านั้นมีอิทธิพลอย่างมากต่อผลลัพธ์ที่จะออกมา (Nussbaum, 2002)

3) แนวทางที่ใช้ความพึงพอใจในรายการที่เลือกเป็นฐาน (Preference-Based Approach) นัสบอห์ม มองว่าแนวทางดังกล่าวแม้จะได้เปรียบกว่า GNP ในแง่ที่หันมาสนใจความรู้สึก ของคนเป็นหลัก หากแต่จุดอ่อนที่สำคัญก็คือการให้ความสำคัญต่อความพึงพอใจในรายการที่เลือก ของคน ณ ขณะนั้นมากเกินไป โดยลืมนึกไปว่าความพึงพอใจในรายการที่เลือก (Preference) นั้นมิได้ เป็นอิสระจากตัวมนุษย์ หากแต่การเลือกนั้นถูกกำกับโดยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมอีกเป็น จำนวนมาก เช่น สตรีบางคนนั้นยินดีที่จะทำงานนอกบ้านวันละ 8 ชั่วโมง และยังคงทำงานบ้านและ เลี้ยงลูกไปด้วยโดยที่ไม่ได้รู้สึกเลยว่าตนเองถูกเอาเปรียบจากสามี ทั้งนี้ เป็นเพราะสตรีคนดังกล่าว ได้รับการบ่มเพาะมาในสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่และสตรีเป็นผู้ที่อยู่ต่ำกว่า ดังนั้น สิ่งที่สตรีคนดังกล่าว เลือกจึงไม่อาจจะเป็นตัวบ่งชี้ที่น่าเชื่อถือ (Reliable Indicator) ในการกำหนดนโยบายสาธารณะได้ (Nussbaum, 2002)

4) แนวทางสิทธิมนุษยชน (Human Rights Approach) แนวทางดังกล่าวตอกย้ำความไม่เท่าเทียมกัน (Inequality) และเรียกร้องสิทธิและความยุติธรรมให้กับคนที่ตกเป็นเบี้ยล่าง หากแต่นัสบอห์ม มองว่าแนวทางดังกล่าวยังมีจุดบกพร่องอยู่หลายประการ ได้แก่ (1) ความหมายและ

ขอบเขตของคำว่า “สิทธิ” (Rights) ยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ เช่น สิทธิเป็นสิ่งที่มียู่ก่อนเกิดการเมือง (Prepolitical) หรือเป็นสิ่งที่เกิดจากกฎหมายและสถาบัน สิทธิเป็นสิ่งที่ผูกติดกับปัจเจกบุคคล (Individual) เท่านั้นใช่หรือไม่ หรือว่ากลุ่ม (Group) ก็สามารถจะมีสิทธิได้ เป็นต้น การนำคำศัพท์ที่ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่มาใช้ในคำว่า “สิทธิมนุษยชน” จึงมิได้มีประโยชน์แต่ประการใด มีแต่จะนำมาซึ่งคำถามที่ยังหาคำตอบไม่ได้อีกเป็นจำนวนมาก (2) คำว่า “สิทธิ” มีที่มาทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับเสรีภาพทางการเมืองและพลเมือง (Political and Civil Rights) และต่อมายังผูกโยงกับเสรีภาพทางเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วย ปัญหาสำคัญก็คือ การได้มาซึ่งสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวจะต้องมีเงื่อนไขเบื้องต้นในทางวัตถุ (Material Prerequisites) เสียก่อน เช่น สตรีไม่อาจจะมีส่วนร่วมทางการเมืองได้หากไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษา เป็นต้น (3) แนวทางสิทธิมนุษยชนมักจะเน้นไปที่บทบาทของมนุษย์ในที่สาธารณะ อาทิ พื้นที่ทางการเมือง โดยที่ละเลยประเด็นภายในครอบครัว เช่น ความรุนแรงในครอบครัว การกระจายทรัพยากรและโอกาสในบรรดาสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น และ (4) แนวคิดเรื่องสิทธิมักจะเน้นแต่การป้องกันไม่ให้รัฐเข้ามาล่วงละเมิดสิทธิของปัจเจกบุคคล ดังนั้นจึงละเลยประเด็นในครอบครัว เช่น การได้รับการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน รูปแบบการแต่งงาน เป็นต้น (Nussbaum, 2002)

จากข้อบกพร่องของแนวทางทั้งหลายที่กล่าวมาข้างต้น นัสบอห์ม จึงได้เสนอแนวคิดเรื่องความสามารถของมนุษย์ โดยเน้นว่าคำถามหลักของแนวคิดดังกล่าวไม่ใช่การถามว่า มนุษย์มีความรู้สึกพอใจมากเพียงใด หรือมนุษย์ถือครองทรัพยากรไว้มากเพียงใด หากแต่ต้องถามว่า จริงๆ แล้วมนุษย์สามารถที่จะทำอะไรและเป็นอะไรได้บ้าง (Actually Able to do and to be) (Nussbaum, 2002) นัสบอห์ม กล่าวว่าแนวคิดของเธอได้รับอิทธิพลจากงานเขียนของคาร์ล มากซ์ (Karl Marx) เรื่อง Economic and Philosophical Manuscripts ซึ่งเน้นว่าโดยแท้จริงแล้วมนุษย์มีความสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความเป็นมนุษย์ได้อย่างเต็มที่ที่มนุษย์จะทำได้ (To Perform their Human Functions in a Fully Human way) หากแต่เงื่อนไขต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความอดอยาก หรือการขาดการศึกษา ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์จำนวนมากยังคงมีชีวิตเหมือนกับสัตว์ซึ่งมากซ์ ยอมรับไม่ได้และเห็นว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลง นัสบอห์ม ได้เอาแนวความคิดนี้มาสรุปเป็นแนวคิดแกน (Core Idea) ของเธอว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่เป็นอิสระ มีศักดิ์ศรี และสามารถกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้มากกว่าที่จะเหมือนฝูงสัตว์ที่เป็นฝ่ายถูกกระทำอยู่ร่ำไป (Nussbaum, 2002)

ในบทความเรื่อง Human Capabilities, Female Human Beings นัสบอห์ม ได้เสนอว่ามนุษย์ควรมีความสามารถพื้นฐาน (Basic Human Functional Capabilities) รวม 10 (+1) ประการดังต่อไปนี้ (Nussbaum, 1995)

- 1) สามารถมีชีวิตอยู่รอดจนสิ้นอายุขัยตามปกติ ไม่เสียชีวิตก่อนวัยอันควรหรือมีชีวิตอยู่อย่างไร้ค่า
- 2) มีสุขภาพดี ได้รับอาหารอย่างเพียงพอ มีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม มีโอกาสในการหาความสุขทางเพศและการสืบทอดเผ่าพันธุ์ มีความสามารถที่จะเดินทางไปไหนมาไหนได้
- 3) สามารถหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดที่ไม่จำเป็นและไม่เกิดประโยชน์ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และมีประสบการณ์ชีวิตที่น่ารื่นรมย์

4) สามารถใช้ประสาทสัมผัส จินตนาการ ความคิด และเหตุผลได้โดยตั้งอยู่บนฐานที่ว่าจะต้องได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอ (อย่างน้อยที่สุดคือการอ่านออกเขียนได้ และมีทักษะทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์เบื้องต้น) และสามารถใช้จินตนาการและความคิดเพื่อเลือกสรรสิ่งที่มีคุณค่าสำหรับตัวเองได้ (เช่น การเลือกนับถือศาสนา การเลือกฟังดนตรี) ซึ่งการที่มนุษย์จะสามารถทำสิ่งดังกล่าวได้นั้น นอกจากจะต้องได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอแล้ว ยังต้องมีกฎหมายประกันสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกทั้งในทางการเมือง ศิลปะ และศาสนารวมอยู่ด้วย

5) สามารถมีความผูกพันกับผู้คนและสิ่งของที่อยู่รอบข้าง มีความรักให้กับคนที่รักและห่วงใยเรา มีความอาลัยเมื่อพวกเขาจากไป

6) สามารถที่จะรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ดีในชีวิต และสามารถวางแผนให้กับชีวิตตนเองได้ รวมทั้งสามารถทำงานทำนอกรบ้าน และมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้

7) สามารถที่จะมีชีวิตอยู่เพื่อผู้อื่น มีความเป็นห่วงเป็นใยผู้อื่น มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลาย มีความสามารถที่จะสร้างมิตรภาพและดำรงความยุติธรรม

8) มีความรู้สึกผูกพันกับพืช สัตว์ และโลกแห่งธรรมชาติ

9) สามารถที่จะหัวเราะ เล่น และสนุกกับกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนได้

10) มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ถูกรอบงำในการเลือกทางเดินของชีวิต เช่น การแต่งงาน การจ้างงาน การแสดงออกทางเพศ เป็นต้น

11) สามารถที่จะมีสิทธิในทรัพย์สินส่วนตัว โดยที่รัฐไม่อาจเข้ามาละเมิดโดยพลการได้

นัสบอห์ม ย้ำว่าความสามารถพื้นฐานที่กล่าวมานี้ทุกข้อล้วนสำคัญเท่าเทียมกันหมด และในการกำหนดนโยบายนั้นรัฐไม่อาจจะเลือกดำเนินการเพื่อนำไปสู่ข้อใดข้อหนึ่งก่อนได้ หากแต่จะต้องผลักดันทุกๆ ข้อไปพร้อมกัน การเสริมสร้างความสามารถพื้นฐานของมนุษย์นี้ควรจะเป็นเป้าหมายของนโยบายสาธารณะ และถึงแม้ว่าข้อเสนอเรื่องความสามารถพื้นฐานของมนุษย์จะยังมีจุดอ่อนที่การวัด (Measurement) เนื่องจากเราไม่อาจวัดความสามารถบางอย่างของมนุษย์ออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนได้ หากแต่ นัสบอห์ม เชื่อว่าจุดอ่อนดังกล่าวจะหมดไปในอนาคตเมื่อมีการปรับปรุงเครื่องมือวัดให้ดียิ่งขึ้น และอย่างน้อยเราก็มาถูกทาง (Working in the Right Place and Looking at the Right Thing) มากกว่าแนวทางการศึกษา (Approach) อื่นๆ (Nussbaum, 2002) รายงานฉบับนี้จะนำเอาข้อเสนอของ นัสบอห์ม มาเป็นแนวทางในการพิจารณาว่า GNH จะช่วยเสริมสร้างความสามารถพื้นฐานของมนุษย์และเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศภูฏานได้มากน้อยเพียงใด

แม้ว่าแนวคิดเรื่อง GNH จะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา หากแต่เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดแล้วจะพบว่า GNH ยังแฝงไว้ด้วยปัญหาซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการเสริมสร้างความสามารถพื้นฐานของมนุษย์ รวมทั้งต่อการพัฒนาประเทศภูฏานในระยะยาว ปัญหาของ GNH ที่จะนำเสนอประกอบไปด้วย

1) การใช้พุทธศาสนาเป็นฐานของ GNH

2) การอธิบายลักษณะของความสุตามแบบ GNH

3) การอ้างอิงความน่าเชื่อถือของ GNH ผ่านสถาบันพระมหากษัตริย์

4) ความขัดแย้งระหว่าง GNH กับเศรษฐกิจแบบตลาด

การใช้พุทธศาสนาเป็นฐานของ GNH พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อชีวิตของชาวภูฏานมาเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว จึงไม่น่าแปลกใจที่พุทธศาสนาจะส่งอิทธิพลต่อการอธิบายคำว่า “ความสุข” ในแนวคิด GNH บทความเรื่อง ลักษณะและระดับของความสุขในบริบทของสังคมภูฏาน ของกรรมา กาเลย์ (2550) ได้ชี้ให้เห็นชัดว่าพุทธศาสนามีบทบาทอย่างสำคัญในการหล่อหลอมชีวิตทัศน์และการรับรู้ถึงความสุขของสังคม โดยพุทธศาสนาเน้นไปที่การปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ให้มีเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ศาสนาพุทธมีความน่าเลื่อมใสมากกว่าศาสนาอื่นๆ ในแง่ของความเป็นอเทวนิยม (Atheism) ซึ่งยกย่องในความสามารถของมนุษย์ หากแต่การนำเอาแนวคิดทางพุทธศาสนาใช้ในการดำเนินนโยบายสาธารณะ (Public Policy) จะมีข้อเสียดังต่อไปนี้

ประการแรก ศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อส่วนตัว บุคคลอาจจะเลือนนับถือศาสนาใดก็ได้หรือไม่นับถือศาสนาใดเลยก็ได้ (ดังเช่นผู้คนจำนวนมากในประเทศสังคมนิยมในปัจจุบัน) มาตรา 7-4 ของร่างรัฐธรรมนูญภูฏาน ซึ่งกำลังจะประกาศใช้ในอนาคตอันใกล้นี้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “พลเมืองภูฏานมีเสรีภาพในทางความคิด ความรู้สึก และศาสนา การบังคับหรือชักนำให้ผู้คนมีความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งนั้นเป็นสิ่งที่กระทำไม่ได้” ดังนั้นการนำเอาพุทธศาสนาเป็นฐานของแนวคิด GNH จึงเท่ากับเป็นการนำเอาความเชื่อที่ควรจะเป็นส่วนบุคคลมาทำให้เป็นนโยบายสาธารณะและใช้กับทุกคนที่เป็นพลเมืองของประเทศ และทำให้เกิดคำถามว่าจริงๆ แล้วชาวภูฏาน มีเสรีภาพในการนับถือศาสนาหรือไม่ รัฐบาลภูฏานจะจัดการความขัดแย้งระหว่าง GNH กับรัฐธรรมนูญในอนาคตอย่างไร นับสอห์ม ได้เห็นว่าเสรีภาพในการนับถือศาสนามีความสำคัญอย่างมากต่อความสามารถในการใช้ความคิดและเหตุผลของมนุษย์ ดังนั้น ถ้ารัฐบาลภูฏานไม่อาจจะคลายปมดังกล่าวได้ ภูฏานก็จะพบกับอุปสรรคในการพัฒนาความสามารถพื้นฐานของมนุษย์

ประการที่สอง แม้ว่าประชากรของภูฏานส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็ยังมีชาวภูฏานเชื้อสายเนปาลที่นับถือศาสนาฮินดูอยู่อีกกว่า 25 % หรือ 1 ใน 4 ของประชากรทั้งประเทศ ส่วนด้านชาติพันธุ์ ประชากรภูฏานประกอบไปด้วยชาวภูฏาน 50 % ชาวเนปาล 35 % และชนชาติอื่นๆ 15 % แม้ว่าร่างรัฐธรรมนูญภูฏานมาตรา 7-15 จะระบุว่า “ประชาชนทุกคนมีความเสมอภาคกันทางกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน โดยจะไม่มีทางเลือกปฏิบัติโดยใช้เชื้อชาติ เพศ ศาสนา การเมือง และสถานะอื่นๆ มาเป็นเกณฑ์” (Draft of Tsa Thrim Chhenmo as on 1st August, 2007) แต่การที่ในทางปฏิบัติแล้วรัฐบาลภูฏานนำเอา GNH ซึ่งมีฐานมาจากพุทธศาสนาขึ้นมาเป็นอุดมการณ์ของชาติ จึงเป็นการละเลยสภาพสังคมของภูฏานที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม นับแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา รัฐบาลภูฏานได้ดำเนินการหลายอย่างที่มุ่งจะกลืนวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยและแทนที่ด้วยวัฒนธรรมดรูคปา (Drukpa) ของภูฏานด้วยเหตุนี้ใน ค.ศ. 1990 จึงเกิดการลุกฮือของชนกลุ่มน้อยเพื่อต่อต้านรัฐบาล และได้มีชาวภูฏานเชื้อสายเนปาลกว่า 100,000 คนอพยพไปยังค่ายผู้ลี้ภัยจำนวน 7 แห่งขององค์การข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UN High Commissioner for Refugees - UNHCR) ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกของเนปาล ซึ่งยังคงเป็นปัญหามาจนปัจจุบัน โดยใน ค.ศ. 2005 สมเด็จพระราชาธิบดี แห่งภูฏานได้มีพระราชดำรัสระหว่างเสด็จฯเยือนอินเดียว่า ผู้ลี้ภัยเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นพลเมืองภูฏานมาก่อน และรัฐบาลภูฏานก็ไม่มีพันธะ (Obligation) ที่จะต้องรับตัวคนเหล่านี้กลับประเทศ พระราชดำรัสดังกล่าวขัดกับความจริงในเชิงประจักษ์ที่มีการพิสูจน์แล้วว่าผู้อพยพในค่ายผู้ลี้ภัยกว่า 75 % เป็น

พลเมืองภูฏาน (Hutt, 2006) ท่าทีของสมเด็จพระราชาธิบดี สะท้อนให้เห็นว่า ภูฏานต้องการให้ประเทศของตนมีวัฒนธรรมที่เป็นแบบเดียวกันคือ วัฒนธรรมดรุทปาและพุทธศาสนา สอดคล้องกับที่กรรมา อูระ อธิบายไว้ว่า GNH นั้นเป็นไปเพื่อ “สร้างเอกภาพพฤติกรรมในหมู่ชาวภูฏาน” (กรรมา อูระ, 2550) จะเห็นได้ว่า การนำ GNH มาเป็นนโยบายสาธารณะ จึงเป็นการครอบงำทางความคิดชนิดหนึ่งซึ่งไม่ส่งผลดีต่อการเสริมสร้างความสามารถพื้นฐานของมนุษย์ อีกทั้งยังนำมาซึ่งปัญหาการบูรณาการแห่งชาติ (national integration) อีกด้วย วลาดิเมียร์สเตห์ลิก ได้เตือนว่าการที่ภูฏานแบ่งแยกทางการเมืองตามเส้นแบ่งชนเผ่าและศาสนา ถือเป็นการลดทางเลือกของผู้คนในสังคมอย่างชัดเจนและนับเป็น “อันตรายหมายเลขหนึ่งของ GNH” (สเตห์ลิก, 2547)

การที่ GNH มีรากฐานทางความคิดมาจากพุทธศาสนา ทำให้การอธิบายความหมายของคำว่า “ความสุข” เป็นไปตามแนวทางของพุทธศาสนาโดยโยงไปถึงเรื่องของ “กรรม” ดังที่ กรรมา กาลย์ ได้เขียนไว้ว่า “ความสุขหรือความทุกข์ในชีวิตของคนเรา ไม่ว่าจะมากหรือน้อย หรือเกิดในลักษณะใด เป็นผลกรรมของแต่ละคน (ทั้งกรรมดีและกรรมชั่วที่ได้สั่งสม) และกรรมนี้จะส่งผลไปถึงชาติหน้า” (กรรมา กาลย์ 2550, 42) ดังนั้น “เมื่อเกิดมาในวัฏสังสารนี้แล้ว ก็ต้องทนทุกข์ ยอมรับสิ่งดีและร้ายซึ่งเป็นผลจากการกระทำในชาติก่อนๆ ชาวพุทธจึงมีแนวโน้มยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นไปไม่ตำหนิคนอื่นว่าเป็นต้นเหตุของโชคร้ายและเคราะห์กรรมของตน” (กรรมา กาลย์, 2550) ด้วยเหตุนี้ “แม้ว่าสิ่งอำนวยความสะดวกในการพัฒนา เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ฯลฯ ยังมีไม่ทั่วถึงในเขตชนบทของภูฏาน แต่ประชาชนก็มีความสุข” (กรรมา กาลย์, 2550)

แม้ว่าในทางพุทธศาสนาจะสามารถพิสูจน์ให้เห็นกฎแห่งกรรมได้ หากแต่การนำความเชื่อดังกล่าวมาอธิบายความสุขของประชาชนนั้นเป็นสิ่งที่ผลเสียไม่น้อย เพราะถ้าใช้กฎแห่งกรรมเป็นเครื่องมือในการอธิบายแล้ว รัฐบาลภูฏานก็สามารถอ้างได้ว่าปัญหาต่างๆที่ประชาชนชาวภูฏานต้องประสบนั้นล้วนแต่เกิดจาก “กรรมเก่า” ที่ประชาชนทั้งหลายได้ก่อไว้ในชาติที่แล้ว หากใช่เป็นผลมาจากความบกพร่องในการบริหารงานของรัฐบาลไม่ ดังนั้นทางเลือกที่ประชาชนมีอยู่ก็คือ การยอมรับและมีความสุขที่จะต้องรับผลกระทบเหล่านั้น แต่เนยล เอ็ม. เฮาสแมน (Daniel M. Hausman) และไมเคิล เอส.แม็กเฟอร์สัน (Michael S. McPherson) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าความพอใจในรายการ ที่เลือก (Preference Satisfaction) ของบุคคลอาจถูกกำหนดโดยโครงสร้างสถาบัน (institutions) และการเลือกดังกล่าวอาจไม่ได้นำไปสู่ความกินดีอยู่ดี (Well-Being) ของบุคคลดังกล่าวเลยก็ได้ (Hausman & McPherson, 2006) ดังนั้น ถ้าประชาชนชาวภูฏานถูกกำหนดโดยโครงสร้างสถาบันที่ได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากพุทธศาสนา พวกเขา ก็คงจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานะที่เป็นอยู่และยอมรับว่านั่นคือความสุขในชีวิตเท่าที่ตนเองจะมีได้ การยอมรับสภาพดังกล่าวขัดแย้งกับแนวคิดเรื่องความสามารถพื้นฐานของมนุษย์ โดยเฉพาะความสามารถในการใช้ความคิดและเหตุผลที่เป็นตัวของตนเอง ขณะเดียวกันรัฐก็ไม่ต้องรับผิดชอบต่อความผิดพลาดใดๆ เพราะทุกอย่างสามารถอธิบายได้ว่าเป็นเรื่องของ “กรรม” ขณะที่ วลาดิเมียร์สเตห์ลิก ได้เสนอแนวคิดที่ต่างออกไปว่า สิ่งที่ดีควรจะเป็นเงื่อนไขแรกสำหรับความสุขของสังคม ภูฏานก็คือ การกระจายโอกาส (Opportunity) อย่างเท่าเทียม โดยต้องลดช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างชนชั้นปกครองกับประชาชนทั่วไป ดังที่เขาได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า “หากสังคมกระจายโอกาสไปยังประชากรกลุ่มต่างๆ ที่เป็นสมาชิกของสังคมได้อย่างเหมาะสมเป็นธรรม ก็อาจช่วยสนับสนุนให้สังคมบรรลุความสุขได้ หมายถึงว่าสังคมอาจเสนอเงื่อนไข

ของความสุข โดยการกำหนดโครงสร้างของสังคมที่เหมาะสม แต่คงทำอะไรไม่ได้มากไปกว่านั้น สังคมอาจจัดหาหนทางเพื่อไปถึงความสุข แต่ไม่สามารถ (และไม่ควร) กำหนดความสุขเสียเอง สังคมหรือถ้าจะพูดให้ตรงกว่านั้นคือระบบการปกครองของสังคมอาจจะรับภาระมากเกินไปที่ต้องตัดสินใจว่าความสุขคืออะไร และจะทำให้ประชากรของตนรับภาระมากเกินไปด้วยการตัดสินใจแทนพวกเขาว่าพวกเขามีความสุขขนาดไหน”(สเตห์ลิก, 2547)

จะเห็นได้ว่า สเตห์ลิก ต้องการให้รัฐทำหน้าที่วางโครงสร้างที่จะนำไปสู่ความสุขของประชาชน มากกว่าที่จะกำหนดความสุขให้กับประชาชนเสียเอง และชนชั้นปกครองก็ไม่ควรผูกขาดความได้เปรียบในเชิงโครงสร้างไว้เพียงฝ่ายเดียว อย่างไรก็ตามเขาตั้งข้อสังเกตว่าจากบทเรียนทางประวัติศาสตร์ ชนชั้นปกครองมักจะไม่อยอมสูญเสียความได้เปรียบของตนเองไปง่ายๆ ดังนั้นเส้นแบ่งระหว่างชนชั้นนำกับคนจนจึงเป็น “อันตรายหมายเลขสองของ GNH” (สเตห์ลิก, 2547)

GNH เป็นแนวพระราชดำริของสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุก ผู้เป็นพระราชบิดาของสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี เคเซอร์นัมเกล วังชุก (Jigme Kheser Namgyal Wangchuck) รัชกาลปัจจุบัน การที่สถาบันพระมหากษัตริย์ของภูฏาน มีความเชื่อมโยงกับพุทธศาสนาได้ทำให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระราชาธิบดี มีสถานะอันสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ ดังคำบรรยายของกรรมะ กาเลย์ ที่ว่า “ภูฏานยังเป็นประเทศที่ได้รับพร เป็นดินแดนแห่งความสงบสุข..... ประชาชนเคารพยกย่องพระราชราชาว่าทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ผู้ทรงจุดมาคุ้มครองป้องกันประชาชน และเพื่อทำนุบำรุงและเผยแผ่พระธรรม ประชาชนเชื่อมั่นศรัทธาอย่างหนักแน่นว่า พระราชา ประเทศชาติ และประชาชน มีชะตาที่สัมพันธ์กัน .....”

ประชาชนศรัทธาพระปรีชาญาณ และการเห็นการณ์ไกลของสมเด็จพระราชาธิบดี อย่างมากที่สุด ซึ่งเห็นได้จากภาพจิตของชาวภูฏานที่ว่า “พระบรมราชโองการมีค่ากว่าทองคำ หนักกว่าภูเขา” จากประสบการณ์และการสังเกตเราพบว่า พระบรมราชโองการและพระราชบัญญัติได้รับการปฏิบัติในสังคมทุกระดับ ระหว่างงานเฉลิมฉลองวันชาติ เราจะได้ยินว่า ประชาชนจากทุกภูมิภาคของภูฏานเดินเท้าสองวันสามวัน เพื่อจะได้มาเข้าเฝ้าพระราชบิดา ชาวภูฏาน เชื่อว่าพระราชบิดาซึ่งเป็นภาวะสำแดงแห่งพระโพธิสัตว์นั้นเป็นผู้ทรงความรู้อย่างไม่อาจประมาณ ทรงคุณธรรมทั้งภายนอกภายในแท้ในทีกลับ” (กรรมะ กาเลย์, 2550)

เมื่อตำแหน่งพระราชบิดา มีความศักดิ์สิทธิ์เช่นนี้ แนวคิด GNH ที่มาจากพระองค์จึงได้รับการยกย่องไปด้วย กรรมะ อูระ เน้นย้ำว่าต้องส่งเสริมการวิจัย วิเคราะห์ และเผยแพร่ GNH ในระดับนานาชาติ นอกจากนี้ยังต้องบรรจุ GNH เข้าไว้ในหลักสูตรการศึกษาของภูฏานด้วย เพื่อให้พลเมืองภูฏาน “เพียบพร้อมไปด้วยคุณสมบัติของจีเอ็นเอช” และถ้าเกิดความขัดแย้งทางแนวคิดระหว่าง GNH กับแนวคิดอื่นๆ ที่มาจากภายนอก แนวคิดอื่นๆ เหล่านั้นจะต้องปรับตัวเข้าหา GNH ให้ได้ (กรรมะ อูระ, 2550)

การเปรียบเทียบว่าพระมหากษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์ ทำให้ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์แนวคิด GNH ในสังคมภูฏาน เพราะในทางพุทธศาสนา ถือว่าพระโพธิสัตว์คือผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในภายภาคหน้า และเป็นผู้นำ “ความจริงสูงสุด” มาสั่งสอนแก่มวลมนุษย์ GNH จึงเปรียบเสมือนคำสอนอันศักดิ์สิทธิ์ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติตามโดยไม่ตั้งคำถาม การอ้างอิงคุณค่าของ GNH ผ่านสถานะอันศักดิ์สิทธิ์ของพระราชบิดา ไม่ส่งผลดีประการใดต่อการเสริมสร้างความสามารถพื้นฐานของมนุษย์

ว่า “นโยบายการพัฒนาประเทศที่เน้นการเพิ่มความสุขประชาชนยังเป็นแนวคิดเชิงอุดมคติจากผู้นำชนชั้นสูงกลุ่มที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมเดิม บวกกับแนวคิดเชิงก้าวหน้าเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืน แม้พวกเขาจะแต่งกายพื้นเมืองชุดทางการที่รัฐบาลสนับสนุน แต่พวกเขาได้รับการศึกษาแบบตะวันตก เริ่มติดวัฒนธรรมบริโภคนิยม และสนใจการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ขณะที่ผู้นำระดับสูงส่วนใหญ่อาจจะพูดสนับสนุนนโยบายการพัฒนาเพื่อความสุข ซึ่งคู่ขนานไปกับเศรษฐกิจวัฒนธรรมแบบพึ่งตนเอง พออยู่พอกิน แต่ในทางปฏิบัติคือพวกเขาบินมาหาหมอ มาซื้อของ และส่งลูกหลานมาเรียนที่ไทยและประเทศอื่นๆ ที่พวกเขาเห็นว่าเติบโตทางวัตถุมากกว่า เวลานี้ภูฏาน กำลังเริ่มเปิดรับนักท่องเที่ยว เปิดรับการลงทุนและการค้าระหว่างประเทศ รวมทั้งขยายธุรกิจเสริมเพิ่มขึ้น ทำให้ลัทธิบริโภคนิยมขยายตัวตามมาแนวโน้มการพัฒนาตามกระแสทุนนิยมโลกเช่นนี้ แม้ว่าจะก้าวข้ามว่าไทยและประเทศอื่น แต่ก็ขัดแย้งกับการพัฒนาแบบเน้นความสุขประชาชน” (วิทยากร เชียงกูล, 2549)

รัฐบาลภูฏานเอง ก็ได้แสดงออกถึงความกังวลว่า ภูฏานกำลังจะสูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิมไป เมื่อต้องปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก การที่สมบัติที่มีค่าทางศาสนาของภูฏานถูกขโมยไปจากสถานที่สำคัญต่างๆ ครั้งแล้วครั้งเล่า ในระยะหลังนี้ได้ทำให้ภาครัฐ มาตระหนักในเรื่องของการธำรงรักษาวัฒนธรรมมากขึ้น โดยใน ค.ศ. 2000 สมัชชาแห่งชาติของภูฏาน ได้มีมติให้จัดการรณรงค์ทางวัฒนธรรมขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงจรรยา มารยาท (Code of Etiquette) การแต่งกายในชุดประจำชาติ การใช้ภาษาประจำชาติ (Mathou, 2001) และในเดือนมิถุนายนของปีถัดมา ภูฏานได้เป็นเจ้าภาพการประชุมองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (World Fellowship of Buddhists - WFB) ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่มีการจัดประชุมดังกล่าวนอกประเทศไทยซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักงานใหญ่ขององค์การดังกล่าว (Mathou, 2002)

จะเห็นได้ว่า ภูฏานมีความขัดแย้งที่รออยู่เบื้องหน้าเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างค่านิยมของ GNH กับค่านิยมของเศรษฐกิจแบบตลาด ความขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเดิมที่ต้องการรักษาวัฒนธรรมของตนเอาไว้กับคนรุ่นใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ความขัดแย้งระหว่างแนวทางของภาครัฐและแนวทางของภาคเอกชน รวมทั้งความขัดแย้งระหว่าง GNH กับค่านิยมอื่นๆ ที่มาพร้อมกับแรงงานต่างชาติ ความขัดแย้งทั้งหมดนี้ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการทางประชาธิปไตยในการแก้ปัญหา เพราะหลักสำคัญประการหนึ่งของประชาธิปไตยก็คือ การประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งนับสอห์ม ถือว่าการแสดงความคิดเห็นดังกล่าวเป็นเงื่อนไขเบื้องต้น (Prerequisite) ที่จะเอื้ออำนวยให้มนุษย์สามารถที่จะคิดและใช้เหตุผลอย่างปราศจากการครอบงำได้ ดังนั้น ความท้าทายที่สำคัญของภูฏาน ก็คือ การปรับปรุงสถาบันทางการเมืองให้เป็นไปตามหลักการประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และถ้าภูฏานยังคงยึดมั่นใน GNH อยู่โดยไม่เปิดให้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันได้ การพัฒนาประชาธิปไตยโดยสันติคงไม่อาจเกิดขึ้นในภูฏาน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) ได้สรุปว่าตั้งแต่ทศวรรษ 1960 องค์การระหว่างประเทศต่างๆ ได้ให้ความสนใจพัฒนาตัวชี้วัดทางสังคม หรือดัชนีใหม่ๆ ที่จะมาอธิบายผลของการพัฒนาแทน GDP และรายได้ต่อหัวประชากร โดยเริ่มจากการวัด และรายงานเครื่องชี้ภาวะสังคม โดยเน้นถึงความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชากร ระดับการศึกษา สุขภาพ

การจ้างงาน ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นแนวคิดการวัดคุณภาพชีวิต หรือความเป็นอยู่ที่ดี (Well-Being) การพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ รวมทั้งการพัฒนาเฉพาะด้านเช่นบทบาทของสตรี เด็กเยาวชนและผู้ด้อยโอกาส ตลอดจนการพัฒนาที่ยั่งยืน และดัชนีความสุข โดยได้มีการพัฒนาดัชนีที่ใช้ในปัจจุบัน คือ

1) ดัชนีชี้วัดการพัฒนาคคน (Human Development Index: HDI) พัฒนาโดยสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) มีแนวคิดการพัฒนาคคน ใน 3 มิติ ทั้งในด้านสุขภาพ การศึกษา และเศรษฐกิจ ทั้งนี้ก็เพื่อขยายแนวคิดการพัฒนาประเทศ โดยไม่ให้นุ่งเน้นที่รายได้เพียงด้านเดียว มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้วัดการพัฒนาคคนในประเทศต่างๆ และเปรียบเทียบระดับการพัฒนาในแต่ละประเทศ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ การมีชีวิตที่ยืนยาวและมีสุขภาพดี การศึกษา และรายได้ โดยตัวชี้วัดประกอบด้วย อายุขัยเฉลี่ย อัตราการรู้หนังสือ อัตราส่วนการเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และการศึกษาต่อเนื่อง และรายได้ต่อหัวของประชากร

2) ดัชนีการพัฒนาคหญิง-ชาย (Gender-related Development Index: GDI) พัฒนาโดยสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ใช้วัดการพัฒนาคคน โดยใช้องค์ประกอบเดียวกับ HDI แต่เพิ่มความไม่เทียมในเรื่องความสำเร็จระหว่างเพศชายและหญิง โดยที่ถ้าค่า GDI เท่ากับ HDI หมายถึงมีความเท่าเทียมกันทั้งสองเพศ โดย GDI จะระบุตัวชี้วัดที่บอกถึงความแตกต่างในความสามารถพื้นฐานระหว่างเพศชายและหญิง ประกอบด้วยองค์ประกอบ การมีชีวิตที่ยืนยาวและมีสุขภาพดี การศึกษา และรายได้

3) ดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิต พัฒนาโดย UNESCAP เป็นการมองคุณภาพชีวิตในฐานะที่เป็นภาพรวมขององค์ประกอบต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีระดับที่แตกต่างกันออกไป โดยเป็นระดับของการมีชีวิตที่เป็นผลรวมจากองค์ประกอบคุณภาพชีวิต 7 ด้าน คือ สุขภาพการใช้สติปัญญา ชีวิตการทำงาน ชีวิตครอบครัว ชุมชน สภาพแวดล้อม และวัฒนธรรม

4) ดัชนีชี้วัดระดับการพัฒนาคที่ยั่งยืน พัฒนาโดย United Nations Commission on Sustainable Development (UNCSD) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประเทศสมาชิกใช้เป็นกรอบในการวัดความก้าวหน้าการพัฒนาคที่ยั่งยืนของประเทศ ในการคัดเลือกดัชนีชี้วัดระดับการพัฒนาคที่ยั่งยืน ได้ยึดหลัก Pressure-State-Response Framework (PSR) ประกอบด้วย ดัชนีชี้วัด 134 ตัวชี้วัดและจัดแบ่งออกเป็น 4 หมวด ได้แก่ หมวดสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสถาบัน/องค์กร นอกจากนี้ยังแบ่งลักษณะของดัชนีออกเป็น 3 ประเภท ที่สอดคล้องกับหลัก PSR คือ ดัชนีประเภทพลังขับเคลื่อน (Driven force indicators) ดัชนีประเภทแสดงสถานะภาพ (State indicators) และดัชนีประเภทตอบสนอง (Response indicators) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ การพัฒนาคด้านสังคม การพัฒนาคด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาคด้านสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาคสถาบัน/องค์กร

5) ดัชนีอยู่ดีมีสุขของเด็ก และเยาวชน (Child and Youth Well-being Index: CWI) พัฒนาโดย Foundation for Child Development มาจากแนวคิดที่ต้องการศึกษาคุณภาพชีวิต หรือความอยู่ดีมีสุข ของเด็กและวัยรุ่นชาวอเมริกัน ดัชนีอยู่ดีมีสุขของเด็กและเยาวชน มีวัตถุประสงค์เพื่อวัดผลการพัฒนาเด็กและเยาวชนในประเทศอเมริกา ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขทางเศรษฐกิจของครอบครัว สุขภาพ ความปลอดภัย/พฤติกรรม การเข้าศึกษา ความเชื่อมโยงในชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคม ความสุขทางอารมณ์

6) เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals: MDG) ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ ผู้นำประเทศต่างๆ ทั่วโลก 189 ประเทศรวมทั้งไทยได้ตกลงร่วมกันที่จะลดช่องว่างของการพัฒนา และมุ่งส่งเสริมการพัฒนาคนภายในปี พ.ศ. 2533 – 2558 ประกอบด้วยเป้าหมายหลัก 8 ข้อ ได้แก่ ขจัดความยากจนและความหิวโหย ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศและส่งเสริมบทบาทสตรี ลดอัตราการตายของเด็กพัฒนาสุขภาพของสตรีมีครรภ์ ต่อสู้กับโรคเอดส์ มาลาเรีย และโรคสำคัญอื่นๆ รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาในประชาคมโลก

7) ดัชนีโลกแห่งความสุข (Happy Planet Index: HPI) พัฒนาโดย New Economics Foundation เป็นวิธีการวัดแบบใหม่ โดยพิจารณาจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และประสิทธิภาพการจัดสรรทรัพยากร กับความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ ทั้งนี้ ประเทศที่ได้ค่า HPI สูงไม่ได้หมายความว่า จะเป็นประเทศที่มีความสุขที่สุดในโลก แต่จะหมายความว่าถึง ความสามารถในการจัดสรรทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพต่อความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ ความยืนยาวของชีวิต ความพอใจในชีวิต และความต้องการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติ

สรุปได้ว่า แม้ว่า GNH จะได้รับการยกย่องว่าเป็นกระบวนการที่ท้าทายแนวทางการพัฒนากระแสหลัก หากแต่เมื่อพิจารณาในเนื้อหาสาระแล้วจะพบว่าแนวคิดดังกล่าวยังคงมีปัญหาซ่อนอยู่หลายประการ การที่ GNH มีต้นกำเนิดมาจากความพยายามของทางการภูฏานที่จะธำรงรักษาสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอาไว้ภายใต้กระแสเศรษฐกิจโลกทุนนิยมทำให้ GNH มีแนวโน้มของความเป็นอนุรักษ์นิยมสูง นอกจากนี้การที่ GNH เชื่อมโยงกับความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนาทำให้แนวคิดดังกล่าวมีความเป็นอุดมคติและยากที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงของสังคมภูฏาน ขณะเดียวกันโครงสร้างทางสถาบันของภูฏาน ก็ยังมีได้เอื้อต่อการเสริมสร้างความสามารถขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้การใช้เหตุผลอย่างเป็นอิสระเพื่อวิเคราะห์และวิจารณ์ GNH จึงไม่อาจจะทำได้ สภาพการณ์ดังกล่าวชวนให้คิดว่า GNH เป็นกระบวนการที่ใหม่ในการพัฒนา หรือเป็นเพียงความพยายามของชนชั้นปกครองของภูฏานที่จะรักษาสถานะอำนาจ อภิสิทธิ์ และความได้เปรียบทั้งหลายของตนเองเหนือชนชั้นใต้ปกครองเอาไว้ตลอดไป

2.7 วิธีการสร้างความสุขในทางพระพุทธศาสนา

ประเทศไทยนั้นเป็นสังคมหนึ่งซึ่งยอมรับพระพุทธศาสนา และได้รับการหล่อหลอมจากหลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนามายาวนาน วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่กำเนิดจนถึงตาย จึงเกี่ยวโยงสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระพุทธศาสนา แต่เมื่อสังคมโลกเปิดกว้างขึ้นทั้งในด้านสื่อสารมวลชน เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่นำพาให้สังคมไทยก้าวเข้าไปสู่กระแสแห่งยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สังคมไทยต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติในหลายๆ ด้านพระพุทธศาสนา จึงเป็นกระบวนการที่ใหม่ที่จะสามารถนำหลักการสำคัญที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในแบบองค์รวม เพื่อจะทำให้การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างครบวงจร อันจะส่งผลดีกับการแก้ไขปัญหาวิกฤติต่างๆ ของสังคมไทยต่อไป โดยสรุปหลักการและวิธีการสร้างความสุขในทางพระพุทธศาสนาได้ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2548) กล่าวว่า การสร้างความสุขในพระพุทธศาสนา สามารถทำได้ 5 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 คือ ความสุขจากการเสพวัตถุ หรือสิ่งบำรุงบำเรอภายนอกที่นำมาปรนเปรอ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ของเรา ชั้นนี้ เป็นความสุขสามัญที่ทุกคนในโลกปรารถนากันมาก ความสุขประเภทนี้ ขึ้นต่อสิ่งภายนอก เพราะว่าเป็นวัตถุ หรืออามิสภายนอก เมื่อเป็นสิ่งภายนอก อยู่นอกตัว ก็ต้องหา ต้องเอาเพราะฉะนั้นสภาพจิตของคนที่ต้องการความสุขประเภทนี้จึงเต็มไปด้วยความคิดที่จะได้จะเอา แล้วก็ต้องหาและดิ้นรนทะยานไป เมื่อได้มาก ก็มีมีความสุขมาก แล้วก็เพลิดเพลินไปกับความสุข เหล่านั้นพอได้มากๆ เข้า ต่อมาก็นึกว่าตัวเองเก่งมากๆ ไปๆ มาๆ โดยไม่รู้ตัวก็มีภาวะอย่างหนึ่ง เกิดขึ้น คือ ชีวิตและความสุขของตัวเองต้องไปขึ้นกับวัตถุเหล่านั้น อยู่ลำพังง่ายๆ อย่างเก่า ไม่สุขเสีย แล้ว ตอนที่เกิดมาใหม่ๆ นี้ ไม่ต้องมีอะไรมากก็พอจะมีความสุขได้ ต่อมาก็มัวแต่สะสม เสพมาก ที่นี้ขาด วัตถุเหล่านั้นไม่ได้เสียแล้ว กลายเป็นว่าสูญเสียอิสรภาพ ชีวิตและความสุขต้องไปขึ้นกับวัตถุ ภายนอก แต่เข้าใจผิดคิดว่าตัวเองเก่ง อันนี้เป็นข้อสำคัญที่คนเราหลงลืมไป ทางธรรมจึงเตือนไว้เสมอ ว่าเรา อย่าสูญเสียอิสรภาพนี้ไป พร้อมทั้งอย่าสูญเสียความสามารถที่จะเป็นสุขสิ่งที่คุณเราจะพัฒนา กันมากก็คือ การพัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพบำเรอความสุข แม้แต่การศึกษา ทำไปทำไมก็ ไม่รู้ตัวว่ากลายเป็นการพัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพบำเรอความสุขแต่อีกด้านหนึ่งของชีวิตที่ลืม ไปคือการพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขถ้าเราไม่พัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข หรือแม้แต่ ไม่รักษามันไว้เราก็สูญเสียความสามารถที่จะมีความสุข อាកารของคนที่สูญเสียความสามารถที่จะมีความสุข ก็คือยังอยู่ในโลกนานไปก็ยิ่งกลายเป็นคนที่สุขยากขึ้น คนจำนวนมากสมัยนี้มีลักษณะอย่างนี้ คือ อยู่ในโลกนานไป เติบโตขึ้น กลายเป็นคนที่สุขได้ยากขึ้นต่างจากคนที่รักษาคุณภาพของชีวิตไว้ได้ โดยพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขควบคู่ไปด้วยจะเป็นคนที่มีมีลักษณะตรงข้าม คือยังอยู่ในโลก นานไป ก็ยังเป็นคนที่สุขได้ง่ายขึ้น ถ้าเป็นคนที่สุขได้ง่ายขึ้น ก็ดี 2 ชั้น คือ เราพัฒนาสองด้านไปพร้อม กัน ทั้งพัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพบำเรอความสุขด้วย และพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข ด้วย ผลก็คือ เราหาสิ่งมาบำเรอความสุขได้เก่ง ได้มากด้วย และพร้อมกันนั้นเราก็เป็นคนทีสุขได้ง่าย ด้วย เราก็เลยสุขซ้อนทวีคูณ ส่วนคนที่สูญเสียความสามารถที่จะมีความสุข แม้จะหาสิ่งเสพบำเรอ ความสุขได้มาก แต่ความสุขก็ที่เดิมเรื่อยไป เพราะข้างนอกได้มา 1 แต่ข้างในก็ลดลงไป 1 เลยเหลือ 0 ที่เดิมกระบวนการวิงหาความสุขจึงดำเนินไปไม่รู้จักจบสิ้น เพราะความสุขวิงหนีเราไปเรื่อยๆ เพราะฉะนั้น จะต้องพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขไว้ด้วยคู่กัน เป็นคนที่สุขได้ง่ายก็เป็นอันว่าสบาย อย่างน้อย ก็ฝึกตัวเองไว้ อย่าให้ความสุขต้องขึ้นกับวัตถุมากเกินไป ศีล 5 เป็นตัวอย่างของวิธีฝึกไม่ให้เราสูญเสีย อิสรภาพ โดยไม่เอาความสุขไปขึ้นต่อวัตถุมากเกินไป แปดวันก็รักษาศีล 8 ครั้งหนึ่ง ลองหัดดูซิว่าให้ ความสุขของเราไม่ต้องขึ้นกับการบำรุงบำเรอทางกายด้วยวัตถุเริ่มด้วยข้อวิกาลโภชนาฯ ไม่ต้องบำเรอลิ้น ด้วยอาหารอร่อยอยู่เรื่อย ไม่คอยตามใจลิ้น กินแค่เที่ยง เพียงพอ ที่ร่างกายต้องการเพื่อให้มีสุขภาพดี แข็งแรง ตลอดจนข้อ อุจจาสนนะฯ ไม่บำเรอตัวด้วยการนอน ไม่ต้องนอนบนฟูก ลองนอนง่ายๆ บนพื้น บนเสื่อธรรมดา ลองไม่ดูการบันเทิงซี ทุก 8 วัน เอาครั้งเดียว จะเป็นการรักษาอิสรภาพของ ชีวิตไว้และฝึกให้เราใช้ชีวิตอยู่ดีได้โดยไม่ต้องขึ้นกับวัตถุมากเกินไป พอฝึกได้แล้วต่อมาเราจะพูดถึงวัตถุ หรือสิ่งบำรุงความสุขเหล่านั้นว่า “มีก็ดี ไม่มีก็ได้” ต่างจากคนที่ไม่พัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข ซึ่งจะเอาความสุขไปขึ้นต่อวัตถุ ถ้าไม่มีวัตถุเหล่านั้นเสพแล้วอยู่ไม่ได้ ทุรนทุราย ต้องพูดถึงวัตถุหรือสิ่ง

เสพเหล่านั้นว่า “ต้องมีจึงจะอยู่ได้ ไม่มีอยู่ไม่ได้” คนที่เป็นอย่างนี้จะแย่ ชีวิตนี้สูญเสียอิสรภาพ คนยิ่งอายุมากขึ้นสถานการณ์ก็ไม่แน่นอน ถึงเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ร่างกายเสพความสุขจากสิ่งเหล่านั้นไม่ได้ เช่น ลิ่นไม่รับรัฐส กินอาหารก็ไม่อร่อย ถ้าไม่ฝึกไว้ ความสุขของตัว ไปอยู่ที่วัตถุเหล่านั้นเสียหมดแล้ว และตัวก็เสพมันไม่ได้ จิตใจก็ไม่มีความสามารถที่จะมีความสุขด้วยตนเอง ก็จะลำบากมาก ทุกข์มาก เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้ฝึกไว้ รักษาศีล 8 นี้แปดวันครั้งหนึ่ง จะได้ไม่สูญเสียอิสรภาพนี้ไปเพราะฉะนั้นเอาคำว่า “มีก็ได้ ไม่มีก็ได้” นี้ไว้ ถ้ามองตัวเอง เป็นการตรวจสอบอยู่เสมอว่า เราถึงขั้นนี้หรือยัง หรือต้องมีจึงจะอยู่ได้ ถ้ายังพูดได้ว่ามีก็ได้ไม่มีก็ได้ ก็เบาใจได้ว่า เรายังมีอิสรภาพอยู่ ต่อไปถ้าเราฝึกเก่งขึ้นไปอีก อาจจะมาถึงขั้นที่พูดได้ในบางเรื่องว่า “มีก็ได้ ไม่มีก็ได้” ถ้าได้อย่างนี้ก็ยิ่งดีขึ้นไปอีก คนที่พูดได้อย่างนี้ จะมีความรู้สึกว้าของพวกนี้เกะกะเรออยู่ของเราง่ายๆ ดีแล้ว มีก็ได้ไม่มีก็ได้ ไม่มีเรากี่สบาย ชีวิตเป็นอิสระโปร่งเบาความสุขเริ่มไม่ขึ้นต่อวัตถุามิสสิ่งเสพภายนอก ความสุขเริ่มไม่ต้องหาความสุขที่ต้องการ แสดงว่าเราขาด คือยังไม่มีความสุขนั้นเราหาได้ที่ เสพที่ก็มีสุขที่ แต่ระหว่างนั้นต้องอยู่ด้วยการรอ อยู่ด้วยความหวัง บางทีก็ถึงกับทรมานทรมาย กระวนกระวาย เพราะฉะนั้น จะต้องทำตัวให้มีความสุขด้วยตนเองสำรองไว้ให้ได้ ด้วยวิธีฝึกรักษาอิสรภาพของชีวิต และรักษาความสามารถที่จะมีความสุขไว้

ขั้นที่ 2 พอเจริญคุณธรรมเช่น มีเมตตา กรุณา มีศรัทธา เราก็มีความสุขเพิ่มขึ้นอีกประเภทหนึ่งแต่ก่อนนี้ชีวิตเคยต้องได้วัตถุมาเสพต้องได้ ต้องเอาเมื่อได้จึงจะมีความสุข ถ้าคือเสียก็ไม่มีความสุข แต่คราวนี้ คุณธรรมทำให้ใจเราเปลี่ยนไป เหมือนพ่อแม่ที่มีความสุขเมื่อให้แก่ลูก เพราะรักลูก ความรักคือเมตตา ทำให้อยากให้ลูกมีความสุขพอให้แก่ลูกแล้วเห็นลูกมีความสุข ตัวเองก็มีความสุข เมื่อพัฒนาเมตตา กรุณา ขยายออกไปถึงใคร ให้แก่คนนั้น ก็ทำให้ตัวเองมีความสุขศรัทธาในพระศาสนาในการทำความดี และในการบำเพ็ญประโยชน์เป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน เมื่อให้ด้วยศรัทธา ก็มีความสุขจากการให้ นั้น ดังนั้น คุณธรรมที่พัฒนาขึ้นมาในใจ เช่น เมตตา กรุณา ศรัทธา จึงทำให้เรามีความสุขจากการให้ การให้กลายเป็นความสุข

ขั้นที่ 3 ความสุขเกิดจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ไม่หลงอยู่ในโลกของสมมติ ที่ผ่านมานั้นเราอยู่ในโลกของสมมติมาก และบางทีเราก็หลงไปกับความสุขในโลกของสมมตินั้น แล้วยิ่งถูกสมมติ ล่อหลอกเอาอยู่ด้วยความหวังสุขจากสมมติที่ไม่จริงจังยั่งยืน และพาให้ตัวแปลกแยกจากความจริงของธรรมชาติ และขาดความสุขที่พึงได้จากความเป็นจริงในธรรมชาติเหมือนคนทำสวนที่มีหวังความสุขจากเงินเดือน เลยมองข้ามผลที่แท้จริงตามธรรมชาติจากการทำงานของตัวเองคือความเจริญงอกงามของต้นไม้ ทำให้ทำงานด้วยความฝืนใจเป็นทุกข์ ความสุขอยู่ที่การได้เงินเดือนอย่างเดียว ได้แต่รอความสุขที่อยู่ข้างหน้า แต่พอใจมาอยู่กับความเป็นจริงของธรรมชาติ อยากเห็นผลที่แท้จริงตามธรรมชาติของการทำงาน ของตน คือ อยากเห็นต้นไม้เจริญงอกงาม หายหลงสมมติ ก็มีความสุขในทำสวนและได้ความสุข จากการชื่นชมความเจริญงอกงามของต้นไม้อยู่ตลอดเวลา ดังนั้น คนที่ปรับชีวิตได้ เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ จึงสามารถหาความสุขจากการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของธรรมชาติได้เสมอ พอปัญญาบรรจบให้วางใจถูกชีวิตและความสุขก็ถึงความสมบูรณ์

ขั้นที่ 4 ความสุขจากความสามารถปรุงแต่ง คนเรานี้มีความสามารถในการปรุงแต่ง ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ ปรุงแต่งทุกข์ก็ได้ ปรุงแต่งสุขก็ได้ โดยเฉพาะที่เห็นเด่นชัดก็คือปรุงแต่ง

ความคิดมาสร้างสิ่งประดิษฐ์ จนมีเทคโนโลยีต่างๆ มากมาย ที่สำคัญก็คือในใจของเราเอง เรามักจะใช้ความสามารถในทางที่เป็นผลร้ายแก่ตนเองแทนที่จะปรุงแต่งความสุข เรามักจะปรุงแต่งทุกข์ คือเก็บเอาอารมณ์ที่ไม่ดี ที่ขัดใจ ขัดหู ขัดตา เอามาครุ่นคิดให้ไม่สบายใจ ชุ่นมัว เศร้าหมองโดยเฉพาะคนที่สูงอายุนี้ ต้องระวังมาก ใจคอยจะเก็บอารมณ์ที่กระทบกระเทือน ไม่สบาย แล้วก็มาปรุงแต่งให้เกิดความกลุ้มใจ ว่าแห้ว เหงา เรียกใช้ความสามารถไม่เป็น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เรารู้จักใช้ความสามารถในการปรุงแต่งแทนที่จะปรุงทุกข์ ก็ปรุงสุข เก็บเอาแต่อารมณ์ที่ดีมาปรุงแต่งใจให้สบาย แม้แต่หายใจ ที่ยังให้ปรุงแต่งความสุขไปด้วย ลองฝึกดูก็ได้เวลาหายใจเข้า ก็ทำใจให้เบิกบาน เวลาหายใจออก ก็ทำใจให้โปร่งเบาท่านสอนไว้ว่าสภาพจิต 5 อย่างอย่างนี้ ควรปรุงแต่งให้มีในใจอยู่เสมอ คือ

- 1) ปราโมทย์ ความร่าเริงเบิกบานใจ
- 2) ปีติ ความอิ่มใจ
- 3) ปัสสัทธิ ความสงบเย็น ผ่อนคลายกายใจ ไม่เครียด
- 4) ความสุข ความโปร่งโล่งใจ คล่องใจ สะดวกใจ ไม่มีอะไรมาบีบคั้น หรือติดขัดคับข้อง
- 5) สมภาติ ภาวะที่จิตอยู่กับสิ่งที่ต้องการ ได้ตามต้องการ ไม่มีอะไรมารบกวน จิตอยู่ตัวของมัน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตโต ปาโมชชพหุโล ทุกขสสนตฺ กฤษสสติ แปลว่า ภิกษุปฏิบัติถูกต้องแล้วมากด้วยปราโมทย์ มีจิตใจร่าเริงเบิกบานอยู่เสมอ จักทำทุกข์ให้หมดสิ้นไป ท่านพูดไว้ถึงอย่างนี้ ฉะนั้น ท่านผู้เกษียณอายุนี้ ถึงเวลาแล้ว ควรจะใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ถือเป็นโอกาสดี มาปรุงแต่งใจ แต่ก่อนนี้ปรุงแต่งแต่ทุกข์ทำให้ใจเครียด ชุ่นมัว เศร้าหมอง ตอนนี้ปรุงแต่งใจให้มีธรรม 5 อย่างนี้ คือ ปราโมทย์ มีความร่าเริงเบิกบานใจ ปีติ ความอิ่มใจ ปัสสัทธิ ความผ่อนคลาย สงบเย็นกายใจ สุข โล่งโปร่งใจ สมภาติ สงบใจตั้งมั่น ไม่มีอะไรมารบกวน อยู่ตัว สบายเลย ทำใจให้ได้อย่างนี้อยู่เสมอ ท่องไว้เลย 5 ตัวนี้ คือ ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข สมภาติ พระพุทธเจ้าประทานไว้แล้ว ทำไมเราไม่เอามาใช้ นี่แหละความสามารถในการปรุงแต่งจิต เอามาใช้ สบายแน่ และก็เจริญงอกงามในธรรมด้วย โดยเฉพาะท่านผู้สูงอายุนั้นก็เป็นธรรมดาว่าจะต้องมีเวลาพักและเวลาว่างที่ว่างจากกิจกรรม มากกว่าคนหนุ่มสาว และคนวัยทำงานที่เขายังมีกำลังร่างกายแข็งแรงดี ว่างจากงานเขาก็ไปเล่นไปทำกิจกรรมอื่นๆ ได้มาก แต่ท่านที่สูงอายุ นอกจากออกกำลังบริหารร่างกายบ้างแล้ว ก็ต้องการเวลาพักผ่อนมากหน่อย จึงมีเวลาว่าง ซึ่งไม่ควรปล่อยให้กายว่างแต่ใจวุ่นเพราะฉะนั้น ในเวลาที่ว่าง ไม่มีอะไรทำและก็ยังไม่ว่างนอนหลับ หรือนอนแล้วก่อนจะหลับก็พักผ่อนจิตใจให้สบายขอเสนอวิธีปฏิบัติง่ายๆ ไว้อย่างหนึ่งว่า ในเวลาที่ว่างอย่างนั้น ให้สูดลมหายใจเข้าและหายใจออกอย่างสบายๆ สม่่าเสมอ ให้ใจอยู่กับลมหายใจที่เข้าและออกนั้น พร้อมกับนั้นก็พูดในใจไปด้วย ตามจังหวะลมหายใจเข้าและออกว่า จิตใจเบิกบานหายใจเข้าจิตใจโล่งเบาหายใจออกในเวลาที่พักใจในใจอย่างไร ก็ทำใจให้เป็นอย่างนั้นจริงๆ ด้วย หรืออาจจะเปลี่ยนเป็นสำนวนใหม่ก็ได้ว่า หายใจเข้า สูดเอาความสดชื่นหายใจออก พอกใจให้สดใส่อยู่กับตัวแบบไหน ก็เลือกเอาแบบนั้น หายใจพร้อมกับทำใจไปด้วยอย่างนี้ตามแต่จะมีเวลาหรือพอใจ ก็จะได้การพักผ่อนที่เสริมพลังทั้งร่างกายและจิตใจ ชีวิตจะมีความหมาย มีคุณค่า และมีความสุขอยู่เรื่อยไป

ขั้นที่ 5 ความสุขเหนือการปรุงแต่ง คราวนี้ไม่ต้องปรุงแต่ง คืออยู่ด้วยปัญญา ที่รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต การเข้าถึงความจริงด้วยปัญญาเห็นแจ้ง ทำให้ว่างจิตว่างใจลงตัวสนิทสบาย

กับทุกสิ่งทุกอย่าง อยู่อย่างผู้เจนจบชีวิตสภาพจิตนี้จะเปรียบเทียบได้เหมือนสารที่เจนนจบการขับรณ สารที่ผู้ชำนาญในการขับรณนั้น จะขับม้าให้นำรถเข้าถนน และวิ่งด้วยความเร็วพอดิ ตอนแรกต้องใช้ ความพยายาม ใช้แซ่ ดึงบังเยนอยู่พักหนึ่ง แต่พอรถม้านั้นวิ่งเข้าที่เข้าทางดี ความเร็วพอดิ อยู่ตัวแล้ว สารที่ผู้เจนจบ ผู้ชำนาญแล้วนั้น จะนั่งสงบสบายเลย ตลอดเวลานั้นเขาไม่มีความประหวั่น ไม่มีความ หวาด จิตเรียบสนิท ไม่เหมือนคนที่ยังไม่ชำนาญ จะขับรณนี้ ใจคอไม่ดี หวาดหวั่น ใจคอยกังวลโน่นนี่ ไม่ลงตัว แต่พอรู้เข้าใจความจริงเจนนจบดี ด้วยความรู้นี้แหละ จะปรับความรู้สึกให้ลงตัว เป็นสภาพจิต ที่เรียบสงบสบายที่สุด คนที่อยู่ในโลกด้วยความรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง จิตเจนนจบกับโลก และชีวิต วางจิตลงตัวพอดิ ทุกอย่างเข้าที่อยู่ตัวสนิทอย่างนี้ ท่านเรียกว่าเป็นจิตอุเบกขา เป็นจิตที่ สบาย ไม่มีอะไรกังวลเลยเรียบสนิท เป็นตัวของตัวเอง ลงตัว เมื่อทุกอย่างเข้าที่ของมันแล้ว คนที่จิตลงตัว เช่นนี้ จะมีความสุขอยู่ประจำตัวอยู่ตลอดเวลา เป็นสุขเต็มอ้อมอยู่ข้างใน ไม่ต้องหาจากข้างนอก และ เป็นผู้มีชีวิตที่พร้อมที่จะทำเพื่อผู้อื่นได้เต็มที่ เพราะไม่ต้องห่วงกังวลถึงความสุขของตนและไม่มีอะไรที่ จะต้องทำเพื่อตัวเองอีกต่อไป จะมองโลกด้วยปัญญาที่รู้ความจริงและด้วยใจที่กว้างขวางและรู้สึก กี่อกูล คนที่พัฒนาความสุขมาถึงขั้นสุดท้ายแล้วนี้ เป็นผู้พร้อมที่จะเสวยความสุขทุกอย่างใน 4 ข้อ แรกไม่เหมือนคนที่ไม่พัฒนา ได้แต่หาความสุขประเภทแรกอย่างเดียว เมื่อหาไม่ได้ก็มีแต่ความทุกข์ เต็มที่และในเวลาที่เขาพัฒนาความสุขนั้น จิตใจก็ไม่โปร่งไม่โล่ง มีความหวั่นใจหวาดระแวงซ่อนมัวมีอะไร รบกวนอยู่ในใจ สุขไม่เต็มที่แต่พอพัฒนาความสุขขึ้นมา ยิ่งพัฒนาถึงขั้นสูงขึ้น ก็มีโอกาสได้รับความ สุขเพิ่มขึ้นหลายทาง กลายเป็นว่า ความสุขมีให้เลือกได้มากมาย และจิตใจที่พัฒนาดีแล้ว ช่วยให้เสวย ความสุขทุกอย่างได้เต็มที่ โดยที่ในขณะที่นั้นๆ ไม่มีอะไรรบกวนให้ขุ่นข้องหมองมัว เป็นอันว่าธรรมชาติ ช่วยให้เรารู้จักความสุขในการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป สู่ความเป็นผู้เต็มเปี่ยมสมบูรณ์ จนกระทั่ง ความสุขเป็นคุณสมบัติของชีวิตอยู่ภายในตัวเองตลอดทุกเวลา ไม่ต้องหาไม่ต้องรออีกต่อไป ความสุข 5 ขั้นนี้ ความจริงแต่ละข้อต้องอธิบายกันมาก แต่วันนี้พูดไว้พอให้ได้หัวข้อก่อน คิดว่าคงจะเป็น ประโยชน์พอสมควร ขออนุโมทนา ท่านผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่าน ขอตั้งจิตส่งเสริมกำลังใจ ขอให้ทุก คนประสบจตุรพิธพรชัย มีปีติอ้อมใจอย่างน้อยว่า ชีวิตส่วนที่ผ่านมาได้ทำประโยชน์ ได้ทำสิ่งที่มีค่าไป แล้ว ถือว่าได้บรรลุจุดหมายของชีวิตไปแล้วส่วนหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงควรตั้งใจว่า เราจะเดินหน้าต่อไป อีกสู่จุดหมายชีวิตที่ควรจะได้ต่อไป เพราะยังมีสิ่งที่จะทำชีวิตให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปอีกไม่ใช่แค่นี้ ชีวิตนั้น ยังเป็นสิ่งที่มีความค่า เป็นประโยชน์ ที่จะทำให้เต็มเปี่ยมได้ยิ่งกว่านี้

กล่าวโดยสรุป คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอดิ โดยมีความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำ สร้างสรรค์พฤติกรรมและจิตใจให้ตั้งงาม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเองนั่นเอง สามารถส่งเสริม และสนับสนุนแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เพราะมีความ สอดคล้องกันทั้งในฐานะที่เป็นทางสายกลาง แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียงและองค์ประกอบของ ทางสายกลางในพุทธศาสนา คุณธรรมทั้ง 8 ประการนั้น (มรรค 8) ก็เป็นองค์รวมแห่งธรรมที่สามารถ สร้างความเข้มแข็งให้กับบุคคล พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพของบุคคลทั้งด้านความรู้ ความคิด พฤติกรรมและจิตวิญญาณให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีความเข้มแข็ง ยอมรับกับสภาพความเป็นจริงหรือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สามารถสร้างสรรค์ให้เกิดดุลยภาพทางสังคมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมตามความมุ่งหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เพราะหัวใจสำคัญของ องค์คุณธรรมทั้ง 8 ประการนั้นอยู่ที่ ความพอดิ ความถูกต้อง ความเหมาะสม

2.8 คุณภาพชีวิตกับพุทธศาสนา

การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การนำเอาหลักธรรมทางศาสนาประยุกต์เข้ากับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ควบคู่กับการสร้างคุณภาพชีวิตเยาวชนผู้เป็นประชากรใหม่ของสังคมในยุคต่อไป โดยสถาบันครอบครัวมีอิทธิพลต่อเยาวชนเป็นอย่างมาก เพราะเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การอบรมทางด้านจิตใจ ให้ความรัก ความอบอุ่น เอาใจใส่ดูแล ทะนุถนอม ปกครองดูแลอย่างถูกต้องแล้ว ก็จะสามารถให้เยาวชนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและคุณธรรมได้อย่างแน่นอน อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาให้กับสังคม ส่งผลให้สังคมมีความสงบสุข เพราะเยาวชนในวันนี้ก็คือผู้นำและพัฒนาสังคมประเทศชาติในวันข้างหน้าและได้มีการสรุปแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักในทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

ชลพรรษ ดวงนภา (2553) ได้สรุปแนวคิดคุณภาพชีวิตกับพระพุทธศาสนาไว้ว่ามนุษย์เกิดมาย่อมต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยคุณภาพชีวิตจะเกิดขึ้นได้ต้องมีความสุขเกิดขึ้นก่อน ความสุขที่แท้จริงต้องเกิดจากรู้สึกพอใจในตนเอง รู้สึกว่าชีวิตนี้มีคุณค่า มีความหมาย ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นมนุษย์ต้องรู้จักพัฒนาตนเองทั้ง 4 ด้านคือ กาย ศิล จิต และปัญญา มนุษย์ทุกคนล้วนต้องการความสุขในชีวิต ไม่อยากมีความทุกข์ เพราะความทุกข์ทำให้เกิดความไม่สบายใจ บั่นทอนต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ส่งผลแย่งทั้งทางกายและใจ และทำให้คุณภาพชีวิตแย่ลง คนในสังคมไทยเมื่อเกิดทุกข์ก็มักจะมุ่งหน้าเข้าหาวัด ทั้งที่อาจไม่เคยเข้าวัดมาก่อน เพราะเมื่อเกิดความทุกข์ถึงระดับหนึ่ง ก็ต้องการที่พึ่ง ที่หาความสุขทางใจ ที่มีใจความสุขจากเงินทอง ทรัพย์สิน เกียรติยศชื่อเสียง ฯลฯ แล้วอะไรคือความสุขของมนุษย์ที่แท้จริง เพื่อที่จะทำให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เงินเป็นล้านๆ บ้านหลังใหญ่โต ความไม่เป็นโรค การศึกษาระดับสูง หรือการทำงานที่ดี

จากความต้องการที่หลากหลาย เมื่อไม่ได้สิ่งที่ต้องการมาครอบครองก็เกิดความผิดหวัง เกิดความเสียใจ ความกลัว ทำให้มีการพึ่งพิงศาสนาซึ่งเป็นเสมือนศูนย์กลางของจิตใจมากขึ้น หากศึกษาดูให้ดีจะเห็นว่าในสมัยก่อน ศาสนาเกิดขึ้นจากความกลัวของมนุษย์ที่ประสบกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ เช่น พายุพัด ไฟแลบ ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ไฟป่า เป็นต้น เนื่องจากสมัยก่อนยังไม่มีเทคโนโลยีและความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์เหล่านี้ มนุษย์จึงเกรงกลัวปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ ที่เกิดขึ้น ดังนั้น มนุษย์จึงแสวงหาสิ่งที่จะมาคุ้มครองป้องกันตนจากภัยอันตราย ที่คิดว่าจะได้รับจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ และสามารถคุ้มครองให้มีชีวิตที่เป็นสุข ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดเป็นความเชื่อที่ยอมรับนับถือพลังลึกลับทางธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือมนุษย์ และได้สร้างพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นจากสิ่งที่เกิดขึ้นก็ได้มีวิวัฒนาการมาจนเกิดเป็นศาสนา

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธศาสนา หากกล่าวถึงคุณภาพชีวิตในศาสนาพุทธนั้น จะต้องมีการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน ได้แก่

1) การพัฒนากาย (กายภาวนา) คือ การพัฒนาอินทรีย์ 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นสิ่งเชื่อมต่อกับอารมณ์ทั้ง 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์ที่ใจรับรู้ การพัฒนาอินทรีย์ 6 มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกฝนในด้านการใช้งาน คือทำให้อินทรีย์เหล่านั้น มีความเฉียบคม มีความละเอียดมีความคล่องแคล่ว มีความชัดเจน ฝึกฝนในด้านการเลือกสิ่งที่มีคุณค่า และมีประโยชน์มากที่สุด ขณะเดียวกันก็มีวิธีหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่เป็นภัย เป็นโทษหรือสิ่งไม่ดีต่างๆ ไม่ให้ทะลักเข้ามาสู่อินทรีย์ โดยมีใจเป็นตัวรับรู้ทั้งหมด

2) การพัฒนาศีล (ศีลภาวนา) คือ การฝึกฝนด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายและวาจา โดยการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี มีความเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกัน ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายกัน เพื่อให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างปกติสุข

3) การพัฒนาจิต (จิตภาวนา) คือ การฝึกฝนด้านคุณภาพของจิต การฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส ปราศจากสิ่งรบกวน หรือทำให้ เศร้าหมอง โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงตามความเป็นจริง

4) การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) คือ การฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง จนกระทั่งหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ เมื่อปัญญาที่บริสุทธิ์รู้เห็นตามเป็นจริงนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะช่วยให้จิตนั้น สงบ มั่นคง บริสุทธิ์ ผ่องใสยิ่งขึ้น

ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวพุทธศาสนา พหุการธรรม 4 คือ ธรรมมีอุปการะมาก เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างสมความดีอื่นๆ ทุกอย่าง และช่วยให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต ซึ่งจะนำมาใช้ในการวัดคุณภาพชีวิตว่ามีการพัฒนากาย ศีล จิตและปัญญา เพื่อนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีแล้วหรือยัง โดยพหุการธรรม 4 ประกอบด้วย

1) ปฏิรูปเทสวาสะ: การอยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม เป็นสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของตนเอง มีความสงบ สามารถปฏิบัติธรรมได้

2) สัมปยุตตสัมมาปฏิบัติ: การสมาคมกับสัตบุรุษ สัตบุรุษ คือคนดีหรือคนสงบ เหมือนดังเช่นคำกล่าวที่ว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” การที่มีเพื่อนที่ดีก็เป็นตัวชี้วัดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในวัยรุ่นเพื่อนถือว่ามีอิทธิพลต่อเราในการตัดสินใจหรือทำสิ่งต่างๆ

3) อุตตสัมมาปฏิบัติ: การตั้งตนไว้ชอบ ตั้งจิตมุ่งหมายนำตนไปถูกทาง คือ การตั้งตนให้อยู่ในศีลธรรม ดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีมีเป้าหมายชัดเจน มีเส้นทางเดินที่มั่นคง มีแบบอย่างที่ถูกต้อง ไม่ตั้งตนไว้ในทางที่ผิด คือ เว้นจากการประพฤติดุจจริต ให้ดำรงมั่นอยู่ในคุณธรรมนั่นเอง

4) ปุพเพตปุญญาตา: ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว การทำความดีไม่ว่าจะเป็นการทำบุญ ตักบาตร การไหว้พระหรือนั่งสมาธิ ล้วนเป็นการประพฤดีในทางที่ดีทั้งนั้น นอกจากนี้เรายังทำความดีได้อีกหลายอย่าง เช่น การช่วยเหลือผู้อื่น การให้กำลังใจคน การเคารพผู้ใหญ่ หรือแม้กระทั่งการยกมือไหว้ผู้ที่สูงอายุกว่าก็ถือว่าเป็นความดี ซึ่งความดีนี้จะเป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตเรา

ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตในพุทธศาสนา การเข้าถึงศาสนา : ทุกศาสนาล้วนสอนให้คนเป็นคนดี โดยอาจจะใช้พิธีกรรมต่างๆ เป็นสื่อในการทำให้มนุษย์ทำความดี แต่แท้จริงแล้วแก่นแท้ของศาสนา คือหลักธรรมคำสอน มนุษย์ที่มีโอกาสในการศึกษาศาสนา ก็จะมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี รู้จักทำตนเองให้มีความสุข รู้จักความพอใจในชีวิต รู้จักคุณค่าและความหมายของชีวิต

การเข้าใจหลักคำสอน: การเข้าใจและตีความหลักคำสอนอย่างถูกต้อง จะทำให้เรามีแนวปฏิบัติในชีวิตที่ดี หากเราเข้าใจในหลักคำสอนผิดไป หรือปฏิบัติจนเกินความพอดี ไม่เดินทางสายกลาง อาจจะทำให้เกิดความทุกข์แทน คุณภาพชีวิตก็จะแย่งลง

การนำมาปฏิบัติจริง: หากรู้ถึงหลักคำสอนแล้ว แต่ไม่นำมาปฏิบัติจริงก็จะไม่เกิดประโยชน์อันใดต่อชีวิต เหมือนกับการอ่านหนังสือวิธีการว่ายน้ำ แต่เราไม่เคยไปสัมผัสกับน้ำ หรือลงสระน้ำเลยเราก็จะว่ายน้ำไม่เป็น

สิ่งแวดล้อม: สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยก็เป็นปัจจัยหนึ่งในการทำความดี หรือปฏิบัติธรรม รวมถึงแหล่งอบายมุขต่างๆ ที่อยู่รอบบริเวณบ้าน หากมีก็อาจจะชักจูงเราให้ไปในทางที่ไม่ดีได้

เพื่อนและคนรอบข้าง: เพื่อนมีอิทธิพลต่อเราในการทำดีหรือไม่ดี การคบเพื่อนที่ดีจะส่งเสริมให้ชีวิตเราดีขึ้น โดยเค้าจะคอยเตือนเราในสิ่งที่ไม่ดี พร้อมทั้งชักชวนหรือแนะนำในสิ่งที่ดีๆ ให้เรา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิต

พุทธเศรษฐศาสตร์ คือ การประยุกต์แนวความคิดทางพุทธศาสนากับหลักเศรษฐศาสตร์ เพื่อให้มนุษย์สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้ และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง เข้าใจถึงธรรมชาติของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม พุทธเศรษฐศาสตร์สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ อย่างได้ผลโดยผ่านทางแนวคิดเกี่ยวกับความสุขหรือการทำให้มีทุกข์น้อยที่สุด (แทนที่จะทำให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุด) ทุกข์ของพุทธเศรษฐศาสตร์มีอยู่ 2 ระดับ คือ ทุกข์ในระดับแรกเกิดจากความต้องการความจำเป็นขั้นพื้นฐาน แต่ทุกข์ในระดับที่สอง เกิดขึ้นจากความต้องการหรือความอยากจอมปลอม วิธีการระงับความอยากอันจอมปลอมเหล่านี้ สามารถทำได้โดยผ่านการรับรู้ในแนวความคิดเกี่ยวกับ “ตัวตน” ว่าเป็นสิ่งไม่แน่นอน เพื่อให้เกิดความพึงพอใจในตนเอง และลดความอยากให้น้อยลง

ดังจะเห็นได้ว่าแนวความคิดทางพุทธเศรษฐศาสตร์ก็มีความน่าสนใจในการนำมาปรับใช้กับชีวิต เช่น การซื้อของ เราต้องรู้จักการบริโภค ซื้อสิ่งของที่มีความจำเป็นอย่างพอดี หรือที่เรียกว่า “บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ” รวมทั้งการรับรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง เรียนรู้ว่าทุกสิ่งในโลกมีเกิดก็ย่อมมีดับ หากมนุษย์รับรู้ถึงความจริงในข้อนี้ เราก็จะปราศจากความโลภหรือความอยากทั้งในทางชื่อเสียง เกียรติยศ เงินทอง ทรัพย์สิน ฯลฯ สิ่งที่มาคือความสุขและความเป็นอยู่ที่ดี

สรุปได้ว่า มนุษย์เกิดมาย่อมต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยคุณภาพชีวิตจะเกิดขึ้นได้ต้องมีสุขเกิดขึ้นก่อน ความสุขที่แท้จริงต้องเกิดจากความรู้สึกพอใจในตนเอง รู้สึกว่าชีวิตนี้มีคุณค่า มีความหมาย ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นมนุษย์ต้องรู้จักพัฒนาตนเองทั้ง 4 ด้านคือ กาย ศิล จิต และปัญญา รวมถึงการนำหลักของพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อไปสู่ทางเดินชีวิตที่ดี

พุทธศาสนาสามารถนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ โดยการนำหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การนำหลักคำสอนมาปฏิบัติในชีวิตไม่จำเป็นต้องเป็นคำสอนที่เข้าใจยากหรือซับซ้อนเกินไป ยกตัวอย่างเช่น การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การถือศีล 5 หรือการเชื่อในกฎแห่งกรรม การนำหัวใจคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต คือละความชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ความหมายก็คือ มนุษย์ทุกคนล้วนต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ トラบใดที่จิตใจของเรายังมีความโลภ โกรธ หลงก็จะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ยาก ดังนั้น มนุษย์จะหลุดพ้นความทุกข์ได้ต้องมีจิตใจที่บริสุทธิ์ จะมีจิตใจที่บริสุทธิ์ ก็ต้องเริ่มมาจากการทำความดี จะทำความดี ก็ต้องละความชั่วให้ได้เสียก่อน เปรียบเหมือนกับการล้างจาน เวลาที่เราล้างจาน ก่อนอื่นต้องเอาเศษอาหารออกก่อน ต่อมาก็ทำความสะอาดโดยใช้น้ำล้าง แล้วก็ล้างน้ำล้างจาน สุดท้ายความสะอาดบริสุทธิ์ของจานใบนั้นก็ผ่องขึ้นมา

สิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้นก็เหมือนกับการใช้ชีวิต สิ่งที่มนุษย์ต้องการมากที่สุดคือคุณภาพชีวิตที่ดีเราจะทำอย่างไรให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี อย่างหนึ่งที่เป็นคำตอบได้คือการรู้จักพอ (พอเพียง พอใจ

ในสิ่งที่ตนมี) เมื่อเกิดความพอแล้วความต้องการต่างๆก็จบลง แล้วความสุขในชีวิตก็จะเกิดขึ้น จากนั้นคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะตามมา

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นมีหลักการ ดังนี้

- 1) การเข้าถึงศาสนาทุกศาสนาล้วนสอนให้คนเป็นคนดี โดยอาจจะใช้พิธีกรรมต่างๆเป็นสื่อในการทำให้นุชนุชย์ทำความดี แต่แท้จริงแล้วแก่นแท้ของศาสนาคือหลักธรรมคำสอน มนุชนุชย์ที่มีโอกาสในการศึกษาศาสนา ก็จะมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี รู้จักทำตนเองให้มีความสุข รู้จักความพอใจในชีวิต รู้จักคุณค่าและความหมายของชีวิต
- 2) การเข้าใจหลักคำสอน การเข้าใจและตีความหลักคำสอนอย่างถูกต้อง จะทำให้เรามีแนวปฏิบัติในชีวิตที่ดี หากเราเข้าใจในหลักคำสอนผิดไป หรือปฏิบัติจนเกินความพอดี ไม่เดินทางสายกลาง อาจจะทำให้เกิดความทุกข์แทน คุณภาพชีวิตก็จะแย่ลง
- 3) การนำมาปฏิบัติจริง หากรู้ถึงหลักคำสอนแล้ว แต่ไม่นำมาปฏิบัติจริงก็จะไม่เกิดประโยชน์อันใดต่อชีวิต เหมือนกับการอ่านหนังสือวิธีการว่ายน้ำ แต่เราไม่เคยไปสัมผัสกับน้ำ หรือลงสระน้ำเลย เราก็จะว่ายน้ำไม่เป็น
- 4) สิ่งแวดล้อม สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยก็เป็นปัจจัยหนึ่งในการทำ ความดี หรือปฏิบัติธรรม รวมถึงแหล่งอบายมุขต่างๆ ที่อยู่รอบบริเวณบ้าน หากมีก็อาจจะชักจูงเราให้ไปในทางที่ไม่ดีได้
- 5) เพื่อน/คนรอบข้าง เพื่อนมีอิทธิพลต่อเราในการทำดีหรือไม่ดี การคบเพื่อนที่ดีจะส่งเสริมให้ชีวิตเราดีขึ้น โดยเค้าจะคอยเตือนเราในสิ่งที่ไม่ดี พร้อมทั้งชักชวนหรือแนะนำในสิ่งที่ดีๆให้กับเรา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิต

2.9 พระพุทธศาสนากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการประสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรอย่างชาญฉลาด และเป็นรูปธรรมหลักจริยธรรมดังกล่าวคือ หลักการเดินสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา ในระดับโลกียธรรม การเดินสายกลาง คือธรรมที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านทั่วไปได้แก่ ความเป็นรู้จักพอในการบริโภคใช้สอย ทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นการเน้นการลด ละ เลิก อบายมุข ด้วยการประพฤติตามหลักเบญจศีล และ เบญจธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นวิถีพุทธ ตามที่นักปรัชญาและนักคิดได้สรุปหลักการของพระพุทธศาสนากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ ดังนี้

อัญชลี ดอกไม้ (2555) ได้สรุปแนวคิดพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ดังนี้ คำว่า “เศรษฐกิจ” มาจากคำสองคำรวมกันคือคำว่า เศรษฐี แปลว่า ดีเลิศ และว่า กิจ แปลว่า การ ประกอบการ เมื่อนำคำสองคำมารวมกันจึงได้ความว่า การประกอบกิจการงานเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่าย จ่าย แจก การบริโภค และการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ให้ได้ผลดีเลิศ ส่วนคำว่าพอเพียงหมายถึงความเหมาะสม หรือ ความพอดี เน้นการผลิตและการบริโภคแบบพออยู่พอกินเป็นหลัก ซึ่งไม่ได้เน้นกำไรสุทธิ หรือความร่ำรวยเป็นเป้าหมายสูงสุด และเมื่อรวมกันจึงได้ความว่า การผลิตจำหน่าย และบริโภคอย่างพอเหมาะพอดี นั่นเอง ระบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นระบบเศรษฐกิจที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลปัจจุบันทรงดำริขึ้นมา เพื่อแสวงหาทางออกจากวิกฤตเศรษฐกิจให้กับสังคมไทย ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ “การที่พึ่งตนเองได้”

วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหลักของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ ความสงบสุขของผู้คนในสังคม ประชาชนมีกินมีใช้อย่างเพียงพอแก่ความต้องการ ที่สำคัญต้องไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน เน้นให้คน ในชุมชนพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพอเพียง ไปจนถึงขั้นการแปรรูป อุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพและเสริมทักษะทางวิชาการที่หลากหลาย ใช้ชุมชนดำรงอยู่ได้ด้วยการยึดหลักแห่งความถูกต้องดีงาม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น

แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทาง ในการประสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของ ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรอย่างชาวนา และเป็นรูปธรรม หลักจริยธรรมดังกล่าวคือ หลักการเดินสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา ในระดับโลกียธรรม การ เดินทางสายกลางคือธรรมที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านทั่วไปได้แก่ ความเป็นรู้จักพอในการบริโภคใช้สอย ทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นการเน้นการลด ละ เลิก อบายมุข ด้วยการประพฤติตามหลักเบญจศีล และ เบญจธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นวิถี พุทธแนวทางการปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มีดังนี้

1) ประหยัด ลดละความฟุ้งเฟ้อ ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้านที่ไม่จำเป็น ดังพระราชดำรัสว่า “...ความเป็นอยู่ที่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง...”

2) ประกอบอาชีพด้วยความสุจริต ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นสำคัญ...”

3) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขายกันอย่างรุนแรงดังอดีต ดังพระราชดำรัสว่า “...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึง ความสุขความเจริญที่บุคคล แสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนาและการกระทำที่ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วย การแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น...”

4) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมี รายได้จนถึงขั้นพอเพียง ดังพระราชดำรัสว่า “...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้ และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้าที่มีความสุข พอมีพอกิน เป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไป ก็คือให้เกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...”

5) ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระบรม ราโชวาทว่า “...พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัวทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายามละ ความชั่วที่ตนเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่ นั้นให้งอกงามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น...”

ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชดำริ และ พระราชทานไว้ให้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศแก่คนไทยนั้น วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหลัก ของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ ความสงบสุขของผู้คนในสังคม ประชาชนมีกินมีใช้อย่างเพียงพอแก่ความ ต้องการ ที่สำคัญต้องไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน หากวิเคราะห์โดยละเอียดก็จะพบว่า ทรงประยุกต์ มาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้นเอง จากพระราชดำรัสอธิบายขยายความหมายของระบบ เศรษฐกิจแบบพอเพียงที่กล่าวมาข้างต้น นั้นทำให้พบว่ามียุทธศาสตร์ต่อไปนี้เป็นรากฐานอยู่ใน ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง

หลักมัชฌิมาปฏิปทา (การปฏิบัติตนในทางสายกลาง) มัชฌิมาปฏิปทาในทางพุทธศาสนา หมายถึงทางสายกลาง คือ การไม่ยึดถือสุดทางทั้ง 2 ได้แก่ อัตตกิลมณญโยค คือ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป และ กามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันในกามในความสบาย เป็นหลักคำสอนที่ปรากฏในพระธรรมเทศนาถ้อยคำแรกของพระพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

นอกจากคุณค่าขั้นสูงสุดของหลักมัชฌิมาปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อการพ้นทุกข์แล้ว คุณค่าในเบื้องต้น ยังเป็นไปเพื่อการรู้จักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอดี เป็นแนวทางของการแก้ทุกข์ที่เรียกว่า “อริยมรรคมีองค์ 8” โดยมุ่งเน้นให้มีความสุขกายและสุขใจไปด้วย ดังนี้

1) สัมมาทิฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึง การปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามความเป็นจริงด้วยปัญญา

2) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม

3) สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ หมายถึง การพูดต้องสุภาพ แต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม

4) สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง

5) สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน ไม่คดโกง เอาเปรียบคนอื่น ๆ มากเกินไป

6) สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหะ พยายาม ประกอบความเพียรในการกุศลกรรม

7) สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลื่อนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ

8) สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส นีวรณอยู่เป็นปกติ

หลัก อุตตา หิ อุตตโน นาโถ เป็นคำสอนให้บุคคลพึ่งตนเอง ซึ่งแนวทางของระบบเศรษฐกิจพอเพียงก็ได้มุ่งเน้นให้พึ่งตนเองในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ในการสร้างฐานะ และการเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้เพื่อใช้จ่ายใช้สอยในยามจำเป็น นอกจากเป็นที่พึ่งแห่งตนแล้วจะต้องเป็นที่พึ่งของบุคคลอื่นด้วย นอกจากนี้ในระดับบุคคลแล้ว ยังมุ่งเน้นให้การพัฒนาประเทศชาติให้พึ่งตนเองในลักษณะ “เศรษฐกิจพอเพียง” นั่นคือการพัฒนาที่ไม่อิงเศรษฐกิจโลกจนเกินไป

หลักสันโดษนี้มุ่งให้บุคคลพึงพอใจในสิ่งของหรือทรัพย์สินที่ตนเองได้มาและใช้ ใช้จ่ายในสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ให้บุคคลรู้จักประมาณ ได้แก่ การประหยัดและรู้จักออม ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ้งเฟ้อเพื่อความเป็นอย่างสงบเรียบง่าย และโปร่งใส ไม่ทะเลาะทอเย้นต่อสู้และเบียดเบียนบุคคลอื่น ไม่เอาเปรียบ เอาเปรียบกัน อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขในคัมภีร์ มังคลทีปนี ได้ให้ความหมายของคำว่า สันโดษ ไว้ 3 นัย คือ ยินดีสิ่งที่เป็นของตน, ยินดีในสิ่งที่มีอยู่ และ ยินดีด้วยใจที่เสมอ (ด้วยใจที่มั่นคง)

หลักสัปปริสธรรม 7 คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ หรือคุณสมบัติของคนดี นั่นเอง ประกอบด้วย

1) ธัมมัญญูตา – ความรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดารู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล

2) อัถถัญญูตา – ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์

3) อัตตัญญูตา – ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

4) มัตตัญญูตา – ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ เป็นต้น

5) กาลัญญูตา – ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา เป็นต้น

6) ปริสัญญูตา – ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

7) บุคคลัญญูตา หรือ บุคคลปโรปรัญญูตา – ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี เป็นต้น

ทฤษฎีนี้มีกัตถะ เป็นข้อปฏิบัติสำคัญที่ทำให้เกิดผล คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง พึ่งตนเองได้ เรียกว่าธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน บางทีเรียกว่า “หัวใจเศรษฐกิจ” โดยมีคำย่อคือ “อุ” “อา” “กะ” “สะ” ดังนี้ คือ

1) อุภูฐานะสัมปทา (อุ) หมายถึง การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญา ไตร่ตรองพิจารณาหาวิธีการที่แยกคายในการทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักดำเนินการด้านเศรษฐกิจ ทำการงานประกอบอาชีพให้ได้ผลดี

2) อารักษสัมปทา (อา) หมายถึง การถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายพินาศไปด้วยภัยต่างๆ

3) กัลยาณมิตรตตา (กะ) หมายถึง การรู้จักคบคนดีหรือมีกัลยาณมิตร ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ช่วยให้เจริญก้าวหน้าในวงการอาชีพนั้นๆ ทำให้รู้เห็นช่องทางและโอกาสต่างๆ ในการทำงาน ทันทต่อเหตุการณ์ ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์สินของตนเองอย่างถูกต้อง ไม่ถูกมิตรชั่วชักจูงไปในทางอบายมุข ซึ่งจะทำให้ทรัพย์สินไม่เพิ่มพูนหรือมีแต่จะหดหายไป

4) สมชีวิตา (สะ) หมายถึง ความเป็นอยู่พอดี หรือความเป็นอยู่สมดุล คือเลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ให้ฟุ่มเฟือย ไม่ให้ฝืดเคือง ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีเหลือเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

โภคาวิภาค 4 เป็นวิธีการจัดสรรทรัพย์สินในการใช้จ่าย โดยจัดสรรทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ คือ

1) แบ่ง 1 ส่วน เพื่อใช้บริโภคเลี้ยงตนเองให้เป็นสุข เลี้ยงดูครอบครัว และคนที่อยู่ในความรับผิดชอบให้เป็นสุข และใช้ทำความดี บำเพ็ญประโยชน์แต่สาธารณะ เป็นต้น

2) แบ่ง 2 ส่วน เพื่อจัดสรรไว้สำหรับลงทุนประกอบกิจการงานต่างๆ

3) แบ่ง 1 ส่วน เพื่อเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น เช่น เมื่อเกิดอุบัติเหตุ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น โภคาวิภาค 5 คือ เมื่อมีทรัพย์สิน ควรนำมาใช้ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย

1) ใช้จ่ายทรัพย์สินนั้นเลี้ยงตนเอง เลี้ยงดูครอบครัว มารดาบิดา ให้เป็นสุข

- 2) ใช้ทรัพย์สินนั้นบำรุงเลี้ยงมิตรสหาย ผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
- 3) ใช้ป้องกันภัยอันตรายต่างๆ
- 4) ทำพลี คือ การสละบำรุงสงเคราะห์ 5 อย่าง ได้แก่ อดิถิปลี (ใช้ต้อนรับแขก) ญาติพลี (ใช้สงเคราะห์ญาติ) ราชพลี (ใช้บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร) เทวดาพลี (บำรุงเทวดา) ปุพพเปตพลี (ทำบุญอุทิศให้แก่บุพการี)

5) ใช้เพื่อบำรุงสมณพราหมณ์

กามโภคีสุข 4 (สุขของคฤหัสถ์ 4) คือ คนครองเรือนควรจะมีความสุข 4 ประการ ซึ่งคนครองเรือนควรจะพยายามให้เข้าถึงให้ได้ คือ

- 1) อตถิสุข - สุขเกิดจากการมีทรัพย์ เป็นหลักประกันของชีวิต โดยเฉพาะความอุ่นใจปลาบปลื้มภูมิใจว่าเรามีทรัพย์ที่หามาได้ด้วยกำลังของตนเอง
- 2) โภคสุข - สุขเกิดจากการบริโภครทรัพย์ หรือใช้จ่ายทรัพย์ คือ รู้จักใช้จ่ายทรัพย์นั้นให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของตน เลี้ยงดูบุคคลอื่น และทำประโยชน์สุขต่อผู้อื่นและสังคม เป็นต้น
- 3) อนนสุข - สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ไม่ต้องทุกข์ใจ เป็นกังวลใจเพราะมีหนี้สินติดค้างใคร
- 4) อนวัชชสุข - สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ คือ มีกายกรรม วาจกรรม มโนกรรมที่สุจริตที่ใครจะว่ากล่าวติเตียนไม่ได้ มีความบริสุทธิ์ และมีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตของตน

สรุปว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ที่มุ่งให้มนุษย์จำกัด หรือความอยาก หรือความต้องการของตนเอง แทนการกระตุ้นค้นหาหรือความอยาก เพื่อให้เกิดการบริโภครมากขึ้น (บริโภคนิยม) เนื่องจากพระพุทธศาสนาเห็นว่าความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีขีดจำกัด แต่ขณะเดียวกันทรัพยากรมีขีดจำกัด หากมีการใช้เกินความจำเป็น ทรัพยากรเหล่านั้นก็จะหมดสิ้นไปในที่สุด การปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องหันมาแก้ไขที่ตนเองก่อน จำกัดความอยาก ความต้องการ ให้รู้จักพอดี ไม่บริโภคเกินความพอดี หรือตกเป็นทาสของวัตถุ

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ถูกหล่อหลอม มาจากความเป็นจริงแห่งธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนต้องศึกษาให้เข้าใจ และต้องนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ ความเป็นจริงของชีวิต ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดควรยึดถือเป็นที่ยึด สิ่งใดไม่ควรยึดถือเป็นที่ยึด เมื่อได้ศึกษาจนเข้าใจ และนำไปปฏิบัติจนเกิดผลแล้ว จพบความเป็นจริงแห่งชีวิตว่าสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตคืออะไร เมื่อนั้นก็จะได้เข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดี เพราะหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงของชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเอง

ความสอดคล้องของหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา

- 1) เน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม กล่าวคือ เป็นระบบการพัฒนาชีวิตของปัจเจกบุคคลควบคู่กันไปกับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมคือความเมตตา ความเกื้อกูลสงเคราะห์ ความสามัคคี ความไม่เห็นแก่ตัว ดังหลักของระบบเศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวไว้ว่า มนุษย์อยู่ดี ชุมชนอยู่ดี ธรรมชาติยั่งยืน

2) เป็นระบบเศรษฐกิจแบบมีสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งสามารถโยงไปสู่ การที่พระพุทธศาสนามีทำที่ปฏิเสธความสุขโต่ง 2 ด้าน คือ การหมกมุ่นในกามสุขอย่างเดียว และการทรมาณตนเองในรูปแบบต่างๆ

3) เป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งพัฒนาทั้งคนและทั้งกระบวนการทางเศรษฐกิจ ซึ่งถ้าคนไทย ปฏิบัติตามระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงก็จะส่งผลให้เกิดภาวะ “เศรษฐกิจกึ่งอภิมาน ธรรมกึ่งอภิมาน คนก็มีความสุข”

4) เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน ไม่มุ่งทำลายทรัพยากรธรรมชาติจน กลายเป็นการทำร้ายธรรมชาติ

5) เป็นระบบเศรษฐกิจที่ฝึกให้มนุษย์ตระหนักรู้ถึงศักยภาพในด้านการสามารถพึ่งตนเองได้ ของมนุษย์

กล่าวโดยสรุปแล้ว เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับหลักธรรมใน พระพุทธศาสนา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ที่มุ่งให้มนุษย์จำกัด หรือ ความอยาก หรือความต้องการของตนเอง แทนการกระตุ้นค้นหาหรือความอยาก เพื่อให้เกิดการ บริโภคมากขึ้น (บริโภคนิยม) เนื่องจากพระพุทธศาสนาเห็นว่าความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มี ขีดจำกัด แต่ขณะเดียวกันทรัพยากรมีขีดจำกัด หากมีการใช้เกินความจำเป็น ทรัพยากรเหล่านั้นก็จะ หมดสิ้นไปในที่สุด การปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องหันมาแก้ไขที่ตนเองก่อน จำกัด ความอยาก ความต้องการ ให้รู้จักพอดี ไม่บริโภคเกินความพอดี หรือตกเป็นทาสของวัตถุ

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ถูกหล่อหลอม มาจากความเป็นจริงแห่ง ธรรมชาติ ที่มนุษย์ทุกคนต้องศึกษาให้เข้าใจ และต้องนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อที่จะได้เข้าใจ ถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ ความเป็นจริงของชีวิต ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดควรยึดถือ เป็นที่พึ่ง สิ่งใดไม่ควรยึดถือเป็นที่พึ่ง เมื่อได้ศึกษาจนเข้าใจ และนำไปปฏิบัติจนเกิดผลแล้ว จนพบ ความเป็นจริงแห่งชีวิตว่าสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตคืออะไร เมื่อนั้นก็จะได้เข้าใจในหลักเศรษฐกิจ พอเพียงเป็นอย่างดี เพราะหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงของชีวิต ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเอง

2.10 หลักพุทธธรรม

พุทธธรรม คือ คำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และนำมาเผยแผ่สั่งสอนบุคคล ทั่วไปพุทธธรรม ในพระพุทธศาสนามีเป็นจำนวนมากครอบคลุมตั้งแต่เรื่องพื้นฐานในการดำเนินชีวิตจนกระทั่งถึงเรื่อง สูงสุดที่เป็นจุดหมายของพุทธศาสนา คือ นิพพาน พุทธธรรมทุกเรื่องล้วนแต่มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคม ทั้งสิ้นเช่นทำให้เกิดความสุข ความเจริญ แก่ผู้ปฏิบัติเกิดความสงบเรียบร้อยแก่สังคม โดยสรุป ความหมายของหลักพุทธธรรมได้ ดังนี้

ความหมายของพุทธธรรม มีนักวิชาการทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ให้ความหมายไว้ ดังนี้

พุทธทาส (2534) ได้ให้ความหมายของคำว่า พุทธะไว้ว่า พุทธะ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ความจริง “พุทธะ” คำนี้รากศัพท์แท้ๆ แปลว่า ผู้ตื่น ที่แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เพิ่มเข้าไปนั้นเป็น ชั้นที่สอง ชั้นหนึ่งแท้ๆ พุทธะ แปลว่าผู้ตื่น ไม่ใช่ หลอดแก้ว ตื่นตุม แต่เป็นการตื่นจากหลับ เมื่อหลับ อยู่ยังไม่ใช้พุทธะ เมื่อตื่นแล้วจึงเรียกว่า “พุทธะ” ความหลับ คือ ความโง่ ถ้าเราไม่หลับเรารู้สึกตัว

คือรู้ และเมื่อเรารู้ถูกต้องแล้ว เราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์เป็นร้อน เราก็เบิกบาน แสดงความสุขความพอใจ นี่คือพุทธะ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นความหมายของคำว่า ใจสูง มนุษย์ใจสูงตามแบบของพระพุทธเจ้า คือ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ส่วนคำว่า ธรรมะ คือการกระทำที่ถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์ของตน ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ เมื่อนำคำว่า พุทธ และ ธรรม มาต่อเป็น คำเดียวกัน จึงหมายถึง “คำสอน ที่มีคุณค่าเป็นหน้าที่ควรปฏิบัติเพื่อขจัดความชั่วของพระผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน หรือพูดสั้นๆ ก็คือ คำสอนของพระพุทธเจ้านั่นเอง”

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546) ให้ความหมายของพุทธธรรมว่า หมายถึง กฎ ธรรมชาติ และคุณค่าสำหรับชีวิต ถ้าแยกพุทธธรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ สัจธรรม ส่วนหนึ่งกับ จริยธรรมส่วนหนึ่ง แล้วกำหนดความหมาย สัจธรรมในพุทธศาสนา หมายถึงคำสอนเกี่ยวกับสภาวะ ของสิ่งทั้งหลาย หรือธรรมชาติและความเป็นไปโดยธรรมดาของสิ่งทั้งหลายหรือกฎธรรมชาตินั่นเอง ส่วนจริยธรรมก็หมายถึง การถือเอาประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจในสภาพและความเป็นไปของ สิ่งทั้งหลาย หรือการรู้ธรรมชาติแล้วนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ อีกนัยหนึ่งสัจธรรม คือธรรมชาติ และกฎธรรมดา จริยธรรม คือความรู้ในการประยุกต์สัจธรรม

พระไพศาล วิสาโล (2530) กล่าวว่า “พุทธธรรม เป็นหนังสือเล่มเดียวที่แสดงถึงหลักธรรม ในพระพุทธานุชาตได้อย่างลุ่มลึกเป็นระบบและรอบด้านที่สุดเท่าที่เคยมีในภาษาไทย”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2539) กล่าวสรุปว่าพุทธธรรมมีหลักการว่า ไม่ว่าจะ พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็ดำรงอยู่ตามธรรมดาของมันอย่างเป็นกลางๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้คือ ค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยไว้ สาระของความจริงนี้ก็คือ (ความเป็น ไปตาม) ธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยผู้ที่มีมองสิ่งทั้งหลายตามที่มีมันเป็น ไม่ใช่มองตามที่ตนอยากหรือไม่อยากให้มันเป็น จึงจะเข้าใจความจริงที่เป็นกลางนี้ได้ เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็น กลางนี้แล้วก็ย่อมมองเห็นความจริงอย่างกว้างๆ ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมด มีทัศนะเปิดกว้าง หลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริง โดยหลุดพ้นทั้งทางจิต คือ จิตหลุดพ้นจากสิ่งบีบคั้นครอบงำที่เรียกว่า กิเลสและความทุกข์ กลายเป็นจิตที่ปลอดโปร่ง เบิกบาน เป็นสุข และด้านปัญญา คือ หลุดพ้นด้วย รู้เท่าทันธรรมดา แล้วมองเห็นตัวความจริงที่ล้วนๆบริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสเคลือบแคลงหรือทำให้เอนเอียง และรู้ชัดแจ้งที่ความจริงโดยตรง ไม่ต้องรู้ผ่านใครๆ หรือรู้ตามที่ใครบอกอีกต่อไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2539) ได้กล่าวถึงลักษณะของพุทธธรรม สรุปได้ ดังนี้

1) คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง หรือลักษณะที่เป็นสายกลาง ไม่สุดโต่งในทาง ความคิดหรือสุดโต่งในทางปฏิบัติตน เห็นความสำคัญทางด้านจิตใจ และทางด้านร่างกายซึ่งสัมพันธ์ กันอย่างแยกไม่ได้ จึงวางข้อปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางหรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นสายกลาง (มรรคมีองค์ 8) คือ ความพอดีและทัศนะเกี่ยวกับ สัจธรรม ก็เป็นกลาง ความจริงที่เป็น กลาง ตามเหตุปัจจัยไม่ขึ้นกับใคร (เรียกว่า ปฏิกิจสมบูรณ์)

2) พุทธธรรม มีหลักการเป็นสากลหรือสอนหลักความจริงที่เป็นสากล ความจริงเป็นสิ่งที่มิ อยู่ตามธรรมชาติ คือธรรมดาของสิ่งทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติ ในทางปฏิบัติ สอนให้คนมีเมตตากรุณาอย่างเป็นสากล ชาวพุทธต้องมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั่วกันหมดไม่ เลือกรักพวกเขาพวกใคร

3) พุทธธรรม ให้ความสำคัญของสภาวะ (ธรรม) และรูปแบบ (วินัย) ธรรมวินัยจึงเป็นชื่อหนึ่งของพุทธศาสนา ต้องมีทั้งสองอย่าง ธรรมเป็นหลักความจริง ซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมดาของมัน และเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาปฏิบัติสามารถเข้าถึงได้ ส่วนวินัย เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กติกา หรือข้อบัญญัติที่กำหนดขึ้นเพื่อให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเจริญ และความสงบสุข วินัยเปรียบได้กับศีล เช่น ศีล 5 เป็นต้น

4) พุทธธรรม สอนหลักกรรม พระพุทธศาสนายึดเอาการกระทำหรือความประพฤติเป็นเครื่องจำแนกคน ไม่แบ่งแยกด้วยชาติกำเนิด ผิวพรรณ เน้นการรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ไม่ขัดทอดสิ่งภายนอก มีการสำรวจตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน นอกจากนี้สอนหลักกรรมให้รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ฝากไว้กับโชคชะตา กรรมสอนคู่กับความเพียร ความสำเร็จเกิดขึ้นได้ จากความเพียร และจากการกระทำตามทางของเหตุและผล

5) สอนให้มองความจริงโดยแยกแยะจำแนกครบทุกด้านทุกมุม ตัวอย่างเช่น มีผู้ถามเรื่องการพูดว่าสิ่งใดควรพูด สิ่งใดไม่ควรพูด พระพุทธองค์ตรัสแยกแยะให้ฟังว่า “วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัสวาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัสวาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟังพระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟังพระองค์ไม่ตรัส และ วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟังพระองค์เลือกกาลที่จะตรัส” ลักษณะท่าทีของการสนองตอบหรือปฏิกริยา ต่อสิ่งทั้งหลายแบบชาวพุทธ ต้องมองอย่างวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนก แจกแจง ครบทุกด้าน

6) หลักการสำคัญของพุทธศาสนาคือ มุ่งอิสรภาพ ดังพุทธพจน์ว่า “มหาสมุทรแม้จะกว้างใหญ่เพียงใดก็ตาม แต่น้ำในมหาสมุทรที่มากมายนั้น มีรสเดียวคือรสเค็มฉ่ำฉ่ำ ธรรมวินัยของพระองค์ที่สอนไว้มากมาย ทั้งหมดก็มีรสเดียว คือวิมุตติรส ได้แก่ ความหลุดพ้นจากทุกข์และปวงกิเลส ฉะนั้น”

7) เป็นศาสนาแห่งปัญญา ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดยิ่ง” หลักปัญญาสำคัญ เพราะปัญญาเป็นตัวตัดสินในการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญแก่ศรัทธา ศีล สมาธิ ว่าเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้เพื่อเข้าถึงจุดหมาย โดยมีปัญญาเป็นตัวตัดสินสูงสุด นั่นคือ ศรัทธา ก็ขาดปัญญาไม่ได้ ศีล ก็เพื่อประดับประดาจนเกิดปัญญา สมาธิ ก็ต้องนำไปสู่ปัญญา มิฉะนั้นจะหลงผิด หลงทาง ปัญญาจึงเป็นคุณธรรมสำคัญ เป็นเอก ปัญญาในขั้นสูงสุดคือปัญญาในขั้นที่รู้เท่าทันสังขารธรรม เรียกว่า วิปัสสนาปัญญา

8) สอนหลักอนัตตา พระพุทธศาสนาประกาศหลักสำคัญเกี่ยวกับความจริงของสิ่งทั้งหลายหรือของสภาวะธรรมต่างๆ คือ หลักอนัตตา เป็นหลักใหม่ที่โลกไม่เคยค้นพบมาก่อน ความยึดติดในอัตตาหรือตัวตนเป็นสิ่งฝังลึกแนบแน่นในจิตใจมนุษย์ แต่แท้จริงผู้มีปัญญาเห็นว่าสิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่เป็นไปตามธรรมดาของมันไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้เลย

9) การมีทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุและปัจจัย เชื่อมโยงกันอิงอาศัยกันเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง

10) ยืนยันในศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนาเมื่อพัฒนา แล้วก็เป็นผู้ประเสริฐสุด ดังพุทธพจน์ว่า ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ (ทนต์)

เสฏฐโฐ มนุสเสสุ) และเมื่อฝึกดีแล้วมนุษย์ก็จะประเสริฐกว่าเทพทั้งหลาย พระพุทธองค์ฝึกพระองค์ดีแล้วแม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ

11) เป็นศาสนาแห่งการศึกษา นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเรียกว่า มรรค หมายถึงทางดำเนินชีวิต ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวพุทธ คือ การดำเนินชีวิตตามมรรคมีองค์ 8 เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา หรือไตรสิกขา ในที่สุดจะบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ดั่งใจ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

12) ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การคิดใคร่ครวญในธรรมโดยแยบคาย ลึกซึ้ง อย่างผู้มีปัญญา คือรู้จักคิด คิดเป็น ปัจจัยภายนอก ได้แก่ กัลยาณมิตรที่ดี มีครูอาจารย์ที่ดี มีพ่อแม่ที่ดี ให้ความรู้ที่ถูกต้อง เป็นตัวอย่างที่ดี มีแหล่งความรู้มีสื่อมวลชนที่ให้สติปัญญา

13) สอนให้ตื่นตัวด้วยความไม่ประมาท พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำ อัปมาทธรรม หรือความไม่ประมาท ถึงกับตรัสเป็นปัจฉิมวาจา คือพระดำรัสสุดท้ายก่อนจะปรินิพพาน ว่า “สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”

14) สอนให้เห็นทุกข์ แต่เป็นสุข นั่นคือพระพุทธศาสนาสอนให้มองเห็นความทุกข์ แต่ให้ปฏิบัติด้วยความสุข (ทุกข์ สอนไว้ในหลักไตรสิกขา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และ ทุกข์ในหลักอริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เมื่อความทุกข์มีอยู่จริง พระพุทธศาสนาก็สอนให้เผชิญหน้าความทุกข์นั้นไม่เลียงหนี แต่ให้มองดูทุกข์นั้นด้วยความรู้เท่าทัน จึงทำให้มีจิตใจปลอดโปร่ง เป็นอิสระมีปัญญา ไม่ถูกทุกข์บีบคั้น

15) มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักนี้เสมอ เมื่อเริ่มประกาศพระศาสนาทรงตรัสแก่ภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนทั้งหลาย เพื่อความสุขแก่ชนทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” ดังนั้น การดำเนินชีวิตของชาวพุทธทั้งหลายจึงควรดำเนินตามพระดำรัสนี้คือ การทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่สังคม เมื่อทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่สำคัญดังกล่าวแล้ว จะทำให้สามารถเข้าใจแนวทางการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีพุทธได้กระจ่างชัดเจนยิ่งขึ้นลักษณะสำคัญอีกประการ คือ ในพระพุทธศาสนามีสิ่งสำคัญคือ “ข้อปฏิบัติ” อันเป็นทางสายกลางหรืออริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งผู้ใดได้ปฏิบัติตามแล้วก็สามารถบรรลุเป็นพระอริยบุคคล ตั้งแต่เป็นพระโสดาบันจนถึงเป็นพระอรหันต์หมดกิเลสเข้านิพพานได้ บุคคล 4 คู่ 8 จำพวกนี้ทำให้พุทธศาสนาต่างจากศาสนาอื่นอย่างชัดเจน โดยจะเห็นได้จากในมหาปรินิพพานสูตร ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสแก่สุภัททปริพาชก

ทินพันธุ์ นาคะตะ (2544) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพุทธธรรมไว้ว่า เมืองไทยเป็นเมืองพุทธ หลักธรรมคำสอนของพุทธเจ้า เป็นปรัชญาที่พุทธศาสนิกชนยอมรับเป็นหลักปรัชญาในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ฉะนั้น การนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาใช้ในการปกครองบังคับบัญชา เช่น พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 ย่อมจะเป็นการช่วยให้การใช้อำนาจในการปกครองบังคับบัญชามีผลสมบูรณ์ จะเป็นอุปกรณ์ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่และผู้เยาว์ให้เป็นไปราบรื่น จะช่วยสร้างเสริมให้การปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาได้ผลเต็มภาคภูมิยิ่งขึ้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2547) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพุทธธรรมว่าพุทธธรรมมีความสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่งและสังคมไทยขาดศาสนาไม่ได้ โดยเฉพาะพุทธศาสนา ซึ่งแสดงความสำคัญของหลักพุทธธรรมอันเป็นแก่นสารของพุทธศาสนา 3 ด้าน ดังนี้

1) ด้านที่พุทธธรรมเป็นสัจธรรมหรือความจริงตามธรรมชาติเช่น อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ 3 สัจจะ 4

2) ด้านที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น การนำหลักพุทธธรรมไปใช้กับครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนร่วม

3) ด้านที่เป็นปัจเจกชน บุคคล หรือตัวคนไทย

พุทธธรรมทั้ง 3 ด้านนี้ มีคุณูปการต่อคนไทย และสังคมไทยมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ปัจจุบันจะดูแผ่วเบาไปบ้างนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าพุทธธรรมจะเสื่อมถอยความสำคัญแต่แสดงถึงความเสื่อมถอยของสังคมไทยที่ลดความนำพาและลดการนำเอาหลักธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ดังแต่ก่อนที่สังคมไทยเคยมีความสงบร่มเย็นด้วยอนุภาพของพุทธธรรมสำหรับผู้ซึ่งห่างเหินไปก็ยังไม่สามารถนำหลักธรรมมาปฏิบัติ แล้วท่านจะมีความสงบสุข เหมือนคนไทยและสังคมไทยสมัยก่อน

เหม เวชกร (2545) ได้ให้ความหมายของพุทธธรรมว่า หมายถึง ธรรมของพระพุทธเจ้า พระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า มี 6 ประการ ดังนี้ 1) กายกรรมทุกอย่างของพระพุทธเจ้าเป็นไปตามพระญาณ (จะทำอะไรก็ทำด้วยปัญญา ด้วยความรู้ความเข้าใจ) 2) วชิกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระญาณ 3) มโนกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระญาณ 4) ทรงมีพระญาณไม่ติดขัดในอดีต 5) ทรงมีพระญาณไม่ติดขัดในอนาคต และ 6) ทรงมีพระญาณไม่ติดขัดในปัจจุบัน

คำว่า “พุทธธรรม” หรือ “พระธรรม” คือ ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้นมีมากมายถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ (The Parliamentary Human Resources Development Pamphlets, 2550) เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีทั้งความทุกข์ และวิธีการดับทุกข์

สุภาคย์ อินทองคง (2550) ได้สรุปคำว่า “หลักพุทธธรรม” ในที่นี้หมายถึง หลักธรรม คำสอน ที่เชื่อกันว่า เป็นผลแห่งการค้นคว้า เป็นภูมิรู้ ภูมิปัญญา ของพระพุทธองค์ ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2550 ปี แล้ว และได้ชื่อว่า เป็นภูมิปัญญาโลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลก ที่หาค่ามิได้

พุทธธรรม หรือ พระธรรม หมายถึง ธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำออกเผยแผ่หรือคำสอนของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของทุกข์และ วิธีการดับทุกข์ พุทธธรรมของพระพุทธเจ้านั้นแต่เริ่มสืบทอดกันด้วยวิธีท่องจำแบบปากต่อปาก สมัยต่อมาจึงได้มีการบันทึกไว้เป็นตัวอักษร คัมภีร์ที่บันทึกพุทธธรรมนั้น เรียกว่า พระไตรปิฎก และมีคำอธิบายจัดไว้เป็นหมวด คัมภีร์ เรียกชื่อต่างๆ อาทิ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เป็นต้น

ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบนั้น คำว่า “ค้นพบ” ย่อมหมายถึง “ธรรม” เป็นสิ่งที่มีอยู่เดิม มีมาก่อน ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมพระพุทธองค์ แต่เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ อาจพอกกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ ธรรม ก็คือการรับรู้ธรรมคาโลก เรียนรู้สิ่งที่เป็นปกติที่มีบ่อเกิดที่มาว่ามาอย่างไร และไปอย่างไร เพราะหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้ตรัสสอนไว้กว่าสองพันปีที่ผ่านมานั้น เป็น “สัจธรรม” เพราะ “คนเราจะล่วงพ้นความทุกข์ได้ เพราะความเพียรในการทำความดี” ผู้ใส่ใจในธรรมเท่านั้น ถึงจะรู้ถึงแท้

ปรีชา ช่างขวัญยืน (2535) กล่าวว่า “พุทธธรรม เป็นคำอธิบายคำสอนของพุทธศาสนาที่สมบูรณ์ที่สุดในโลก และเป็นวิชาการที่สุดในบรรดางานเขียนทางพระพุทธศาสนาในเมืองไทยในปัจจุบันนี้...”

ประเวศ วะสี (2538) กล่าวว่า “พุทธธรรมนั้น เป็นการรวบรวมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้เป็นระบบอย่างที่คุณในปัจจุบันเข้าใจได้ง่าย...เป็นหนังสือที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ของคนชาติไทยทีเดียว ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งหมด และทั้งโลกด้วยหนังสือพุทธธรรมควรจะได้ Nobel Prize...”

สุพล เครือมนโรรมย์ (2543) ได้กล่าวไว้ว่า หลักพุทธธรรมของพุทธองค์เป็นหลักเพื่อกำหนดชีวิตที่ดีงามและเพื่อสันติสุขของคนในสังคม เป็นหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้ในการครองตน ครองคน และครองงาน สุดแต่ว่าจะเลือกใช้ให้เหมาะสมกับงานหรือนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์

“...หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีอยู่จำนวนมากมาย หลายหมวดธรรมด้วยกัน ซึ่งแต่ละหมวดธรรมนั้น มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนเราทุกคน หลักธรรมดังกล่าวทุกคนสามารถนำไปใช้กับตัวเองและต่อผู้อื่น ตลอดจนการนำไปใช้ในการบริหารงาน หลักธรรมที่มีความจำเป็นสำหรับนักบริหาร มีดังนี้ 1) พรหมวิหาร 4 (ธรรมผู้ประเสริฐ) 2) สังคหวัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนและประสานหมู่ชนไว้สามัคคี) 3) อธิปไตย 3 (หลักประชาธิปไตย) 4) อปริหานิยธรรม 7 (หลักการร่วมมือรับผิดชอบที่ช่วยป้องกัน) 5) หลักราชธรรม (คุณธรรมของผู้ปกครอง) และ 6) หลักอคติ 4 เป็นต้น...”

เนื่องจากหลักพุทธธรรมในทางพุทธศาสนามีอยู่เป็นจำนวนมากมาย หลายหมวดธรรมยากที่คนทั่วไปจะศึกษาและหยิบมาใช้ได้ ดังนั้น เพื่อให้สะดวกต่อการศึกษาค้นคว้า การนำไปปฏิบัติ และการนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหาร พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2545) จึงได้นำเอาหมวดธรรมต่างๆ มาจัดรวบรวมใหม่ให้ชื่อเรียกว่า “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม” โดยได้แยกหมวดธรรมเป็นประเภทๆ ตามเนื้อหาและคุณค่าในการปฏิบัติ เช่น อธิปไตย 3 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 อคติ 4 พละ 5 สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 สัมปยุตธรรม 7 มรรคมีองค์ 8 นาถกรณธรรม 10 เป็นต้น

จากที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ข้างต้น สรุปได้ว่า คำว่า “หลักพุทธธรรม” หมายถึง หลักธรรมคำสอน อันเป็นผลแห่งการค้นคว้า เป็นภูมิรู้ ภูมิปัญญา ของพระพุทธองค์ ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2550 ปี แล้ว และได้ชื่อว่า เป็นภูมิปัญญาโลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลก ที่หาค่ามิได้ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงนำออกเผยแผ่ เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของทุกซ์ และวิธีการดับทุกซ์ พุทธธรรม ของพระพุทธเจ้านั้นแต่เริ่มสืบทอดกันด้วยวิธีท่องจำแบบปากต่อปาก สมัยต่อมาจึงได้มีการบันทึกไว้เป็นตัวอักษร คัมภีร์ที่บันทึกพุทธธรรมนั้น เรียกว่า พระไตรปิฎกและมีคำอธิบายจัดไว้เป็นหมวดคัมภีร์ เรียกชื่อต่างๆ อาทิ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เป็นต้น

2.11 หลักไตรสิกขา

การพัฒนาคน ให้เป็นผู้มีคุณภาพ ที่สำคัญที่สุดก็คือ การปลูกฝังให้คนเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม วิธีการหนึ่งที่น่าจะให้ผลดีในการปลูกฝัง และพัฒนาการมีคุณธรรมจริยธรรม ก็โดยใช้ หลักไตรสิกขา เนื่องจากไตรสิกขาเป็นระบบและเป็นกระบวนการในการฝึกฝน อบรม ฝึกหัดเพื่อพัฒนาคนใน 3 ด้านคือ พัฒนาด้านพฤติกรรม เรียกว่า ศิล พัฒนาด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ พัฒนาด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา ทั้งนี้ก็เพื่อให้บุคคลมีการดำเนินชีวิตไปในวิถีที่ถูกต้องดีงาม โดยได้สรุปเกี่ยวกับหลักไตรสิกขา ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2539) กล่าวว่า การพัฒนาตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เริ่มที่หลักการของการศึกษา เพราะการภาวนาหรือการพัฒนานั้น แท้ที่จริงก็คือสิ่งเดียวกันกับการศึกษาหรือสิกขา สิ่งที่ต้องศึกษา หรือสิ่งที่ต้องพัฒนา แยกออกไปเป็น 3 ด้านใหญ่ๆ โดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี 3 ด้าน คือ ศิล สมาธิ และปัญญา เรียกว่าไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

1) ศิล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย และวาจาให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ คือ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่เพื่อนมนุษย์

2) สมาธิ หมายถึง การฝึกพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่าง เกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ดีงามแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ

3) ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทาง และควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่นั้นก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญา ชี้นำหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคิดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางแยกออกไปได้หลายด้านและมีหลายชั้นหลายระดับ เช่น

3.1) เป็นปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จความรู้ ความเข้าใจในข้อมูล รวมทั้งศิลปวิทยาการต่างๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายถูกต้องชัดเจนการเรียนรู้ อย่างถูกต้องตามเป็นจริง เชื่อมโยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมทั้งชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้หยั่งเห็นใหม่ๆ ได้

3.2) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย

3.3) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความเข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมชาติจนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้น เป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์

ความหมายของไตรสิกขา คำว่า “ไตรสิกขา” แยกศัพท์ออกเป็น “ไตร” กับ “สิกขา” คำว่าไตรหรือตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า 3 ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาลาตินว่า Tres ตรงกับภาษามคธหรือบาลีว่า ติ หรือ เต ซึ่งก็แปลว่า 3 เช่นกัน ส่วนคำว่า

สิกขา เป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี แปลว่า “ข้อที่ฟังหรือข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ” ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศึกษา” ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศึกษา หลักไตรสิกขามาในพระสูตรตันตปิฎก ที่ขนิณาย ปาฎิกวรรค และอังคุตรนิกาย ติกนิบาตร

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ คำว่า ศึกษา มาจากภาษาสันสกฤตว่า ศึกษา และมาจากบาลีว่า สิกขา แปลว่า การเล่าเรียน ฝึกฝนและอบรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2542) ได้ให้ความหมาย ดังนี้คำว่า ศึกษา เป็นคำที่มาจากสันสกฤต ถ้าเป็นบาลีเรียกว่า สิกขา มีความหมายเดียวกัน สิกขา คือ หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา

พุทธทาสภิกขุ (2552) กล่าวว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ให้ถือว่าเป็นทฤษฎี ถ้าเป็นการปฏิบัติ ต้องเป็นปัญญาแล้วเป็นศีล แล้วเป็นสมาธิ สำหรับศีล สมาธิ ปัญญา ที่วางไว้เป็นรูปทฤษฎีนี้ก็ไม่ใช่ว่าผิด ถูกตามรูปของทฤษฎี คือเรียงตามลำดับจากต่ำไปหาสูง แต่พอถึงที่ปฏิบัติแล้วต้องดึงปัญญามานำหน้า และปัญญานั้นจะงอกงามเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ ไป เพราะว่ามีสมาธิแล้ว ปัญญา ก็จะงอกงามกว่าเดิม ปัญญา จูงให้ศีล สมาธิเดินไปถูกทางแล้ว ก็จะเพิ่มกำลังให้แก่ปัญญาให้สูงขึ้น

พุทธทาสภิกขุ (2527) ได้วิเคราะห์ศัพท์ไว้ดังนี้ คำว่า การศึกษา มาจาก คำว่า สิกขา ในภาษาบาลี ซึ่งแยกได้เป็น สะ กับ อิกขะ สะ แปลว่า เอง ตัวเอง อิกขะ แปลว่า เห็น การเห็นเมื่อรวมความกันแล้วแปลว่า การเห็นตนเอง โดยตนเอง เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือเพื่อเข้าใจในตนเอง ให้แจ่มแจ้งและถูกต้อง ได้แก่การมีสัมมาทิฐิ คือ เข้าใจเรื่องความดับทุกข์ ความรู้จักเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้จักการดับทุกข์ และความรู้จักทางให้ถึงความดับทุกข์

และยังได้ให้ความหมายของการศึกษาในพระพุทธศาสนา (พุทธทาสภิกขุ, 2517) ดังนี้ การศึกษาในพระพุทธศาสนา หมายถึง Training เป็นอย่างน้อย คือ การทำลงไปจริงๆ ไม่ใช่เพียงแค่ศึกษาเล่าเรียน ให้รู้ เข้าใจ จดจำได้ เท่านั้น แต่จะต้องมีการปฏิบัติพร้อมกันไปด้วย จนเกิดเป็นความเห็นแจ้งเป็นปัญญาในขั้นสูงเพื่อทำลายอภิสวกิเลส

พุทธทาสภิกขุ (2552) ได้ให้ความหมายของ ไตรสิกขา ไว้ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ข้อปฏิบัติหมวดนี้ เรียกว่า ไตรสิกขา

สิกขาขั้นแรกที่สุด เราเรียกว่า “ศีล” ซึ่งหมายถึงการประพฤติดี ประพฤติถูกต้องตามหลักทั่วไปๆ ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน มีจำแนกไว้เป็นศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ศีล 227 หรืออื่นๆ อีก เป็นการปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยปราศจากโทษขั้นต้น ทางกาย ทางวาจาของตน ที่เกี่ยวกับสังคมและส่วนร่วม หรือเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นแก่การเป็นอยู่

สิกขาขั้นที่ 2 เรียกว่า “สมาธิ” ข้อนี้ได้แก่การบังคับจิตใจของตัวเองไว้ให้อยู่ในสภาพที่จะทำประโยชน์ให้มากที่สุดตามที่ตนต้องการ

สิกขาขั้นที่ 3 นั้นเรียกว่า “ปัญญา” หมายถึงการฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุด ในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2539) ได้กล่าวถึง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ไว้ว่า ไตรสิกขา เป็นระบบการศึกษา หรือระบบการฝึกอบรม หลักทั้งสองนี้เนื่องอยู่ด้วยกัน เพราะเมื่อมีการศึกษาและการฝึกอบรม ก็เกิดเป็นการดำเนินชีวิตที่ดีหรือการดำเนินชีวิตที่ดีก็เกิดขึ้นมีขึ้น สิกขา 3 ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา หรือเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

1) อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ได้แก่ รวมเอาองค์มรรค ข้อสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้ามาว่าโดยสาระ ก็คือการดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีงามเกื้อกูลเป็นประโยชน์ ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในทางสังคมให้อยู่ในภาวะเอื้ออำนวยแก่การที่ทุกๆ คนจะสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือปฏิบัติตามมรรคกันได้ด้วยดี

2) อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกฝนในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกให้มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคงแน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวนหรือทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรงตามความเป็นจริง

3) อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่รวมเอาองค์มรรค ข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ สองอย่างแรกเข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง ไม่เป็นความรู้ความคิดความเข้าใจที่ถูกปิดเป็นอคติครอบคลุม ย้อมสี อำพราง หรือพรางมัว เป็นต้น เพราะอิทธิพลของกิเลส มีอวิชชาและตัณหาเป็นผู้นำที่ครอบงำจิตอยู่...”

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549) กล่าวไว้ใน พุทธวิธีการบริหารได้กล่าวถึงพุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล ว่า กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหาร เราต้องยอมรับว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงเชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วก็จะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะในด้านต่างๆ

ดร.พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ (2544) ยังได้วิเคราะห์ศัพท์เพิ่มเติมอีก ดังนี้ คำว่าการศึกษา หากแปลตามรากศัพท์ภาษาบาลีก็จะได้ว่า

1) การเห็นด้วยปัญญา (สะหะ ปัญญาเย อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติใดย่อมเห็นด้วยปัญญา ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการมองเห็นสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา)

2) การเห็นด้วยตนเอง (สะยัง อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติใด ย่อมเห็นด้วยตนเอง ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือรู้เห็นด้วยตนเอง สัมผัสเองด้วยใจ)

3) การเห็นตนเอง (สะกัง อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติใด ย่อมเห็นซึ่งตนเอง ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการมองเห็นตนเอง)

4) การเห็นเท่าทัน (สะมัง อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติใด ย่อมเห็นเท่าทัน ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการเห็นเท่าทัน)

5) การเห็นตามความเป็นจริง (สันตัง อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติใด ย่อมเห็นสิ่งซึ่งมีอยู่ ธรรมชาตินั้นชื่อว่าการศึกษา คือ มองเห็นตามหลักอริยสัจ คือ ความจริงแท้)

เสฐียรพงษ์ วรรณปก (2549) ให้ความหมายว่า ไตรสิกขา คือ อริยมรรคมีองค์ 8 แต่พูดในฐานะที่เป็นระบบฝึกฝนอบรม เมื่อจัดเป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติ เท่านั้นคือ ทางด้านปัญญา ทางด้านศีล ทางด้านจิตทางด้านปัญญา เป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้อง ทางด้านศีล การควบคุมพฤติกรรม ทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบ สอดคล้องกับความรู้ ความเข้าใจทางด้านจิต เป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ พัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติ ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา 3 องค์ประกอบนี้เป็น 3 มิติ ต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกัน เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน จึงตรัสรวมกัน ไม่ได้หมายความว่า ต้องทำศีลก่อนให้สมบูรณ์ แล้วต้องมาทำสมาธิ ทำสมาธิสมบูรณ์แล้วมาทำปัญญา

ราชบัณฑิตยสถาน (2525) ได้ให้ความหมายของไตรสิกขาว่า ไตรสิกขา หมายถึง สิกขา 3 คือ ศีล เรียกว่า สีสสิกขา สมาธิ เรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่า ปัญญาสิกขา

ระวี ภาวิไล (2528) ได้อธิบาย ไตรสิกขา ว่าหมายถึง การศึกษาสามประการตามหลักธรรม ในพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นกุศโลบายแห่งการพัฒนาตนเองที่ถูกต้องของมนุษย์ทุกคน เป็นรากฐานของการพัฒนาทั้งหลาย อันจะนำสังคมไปสู่อารยธรรมที่ถูกต้อง

บุญมี แทนแก้ว (2539) ได้ให้ความหมายของ ไตรสิกขา ว่าหมายถึง ข้อปฏิบัติ 3 ชั้น คือ

1) ชั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้นอน และผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่ควรศึกษาอบรม เป็นชั้นศีล

2) ชั้นสมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงานคือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกทั่วทั่วพร้อม ดังนี้เรียกว่า จิตตสิกขา

3) ชั้นปัญญา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายถึง การฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง ถึงกับเกิดความสดสังเวชเพื่อนำในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาได้จริงๆ การฝึกฝนเช่นนี้เรียกว่า ปัญญาสิกขา

โดยสรุป ไตรสิกขา ก็คือสิกขา 3 หมายถึง ข้อสำหรับศึกษา การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา 3 อย่าง คือ

1) อริศีลสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางประพฤติ (ทางกาย วาจา) อย่างสูง คือ ศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม ให้ถูกต้องตามหลักจตุศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลักจตุศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลักอินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษ

2) อริจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง คือศึกษาเรื่องจิตอบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่การบำเพ็ญสมถกรรมฐานของผู้สมบูรณ์ด้วย อริยศีลชั้นธรรมา 4 เป็นต้น

3) อริปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง (รู้แจ้งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) คือ ศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง ได้แก่ การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของผู้ได้ฌานแล้วจนได้บรรลุวิชชา 8 คือเป็นพระอรหันต์ เรียกว่าว่าศีล (Morality) สมาธิ (Concentration) และปัญญา (Wisdom)

กระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ข้อศึกษาและปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญา ให้มีความพร้อมต่อการปฏิบัติหน้าที่ โดยให้มีการพัฒนาที่เริ่มจากร่างกาย วาจา อันเป็นส่วนภายนอกที่เห็นได้ง่าย ให้มีสภาวะปกติ และให้เกิดความสงบเรียบร้อยในกลุ่ม ในสังคม พร้อมรับการพัฒนาด้านจิตใจ ที่มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง พร้อมกล้าต่อการเผชิญปัญหาอุปสรรค และ ทั้งช่วยส่งเสริมให้ปัญญาได้ทำงานอย่างอิสระ คล่องแคล่ว สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยดี เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาและการพัฒนาจนบรรลุจุดหมายสูงสุด

หลักธรรมในไตรสิกขา ซึ่งจะประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ในการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้า มีความสุข ทำให้บรรลุถึงสิ่งที่ประเสริฐ จนทำให้เราสามารถพ้นทุกข์ได้

หลักธรรมด้าน ศีล (อริศีลสิกขา)

อริศีลสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่ คือ ศีลชั้นเล็ก ศีลชั้นใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้นเป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวังเป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศลนี้ชื่อว่า อริศีลสิกขา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2554) อธิบายหลักไตรสิกขาไว้ในเรื่อง “พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม” ในข้อ ศีล หรือ (อริศีลสิกขา) ไว้ว่าศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีผลดีสิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ มี 2 ประเภท คือ

1) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ (ในความหมายเดิมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสัตว์อื่นทั้งหลายทั้งปวงด้วย)

2) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย 4 เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้ง เทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ

ศีลแบ่งเป็นหมวดใหญ่ๆ 4 หมวด คือ

1) การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน (ปาฏิโมกขสังวร) เมื่อคนอยู่ร่วมกันหรือทำงานทำกิจการร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมีการกติกากฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อยความประสานสอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกันความร่วมมือรับผิดชอบและสามัคคี ที่จะเอื้อโอกาสหรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น ดังเช่น พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มีวินัยแม่บทที่เรียกชื่อเฉพาะว่า ปาฏิโมกข์ ซึ่งเรามักเรียกกันง่าย ๆ ว่าศีล 227

วินัยแม่บทสำหรับสังคมคฤหัสถ์หรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมด ก็คือ ศีล 5 ซึ่งถือว่าเป็นมนุษยธรรม เพราะเป็นบรรทัดฐานที่จะทำให้มนุษย์มีวิถีชีวิตที่สูงกว่าสัตว์ดิรัจฉานอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกัน และรักษาสังคมให้มีสันติสุข สังคมมนุษย์ส่วนย่อยลงไป เช่น ประเทศ สถาบัน องค์กร และหน่วยงานต่างๆ นอกจากจะต้องรักษาศีล 5 แล้ว ก็ยังต้องปฏิบัติตามวินัยแม่บทที่เป็นส่วนเฉพาะของตนเองย่อยลงไปอีก เช่น 1) กฎหมาย เช่น รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด

พระราชกฤษฎีกา เป็นต้น 2) จรรยาบรรณของวิชาชีพต่างๆ เช่น จรรยาแพทย์ จรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน เป็นต้น ฯลฯ

การจัดตั้งวางระเบียบชีวิตและระบบสังคม ด้วยการบัญญัติกฎกติกาอันชอบธรรมที่เรียกว่าวินัยแม่บทนั้น พึงมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ 1) เพื่อความสงบเรียบร้อยอยู่ร่วมกันผาสุก 2) เพื่อความสอดคล้องประสานกลมกลืน 3) เพื่อความเกื้อหนุนกัน โดยไม่เบียดเบียน ไม่เอาเปรียบกัน 4) เพื่อความมีส่วนร่วมและร่วมรับผิดชอบ 5) เพื่อความพร้อมเพรียงสามัคคี 6) เพื่อป้องกันความชั่วและความเสื่อมเสียหาย 7) เพื่อกันคนชั่วร้าย และให้โอกาสคนดี 8) เพื่อเอื้อโอกาสให้ชีวิตและกิจการพัฒนาและดำเนินสู่จุดหมาย 9) เพื่อความดีงามงดงามมีวัฒนธรรมของสังคม 10) เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงแห่งหลักการ

2) การรู้จักใช้อินทรีย์ (อินทรีย์สังวร) เรารับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ถูกหลอกลวงและเสื่อมเสียสุขภาพ เป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อการแย่งชิงหรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้อินทรีย์ ให้ดู ฟัง เป็นต้นอย่างมีสติ เมื่อดูเป็น ฟังเป็น เช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหู แสวงหาความรู้ เป็นต้น ก็จะได้ปัญญาได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์

หลักปฏิบัติที่สำคัญในการใช้อินทรีย์ คือ 1) รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟัง เป็นต้น แยกแยะได้อย่างรู้เท่าทันว่าสิ่งใด ร้ายการใดดีงามหรือไม่ เป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษ เป็นภัย แล้วหลีกเลี่ยงเว้นสิ่งที่ชั่วร้ายเป็นโทษภัย และรับดูรับฟังสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์ 2) ดู ฟัง เป็นต้น อย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี ไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลงมัวเมา ตกเป็นทาสของสิ่งที่ดูที่ฟังเป็นต้นนั้น อันจะทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง สูญเสียเวลา เสื่อมสุขภาพ เสียการงาน เสียการเล่าเรียน เป็นต้น 3) ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิง ไม่ติดอยู่แค่ความชอบใจไม่ชอบใจ แต่รู้จักดู รู้จักฟัง ให้ได้คุณค่าที่ดีงามเป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้น โดยเฉพาะที่สำคัญคือ ต้องให้ได้ปัญญา และคิดที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม

3) การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิฉฉาชีพ นอกจากชีวิตของคนนั้นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้ว ก็จะก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพและส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ คือหาเลี้ยงชีพโดยทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย สัมมาชีพพึงมีลักษณะที่สำคัญๆ ดังนี้

3.1) เป็นอาชีพการงานที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัย หรือ สร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม

3.2) เป็นอาชีพการงานที่ช่วยแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมในทางใดทางหนึ่ง

3.3) เป็นอาชีพการงานที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้งอกงามยิ่งขึ้นทั้งด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา

3.4) เป็นอาชีพการงานที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต แต่ทำให้ชีวิตของตนมีคุณค่าน่าน่าภาคภูมิใจ

3.5) เป็นอาชีพการงานที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีวิตมาด้วยเรี่ยวแรงกำลังกาย กำลังสติปัญญา ความเพียรพยายาม ความสามารถและฝีมือของตน และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญจัดเจน หรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

4) การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิบัติเสวนา) พฤติกรรมของมนุษย์ ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้ เสพ บริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภคก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย 4 และสิ่ง ของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้ง แย่งชิง เบียดเบียนกันในสังคม การทลายทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อกองภาวะ เป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย 4 ตลอดจนเทคโนโลยีนั้นๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้ อวดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ให้เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือ กินพอดีที่เรียกว่า โภชนะมีตัตถุญญา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุด ปัจจัยปฏิบัติเสวนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจแล้ว บริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดี ตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้นๆ ศิลหวมวดนี้มีหลักในการปฏิบัติ ดังนี้

4.1) บริโภคด้วยความรู้ตระหนักรู้ว่าการมี-ใช้-บริโภคสิ่งเหล่านั้นมิใช่เป็นจุดหมายของชีวิต แต่มันเป็นปัจจัย เครื่องช่วยเกื้อหนุนให้เราสามารถพัฒนาชีวิตและทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

4.2) บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภคใช้สอยสิ่งนั้นๆ เช่น การสวมรองเท้ามีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยปกป้องเท้า มิให้เป็นอันตรายจากสิ่งกระทบกระทั่ง และเชื้อโรค เป็นต้น และเพื่อช่วยให้เดินวิ่งได้สะดวกรวดเร็ว ทนนาน เป็นต้น มิใช่สวมใส่เพื่ออวดโก้ แสดงฐานะกันตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

4.3) บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมให้ได้ปริมาณ ประเภท และคุณสมบัติของสิ่งที่บริโภคตรงพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภคสิ่งนั้น เช่น บริโภคอาหารในปริมาณและประเภท ซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

4.4) สามารถละเว้นหรือเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่น สิ่งที่ทำลายสุขภาพ เป็นต้น โดยไม่เห็นแก่การเสพรส หรือความโก้หรูหร่า เป็นต้น

หลักธรรมด้าน สมาธิ (อธิจิตตสิกขา)

“อธิจิตตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน ที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไปแล้วบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไปมีอุเบกขา มีสติ-สัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุทุติยฌานที่พระอรหังทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2539) ได้ให้ความหมายของสมาธิ หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจ เป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจ หรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ ยิ่งกว่านั้น ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหาเอาใจใส่ มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้นไม่ท้อถอย ยิ่งเรื่องที่คิดหรือพิจารณานั้นยาก หรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวาย คือต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุได้ และมองเห็น ทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญหาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผลการพัฒนาจิตใจนี้มีสมาธิเป็นแกน หรือเป็นศูนย์กลาง จึงเรียกง่าย ๆ ว่า “สมาธิ” และอาจแยกออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ

1) พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงามให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ เช่น

- 1.1) เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี เป็นมิตร อยากให้ผู้อื่นมีความสุข
- 1.2) กรุณา คือ ความสงสาร อยากช่วยเหลืออื่นให้พ้นจากความทุกข์
- 1.3) มุทิตา คือ ความพลอยยินดี พร้อมทั้งจะส่งเสริมสนับสนุนที่ประสบความสำเร็จมีความสุขหรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม
- 1.4) อุเบกขา คือ ความวางตัววางใจเป็นกลาง เพื่อรักษารธรรม เมื่อผู้อื่นควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาตามเหตุและผล
- 1.5) จาคะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว
- 1.6) กตัญญูกตเวทิตา คือ ความรู้จักคุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น และแสดงออกให้เห็นถึงการรู้คุณค่านั้น หิริ คือ ความอายบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว
- 1.7) โอตตปปะ คือ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่วร้าย ขยาดต่อทุจริต
- 1.8) คารวะ คือ ความเคารพ ความใส่ใจ รู้จักให้ความสำคัญแก่สิ่งนั้นนั้นอย่างถูกต้องเหมาะสม

1.9) มัทวะ คือ ความอ่อนโยน สุภาพ นุ่มนวล ไม่กระด้าง

2) พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง แก่ล้าแล้วสามารถทำกิจการที่ได้ผลดี เช่น

2.1) ฉันทะ คือ ความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ อยากให้ความจริงและใฝ่ที่จะทำสิ่งดีงามให้สำเร็จอยากเข้าถึงภาวะดีงามอันเลิศสูงสุด

2.2) วิริยะ คือ ความเพียร บุกฝ่าไปข้างหน้า เอาธุระรับผิดชอบ ไม่ยอมทอดทิ้งกิจการหน้าที่

2.3) อุตสาหะ คือ ความขยัน ความอดสู ความสู้ยากบากบั่น ไม่ถอย

2.4) ขันติ คือ ความอดทน ความเข้มแข็ง ความทนทาน หนักแน่น มั่นคง

2.5) จิตตะ คือ ความมีใจจดจ่อ ใส่ใจ อุทิศตัว อุทิศใจให้แก่กิจการหรือสิ่งที่ทำ

2.6) สัจจะ คือ ความตั้งใจจริง จริงใจและจริงจัง เอาจริงเอาจังมั่นแน่วต่อสิ่งที่ทำ

2.7) อธิษฐาน คือ ความตั้งใจเด็ดเดี่ยว ความมุ่งมั่นแน่วแน่ต่อจุดหมาย

2.8) ตบะ คือ พลังเผือกเลส กำลังความเข้มแข็งพากเพียรในการทำหน้าที่ให้สำเร็จ
 2.9) สติ คือ ความระลึกรู้ได้ ไม่เผลอเผลอ ไม่เลื่อนลอย ทนต่อสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไป ซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับทุกอย่าง กำหนดจิตไว้กับกิจหน้าที่หรือสิ่งที่ทำ ยับยั้งใจจากสิ่งที่เสื่อมเสียหายเป็นโทษ และไม่ปล่อยให้โอกาสแห่งประโยชน์ หรือความดีงามความเจริญให้เสียไป

2.10) สมาธิ คือ ภาวะจิตที่ตั้งมั่น แน่วแน่ ได้ที่ อยู่ตัว สงบอยู่กับสิ่งที่ต้องการทำ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่แกว่งไกว

3) พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ คุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้นให้มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่างโดยเฉพาะ

- 3.1) ปราโมทย์ คือ ความร่าเริง สดชื่น เบิกบานใจ
- 3.2) ปีติ คือ ความอิ่มใจ ปลาบปลื้ม เปรมใจ
- 3.3) ปัสสัทธิ คือ ความสงบเย็น ผ่อนคลายกายใจ ไม่เครียด
- 3.4) สุข คือ ความคล่องใจ สะดวกสบายใจ สมใจ ไม่มีอะไรบีบคั้นติดขัดคับข้อง
- 3.5) สันติ คือ ความสงบ ปราศจากความเร่าร้อนกระวนกระวาย
- 3.6) เกษม คือ ความปลอดภัย ประทับใจ ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย โลงโปร่งใจไร้กังวล
- 3.7) สติภาพ คือ ความเย็นสบาย ไม่มีอะไรแผดเผาใจ
- 3.8) เสรีภาพ คือ ความมีใจเสรี เป็นอิสระ
- 3.9) ปริโยทตตา คือ ความผ่องใส ผุดผ่อง กระจ่างสว่างใจไม่มีความขุ่นมัว
- 3.10) ภูมิวิริยาทิกัตตา คือ ความมีใจไร้พรมแดน

หลักธรรมด้าน ปัญญา (อธิปัญญาสิกขา)

อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึปัญญา ประกอบด้วยปัญญา อันประเสริฐยิ่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุลถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่อาสวสมุทัย” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่อาสวนิโรธ” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2539) ได้ให้ขอบเขตความหมายของปัญญา สำหรับการพัฒนาศรัพยากรมนุษย์ไว้ว่า ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทาง และควบคุมพฤติกรรมทั้งหมดคนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไรและแค่ไหน อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคิดตันอยู่พอเกิดปัญญาว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวาง แยกออกไปได้หลายด้าน และมี หลายชั้นหลายระดับ เช่น

1) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ

1.1) ความรู้ความเข้าใจข้อมูลความรู้ รวมทั้งศิลปะวิทยาการต่างๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายได้ถูกต้องชัดเจน

1.2) การรับรู้เรียนรู้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ

1.3) ความรู้จักจับสาระของความรู้หรือเรื่องราวต่างๆ รู้จุด รู้ประเด็นสามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นชี้แจง หรือยกขึ้นวางเป็นหลักได้

1.4) ความรู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความต้องการของตนให้ผู้อื่น รู้ตามเห็นตาม เป็นต้น

1.5) การคิดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง

1.6) ความรู้จักแยกแยะวิเคราะห์วิจัยสืบสาวเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหา และทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้

1.7) ความรู้จักจัดทำดำเนินการหรือบริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย

1.8) ความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ ข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้ามา ประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ หยั่งเห็นใหม่ๆ ได้

2) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม

ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย มองเห็นภาวะและกระบวนการที่ชีวิต สังคม และโลกคือหมู่สัตว์ มีความเป็นมาและจะเป็นไปตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ตนประกอบ สร้างสมจัดสรรและมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย เรียกว่า เป็นไปตามกรรม

3) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม

ความรู้เข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขาร คือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติ จนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้ โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง การศึกษา 3 ด้านที่เรียกว่าไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา เป็นระบบและเป็นกระบวนการทั้งหมดของการพัฒนาคน จากหลักไตรสิกขานี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรม และข้อธรรมแยกย่อยออกไปมากมาย อย่างที่เรามักเห็นหรือได้ยินเป็นหมวดๆ หรือเป็นชุดๆ มี 3 ข้อบ้าง 4 ข้อ บ้าง 5 ข้อบ้าง ฯลฯ หลักธรรมแต่ละหมวด แต่ละชุดเหล่านั้น ก็คือข้อปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมในขั้นตอน หรือในส่วนปลีกย่อยต่างๆ แต่ละหมวด แต่ละชุดมักจะมีสาระบางส่วนของไตรสิกขาครบทั้ง 3 อย่าง ประสานหรือบูรณาการกันอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ตามความเหมาะสมกับกรณีนั้นๆ

รวมความว่า ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม ให้มีสุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์ สามารถดำรงชีวิตได้สะดวกด้วยดี การพัฒนาด้านกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี สมาธิ คือ การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ดีงามแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย ปัญญา การพัฒนาปัญญามีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไรและแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใดและปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจยึดติดมีปัญหาติดตันอยู่พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางมีหลายด้านหลายระดับ

ไตรสิกขา คือหลักการสำคัญของการพัฒนามนุษย์ การฝึกฝนและพัฒนามนุษย์นั้น ทางพระพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีคุณภาพ ดังนี้

1) ศีล เป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีลก็คือวินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนามนุษย์เพราะว่าวินัยเป็นตัวการจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาโดยจัดระเบียบความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะกับการพัฒนา และให้เอื้อโอกาสในการที่จะพัฒนา เมื่อฝึกได้ผลจนคนมีพฤติกรรมเคยชินที่ดีตามวินัยนั้นแล้วก็เกิดเป็นศีล ดังนั้น โดยสรุปวินัยจะมาในรูปของการฝึกพฤติกรรมเคยชินที่ดี และการจัดสภาพแวดล้อมที่จะป้องกันไม่ให้มีพฤติกรรมที่ไม่ดีและเอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์ การฝึกคนให้คุ้นกับพฤติกรรมที่ดีตลอดจนการจัดระเบียบระบบทั้งหลายทั้งปวงในสังคมมนุษย์

2) สมาธิ เป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติของจิตทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิตเช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติสมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิมใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ พุดสั้นๆ ว่าพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

3) ปัญญา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ตรวจสอบ คัดการต่างๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นจริง ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้น รู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิตที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระปลอดปัญหาไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์หลักทั้ง 3 ประการที่กล่าวมานี้เป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดั่งงามเราก็ฝึกคนให้เจริญงอกงามในองค์ประกอบเหล่านี้ และให้องค์ประกอบเหล่านี้นำเขาสู่การเข้าถึงอิสรภาพ และสันติสุขที่แท้จริง ตัวการฝึกที่จะให้มีชีวิตที่ดั่งงามเป็นสิกขา ตัวชีวิตที่ดั่งงามที่เกิดจากการฝึกนั้นก็ป็นมรรค

ประสาร ทองภักดี (2520) ได้พูดถึงองค์ศึกษาของพระพุทธเจ้าว่า องค์ศึกษาของพระพุทธเจ้า ได้แก่ ไตรสิกขา คือ 1) ศีล 2) สมาธิ 3) ปัญญา คนที่ได้รับการศึกษาสมบูรณ์แบบตามระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้าแล้วย่อมจะมีคุณธรรม 3 ประการนี้แน่นอน คุณธรรม 3 ประการ มีข้อควรรู้โดยสังเขป ดังนี้

1) ศีล ได้แก่ ความประพฤติเรียบร้อยทางกาย วาจา และใจ โดยที่ความประพฤตินี้มีคุณละเอียดยหรือหยาบผิดกันตามประเภทของบุคคล พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติข้อปฏิบัติในเรื่อง ศีลไว้แตกต่างกัน เพื่อให้เหมาะกับฐานะของบุคคลที่จะพึงนำไปปฏิบัติโดยแยกเป็น

1.1) ศีล 5 เป็นศีลสำหรับคฤหัสถ์ต่างๆ ไปถือปฏิบัติเป็นประจำ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิงศีล

1.2) ศีล 8 หรืออุโบสถศีล เป็นศีลสำหรับคฤหัสถ์ที่ตั้งใจจะปฏิบัติให้สูงขึ้นและโดยธรรมชาติให้ถือปฏิบัติในวันขึ้น - แรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ หรือเดือนละ 4 ครั้ง จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอุโบสถศีล

1.3) ศิล 10 สำหรับสามเณรถือปฏิบัติ

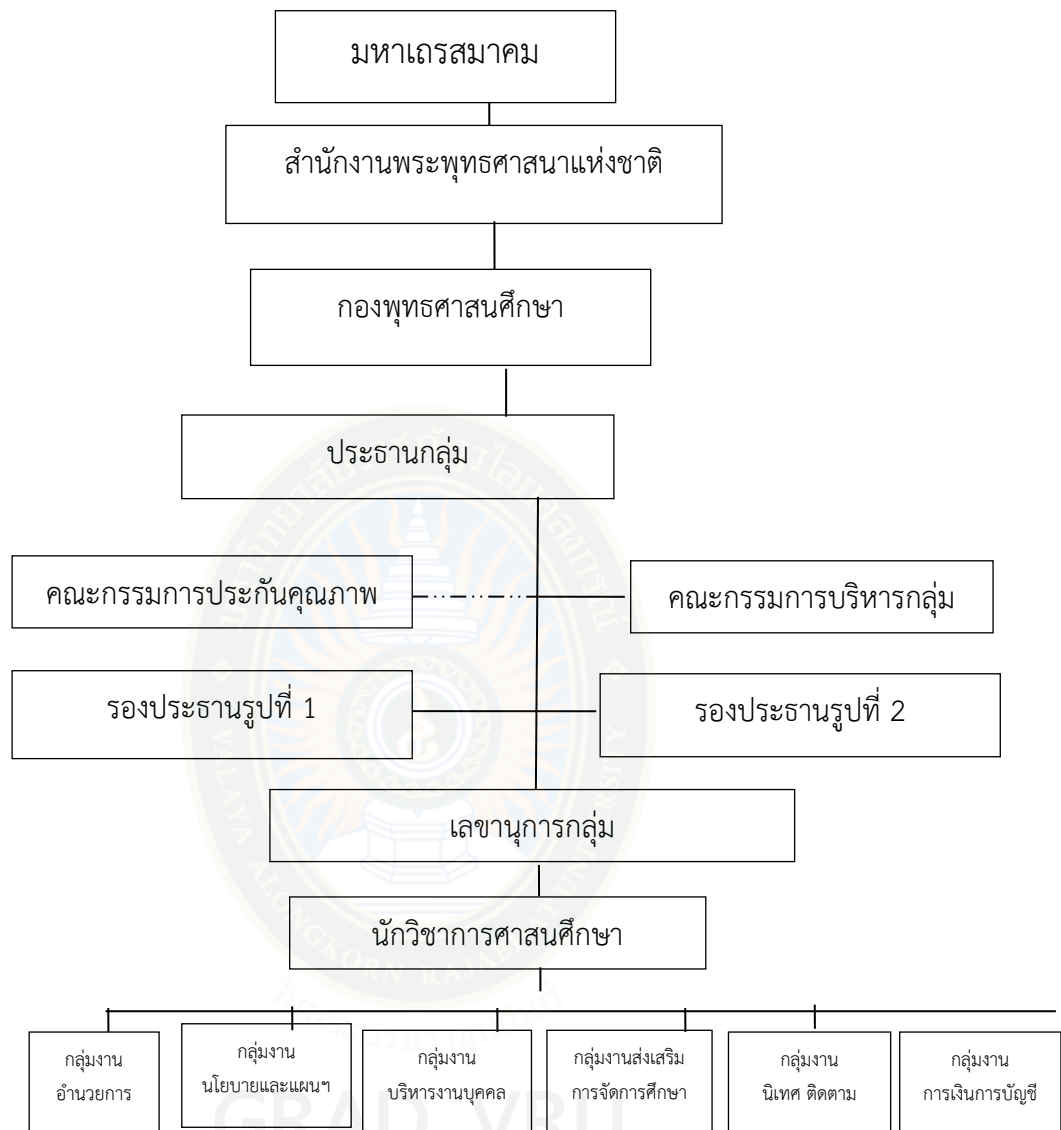
1.4) ศิล 227 สำหรับพระภิกษุสงฆ์

สรุปว่า กระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ข้อศึกษาและปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา ฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญา โดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องช่วยนำทางให้การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ป้องกันโทษและความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นในการพัฒนา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักธรรมไตรสิกขา ก็ให้มีความพร้อมต่อการปฏิบัติหน้าที่ โดยให้มีการพัฒนาที่เริ่มจากร่างกาย วาจา อันเป็นส่วนภายนอกที่เห็นได้ง่าย ให้มีสภาวะปกติ และให้เกิดความสงบเรียบร้อยในกลุ่มในสังคม พร้อมรับการพัฒนาด้านจิตใจ ที่มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง พร้อมกล้าต่อการเผชิญปัญหาอุปสรรค และ ทั้งช่วยส่งเสริมให้ปัญญาได้ทำงานอย่างอิสระ คล่องแคล่ว สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยดี เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาและการพัฒนาจนบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุด

2.12 ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

ด้วยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ประกาศ เรื่องกำหนดกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2546 เพื่อให้มีความเหมาะสมและคล่องตัวในการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อย่างมีคุณภาพ อาศัยอำนาจตามความในข้อ 7 แห่งระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2546 จึงให้ยกเลิกประกาศคณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เรื่อง กำหนดกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ซึ่งประกาศ ณ วันที่ 24 กันยายน 2540 และในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2555 มหาเถรสมาคมได้ประกาศคณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2555 ขึ้นโดยให้มีกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทั่วประเทศทั้งหมด 14 กลุ่ม ในส่วนของกลุ่มที่ 4 ประกอบด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ อุตรดิตถ์ สุโขทัย และตาก

สภาพทั่วไปของสำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ปัจจุบัน ตั้งอยู่ ณ เลขที่ 217 หมู่ 6 ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000 โดยมีเขตบริการของสำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ประกอบด้วย 8 จังหวัด โดยมีโครงสร้างการบริหารของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามที่กำหนด และประกาศของกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดังแผนผังโครงสร้างองค์กรตามนี้

ภาพที่ 2.1 แผนผังโครงสร้างการบริหารกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

ตารางที่ 2.1 จำนวนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

ที่	ชื่อโรงเรียน	จังหวัด	หมายเหตุ
1.	โรงเรียนวัดหนองปลิงวิทยา	นครสวรรค์	
2.	โรงเรียนคีรีวงศ์วิทยา	นครสวรรค์	
3.	โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษาวัดโพธาราม	นครสวรรค์	
4.	โรงเรียนวัดไทรเหนือวิทยา	นครสวรรค์	
5.	โรงเรียนวัดท่าพระเจริญพรต	นครสวรรค์	
6.	โรงเรียนวัดวาปีรัตนารามวิทยา	นครสวรรค์	
7.	โรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ วัดส้มเสี้ยว	นครสวรรค์	
8.	โรงเรียนศรีนภเขตวิทยา	นครสวรรค์	
9.	โรงเรียนวชิรกุญชรมัธยม	กำแพงเพชร	
10.	โรงเรียนปริยัติสามัญวัดคฤหบดีสงฆ์	กำแพงเพชร	
11.	โรงเรียนวัดไพรสมณฑ์ศักดิ์ดาราม	เพชรบูรณ์	
12.	โรงเรียนปริยัติสามัญวัดสระเกษ	เพชรบูรณ์	
13.	โรงเรียนปริยัติสามัญวัดมหาธาตุ	เพชรบูรณ์	
14.	โรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ วัดประชานิมิต	เพชรบูรณ์	
15.	โรงเรียนราชธานีวิทยาลัย	สุโขทัย	
16.	โรงเรียนวัดเหมืองนาวิทยา	สุโขทัย	
17.	โรงเรียนวัดหนองไฉ้วิทยา	สุโขทัย	
18.	โรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ วัดเสาทิน	อุตรดิตถ์	
19.	โรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ วัดมงคลนิมิตร	อุตรดิตถ์	
20.	โรงเรียนวัดจันทร์วิทยา	พิษณุโลก	
21.	โรงเรียนวัดธรรมจักรวิทยา	พิษณุโลก	
22.	โรงเรียนสาธิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช	พิษณุโลก	
23.	โรงเรียนหลวงพ่อเพชรวิทยา	พิจิตร	
24.	โรงเรียนโสภณวรคุณวิทยา	ตาก	
25.	โรงเรียนปริยัติธรรมสามัญอุ้มผางวิทยา	ตาก	

ที่มา: สารสนเทศ (2557) สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

ตารางที่ 2.2 จำนวนครูและบุคลากร กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

ข้อมูล ประเภท	จำนวนบุคลากร (รูป/คน)			
	บรรพชิต	ชาย	หญิง	รวม
1. ผู้จัดการ	25	-	-	25
2. ผู้อำนวยการ	25	-	-	25
3. รองผู้อำนวยการ	30	20	-	50
4. ครูผู้สอน	41	51	55	147
5. ครูพิเศษ	55	36	43	134
6. เจ้าหน้าที่	-	43	18	61
7. นักวิชาการ	-	1	1	2
รวม	176	151	117	444

วิสัยทัศน์กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้มาตรฐานการศึกษา ได้ผู้เรียนที่ยึดมั่นในพระสัทธรรม 3 ประการ คือ พระปริยัติธรรม พระปฏิบัติธรรม และพระปฏิเวธธรรม ดำรงตนอยู่ในพระธรรมวินัย เป็น ศาสนทายาทที่ดีมีคุณภาพของพระพุทธศาสนา และเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติโดยมีพันธกิจ ดังนี้

- 1) พัฒนาระบบการบริหารจัดการโรงเรียนอย่างมืออาชีพ
- 2) ส่งเสริมสถานศึกษาให้มีการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ
- 3) พัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา และสร้างองค์กรให้มีความรู้เรื่องงานประกันคุณภาพการศึกษา

4) พัฒนามาตรฐานหลักสูตร และเกณฑ์มาตรฐานด้านผู้เรียน ตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน

- 5) จัดทำระบบข้อมูลเชื่อมโยงกับระบบข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป้าหมายของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

1) มีระบบและเกณฑ์การบริหารจัดการภายในสถานศึกษาอย่างมืออาชีพโปร่งใสและตรวจสอบได้

- 2) สถานศึกษาทุกแห่งมีฝ่ายประกันคุณภาพภายใน และพร้อมรับการประเมินภายนอก
- 3) สถานศึกษาทุกแห่งมีครูอย่างเพียงพอ และตรงตามความต้องการของหลักสูตร
- 4) สถานศึกษาทุกแห่งมีสื่อการเรียนรู้ สื่อเทคโนโลยี และห้องสมุดอย่างเพียงพอ
- 5) มีเครือข่ายงานวิชาการ เชื่อมโยงกับสถานศึกษาในสังกัดอื่น

6) มีงบประมาณอย่างเพียงพอ ในการบริหารจัดการสถานศึกษา

ผลผลิตของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

- 1) การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
- 2) บุคลากรทุกคนปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

3) โรงเรียนมีความพร้อมในทุกด้านสามารถรองรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามบริบทของแต่ละโรงเรียน

4) ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนอย่างแท้จริง
กลยุทธ์ของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

1) การพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 4 เป็นโรงเรียนต้นแบบแห่งการเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม

2) การสร้างความเข้มแข็งให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 4 ด้วยระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

3) การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการศึกษา

4) การประสานงาน ส่งเสริม นิเทศ กำกับ ติดตาม ตรวจสอบ การจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

เป้าประสงค์ของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

1) นักเรียนเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2) นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนใน 5 กลุ่มสาระการเรียนรู้หลัก คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) ภาษาบาลีสูงขึ้น

3) นักเรียนสามารถนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

4) ครูสามารถจัดการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีคุณภาพ

5) โรงเรียนมีแหล่งเรียนรู้ตามตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

6) โรงเรียนมีการวิจัย และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียน

7) โรงเรียนพัฒนาการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

8) นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนมีความพึงพอใจการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ตารางที่ 2.3 จำนวนนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

ที่	ชื่อโรงเรียน	จังหวัด	จำนวนนักเรียน ม. ต้น				จำนวนนักเรียน ม. ปลาย				รวม
			ม.1	ม.2	ม.3	รวม	ม.4	ม.5	ม.6	รวม	
1	วัดหนองปลิงวิทยา	นครสวรรค์	21	41	38	100	6	5	8	19	119
2	คีรีวงศ์วิทยา	นครสวรรค์	17	19	12	48	10	19	8	37	85
3	บาลีเตรียมอุดมศึกษา วัดโพธาราม	นครสวรรค์	30	28	28	86	8	7	7	22	108

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

ที่	ชื่อโรงเรียน	จังหวัด	จำนวนนักเรียน ม. ต้น				จำนวนนักเรียน ม. ปลาย				รวม
			ม.1	ม.2	ม.3	รวม	ม.4	ม.5	ม.6	รวม	
4	วัดไทรเหนือ วิทยา	นครสวรรค์	30	19	37	86	10	11	26	47	133
5	วัดท่าพระเจริญ พรต	นครสวรรค์	17	18	5	40	13	5	11	29	69
6	วัดวาปีรัตนาราม วิทยา	นครสวรรค์	10	11	11	32	10	8	12	30	62
7	พระปริยัติธรรมฯ วัดส้มเสี้ยว	นครสวรรค์	12	10	8	30	0	0	0	0	30
8	ศรีนภเขตวิทยา	นครสวรรค์	73	71	32	176	40	34	26	100	276
9	วชิรคุณชมรมมัธยม	กำแพงเพชร	13	17	17	47	10	5	12	27	74
10	ปริยัติสามัญวัด คฤหบดีสงฆ์	กำแพงเพชร	11	14	13	38	0	0	0	0	38
11	วัดไพธสณฑ์ ศักดาราม	เพชรบูรณ์	58	52	34	144	16	18	15	49	193
12	ปริยัติสามัญวัด สระเกษ	เพชรบูรณ์	23	21	42	86	17	15	23	55	141
13	ปริยัติสามัญวัด มหาธาตุ	เพชรบูรณ์	43	28	13	84	19	13	6	38	122
14	พระปริยัติธรรมฯ วัดประชานิมิต	เพชรบูรณ์	39	40	36	115	33	18	9	60	175
15	ราชธานีวิทยาลัย	สุโขทัย	51	30	30	111	18	9	5	32	143
16	วัดเหมืองนา วิทยา	สุโขทัย	15	20	20	55	0	0	0	0	55
17	วัดหนองไฉ่ วิทยา	สุโขทัย	20	10	2	32	0	0	0	0	32
18	พระปริยัติธรรมฯ วัดเสาทิน	อุดรดิตถ์	33	29	33	95	0	0	0	0	95
19	พระปริยัติธรรมฯ วัดมงคลนิมิตร	อุดรดิตถ์	13	12	9	34	0	0	0	0	34
20	วัดจันทร์วิทยา	พิษณุโลก	20	15	12	47	20	7	8	35	82
21	วัดธรรมจักรวิทยา	พิษณุโลก	9	10	9	28	1	6	2	9	37
22	สาธิตวิทยาลัย สงฆ์พุทธชินราช	พิษณุโลก	53	96	78	227	33	55	47	135	362

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

ที่	ชื่อโรงเรียน	จังหวัด	จำนวนนักเรียน ม. ต้น				จำนวนนักเรียน ม. ปลาย				รวม
			ม.1	ม.2	ม.3	รวม	ม.4	ม.5	ม.6	รวม	
23	หลวงพ่อเพชร วิทยา	พิจิตร	48	49	29	126	17	17	4	38	164
24	โสภณวรคุณ วิทยา	ตาก	58	60	33	151	19	19	11	49	200
25	ปริยัติธรรมสามัญ อุ้มผางวิทยา	ตาก	22	25	27	74	0	0	0	0	74
รวมทั้งสิ้น			739	745	608	2092	300	271	240	811	2903

2.13 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้การวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 มีแนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่นำมาเชื่อมสัมพันธ์ก่อให้เกิดกรอบแนวคิดในการวิจัยได้อย่างครอบคลุม เกิดตัวชี้วัดได้อย่างตรง ประเด็นทั้งทางด้านเนื้อหา และกระบวนการวิจัย จึงได้นำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

2.13.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องความสุข

จุฬารัตน์ จิตเงิน (2555) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดสุขภาวะองค์รวมเชิงพุทธของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ประเทศภูฏาน โดย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดสุขภาวะองค์รวมเชิงพุทธ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ประเทศภูฏาน การศึกษาอยู่ที่ความหมายของความสุข เหตุปัจจัยหรือบ่อเกิดของความสุข และวิธีการได้มาซึ่งความสุขหรือกระบวนการเข้าถึงความสุข จากการศึกษาพบความเหมือนและความแตกต่างกันระหว่างความสุขทั้ง 2 ทศนะ กล่าวคือในการนำเสนอเรื่องความหมายของความสุขนั้น ทั้งแนวคิดสุขภาวะองค์รวมเชิงพุทธของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ต่างให้ความหมายของความสุขไปในแนวทางของพุทธศาสนา คือความสุขเป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากภายในและความสุขที่แท้จริงนั้นเป็นภาวะของจิตที่มีความเป็นอิสระจากปัจจัยภายนอก และมีคุณลักษณะของสภาพจิตที่มีศักยภาพในการรองรับการบรรลุมหาปัญญา ซึ่งถือเป็นประตูไปสู่อิสรภาพที่แท้จริงของชีวิตต่อไปตามแนวทางของพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่เหมือนกันอีกประการหนึ่งคือทั้งสองแนวคิดต่างก็มีมุมมองของการแสวงหาหรือพัฒนาความสุขอย่างเป็นองค์รวมของมิติต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องและเป็นส่วนหนึ่งซึ่งกันและกันของชีวิต สังคม และธรรมชาติ หากแต่ทั้งสองแนวคิด มีนัยทางอุดมการณ์หรือเป้าหมายของความสุขสูงสุดที่แตกต่างกัน คือ ความสุข

สูงสุดในแนวคิดสุขภาวะองค์รวมเชิงพุทธ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นภาวะของความหลุดพ้นหรือเป็นอิสระจากทุกข์ทั้งปวง ตามความหมายทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทคือ พระนิพพาน ขณะที่แนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ถู้อรรถาธิบายแห่งพระโพธิสัตว์เป็นอุดมการณ์ เป้าหมายของความสุขสูงสุดจึงอยู่ที่ความสุขและสุขภาวะของประชาชนรวมทั้งสรรพชีวิตทั้งหลาย ตามคติทางพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในด้านเหตุปัจจัยหรือบ่อเกิดของความสุข ทั้งสองแนวคิดต่างมองถึงเหตุปัจจัยหรือบ่อเกิดของความสุขอย่างเป็นองค์รวมในมิติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมนุษย์ใน 4 ด้าน ทั้งด้านวัตถุหรือกายภาพ ด้านสังคม ด้านจิต และด้านปัญญา หากแต่แนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) มีลักษณะเป็นแนวคิดทางปรัชญา รวมทั้งเป็นแนวทางในการบริหารและพัฒนาประเทศ มุมมองในเหตุปัจจัยหรือบ่อเกิดของความสุข จึงมีความครอบคลุมในทุกๆ มิติที่เป็นกิจกรรมของชีวิตมนุษย์ ซึ่งรวมถึงมิติทางวัฒนธรรม และมิติทางธรรมาภิบาลด้วย ประเด็นสุดท้ายคือกระบวนการทำให้เกิดความสุข ทั้งสองแนวคิดต่างมุ่งให้บุคคลดำเนินชีวิตและพัฒนาความสุขที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมทางจิต และปัญญาตามแนวทางพุทธศาสนา เพื่อจะนำไปสู่ความสุขรวมของชีวิต สังคม และธรรมชาติต่อไป หากแต่วิธีการเข้าถึงความสุขของแนวคิด สุขภาวะองค์รวมเชิงพุทธ มีความเด่นชัดในรายละเอียดเชิงหลักการ จากการประมวลองค์ความรู้ทางพุทธศาสนาแล้วนำมาถ่ายทอดเป็นแนวคิด ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ในขณะที่แนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) มีความโดดเด่นในการนำหลักปรัชญาหรือแนวคิดทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ เพื่อการสร้างความสุข และกำหนดเป็นนโยบายสำหรับการพัฒนาประเทศ ที่นำมาสู่การบังคับใช้หรือปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม

สาลินี เทพสุวรรณ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่องดัชนีความอยู่ดีมีสุขมวลรวมของคนไทยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) ศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดที่เหมาะสมสำหรับการหาดัชนีความอยู่ดีมีสุขมวลรวมในเชิงภาวะวิสัย (Objective Well-Being) 2) เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเพศอายุและกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มที่ไม่ใช่เกษตรกร 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความอยู่ดีมีสุขเชิงอัตวิสัย (Subjective Well-Being) และเชิงภาวะวิสัย (Objective Well-Being) วิธีการศึกษาใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากโครงการวิจัยบูรณาการเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างมีส่วนร่วมในภูมิภาคตะวันตก การพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข พ.ศ.2548 ในจังหวัดชัยนาท ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล กลุ่มตัวอย่างคือผู้ที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 1,838 คน ในการประเมินระดับความอยู่ดีมีสุขของประชาชนมีวิธีการวัดอยู่ 2 ประเภทคือ 1) ความอยู่ดีมีสุขเชิงอัตวิสัยหรือความสุขจากภายใน (Subjective Well-Being, Happiness) เป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากการนึกคิดของบุคคลและมีลักษณะเป็นนามธรรม วัดโดยการถามคำถามเดียวที่เกี่ยวกับระดับความสุขของประชากรในปัจจุบันโดย แบ่งระดับคะแนนความสุขออกเป็น 11 ระดับตั้งแต่ 0 – 10 โดยที่ระดับคะแนน 0 คือมีความทุกข์ที่สุดระดับคะแนน 5 คือไม่ทุกข์ไม่สุขและระดับคะแนน 10 คือมีความสุขที่สุด 2) ความอยู่ดีมีสุขเชิงภาวะวิสัยหรือความสุขจากปัจจัยภายนอก (Objective Well-Being) เป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบหลายๆ ด้านที่สามารถจับต้องได้หรือเห็นได้แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ดัชนีความอยู่ดีมีสุขเชิงภาวะวิสัยที่มีค่าถ่วงน้ำหนักเท่ากัน และดัชนีความอยู่ดีมีสุขเชิงภาวะวิสัยที่มีค่าถ่วงน้ำหนักต่างกันซึ่งองค์ประกอบที่นำมาใช้ในการวัดความอยู่ดีมีสุขเชิงภาวะวิสัยมีทั้งหมด 6 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสภาพแวดล้อมในสังคม ด้านครอบครัว ด้านสุขภาพอนามัย

ด้านวัฒนธรรมและความเชื่อ ด้านการศึกษา สำหรับการหาความสัมพันธ์ระหว่างความอยู่ดีมีสุขในเชิงอัตวิสัยและภาวะวิสัย จะใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) มีค่าระหว่าง -1 ถึง 1 คະแนนผลการศึกษาพบว่าดัชนีความอยู่ดีมีสุขมวลรวมของผู้ชายสูงกว่าผู้หญิง กลุ่มอายุ 20 - 39 ปี สูงกว่ากลุ่มอายุอื่นๆ และกลุ่มที่มีอาชีพเกษตรกรรมสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ใช่เกษตรกรรม ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างความอยู่ดีมีสุขแต่ละประเภทพบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ และการสร้างดัชนีความอยู่ดีมีสุข โดยการให้ค่าตัวถ่วงน้ำหนักต่างกัน จะมีผลทำให้ดัชนีความอยู่ดีมีสุขมวลรวมสูงขึ้นกว่าการถ่วงน้ำหนักเท่ากัน ทั้งนี้ เป็นเพราะการถ่วงน้ำหนักดังกล่าวเป็นการถ่วงน้ำหนักจากการให้ประชาชนลำดับความสำคัญของเหตุผลที่ก่อให้เกิดความสุขด้วยตนเอง ดังนั้นการกำหนดนโยบายเพิ่มความสุขของประชาชนควรคำนึงถึงความเห็นของประชาชนเป็นหลัก

ปริยณูช ชัยกองเกียรติ (2557) ทำการศึกษาดัชนีความสุขและความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้วยจิตสาธารณะ ของบุคลากรและนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ยะลา เป็นการศึกษาเชิงสำรวจแบบวิเคราะห์ (Analytical Research Study) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของนักศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวกับการดำเนินงานตามกลยุทธ์ของวิทยาลัย ความสัมพันธ์ของดัชนีความสุขและความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้วยจิตสาธารณะ เปรียบเทียบความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้วยจิตสาธารณะ และเปรียบเทียบดัชนีความสุข ของอาจารย์ บุคลากรสายสนับสนุน และนักศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นอาจารย์ประจำที่ปฏิบัติงานจริง บุคลากรสายสนับสนุน และนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 - 4 รวมกลุ่มตัวอย่าง 293 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) การศึกษาและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของนักศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวกับการดำเนินงานตาม กลยุทธ์ของวิทยาลัย พบว่าในด้านโครงการ/กิจกรรมของวิทยาลัยเปิดโอกาสให้ได้บำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.05 อยู่ในระดับมาก และการมีส่วนร่วมในด้านมีส่วนร่วมในการเสนองบประมาณสนับสนุนโครงการ/กิจกรรม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด เท่ากับ 3.36 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อวิเคราะห์จำแนกกลุ่มพบว่า กลุ่มนักศึกษาให้ความสำคัญกับการของงบประมาณสนับสนุนโครงการ/กิจกรรมที่จัดขึ้น ส่วนกลุ่มบุคลากรให้ความสำคัญกับการออกแบบประเมินผลความสำเร็จของโครงการ/กิจกรรม 2) การศึกษาความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้วยจิตสาธารณะของอาจารย์ บุคลากรสายสนับสนุน และนักศึกษาพบว่า ความพึงพอใจในด้านสามารถเข้ากับเพื่อนร่วมงาน/เพื่อนนักศึกษาได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.14 อยู่ในระดับมาก ส่วนความพึงพอใจในด้านวิทยาลัยสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการ/กิจกรรม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด เท่ากับ 3.29 อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการศึกษาด้านความสุขของบุคลากรและนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ยะลา พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ สมาชิกในครอบครัวมีความรักและผูกพันต่อกัน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62 ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ สามารถทำใจยอมรับได้สำหรับปัญหาที่ยากจะแก้ไข (เมื่อมีปัญหา) ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.87 เมื่อนำมาจัดแบ่งตามเกณฑ์พบว่าสุขภาพจิตของบุคลากรและนักศึกษาของวิทยาลัยพยาบาล บรมราชชนนี ยะลา ที่เท่ากับคนทั่วไปคิดเป็นร้อยละ 46.1 ดีกว่าคนทั่วไป ร้อยละ 38.6 ส่วนคะแนนสุขภาพจิตที่ต่ำกว่าคนทั่วไปมีร้อยละ 15.4 3) ดัชนีความสุขมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้วยจิตสาธารณะ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 4) ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้วยจิตสาธารณะของอาจารย์ บุคลากรสายสนับสนุน และนักศึกษาไม่แตกต่างกัน

ปัทมา ทองสม (2554) ทำการศึกษาการพัฒนาดัชนีชี้วัดความสุขในการเรียนของนักศึกษา หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต สังกัดกระทรวงสาธารณสุข มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาดัชนีชี้วัดความสุขในการเรียนของนักศึกษา หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต สังกัดกระทรวงสาธารณสุข และพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของปัจจัย ที่ส่งผลต่อความสุขในการเรียนของนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต สังกัดกระทรวงสาธารณสุข กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ นักศึกษาในวิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จำนวน 1,532 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถาม และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจและองค์ประกอบเชิงยืนยัน เพื่อทดสอบโมเดลความสุขในการเรียนของนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต ในการทดสอบโมเดล ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุใช้โปรแกรม LISREL8.53 ผลการศึกษาพบว่า ดัชนีชี้วัดความสุขของนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต สังกัดกระทรวงสาธารณสุข มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบด้านความพึงพอใจในการเรียน องค์ประกอบด้านความสนใจใฝ่เรียนรู้ องค์ประกอบด้านทัศนคติต่อวิชาชีพ องค์ประกอบด้านความพึงพอใจในตนเอง และองค์ประกอบด้านความวิตกกังวล ตามลำดับ ซึ่งองค์ประกอบทั้งห้าเป็น ตัวแปรที่ร่วมกันอธิบายความสุขในการเรียนของนักศึกษาพยาบาล ศาสตรบัณฑิต และโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่า 2 เท่ากับ 222.83 df เท่ากับ 226 ค่า GFI เท่ากับ 0.99 AGFI เท่ากับ 0.98 และการวิเคราะห์ความสุขในการเรียนพบว่า นักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต มีความสุขในการเรียนอยู่ในระดับมาก มีค่าเท่ากับ 3.59 ระดับชั้นเรียนมีความสัมพันธ์กับความสุขในการเรียนทุกองค์ประกอบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และคะแนนเฉลี่ยสะสมมีความสัมพันธ์ทางลบต่อองค์ประกอบด้านความวิตกกังวล เท่ากับ -0.101 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ผลการพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการเรียนของนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีค่า 2 เท่ากับ 117.97 ค่า df เท่ากับ 119 ค่า GFI เท่ากับ 0.995 และค่า AGFI เท่ากับ 0.981 ปัจจัยที่ส่งผล ต่อความสุขในการเรียน มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ ลักษณะอาจารย์ ลักษณะการเรียนการสอน ลักษณะ นักศึกษา ลักษณะวิทยาลัย ลักษณะนักศึกษาร่วมวิทยาลัย และลักษณะบิดามารดา/ผู้ปกครอง โดยลักษณะบิดามารดา/ผู้ปกครอง และลักษณะนักศึกษาร่วมวิทยาลัยมีอิทธิพล ทั้งทางตรงและทางอ้อม ต่อความสุขในการเรียนของนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ มีค่าเท่ากับ 0.205 และ 0.189 ตามลำดับ, $p < 0.01$ ขณะที่ลักษณะการเรียนการสอนมีอิทธิพลทางอ้อม ต่อความสุขในการเรียนของนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ มีค่าเท่ากับ 0.075, $p < 0.01$ ลักษณะนักศึกษามีอิทธิพลทางตรงต่อความสุขในการเรียนของนักศึกษาอย่างมีนัย สำคัญทางสถิติ มีค่าเท่ากับ 0.19, $p < 0.01$

ณัฐภรณ์ เลียมจรัสกุล (2553) ได้ทำการศึกษาเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข: กรณีศึกษาประชาชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีจุดประสงค์ศึกษาแนวคิดเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสุข ในทฤษฎีของกรุปตัวอย่างในกรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือการสังเคราะห์วรรณกรรมปริทัศน์ พร้อมอาศัยแบบจำลอง Ordered Logit ในการวิเคราะห์ปัจจัย และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคือ ผู้ปกครองนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 940 ตัวอย่าง ผลการศึกษาพบว่า ความสุขถูก

กล่าวถึงในทางเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่ คริสต์ศตวรรษที่ 18 โดย เจเรมี เบนแธม ได้กล่าวไว้ในหลักอรรถประโยชน์ โดยมีนัยยะว่ารัฐควรดำเนินนโยบายโดยตระหนักถึงประโยชน์สุขของสังคมโดยรวม แต่เนื่องจากการเปรียบเทียบอรรถประโยชน์ระหว่างบุคคลเป็นเรื่องยาก จึงทำให้อรรถประโยชน์เปลี่ยนแปลงมาสู่การให้ความสำคัญกับชุดทางเลือกที่ให้ความพอใจต่างกัน แต่สามารถระบุได้ว่าพอใจสิ่งใดมากกว่า (Ordinal Utility) จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษ ที่ 21 Daniel Kahneman พบว่าความรู้สึกเป็นสิ่งที่สามารถวัดได้ แม้จะอยู่ในรูปของทางเลือกก็ตาม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการนำมาวิเคราะห์นโยบายสาธารณะในบางเรื่อง นักเศรษฐศาสตร์เริ่มให้ความสนใจกับความสุข โดยสามารถจำแนกปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสุขได้เป็น 4 กลุ่มสำคัญ คือ ปัจจัยด้านประชากร ด้านเศรษฐกิจ รายได้ ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านการเมืองการปกครอง โดยพบว่ามีความแตกต่างกันไปตามบริบทของสังคม ในกรณีศึกษาที่ใช้แบบจำลอง Ordered Logit อธิบายความสัมพันธ์ พบว่า ปัจจัยด้านรายได้ มีผลทางบวกต่อระดับความสุขในลักษณะการลดน้อยถอยลงอย่างมีนัยสำคัญ อายุมีลักษณะความสัมพันธ์เป็น U-shape ต่อระดับความสุข ระดับสุขภาพที่ดีมาก และความสามารถเก็บออมเงินได้ มีผลทางบวกต่อระดับความสุข ในขณะที่ปัญหาการขาดความอบอุ่น และการว่างงาน การศึกษา และความพึงพอใจต่อสถานการณ์ทางการเมืองมีผลทางลบต่อระดับความสุข ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือ มาตรการด้านรายได้ มาตรการส่งเสริมสถาบันครอบครัว มาตรการทางสวัสดิการด้านสาธารณสุข และการศึกษา และการปรับกระบวนการพัฒนาโดยพิจารณาแก้ไขปัญหาแบบองค์รวม ด้วยการสร้างความสมดุลระหว่างภาคครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อนำไปสู่สังคมแห่งความสุขอย่างยั่งยืน

กานดา พันธุ์วันทย (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีข้อมูลจากเกษตรกรโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 64 ราย ใช้วิธีการศึกษาใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) การใช้มาตรวัดแบบ Rating Scale การแปรความหมายระดับคะแนนเฉลี่ยตามวิธีของ Likert และแบบจำลองโลจิท (Logit Model) ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์การประมาณภาวะความน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood Estimates: MLE) ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 92.19 มีอายุระหว่าง 51-60 ปี ร้อยละ 48.44 มีสถานภาพสมรสอยู่ด้วยกัน ร้อยละ 89.06 มีระดับการศึกษาสูงสุดในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 64.06 จำนวนสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่มีจำนวน 4-5 คน ร้อยละ 56.25 มีจำนวนบุตร 2 คน ร้อยละ 35.94 โดยมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่เป็นแรงงานเกษตร 1-3 คน ร้อยละ 84.38 ทั้งนี้ เกษตรกรโครงการฯ เคยทำการเกษตรกระแสหลักถึง ร้อยละ 87.50 ก่อนที่จะทำการเกษตรทฤษฎีใหม่โดยเคยพบปัญหาเรื่องราคาผลผลิตตกต่ำมากที่สุด ร้อยละ 89.06 เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นคนที่ถือที่ดินร้อยละ 82.81 มีพื้นที่ถือครองที่ดินครอบครัวละ 4-6 ไร่ ร้อยละ 29.69 เป็นการถือครองโดยมีเอกสารเป็นโฉนด ร้อยละ 70.31 และมีความสอดคล้องระหว่างการถือครองที่ดินและจำนวนพื้นที่ทำการเกษตรทฤษฎีใหม่คือจำนวน 4-6 ไร่ ร้อยละ 39.06 โดยส่วนใหญ่

เกษตรกรโครงการฯ เริ่มทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ในระหว่างปี 2540 - 2542 ร้อยละ 43.75 และมีบ้านพักอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกับพื้นที่ทำการเกษตร ร้อยละ 56.25 มีการจัดสรรพื้นที่ตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่โดยแบ่งเป็นพื้นที่สระน้ำทำนาและปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น ร้อยละ 92.19 ทั้งนี้เกษตรกรโครงการฯ มีความต้องการที่จะดำเนินการตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ต่อไปคิดเป็น ร้อยละ 98.44 โดยปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่ที่ตั้งเป็นสมมุติฐานและนำมาคำนวณจากแบบจำลองโลจิท (Logit Model) คือ ปัจจัยด้านเทคโนโลยีมีผลต่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรโครงการฯ ระดับนัยสำคัญเท่ากับ 0.05 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจมีผลต่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรโครงการฯ ระดับนัยสำคัญเท่ากับ 0.01 ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีผลต่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรโครงการฯ ระดับนัยสำคัญเท่ากับ 0.05 ปัจจัยด้านจิตใจมีผลต่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรโครงการฯ ระดับนัยสำคัญเท่ากับ 0.05 และปัจจัยด้านสังคมมีผลต่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรโครงการฯ ระดับนัยสำคัญเท่ากับ 0.10

ชนิดดา ภูหงษ์ทอง (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขเชิงอัตวิสัยในเกษตรกร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขเชิงอัตวิสัย ในกลุ่มอาชีพเกษตรกรเปรียบเทียบความสุขเชิงอัตวิสัยระหว่างกลุ่มเกษตรกร ที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงและกลุ่มเกษตรกรที่อาศัยในชุมชนทั่วไป และศึกษาว่าการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถทำนายแนวโน้มความสุขเชิงอัตวิสัยของกลุ่มอาชีพเกษตรกรได้หรือไม่ วิธีการศึกษาใช้มาตรวัดจำนวน 2 มาตร เป็นเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย คือมาตรวัดการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและมาตรวัดความสุขเชิงอัตวิสัย โดยกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มตัวอย่างในชั้นสร้างเครื่องมือ คือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสร้างมาตรวัดการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในชั้นการวิเคราะห์ และกลุ่มตัวอย่างในชั้นการหาความตรงได้แก่ผู้ปฏิบัติศาสนิกตามแนวสันตโศกจำนวน 30 คนและพนักงานบริษัททั่วไปในกรุงเทพมหานครจำนวน 30 คนโดยใช้วิธีการเลือกแบบโควตา (Quota Sampling) โดยกลุ่มตัวอย่าง ในแต่ละชั้นไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเดียวกัน 2) กลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัย คือเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่น เป็นเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 200 คน และเกษตรกรที่อาศัยในชุมชนทั่วไป จำนวน 200 คนเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการเลือกแบบโควตา (Quota Sampling) ผลการวิจัยพบว่า

- 1) การดำรงชีพตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงมีสหสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขเชิงอัตวิสัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
- 2) คะแนนความสุขเชิงอัตวิสัยของกลุ่มเกษตรกร ที่อาศัยอยู่ในชุมชนตัวอย่างในด้านเศรษฐกิจพอเพียงมีคะแนนสูงกว่ากลุ่มเกษตรกรทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
- 3) ในกลุ่มเกษตรกรทั้งหมดในกลุ่มเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงและในกลุ่มเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในชุมชนทั่วไปการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ขนาดที่ดินในการทำการเกษตร รายได้ของครัวเรือนและจำนวนสมาชิกในครอบครัว สามารถร่วมกันทำนายความสุขเชิงอัตวิสัยได้โดยการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ

พอเพียง สามารถทำนายความสุขเชิงอัตวิสัยได้สูงสุด ดังนั้น ผลการศึกษาจึงชี้ให้เห็นว่าการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวแปรหนึ่งที่สามารถนำไปสู่ความสุขเชิงอัตวิสัยของบุคคลได้

พรชัย นิลหาเวสส (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวัดระดับความสุขและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขของเกษตรกรในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อวัดระดับความสุขของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอพนัสนิคมจังหวัดชลบุรี และเปรียบเทียบความแตกต่างของวิธีการวัดระดับความสุข 3 วิธี ได้แก่ ดัชนีชี้วัดความสุขคนไทย การสำรวจข้อมูลเรื่องความสุขและการวัดระดับความสุขในชีวิตของประชาชน 2) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีทางจิตวิทยาและแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบคิดในการกำหนดตัวแปรปัจจัยและใช้ Cumulative Logit Model ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขจากการศึกษากลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวจำนวน 280 ตัวอย่าง พบว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่มีความสุขอยู่ในระดับมีความสุขมาก และวิธีการวัดระดับความสุขโดยดัชนีชี้วัดความสุขคนไทยมีความเหมาะสมในการวัดระดับความสุขมากที่สุดจากการวัดระดับความสุขทั้ง 3 วิธี โดยเปรียบเทียบจากการประเมินค่าสถิติทดสอบความเหมาะสม ของแบบจำลองสถิติทดสอบความสามารถในการทำนายและจำนวนปัจจัยซึ่งเป็นตัวแปรอิสระ ที่สามารถอธิบายผลของความสุขซึ่งเป็นตัวแปรตามได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนปัจจัยที่สามารถทำให้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีความสุขเพิ่มขึ้นได้ ได้แก่ การอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีการส่งเสริมกิจกรรมความพอเพียงอย่างต่อเนื่อง การปฏิบัติกิจกรรมที่แสดงถึงความพอเพียงและการมีรายได้จากภาคการเกษตรด้านอื่นๆ ที่ไม่รวมการทำนาข้าว ขณะที่ปัจจัยที่มีผลทำให้ความสุขของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวลดลง ได้แก่ จำนวนปีที่ได้รับการศึกษา และการมีรายได้เท่าเดิมหรือลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ของตนเองในอดีต

เชษฐภูมิ วรรณไพศาล (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่อง เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขกรณีศึกษากลุ่มแรงงานตัดเย็บ ของบริษัท ภัทยาลำพูน จำกัด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยเบื้องต้นที่มีผลต่อ “ความสุข” ในทรรศนะของกลุ่มตัวอย่างแรงงานตัดเย็บของ บริษัท ภัทยาลำพูน จำกัด โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและแบบจำลองโลจิส (Logit Model) ในการวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งใช้เทคนิควิธีวิเคราะห์การประมาณภาวะความน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood Estimates: MLE) และเทคนิควิเคราะห์ Marginal Effects ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขของกลุ่มแรงงานตัดเย็บของบริษัท ภัทยาลำพูน จำกัด โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 500 ตัวอย่างได้ผลการศึกษา ดังนี้ค่า Log Likelihood Function เท่ากับ -163.0858 ค่า Restricted Log Likelihood เท่ากับ -204.2888 ค่า Chi-Squared เท่ากับ 82.40598 ค่า McFadden R2 เท่ากับ 0.2016899 และค่าความถูกต้องของการทำนายเท่ากับร้อยละ 85.2 ผลการศึกษาด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสุขของกลุ่มแรงงานแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้กลุ่มที่ 1 คือกลุ่มปัจจัยที่แรงงานจะได้รับโอกาสให้มีความสุขเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ขึ้นไป ได้แก่ ปัจจัยด้านระดับการศึกษาเพิ่มขึ้น ร้อยละ 13.84 และปัจจัยด้านสภาพสมรสของแรงงานเพิ่มขึ้น ร้อยละ 10.48 กลุ่มที่ 2 คือกลุ่มปัจจัยที่แรงงานจะได้รับโอกาสให้มีความสุขเพิ่มขึ้นร้อยละ 5 ขึ้นไป ได้แก่ ปัจจัยด้านการมีเงินใช้สอยอย่างคล่องมือในแต่ละเดือนเพิ่มขึ้น ร้อยละ 6.56 และปัจจัยการมีบัตรประกันสังคมของแรงงานเพิ่มขึ้น ร้อยละ 6.02 และกลุ่มที่

3 คือ กลุ่มปัจจัยที่แรงงานจะได้รับโอกาสให้มีความสุขเพิ่มขึ้นน้อยกว่า ร้อยละ 5 ได้แก่ ปัจจัยด้านการมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในองค์กรของแรงงานเพิ่มขึ้นร้อยละ 4.74 ปัจจัยด้านความอบอุ่นภายในครอบครัวเพิ่มขึ้น ร้อยละ 4.04 และปัจจัยด้านรายได้เฉลี่ยในแต่ละเดือนของแรงงานเพิ่มขึ้น ร้อยละ 0.0000036 การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยโครงสร้างปัจจัยที่มีผลต่อความสุขของมนุษย์ของ Richard Layard (2005) เรื่อง Happiness: Lessons from the new Science ซึ่งผลการวิจัยที่พบสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่นำใช้ทั้ง 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านการทำงาน (Work) มิติด้านรายได้ (Income) และมิติด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน (Work Environment) ซึ่งข้อเสนอแนะจากการวิจัย ได้แก่ บริษัทต้องยึดนโยบายการให้โอกาสแรงงานในการเจริญเติบโตในหน้าที่การงานต่อไป บริษัทควรจัดสวัสดิการที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของแรงงานภายใต้บริบทการทำงานของแรงงานที่แท้จริงในบริษัท และบริษัทควรยึดหลักการ Decent work และ Happy Work Place อย่างจริงจังซึ่งจะทำให้เกิดความเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนขององค์กรได้

รังสรรค์ ภิรมย์ (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวัดระดับความสุขของประชากรในอำเภอสารภีจังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ ประการที่หนึ่งเพื่อศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ประการที่สองเพื่อศึกษาระดับความสุขจากตัวชี้วัดความสุขของประชากร อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ประการสุดท้ายเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับความสุขของประชากร อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ได้มาจากแบบสอบถามประชากรในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 150 คน แบ่งเป็นหมู่ที่ 3 ตำบลยางเนิ้ง 45 คนหมู่ที่ 5 ตำบลยางเนิ้ง 45 คนหมู่ที่ 2 ตำบลสารภี 30 คนและหมู่ที่ 4 ตำบลสารภี 30 คนโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ซึ่งแต่ละขั้นตอนจะสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่มและทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยร้อยละ และการทดสอบไคสแควร์ ซึ่งตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาคือ 1) ตัวชี้วัดความสุขแบ่งเป็น 8 หมวด ได้แก่ การมีหลักประกันในชีวิต การมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงการมีครอบครัวที่อบอุ่น การมีชุมชนเข้มแข็ง การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี การมีอิสรภาพ การมีความภาคภูมิใจและการเข้าถึงธรรมะว่าด้วยการอยู่ร่วมกัน 2) ระดับความสุขแบ่งออกเป็น 6 ระดับคือ 0, 1, 2, 3, 4 และ 5 โดย 0 หมายถึง ไม่มีความสุข 1 หมายถึง มีความสุขน้อยที่สุด 2 หมายถึง มีความสุขน้อย 3 หมายถึง มีความสุขปานกลาง 4 หมายถึง มีความสุขมาก 5 หมายถึง มีความสุขมากที่สุด โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามประเมินตนเอง 3) ปัจจัยที่มีผลต่อระดับความสุข ได้แก่ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนเงินออมหนี้สิน เพศ อายุสถานภาพการสมรส ระดับการศึกษาและอาชีพ ผลการศึกษา พบว่า

ระดับความสุขโดยรวมทั้ง 8 หมวดมีความสุขในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย 3.56 โดยหมวดการมีครอบครัวที่อบอุ่นมีระดับความสุขมากที่สุด ส่วนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อระดับความสุขกับระดับความสุขในหมวดต่างๆ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 พบว่า รายได้เฉลี่ยต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับระดับความสุขในหมวดการมีสิ่งแวดล้อมที่ดี เงินออมมีความสัมพันธ์กับระดับความสุขในหมวดการมีหลักประกันในชีวิต การมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง การมีชุมชนเข้มแข็ง การมีอิสรภาพและการมีความภาคภูมิใจหนี้สินมีความสัมพันธ์กับระดับความสุขในหมวดการมีหลักประกันในชีวิต การมีชุมชนเข้มแข็งและการมีสิ่งแวดล้อมที่ดี เพศมีความสัมพันธ์กับระดับความสุขในหมวดการมีชุมชนเข้มแข็ง อายุมีความสัมพันธ์กับระดับความสุข ในหมวดการมี

ความภาคภูมิใจ ระดับการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับระดับความสุขในหมวดการมีหลักประกันในชีวิต การมีชุมชนเข้มแข็งและการมีความภาคภูมิใจอาชีพ มีความสัมพันธ์กับระดับความสุขในหมวดการมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง สำหรับสถานภาพการสมรส ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสุขในทุกหมวด

วรวิฑูมิ ทาอูโมงค์ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวัดความสุขเชิงเศรษฐศาสตร์ แนวใหม่ของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดและองค์ประกอบตัวชี้วัดที่อาจส่งผลต่อระดับความสุข และทำการประเมินระดับความสุขของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน วิธีการศึกษาใช้แบบสอบถามประเมินตนเองเกี่ยวกับความสุขและตอบคำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสุข จำนวน 341 ตัวอย่าง โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ คือส่วนแรกใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลและใช้สถิติเชิงพรรณนา คือร้อยละในการอธิบายถึงลักษณะทั่วไปของพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนที่สองและสามทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาปัจจัยหรือองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อระดับความสุขในการดูแลตนเองของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน โดยใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์แบบจำลองทางเลือกเชิงคุณภาพ โดยที่การประมาณค่านั้นจะเป็นแบบจำลองสมการถดถอยที่มีตัวแปรตามเป็นตัวแปรหุ่น (Dummy Variable) ในรูปแบบจำลองโลจิสต์แบบเรียงลำดับ (Ordered Logit Model) ด้วยมาตรการวัดที่ถูกแบ่งออกเป็น 7 ระดับ 5 ตัวชี้วัด (ด้านเศรษฐกิจด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพ) และ 67 องค์ประกอบด้วยวิธีการประมาณค่าความน่าจะเป็น (Probability) และการวิเคราะห์ผลกระทบส่วนเพิ่มหน่วยสุดท้าย (Marginal Effect) ภายใต้อธิษฐานที่ว่าระดับความสุขโดยรวมของกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่ม ขึ้นอยู่กับตัวแปรอิสระผลการศึกษา พบว่าการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรอิสระจะส่งผลต่อระดับความสุขโดยรวมในทิศทางเดียวกันนอกจากนี้การประมาณค่าระดับความสุขของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลฯ ที่พบอยู่ในระดับปานกลางโดยที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญในตัวชี้วัดด้านสุขภาพมากที่สุดและเพื่อการพัฒนาดัชนีให้มีความแม่นยำและถูกต้องมากขึ้นควรทำการวัดระดับความสุขในกลุ่มประชากรกลุ่มเดิมซ้ำในช่วงระยะเวลาที่ต่างกัน

สุปราณี การพึ่งตน (2542) ศึกษาเรื่อง การสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการต่อความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล และเปรียบเทียบความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลของนักศึกษา กลุ่มที่ได้รับการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการกับกลุ่มที่ได้รับการสอนตามปกติ แบบของการทดลอง คือ แบบสองกลุ่มวัดก่อนและวัดหลังการทดลองกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 3 ปีการศึกษา 2542 วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้าจันทบุรี จำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 30 คน พบว่าความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลหลังการทดลองกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01

นิตยา คงเกษม (2544) ศึกษาเรื่อง ผลของการบูรณาการเรียนแบบร่วมมือเทคนิค Jigsaw II กับโยนิโสมนสิการ ที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ด้านการตระหนักรู้ในตนเองการควบคุม

ตนเองการมีแรงจูงใจการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น การมีทักษะทางสังคมการพึ่งตนเองและการมีความสงบทางจิตใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนแบบบูรณาการการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค Jigsaw II กับโยนิโสมนสิการมีความฉลาดทางอารมณ์ด้านการตระหนักรู้ในตนเองการควบคุมตนเองการมีแรงจูงใจการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น การมีทักษะทางสังคมการพึ่งตนเองและการมีความสงบทางจิตใจโดยส่วนย่อยในแต่ละด้านและโดยรวมหลังการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

พระมหาเกรียงศักดิ์ รัชกุล (2549) ศึกษาผลของการให้คำปรึกษากลุ่มโดยการประยุกต์การคิดตามหลักโยนิโสมนสิการของศาสนาพุทธต่อความโกรธของนักเรียนวัยรุ่น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ที่มีคะแนนความโกรธสูงกว่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 75 จำนวน 16 คนแล้วสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 8 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองประกอบด้วย แบบวัดความโกรธและโปรแกรมการปรึกษากลุ่ม โดยการประยุกต์การคิดตามหลักโยนิโสมนสิการของศาสนาพุทธ การเก็บข้อมูลดำเนินการตั้งแต่เริ่มวัดผลในระยะก่อนการทดลองระยะหลังการทดลองและระยะติดตามผล จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำประเภทหนึ่งตัวแปรระหว่างกลุ่มและหนึ่งตัวแปรภายในกลุ่มและวิธีทดสอบรายคู่แบบ Newman & Kluse และการวิจัยพบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิธีการทดลองกับระยะเวลาของการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นักเรียนวัยรุ่นมีความโกรธในระยะหลังทดลองและระยะติดตามผลต่ำกว่าระยะก่อนการทดลองและต่ำกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ชาญชัย พิรมธากุล (2548) ศึกษาผลกระบวนการกลุ่มพัฒนาตนต่อความวิตกกังวลทางสังคมและความสุขในเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองเป็นเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนแห่งหนึ่ง ในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 คน ที่สมัครใจเข้าร่วมกระบวนการกลุ่ม โดยทำการสุ่มเพื่อแบ่งเด็กออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มทดลองจำนวน 30 คน และกลุ่มควบคุมจำนวน 20 คน สำหรับกลุ่มทดลองให้เข้าร่วมกลุ่มพัฒนาตนซึ่งใช้เวลาทั้งสิ้น 18 ชั่วโมง เป็นเวลา 2 วัน และสำหรับกลุ่มควบคุมให้ดำเนินชีวิตตามปกติไม่ได้เข้าร่วมกระบวนการกลุ่มพัฒนาตน โดยผลของการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกระบวนการกลุ่มพัฒนาตนมีค่าเฉลี่ยของคะแนนความวิตกกังวลทางสังคมต่ำกว่าก่อนเข้าร่วมกระบวนการกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และมีค่าเฉลี่ยของคะแนนความสุขสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกระบวนการกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และค่าเฉลี่ยของคะแนนความวิตกกังวลทางสังคมหลังการทดลองระหว่างกลุ่มที่เข้าร่วมกระบวนการกลุ่มต่ำกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และค่าเฉลี่ยของคะแนนความสุขหลังการทดลองระหว่างกลุ่มที่เข้าร่วมกระบวนการกลุ่มสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จินตนา สนธิวงศ์เวช (2547) ทำการศึกษาวิจัยผลการให้คำปรึกษากลุ่มแบบเกสตัลท์ต่อความสุขของนักเรียนมัธยมศึกษา กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ปีการศึกษา 2545 ที่มีคะแนนความสุขในระดับตั้งแต่ 25 เปอร์เซนต์ไทล์ลงมาและสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยจำนวน 14 คน ผู้วิจัยสุ่มตัวอย่างแบบง่ายอีกครั้งแบ่งเป็น 2 กลุ่มๆ ละ 7 คน คือกลุ่มทดลองที่เข้าร่วมการให้คำปรึกษากลุ่มแบบเกสตัลท์และกลุ่มควบคุมเครื่องมือที่ใช้ใน

การวิจัยแบบวัดความสุข (ดัชนีชี้วัดความสุขคนไทย 66 ข้อ) ของอภิชัย มงคลและโปรแกรมการให้คำปรึกษากลุ่มแบบเกสตัลท์ต่อความสุขที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยทำการทดลองเป็นรายกลุ่มตามโปรแกรมจำนวน 12 ครั้งๆ ละ 1 ชั่วโมง 30 นาที ในวันศุกร์-อาทิตย์ ติดต่อกัน 3 วัน แบบแผนที่ใช้ในการวิจัยคือการวิจัยเชิงทดลองสองตัวประกอบแบบวัดซ้ำหนึ่งตัวประกอบโดยแบ่งการทดลองเป็น 3 ระยะ คือ ระยะก่อนการทดลองระยะหลังการทดลองและระยะติดตามผล สถิติที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล คือการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำประเภทหนึ่งตัวแปรระหว่างกลุ่มและหนึ่งตัวแปรภายในกลุ่ม และการทดสอบความแตกต่างรายคู่แบบ Newman & Kluse ผลการวิจัย พบว่า มีปฏิสัมพันธ์วิธีการทดลองกับระยะเวลาของการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นักเรียนที่เข้าร่วมการให้คำปรึกษากลุ่มแบบเกสตัลท์ มีความสุขในระยะหลังการทดลองและระยะติดตามผลสูงกว่าระยะก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และมีความสุขในระยะหลังการทดลองและระยะติดตามผลแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งพอกกล่าวได้ว่าส่วนหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้ความสุขระหว่างและหลังการทดลองไม่ต่างกันนั้น เป็นเพราะการตระหนักรู้การอยู่กับปัจจุบันและการมีสติของผู้เข้าร่วมกระบวนการกลุ่มซึ่งยังดำเนินอยู่แม้ว่าจะยุติกระบวนการกลุ่มไปแล้วก็ตาม

ขวัญชนก เรนนิ (2552) ทำการศึกษา ดัชนีความสุขของวัยรุ่นจังหวัดนครสวรรค์ในกลุ่มที่เข้ารับการฝึกสมาธิหลักสูตรศิลปะการพัฒนาชีวิตด้วยอานาปานสติภาวนาของเสถียรธรรมสถาน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความสุขของวัยรุ่นก่อนและหลังการฝึกสมาธิ 2) ศึกษากระบวนการฝึกสมาธิ 3) ศึกษาความคงทนของการฝึกสมาธิและระดับความสุขของวัยรุ่นหลังการฝึกสมาธิตามหลักสูตรศิลปะในการพัฒนาชีวิตด้วยอานาปานสติภาวนาของเสถียรธรรมสถาน กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาในครั้งนี้เป็นวัยรุ่นอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป กำลังศึกษาระดับอาชีวศึกษาจำนวน 28 คน เลือกแบบเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบทดสอบดัชนีความสุขของกรมสุขภาพจิต วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน Repeat ANOVA ผลการวิจัยพบว่า การฝึกสมาธิก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และระยะติดตามผลมีคะแนนดัชนีความสุขแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 โดยวัยรุ่นกลุ่มตัวอย่างมีระดับความสุขสูงขึ้นเมื่อนำการฝึกสมาธิไปปฏิบัติต่อเนื่อง จากค่าเฉลี่ยก่อนการทดลอง 131.0 คะแนนเพิ่มเป็น 139.5 คะแนนในระยะติดตามผล หลังระยะติดตามผล 12 สัปดาห์ วัยรุ่นร้อยละ 67.8 นำการฝึกสมาธิไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพราะการฝึกสมาธิทำให้ใจเย็นและมีความสุขสงบมากขึ้นร้อยละ 48.0 การฝึกสมาธิช่วยทำให้มีสติเวลาโกรธร้อยละ 26.0 การฝึกสมาธิช่วยให้มีความรอบคอบในการตัดสินใจหรือแก้ไขปัญหาดีขึ้น ร้อยละ 16.0 การฝึกสมาธิทำให้มีสมาธิในการเรียน ดีขึ้นร้อยละ 11.0 ผลการศึกษาครั้งนี้ทำให้เข้าใจกระบวนการฝึกสมาธิ และผลการนำการฝึกสมาธิไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของวัยรุ่นอย่างต่อเนื่อง จะเสริมพลังด้านภาพจิตใจ สมรรถภาพจิตใจและดัชนีความสุขโดยรวมสูงขึ้น

ณัด ตรีเลิศวิเชียร (2548) ทำการศึกษา ศิลปะการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพุทธธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาธรรมชาติชีวิตของมนุษย์ จุดหมายชีวิตของมนุษย์ ความสุขและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพุทธธรรมว่าเป็นอย่างไร แนวทางในการดำรงชีวิตให้มีความสุขต้องทำอย่างไร และแบบอย่างของผู้ดำรงชีวิตมีความสุขมีลักษณะอย่างไร ผลการศึกษาทราบ

ว่าพุทธธรรมคือคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลทุกประเภททั้งบรรพชิต (นักบวช) และคฤหัสถ์ (ผู้ครองเรือน) คือครอบคลุมสังคมทั้งหมด เริ่มต้นพุทธธรรมแสดงให้เห็นธรรมชาติที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์เท่าที่ปรากฏในปัจจุบัน โดยไม่สนใจที่จะแสวงหาคำตอบทางอภิปรายอันเกี่ยวกับความเป็นมาของชีวิตมนุษย์ก่อนหน้านั้นเกินกว่าความจำเป็น ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาชีวิตหรือการดับทุกข์อันเป็นจุดหมายของชีวิต เมื่อพุทธธรรมแสดงชีวิตตามสภาพที่เป็นไปตามธรรมชาติเป็นทุกข์เป็นความจริงที่จะต้องยอมรับแล้วค้นหาสาเหตุของความทุกข์คือตัวปัญหาอันเกิดจากความไม่รู้ ไม่เข้าใจในชีวิตที่เรียกว่า อวิชชา ขึ้นต่อไปก็เป็นการแสวงหาจุดหมายของการดำรงชีวิตคือความสุข พุทธธรรมแบ่งความสุขออกเป็น 2 ประเภท คือ โลกียสุขและโลกุตตรสุข พุทธธรรมให้ความสำคัญแก่ความสุขทั้งสองประเภท คือ ในด้านโลกียสุขนั้น เห็นความสำคัญและได้แสดงประโยชน์ในปัจจุบันหรือความสุขที่มนุษย์ควรแสวงหาคือประโยชน์สุขทางเศรษฐกิจสังคมไว้อย่างสมบูรณ์ทุกแง่มุม เช่น การดำรงชีวิตในส่วนตัวเองนั้น สอนให้มนุษย์เป็นผู้ลิขิตชีวิตตนเอง และมีตนเองเป็นที่พึ่งที่ดีที่สุด ความสำเร็จในชีวิตเกิดจากความเพียรพยายามของตนเอง สอนให้มีความขยัน รู้จักเก็บออม รู้จักคบเพื่อนที่ดี รู้จักใช้จ่ายหรือครองชีพอย่างเหมาะสม เป็นต้น จากการศึกษา ทำให้รู้ว่าพุทธธรรมยังแสดงประโยชน์ในอนาคตหรือศีลธรรมคุณธรรมเป็นคู่แฝดกับประโยชน์ปัจจุบัน กล่าวคือนำเอาศีลธรรมคุณธรรมมาประกอบเศรษฐกิจและสังคมประโยชน์ในอนาคต เช่น เชื่ออย่างมีเหตุผล มีศีล ละเว้นความชั่ว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีปัญญารู้เท่าทัน รู้จักพิจารณา เป็นต้น โดยสรุปแล้ว ศิลปะการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพุทธธรรม คือการมีความมั่งคั่งในเบื้องต้นด้วยศิลปวิเศษ (กายและวาจาวิเศษ) มีความมั่งคั่งในท่ามกลางด้วยการมีจิตใจสงบเยือกเย็น มีความมั่งคั่งในเบื้องปลายด้วยการสมบูรณ์ด้วยปัญญา

คู่บุญ ศกุนตนาถ (2553) ทำการศึกษา ผลของความสอดคล้องระหว่างแบบการเรียนกับแบบการสอนที่มีต่อความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียน มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อวิเคราะห์แบบการเรียนของนักเรียน แบบการสอนของครู และความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ 2) เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างแบบการเรียนของนักเรียน และแบบการสอนของครูในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ และ 3) เพื่อวิเคราะห์ผลของความสอดคล้องระหว่างแบบการเรียนของนักเรียนกับแบบการสอนของครู ที่มีต่อความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 720 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถามเกี่ยวกับแบบการเรียนของนักเรียน แบบการสอนของครูตามแนวคิดของ Grasha และ Riechmann (1975) และความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนตามทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความสุข ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540) การวิเคราะห์ข้อมูล 1) การวิเคราะห์โดยใช้สถิติภาคบรรยาย ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ฐานนิยม ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ด้วยการทำตาราง 2 มิติ และการแบ่งระดับของค่าเฉลี่ยโดยใช้เกณฑ์การประเมินคุณค่า เพื่อวิเคราะห์แบบการเรียนของนักเรียน แบบการสอนของครู ความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียน และความสอดคล้องระหว่างแบบการเรียนและแบบการสอน และ 2) การวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ สถิติทดสอบไค-สแควร์ (X^2 -test) สถิติที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทาง (Two-Way ANOVA) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนสามทาง (Three-Way

ANOVA) เพื่อ วิเคราะห์ผลของความแปรปรวนที่มีต่อความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียน ผลการวิจัยที่สำคัญสรุปได้ ดังนี้

1) นักเรียนส่วนใหญ่มีแบบการเรียนแบบมีส่วนร่วมมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ แบบการเรียนแบบร่วมมือ แบบฟังพาและแบบหลีกเลี่ยงในสัดส่วนที่เท่ากัน แบบแข่งขัน และแบบอิสระตามลำดับ ผลการวิเคราะห์ด้วยสถิติทดสอบไค-สแควร์ของตัวแปรแบบการเรียนกับตัวแปรภูมิหลังพบว่า เพศ ผลการเรียนเฉลี่ย และผลการเรียนเฉลี่ยแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ มีความสัมพันธ์กับแบบการเรียน

2) นักเรียน ส่วนใหญ่รับรู้ว่าคุณครูส่วนใหญ่มีแบบการสอนแบบผู้เชี่ยวชาญมากที่สุด รองลงมาได้แก่ แบบการสอนแบบผู้เป็นตัวอย่าง แบบผู้ให้อิสระ แบบผู้อำนวยความสะดวก และแบบผู้มีระเบียบแบบแผน ตามลำดับ

3) นักเรียนมีความสุขในการเรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ในระดับปานกลาง โดยความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนกลุ่ม สาระการเรียนรู้ภาษาไทยมีมากที่สุด และกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาอังกฤษมีน้อยที่สุด ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียน พบว่า อิทธิพลของแบบการเรียนกับเพศ อิทธิพลของแผนการเรียนกับระดับผลการเรียนเฉลี่ย และอิทธิพลของแบบการสอนกับเพศ ส่งผลต่อความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4) แบบการเรียนของนักเรียนส่วนใหญ่ไม่มีความสอดคล้องกับแบบการสอนของครู ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

5) ความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนที่มีแบบการเรียนสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับแบบการสอนของครู ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จรัสศักดิ์ ทัพพา (2550) ทำการศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาแบบประเมินความสุขของภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อประเมินความสุขของภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อเปรียบเทียบความสุขของภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด อาชีพ รายได้ต่อเดือน และเขตพื้นที่อยู่อาศัยและเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ กลุ่มตัวอย่าง คือ ภาคประชาชนที่มีรายชื่อในทะเบียนบ้าน และพำนักอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวนทั้งหมด 1,096 คน โดยวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ จากเขตพื้นที่อยู่อาศัย 11 อำเภอของจังหวัดเพชรบูรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบประเมินความสุขของภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test Independent, One-way ANOVA และ Multiple Regression Analysis แบบ Stepwise ผลการวิจัย พบว่า

1) แบบประเมินความสุขของภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ที่สร้างขึ้นประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด อาชีพรายได้ต่อเดือน และเขตพื้นที่อยู่อาศัย ข้อมูลปัจจัยเชิงคุณลักษณะของบุคคลที่ส่งผลต่อความสุขของภาคประชาชนมีทั้งหมด 10 ด้าน และข้อมูลระดับความสุขของภาคประชาชน จำนวน 10 ด้าน ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.770

2) ผลการประเมินความสุขของภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ด้านที่มีความสุขมาก ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การมีความภาคภูมิใจ การใช้ชีวิตแบบพอเพียง การเข้าถึงหลักคำสอนของศาสนา การมีสภาพแวดล้อมที่พักอาศัยและโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณสุขโรคที่ดี การมีอิสรภาพ สภาวะในการทำงาน และการมีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดี ด้านที่มีความสุขน้อย ได้แก่ ด้านการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันและการมีหลักประกันชีวิต เมื่อจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด อาชีพ และรายได้ต่อเดือน พบว่า ภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์มีความสุขอยู่ในระดับมากทุกรายการ เมื่อจำแนกตามเขตพื้นที่อยู่อาศัย พบว่า เขตพื้นที่อยู่อาศัยที่มีความสุขอยู่ในระดับมาก ได้แก่ เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอวังโป่ง เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอหล่มเก่า เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอชนแดน เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอชนแดน เขตพื้นที่อำเภอหล่มสัก เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอศรีเทพ เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอเมือง เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอหนองไผ่ เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอน้ำหนาว และเขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอบึงสามพัน ส่วนเขตพื้นที่อยู่อาศัยที่มีความสุขอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอเขาค้อ และเขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอวิเชียรบุรี

3) ผลการเปรียบเทียบความสุขของภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ภาคประชาชนที่มีเพศ อายุ ต่างกันมีความสุขไม่แตกต่างกัน ภาคประชาชนที่มีระดับการศึกษาสูงสุด และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความสุขแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางด้านสถิติที่ระดับ 0.05 ภาคประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน และมีเขตพื้นที่อยู่อาศัยต่างกัน มีความสุขแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางด้านสถิติที่ระดับ 0.01

4) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ในด้านบวก ได้แก่ การมีความภาคภูมิใจ เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอหล่มเก่า เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอหล่มสัก การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน การศึกษาระดับปริญญาตรี เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอศรีเทพ เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอชนแดน เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอวังโป่ง เขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอหนองไผ่ การมีหลักประกันชีวิตเขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอเมือง และเขตพื้นที่อยู่อาศัยอำเภอน้ำหนาว ส่วนปัจจัยที่ส่งผลในด้านลบ ได้แก่ การใช้ชีวิตแบบพอเพียง และการมีสุขภาพกาย และสุขภาพใจที่ดี

รชนีวรรณ ช่างทำรองเท้า (2550) ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อพัฒนาแบบประเมินความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อประเมินความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อเปรียบเทียบความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา รายได้ ลักษณะการทำงาน กิจกรรมทางเศรษฐกิจ รูปแบบการจัดตั้งตามกฎหมายและปัจจัยเชิงคุณลักษณะส่วนบุคคล และเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ กลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 1) กลุ่มตัวอย่างในการทำ Focus Group ได้แก่ ภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน 2) กลุ่มตัวอย่างในการทดลองเครื่องมือ คือ ภาคเอกชนอำเภอหนองไผ่ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 คน และ 3) กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ภาคเอกชนที่ประกอบกิจการและบุคคลที่รับจ้างทำงานในธุรกิจเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมีทั้งหมด 11 อำเภอ โดยการสุ่มแบบ

หลายขั้นตอน (Multi – Stage Random Sampling) จำนวน 1,072 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบประเมินความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test Independent, One-way ANOVA และ Multiple Regression Analysis แบบ Stepwise ผลการวิจัยพบว่า

1) แบบประเมินความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ที่สร้างขึ้นประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา รายได้ ลักษณะการทำงาน กิจกรรมทางเศรษฐกิจ รูปแบบการจัดตั้งตามกฎหมาย และปัจจัยเชิงคุณลักษณะส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อความสุขของภาคเอกชนมีทั้งหมด 10 ด้าน และข้อมูลระดับความสุขของภาคเอกชน จำนวน 10 ด้าน ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.770

2) ผลการประเมินความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความสุขระดับมาก จำนวน 9 ด้าน ระดับน้อยจำนวน 1 ด้าน โดยค่าเฉลี่ยสูงสุดของระดับมาก คือ ด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว รองลงมา คือ ด้านการมีความภาคภูมิใจ ด้านสภาวะการทำงาน ด้านการมีสภาพแวดล้อมที่ปกอาศัยและโครงสร้างพื้นฐานระบบสาธารณูปโภคที่ดี ด้านการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ด้านการเข้าถึงหลักคำสอน ด้านการมีสุขภาพกายและใจที่ดี ด้านการมีอิสรภาพและด้านการมีหลักประกันในชีวิต ส่วนด้านที่มีความสุขระดับน้อยมี 1 ด้าน คือด้านการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน

3) เปรียบเทียบความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ภาคเอกชนที่มีสถานภาพ รายได้และกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างกันมีความสุขแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนปัจจัยเชิงคุณลักษณะส่วนบุคคลของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ในภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายด้านทุกด้านมีความแตกต่างกัน โดยด้านที่มีความสุขแตกต่างกันทั้งหมด คือด้านการมีความภาคภูมิใจ ด้านการมีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดี รองลงมาคือ ด้านการใช้ชีวิตแบบพอเพียงและด้านการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน ส่วนด้านที่มีความแตกต่างกันน้อยที่สุด คือด้านสภาวะการทำงานและด้านการมีอิสรภาพ

4) ปัจจัยที่ส่งผลต่อทางบวกต่อความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ การศึกษา การเข้าถึงหลักคำสอน สถานภาพ เพศ รูปแบบการจัดตั้งตามกฎหมายและการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน ส่วนปัจจัยที่ส่งผลในด้านลบต่อความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ การมีหลักประกันชีวิต อายุ ลักษณะการทำงาน การมีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดี ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การใช้ชีวิตแบบพอเพียง

ภูเบศร์ ปิ่นแก้ว (2550) ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของภาครัฐในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีจุดประสงค์ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของภาครัฐในจังหวัดเพชรบูรณ์ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือภาครัฐที่กำลังปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 14,661 คน กลุ่มตัวอย่าง คือ ภาครัฐในจังหวัดเพชรบูรณ์จำนวน 990 คน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบประเมินความสุขของภาครัฐในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.910 ผลการวิจัยพบว่า

1) แบบประเมินความสุขของภาครัฐในจังหวัดเพชรบูรณ์ ประกอบด้วย เนื้อหา ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของภาครัฐในจังหวัดเพชรบูรณ์ แบบเลือกตอบ ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ สมรส ระดับการศึกษา รายได้ ระยะเวลาที่รับราชการ ลักษณะงานที่รับผิดชอบ ลักษณะที่พึงอาศัย ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามปัจจัยเชิงคุณลักษณะที่ส่งผลต่อความสุขของภาครัฐ มี 10 ด้าน คือ ด้านการมีหลักประกันในชีวิต การมีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดี ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การมีสภาพแวดล้อมที่พึงอาศัยและโครงสร้างพื้นฐานระบบสาธารณสุขปลอดภัยที่ดี การมีอิสรภาพ การมีความภาคภูมิใจ การเข้าถึงหลักคำสอนของศาสนา การใช้ชีวิตแบบพอเพียง สภาวะการทำงาน การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน ทุกด้านแบ่งเป็น 4 หัวข้อ ตอนที่ 3 เป็นการประเมินความสุขของภาครัฐในจังหวัดเพชรบูรณ์มี 10 ด้าน โดยใช้หัวข้อเดียวกับตอนที่ 2 แต่เป็นมาตรฐานส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ ซึ่งแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.910

2) ความสุขของภาครัฐในจังหวัดเพชรบูรณ์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

3) ความสุขของภาครัฐในจังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อเปรียบเทียบพบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ลักษณะงานที่รับผิดชอบ ลักษณะที่พึงอาศัยต่างกัน มีความสุขแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

4) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของภาครัฐในจังหวัดเพชรบูรณ์ ประกอบด้วยด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การเข้าถึงหลักคำสอนของศาสนา การมีหลักประกันชีวิต การมีสภาพแวดล้อมที่พึงอาศัยและระบบสาธารณสุขปลอดภัยที่ดี สภาวะการทำงาน การมีอิสรภาพ การมีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดี การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน การใช้ชีวิตแบบพอเพียง การมีความภาคภูมิใจ รายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท และด้านอายุ 18-29 ปี เป็นปัจจัยด้านลบ

วรรณพร พรายสวาท (2552) ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการฟังเพลง ในขณะที่ทำงานกับความสุขในการทำงานของพนักงาน: ศึกษาเฉพาะกรณี พนักงานของบริษัทอิริคสัน (ประเทศไทย) จำกัด มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความสุข ในการทำงานของพนักงาน 2) เปรียบเทียบความสุขในการทำงานของพนักงานโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการฟังเพลงในขณะที่ทำงานกับความสุขในการทำงานของพนักงานกลุ่มตัวอย่าง เป็นพนักงานบริษัทอิริคสัน (ประเทศไทย) จำกัด จำนวน 161 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และไค-สแควร์ ผลการวิจัยพบว่า พนักงานส่วนใหญ่มีระดับความสุขในการทำงานโดยรวมอยู่ในระดับสูง พนักงานที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส แผนก/ฝ่ายที่สังกัด อายุงาน แตกต่างกัน มีความสุขในการทำงานไม่แตกต่างกัน ส่วนพนักงานที่มีรายได้ต่อเดือนแตกต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ส่วนด้านการฟังเพลงในขณะที่ทำงาน ประเภทของเพลงที่ฟังในขณะที่ทำงาน ไม่มีความสัมพันธ์กับความสุขในการทำงานของพนักงาน ส่วนจังหวะของเพลง ลักษณะของเพลง ระยะเวลาในการฟังเพลงโดยเฉลี่ยต่อวันและช่วงเวลาในการฟังเพลงในขณะที่ทำงาน มีความสัมพันธ์กับความสุขในการทำงานของพนักงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

วรรณสิริ สุจริต (2553) ทำการศึกษาเรื่องบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ อธิปไตย 4 การสนับสนุนทางสังคมและพฤติกรรมความสุขในการทำงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ และพฤติกรรมความสุขในการทำงาน 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอธิปไตย 4 ในการทำงาน และพฤติกรรมความสุขในการทำงาน 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และพฤติกรรมความสุขในการทำงาน 4) ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ และอธิปไตย 4 ในการทำงาน ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความสุขในการทำงาน 5) ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบและการสนับสนุนทางสังคม ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความสุขในการทำงาน และ 6) ทำนายพฤติกรรมความสุขในการทำงาน จากตัวทำนายบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ การใช้อธิปไตย 4 ในการทำงาน และการสนับสนุนทางสังคมได้อย่างน้อย 1 ตัวแปรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พนักงานของบริษัทผลิตเครื่องหนัง แห่งหนึ่งจำนวน 149 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามลักษณะส่วนบุคคล แบบวัดบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ แบบวัดอธิปไตย 4 ในการทำงาน แบบวัดการสนับสนุนทางสังคม แบบวัดพฤติกรรมความสุขในการทำงาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อคำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานต่างๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน การวิเคราะห์ความแปรปรวน Two-way ANOVA และวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณแบบ Stepwise ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1) พนักงานที่มีพฤติกรรมความสุขในการทำงาน มีความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบพบว่า มีบุคลิกภาพ 4 ใน 5 องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์เชิงบวก คือ บุคลิกภาพด้านการแสดงตัว ($r = 0.338$) บุคลิกภาพด้านการเปิดรับประสบการณ์ ($r = 0.163$) บุคลิกภาพด้านการประนีประนอม ($r = 0.387$) และบุคลิกภาพด้านมนโสน้ำใจต่อหน้าที่การงาน ($r = 0.364$) โดยมีบุคลิกภาพด้านความหวั่นไหวทางอารมณ์ ($r = -0.253$) ที่มีความสัมพันธ์เชิงลบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

2) พนักงานที่มีพฤติกรรมความสุขในการทำงาน มีความสัมพันธ์กับอธิปไตย 4 ในการทำงาน ($r = 0.447$) เชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3) พนักงานที่มีพฤติกรรมความสุขในการทำงาน มีความสัมพันธ์กับการสนับสนุนทางสังคม ($r = 0.578$) เชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

4) ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบทุกด้านกับอธิปไตย 4 ในการทำงาน ต่อพฤติกรรมความสุขในการทำงาน

5) ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบทุกด้านกับการสนับสนุนทางสังคม ต่อพฤติกรรมความสุขในการทำงาน

6) บุคลิกภาพห้าองค์ประกอบด้านการประนีประนอม อธิปไตย 4 ในการทำงาน และการสนับสนุนทางสังคม สามารถทำนายพฤติกรรมความสุขในการทำงานได้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยตัวแปรทั้งสามสามารถร่วมกันพยากรณ์ ได้ร้อยละ 46.50 และการสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวทำนายพฤติกรรมความสุขในการทำงานได้ดีที่สุด

ชฎาพร สิงห์ปิ่น (2553) ทำการศึกษาเรื่องผลของโปรแกรมการพัฒนาตนโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ ต่อความสุขของนักศึกษามหาวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของโปรแกรมการพัฒนาตนโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการต่อความสุขของนักศึกษามหาวิทยาลัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นนักศึกษาอาสาสมัครทั้งหญิงและชาย ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีที่ลงทะเบียนเรียน ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2552 ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 20 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองจำนวน 10 คนเข้าร่วมโปรแกรมการพัฒนาตนโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ จำนวน 9 กิจกรรม แต่ละกิจกรรมใช้เวลาประมาณ 60-90 นาที เป็นระยะเวลา 2 วัน ส่วนกลุ่มควบคุม จำนวน 10 คน ให้ดำเนินชีวิตตามปกติเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ดัชนีความสุขคนไทย (TMHI-66) ที่พัฒนาโดยอภิชัยมงคล และคณะ (2544) และโปรแกรมการพัฒนาตนโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือการวิเคราะห์ค่าทีแบบกลุ่มไม่เป็นอิสระต่อกัน (t-test Dependent Sample) ผลการวิจัยพบว่า

1) หลังการทดลองนักศึกษาที่เข้าร่วมโปรแกรมการพัฒนาตนโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการมีความสุขสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

2) หลังการทดลองนักศึกษาที่เข้าร่วมโปรแกรมการพัฒนาตนโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการมีความสุขสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

บพิตร อิศระ (2550) ทำการศึกษาการพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของการเรียนรู้ด้วยความสุขของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ

- 1) พัฒนาโมเดลการเรียนรู้ที่มีความสุขของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในกรุงเทพมหานคร
- 2) ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการเรียนรู้ที่มีความสุขของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในกรุงเทพมหานคร ที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2550 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน โมเดลเชิงสาเหตุประกอบด้วยตัวแปรแฝง 7 ตัวแปร คือ
  - 1) คุณลักษณะของครู
  - 2) การจัดการเรียนการสอน
  - 3) การได้รับการยอมรับ
  - 4) คุณลักษณะภายในตนเอง
  - 5) การได้เลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจ
  - 6) สิ่งที่เรียนรู้สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน
  - 7) การเรียนรู้มีความสุข
 ตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลนี้มี 20 ตัวแปร การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพื้นฐาน และการวิเคราะห์โมเดลลิสเรล ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1) ในโมเดลเชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยครั้งนี้ การเรียนรู้ที่มีความสุขของนักเรียน ได้รับอิทธิพลทางตรงสูงสุดจากสิ่งทีเรียนรู้สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน และรองลงมาตามลำดับ คือ คุณลักษณะภายในตนเอง การได้รับการยอมรับ คุณลักษณะของครู การจัดการเรียนการสอน และการได้เลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจ สำหรับตัวแปรที่มีอิทธิพลทางอ้อมสูงสุด คือ การจัดการเรียนการสอน และรองลงมาตามลำดับ คือ คุณลักษณะของครู และการได้รับการยอมรับ โดยการจัดการเรียนการสอนส่งอิทธิพลทางอ้อม ผ่านตัวแปรด้านคุณลักษณะภายในตนเอง การได้เลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจ และสิ่งทีเรียนรู้สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

2) โมเดลเชิงสาเหตุของการเรียนรู้ที่มีความสุขของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในกรุงเทพมหานคร มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าไค-สแควร์ เท่ากับ 16.20 ที่องศาอิสระเท่ากับ 31 และมีความน่าจะเป็น 0.99 ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องกลมกลืนมีค่าเท่ากับ 1.00 ตัวแปรโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของการเรียนรู้ที่มีความสุขของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ใน กรุงเทพมหานคร ได้ร้อยละ 71

นางลักขณ์ ศรีบรรจง (2551) ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการอธิบายและความสุขเชิงอัตวิสัยของนิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการอธิบายกับความสุขเชิงอัตวิสัย และศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างผู้ที่มีรูปแบบของการอธิบายในลักษณะมองโลกในแง่ดี กับผู้ที่มีรูปแบบของการอธิบายในลักษณะมองโลกในแง่ร้าย กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเป็นนิสิตระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 369 คน ผลการวิจัยพบว่า

1) สำหรับสถานการณ์ทางบวกผู้ที่มีรูปแบบของการอธิบายในลักษณะมองโลกในแง่ดีมีความสุขเชิงอัตวิสัย สูงกว่าผู้ที่มีรูปแบบของการอธิบายในลักษณะมองโลกในแง่ร้าย

2) สำหรับสถานการณ์ทางลบผู้ที่มีรูปแบบของการอธิบายในลักษณะมองโลกในแง่ดีมีความสุขเชิงอัตวิสัย สูงกว่าผู้ที่มีรูปแบบของการอธิบายในลักษณะมองโลกในแง่ร้าย

3) การอนุมานสาเหตุเกี่ยวกับสถานการณ์ทางบวกในมิติแหล่งกำเนิดของสาเหตุ มิติความสม่ำเสมอ และมิติความทั่วไปมีสหสัมพันธ์พหุคูณทางบวกกับความสุขเชิงอัตวิสัย

4) การอนุมานสาเหตุเกี่ยวกับสถานการณ์ทางลบในมิติแหล่งกำเนิดของสาเหตุ มิติความสม่ำเสมอ และมิติความทั่วไปมีสหสัมพันธ์พหุคูณทางลบกับความสุขเชิงอัตวิสัย

5) รูปแบบของการอธิบายเกี่ยวกับสถานการณ์ทางบวกและสถานการณ์ทางลบในมิติแหล่งกำเนิดของสาเหตุ มิติความสม่ำเสมอ และมิติความทั่วไปสามารถร่วมกันทำนายความสุขเชิงอัตวิสัยของบุคคล

วราศิริ วงศ์สุนทร (2543) ทำการศึกษาเรื่องการเรียนรู้ที่มีความสุข: การวิจัยรายกรณี ครูต้นแบบด้านการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษา โดยศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และพฤติกรรมการสอนของครูต้นแบบ ด้านการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษา โดยการเลือกกรณีศึกษาจากครูต้นแบบ ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเลือกไว้เป็นครูต้นแบบ เมื่อ พ.ศ. 2541 การศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์เอกสาร ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาอยู่ในสนาม 9 เดือน โดยเป็นครูผู้ช่วยของครูต้นแบบ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ครูต้นแบบนักเรียน ผู้ปกครอง ผู้บริหารโรงเรียน ครูในโรงเรียน และครูเครือข่ายของครูต้นแบบ การวิเคราะห์ใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย และนำเสนอข้อมูล โดยการพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ครูต้นแบบมีคุณลักษณะทั้งภายในและภายนอก ที่เหมาะสมต่อการได้รับรางวัลและมีรูปแบบการสอนที่บูรณาการมาจากทฤษฎีการเรียนรู้หลายๆ ทฤษฎีแล้วนำมาปรับใช้เป็นอย่างดีของตนเอง โดยมีรูปแบบและพฤติกรรมการสอน ดังนี้ คือ 1) ครูมีจิตวิญญาณของความเป็นครู หุ่่มเทให้กับงาน และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน ในการประพฤติปฏิบัติตน 2) ครูมีความเข้าใจในพฤติกรรมและธรรมชาติของเด็กแต่ละบุคคล 3) ครูมีความรอบรู้ในเนื้อหาที่สอน มีการวางแผนและเตรียมการสอนล่วงหน้า 4) ครูจัดกิจกรรมการ

เรียนการสอนที่หลากหลาย เพื่อสร้างความสนใจของนักเรียน 5) ครูมีสื่อการสอนที่หลากหลายทำง่าย ๆ และสอดคล้องกับบทเรียน 6) ครูจัดบรรยากาศและจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 7) ครูใช้วิธีการวัดและประเมินผลนักเรียนอย่างหลากหลาย และเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมิน จากรูปแบบและพฤติกรรมการสอนของครู สะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ที่มีความสุขของนักเรียน คือ นักเรียนเกิดความปีติจากการได้เรียน และเกิดแรงบันดาลใจในการเรียนอันเนื่องมาจาก 1) นักเรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการฝึกปฏิบัติ มีประสบการณ์ตรงที่สัมพันธ์และนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน 2) นักเรียนได้เลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจ 3) นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นและมีโอกาสแสดงความสามารถให้ปรากฏ 4) นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลเกิดความภูมิใจ ชื่นชม และยอมรับในผลงานทั้งของตนเองและผู้อื่น

ดวงพร หิรัญรัตน์ (2543) ทำการศึกษาเรื่องผลของการศึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มตามแนวโรเจอร์ส ต่อความสุขของเด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์ โดยมีสมมติฐานการวิจัย ดังนี้ 1) หลังการศึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม เด็กกำพร้ามีความสุขมากขึ้นกว่าก่อนได้รับการศึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม 2) หลังการศึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม เด็กกำพร้าในกลุ่มทดลองมีความสุขมากกว่า เด็กกำพร้าที่ไม่ได้รับการศึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองแบบมีกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมมีการทดสอบก่อนและหลังการทดลอง กลุ่มตัวอย่างเป็นกำพร้าหญิงที่อยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงสระบุรี จำนวน 16 คน การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างสุ่มจากผู้ที่มิฉะนั้นมีความสุข ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย -1.0 SD สุ่มเป็นกลุ่มทดลอง 8 คน และกลุ่มควบคุม 8 คน กลุ่มทดลองเข้าร่วมกลุ่มการศึกษาเชิงจิตวิทยาตามแนวโรเจอร์ส มีระยะเวลา 3 วันสองคืน รวมทั้งสิ้นประมาณ 20 ชั่วโมงโดยผู้วิจัยเป็นผู้นำกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ แบบวัดความสุขที่พัฒนามาจากแบบวัดความสุข OHI (The Oxford Happiness Inventory) ของ Argyle, Martin และ Crossland วิเคราะห์ข้อมูลโดยการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนความสุข ด้วยวิธีการทดสอบค่าที ผลการวิจัยพบว่า

1) หลังการทดลอง เด็กกำพร้าที่เข้ากลุ่มการศึกษาเชิงจิตวิทยา ตามแนวโรเจอร์ส มีคะแนนความสุขสูงกว่าก่อนเข้ากลุ่มการศึกษาเชิงจิตวิทยาตามแนวโรเจอร์ส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) หลังการทดลอง เด็กกำพร้าที่เข้ากลุ่มการศึกษาเชิงจิตวิทยาตามแนวโรเจอร์ส มีคะแนนความสุขสูงกว่าเด็กกำพร้า ที่ไม่ได้เข้ากลุ่มการศึกษาเชิงจิตวิทยาตามแนวโรเจอร์ส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

พัชรี ศุภดิษฐ์ (2551) ทำการศึกษาเรื่องอิทธิพลของการเปรียบเทียบทางสังคมและรายได้ต่อความสุขเชิงอัตวิสัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลของการเปรียบเทียบทางสังคมและรายได้ต่อความสุขเชิงอัตวิสัย กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่มีรายได้ในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลที่ประกอบอาชีพข้าราชการหรือพนักงานของรัฐ พนักงานบริษัทและพนักงานรัฐวิสาหกิจ โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่ได้คะแนนจากมาตรวัดการเปรียบเทียบตนเองกับบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จมากกว่าที่ระดับคะแนนมากกว่าหรือเท่ากับเปอร์เซ็นต์ที่ 73 จำนวน 218 คน และกลุ่มที่ได้คะแนนจากมาตรวัดการเปรียบเทียบตนเองกับบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จน้อยกว่าในระดับมากกว่าหรือเท่ากับเปอร์เซ็นต์ที่ 73 จำนวน 218 คน ผลการวิจัยพบว่า

1) บุคคลที่มีการเปรียบเทียบตนเองกับบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จน้อยกว่ามีความสุขเชิงอัตวิสัยมากกว่าบุคคลที่มีการเปรียบเทียบตนเองกับบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จมากกว่าอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01

2) บุคคลที่มีรายได้สูงมีความสุขเชิงอัตวิสัยมากกว่าบุคคลที่มีรายได้ต่ำอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01

3) บุคคลที่มีรายได้สูงและมีการเปรียบเทียบทางสังคมกับบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จมากกว่ามีความสุขเชิงอัตวิสัยไม่แตกต่างกับบุคคลที่มีรายได้ต่ำและมีการเปรียบเทียบทางสังคมกับบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จมากกว่า

4) บุคคลที่มีรายได้สูงและมีการเปรียบเทียบทางสังคมกับบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จน้อยกว่ามีความสุขเชิงอัตวิสัยมากกว่าบุคคลที่มีรายได้สูง และมีการเปรียบเทียบทางสังคมกับบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จมากกว่าบุคคลที่มีรายได้ต่ำ และมีการเปรียบเทียบทางสังคมกับบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จน้อยกว่าและมากกว่า อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

5) บุคคลที่มีรายได้ต่ำและมีการเปรียบเทียบทางสังคมกับบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จน้อยกว่ามีความสุขเชิงอัตวิสัยมากกว่าบุคคลที่มีรายได้ต่ำ และบุคคลที่มีรายได้สูง และมีการเปรียบเทียบทางสังคมกับบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จมากกว่า อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

อัญมณี วัฒนรัตน์ (2556) ทำการศึกษาภาวะผู้นำแบบพัฒนา การจัดการความสุขแบบเป็น-อยู่-คือและความสุขในการทำงาน กรณีศึกษา: องค์กรสร้างสุข มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะผู้นำแบบพัฒนา การจัดการความสุขแบบเป็น-อยู่-คือ ที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงาน กลุ่มตัวอย่างเป็นพนักงานในองค์กรที่เข้าร่วมโครงการเสริมสร้างองค์กรแห่งความสุข (Happy Workplace) กลุ่มองค์กรนำร่องรุ่นที่ 1 โดยสุ่มตัวอย่างแบบอาสาสมัคร (Volunteer Sampling) จำนวน 3 องค์กร จาก 7 องค์กร รวมทั้งสิ้น 415 คน การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถามลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบ แบบสอบถามการรับรู้ของพนักงานเกี่ยวกับภาวะผู้นำ แบบพัฒนาของหัวหน้า แบบสอบถามจัดการความสุขแบบเป็น-อยู่-คือ และแบบสอบถามความสุขในการทำงานส่วนบุคคลผลการศึกษา พบว่า พนักงานรายงานว่ามีภาวะผู้นำแบบพัฒนาแตกต่างกัน มีการจัดการความสุขแบบเป็น-อยู่-คือ แตกต่างกันอย่างเชื่อถือได้ทางสถิติและมีความสุขในการทำงานแตกต่างกันอย่างชัดเจนด้วย คือ พนักงานที่รับรู้ว่ามีภาวะผู้นำแบบพัฒนาระดับมากมีความสุขในการทำงานมากกว่า และมีการจัดการความสุขแบบเป็น-อยู่-คือ มากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับพนักงานที่รับรู้ว่ามีภาวะผู้นำแบบพัฒนาระดับน้อย ผลการศึกษาบ่งชี้ด้วยว่า พนักงานที่มีการจัดการความสุขแบบเป็น-อยู่-คือ ในระดับมาก มีความสุขในการทำงานมากกว่าพนักงานที่มีการจัดการความสุขแบบเป็น-อยู่-คือ ในระดับน้อยอย่างชัดเจน นอกจากนี้ พบว่า ตัวแปรภาวะผู้นำแบบพัฒนาและการจัดการความสุขแบบเป็น-อยู่-คือสามารถทำนายความสุขในการทำงานได้ถึง 32.2 % ผลที่พบการศึกษาครั้งนี้ ทำให้เสนอแนะได้ว่า ผู้นำที่มีภาวะผู้นำแบบพัฒนาช่วยส่งเสริมให้พนักงานมีการจัดการความสุขและมีความสุขในการทำงานได้มาก องค์กรควรส่งเสริมและพัฒนาผู้นำให้มีภาวะผู้นำแบบพัฒนา มาก รวมทั้งพัฒนาพนักงานให้มีการจัดการความสุขแบบเป็น-อยู่-คือ เพิ่มขึ้น ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป คือ ควรทำการศึกษา

วิธีการพัฒนาที่เหมาะสมในการพัฒนาภาวะผู้นำและการจัดการความสุข ทั้งนี้เพื่อให้พนักงานที่ทำงานในองค์กรมีความสุขมากขึ้นและยั่งยืน

ปิยะวัฒน์ วิริยะสุนทรพร (2555) ทำการศึกษาความคิดเชิงบวกที่พยากรณ์ความสุขในการทำงานของพนักงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความสุขในการทำงานของพนักงาน 2) ศึกษาระดับความคิดเชิงบวกของพนักงาน 3) เปรียบเทียบความสุขในการทำงานของพนักงานจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 4) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเชิงบวกกับความสุขในการทำงานของพนักงาน และ 5) พยากรณ์ความสุขในการทำงานของพนักงาน ด้วยความคิดเชิงบวกในแต่ละด้าน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือพนักงานบริษัทท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) และการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ประจำสำนักงานใหญ่จำนวน 382 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า

- 1) ความสุขในการทำงานของพนักงานอยู่ในระดับสูง
- 2) ความคิดเชิงบวกของพนักงานอยู่ในระดับสูง
- 3) พนักงานที่มีปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ และอายุงานแตกต่างกัน มีความสุขในการทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ส่วนพนักงานที่มีปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศและรายได้ต่อเดือนแตกต่างกัน มีความสุขในการทำงานไม่แตกต่างกัน
- 4) ความคิดเชิงบวกมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขในการทำงานของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
- 5) ความคิดเชิงบวกด้านความพยายามแก้ไขปัญหาความมุ่งมั่น และการมองโลกในแง่ดีสามารถร่วมกันพยากรณ์ความสุขในการทำงานของพนักงาน ได้ร้อยละ 32.70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

นิศานาด ถิ่นทะเล (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวัดระดับความสุขของประชาชน: กรณีศึกษาเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยาวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษา และวัดระดับความสุขของประชาชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยาวน้อย 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และส่งผลต่อความสุขของประชาชน 3) เพื่อใช้ประกอบเป็นแนวทางการพัฒนาในการสร้างความสุขให้แก่ประชาชนขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยาวน้อย วิธีการศึกษา ใช้ข้อมูลจากการออกแบบสอบถามประชาชน โดยกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป และเป็นผู้ที่อาศัยในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยาวน้อย อย่างน้อย 1 ปี การกำหนดตัวอย่างใช้สูตรของ Taro Yamane จึงได้จำนวนตัวอย่าง 346 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS for Window สถิติพื้นฐานที่ใช้ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า ระดับความสุขของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยาวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา อยู่ในระดับมากที่สุด 1 ด้าน คือ ด้านชีวิตครอบครัวอยู่ในระดับมาก 3 ด้าน คือ ด้านการมีรายได้ และการกระจายรายได้ ด้านการมีงานทำอย่างทั่วถึงและด้านสุขภาพอนามัย อยู่ในระดับปานกลาง 4 ด้าน คือ ด้านการมีสาธารณูปโภค ด้านความรู้ และการศึกษาด้านสภาพแวดล้อม และด้านการบริหารจัดการที่ดีทั้งภาครัฐ และเอกชน เมื่อเฉลี่ยในภาพรวม แล้วระดับความสุขของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง

แพรวพรรณ พิเศษ (2548) ทำการศึกษาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้อย่างมีความสุขของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างและความตรงข้ามกลุ่มของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้อย่างมีความสุขของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ตามทฤษฎีการเรียนรู้อย่างมีความสุขของ กิติยวดี บุญชื้อ และคนอื่นๆ (2540) กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2547 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 840 คน ตัวแปรที่ศึกษาประกอบด้วยตัวแปรต้น 5 ตัวแปร ได้แก่ ลักษณะครู ลักษณะพ่อแม่ผู้ปกครอง ลักษณะเพื่อนในกลุ่ม ลักษณะนักเรียน และการเรียนการสอน ตัวแปรตาม คือ การเรียนรู้อย่างมีความสุข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้อย่างมีความสุขและแบบสอบถามการเรียนรู้อย่างมีความสุข การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรม SPSS คำนวณค่าสถิติพื้นฐาน และใช้โปรแกรม LISREL 8.50 วิเคราะห์โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุผลการวิจัยแสดงว่า โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้อย่างมีความสุขของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดีโดยพิจารณาจากค่าไค-สแควร์ เท่ากับ 40.89 ที่องศาอิสระเท่ากับ 83 ค่าความน่าจะเป็น เท่ากับ 1.00 ดัชนีวัดระดับความสอดคล้อง (GFI) เท่ากับ .99 ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ .98 ดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของเศษเหลือมาตรฐาน (SRMR) เท่ากับ .01 และค่ารากกำลังสองของค่าความแตกต่างโดยประมาณ (RMSEA) เท่ากับ 0.00 ตัวแปรทั้งหมดในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรการเรียนรู้อย่างมีความสุขได้ร้อยละ 87 ตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงต่อการเรียนรู้อย่างมีความสุขสูงสุด คือ การเรียนการสอน รองลงมา ได้แก่ ลักษณะครู ลักษณะนักเรียน ลักษณะเพื่อนในกลุ่ม และลักษณะพ่อแม่ผู้ปกครอง ตามลำดับ ผลการตรวจสอบความตรงข้ามกลุ่มพบว่า โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้อย่างมีความสุขที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีความตรงข้ามกลุ่ม แสดงว่าโมเดลที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่นที่มีลักษณะเทียบเคียงกันได้

พิริยะ ผลพิรุฬห์ และคนอื่นๆ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความสุขกายสบายใจของคนเมือง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อความสุขทางใจ และความสุขทางกายเปรียบเทียบระหว่างคนที่อาศัยอยู่ในเมือง และคนที่อาศัยอยู่ในชนบท วิธีการศึกษา ใช้ข้อมูลจากดัชนีชี้วัดความสุขจากงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาและทดสอบดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตคนไทยฉบับใหม่ ที่จัดทำโดย อภิชัย มงคล และคนอื่นๆ (2546) ซึ่งมีจุดเด่นของข้อมูลโดยเป็นการศึกษาจากตัวแทนประชากรทุกภาคในประเทศไทย โดยมีการสุ่มตัวอย่างแบบ Multi-stage Sampling จากประชากรที่มีอายุ 15-60 ปี ที่อยู่อาศัยทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท จาก 5 ภาค โดยแบ่งกลุ่มจังหวัดออกเป็นกลุ่มจังหวัดที่ร่ำรวย มีรายได้ปานกลาง และยากจน ผลของการสุ่มตัวอย่างครอบคลุมตัวอย่างที่อยู่ใน 15 จังหวัด ใน 5 ภาค ภาคละ 480 คน รวม 2,400 ตัวอย่าง และมีการเก็บข้อมูลได้จริง 2,402 คน วิเคราะห์โดยใช้เทคนิควิธี วิเคราะห์สมการถดถอยเชิงซ้อน โดยใช้ 2 แบบจำลอง คือ Linear Probability และ Probit Model สำหรับการวิเคราะห์ตัวแปร การเจ็บป่วยในระหว่าง 1 เดือนก่อนการสัมภาษณ์ ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต และ ความรู้สึกสบายใจ เพื่อใช้เปรียบเทียบและยืนยันผลลัพธ์ที่ได้ในขณะที่การวิเคราะห์ระดับความสุขจะใช้การวิเคราะห์จาก

แบบจำลอง Linear Ordinary Least Square เนื่องจากตัวแปรตามอยู่ในรูปแบบของตัวแปรต่อเนื่อง (Continuous) ผลการศึกษาพบว่า รายได้ไม่มีผลกระทบต่อความสุขของคนไทยอย่างมีนัยสำคัญไม่ว่าจะเป็นคนเมือง หรือคนชนบท และพบว่า ความเป็นเมืองส่งผลกระทบต่อความรู้สึกสบายใจต่อผู้ที่อยู่อาศัยในเชิงลบ แต่ไม่มีผลต่อโอกาสในการเจ็บป่วย ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า คนเมืองมีความสุขสบายกายเท่ากับคนชนบท แต่มีความสุขสบายใจน้อยกว่า ในขณะที่ในด้านของระดับความสุขโดยรวมพบว่า คนเมืองมีระดับความสุขใกล้เคียงกับคนชนบท

ลัดดาวัลย์ พลชัย (2552) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบบรรยายความสัมพันธ์ (Descriptive Correlational Research) เพื่อศึกษาระดับความสุขและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ที่กำลังศึกษาในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2552 ในโรงเรียนระดับ มัธยมศึกษาในจังหวัดนครปฐม จำนวน 409 คน เก็บข้อมูลโดยให้นักเรียนตอบแบบสอบถามที่ ประกอบด้วย 5 ส่วน คือ แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์สำหรับวัยรุ่น (อายุ 12-17 ปี) แบบวัดดัชนีชี้วัดความสุขคนไทยฉบับสั้น แบบประเมินแรงสนับสนุนทางสังคม และแบบสอบถามการมีคุณค่าในตนเองของโรเซนเบิร์ก โดยเก็บข้อมูลในระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2552 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติบรรยาย สถิติสัมพันธ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของสเปียร์แมน และสถิติวิเคราะห์ความแปรปรวน ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความสุขอยู่ในระดับต่ำและปกติใกล้เคียงกัน ส่วนความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมมีความสัมพันธ์กับระดับความสุข โดยพบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นกลุ่มที่มีความฉลาดทางอารมณ์โดยรวม อยู่ในระดับปกติมีค่าเฉลี่ยคะแนนความสุขสูงกว่ากลุ่มที่มีความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมอยู่ในระดับต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) กลุ่มที่มีความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมอยู่ในระดับปกติ มีค่าเฉลี่ยคะแนนความสุขสูงกว่ากลุ่มที่มีความฉลาดทางอารมณ์โดยรวม อยู่ในระดับสูงอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และความฉลาดทางอารมณ์ด้านสุขมีความสัมพันธ์กับความสุข โดยพบว่า นักเรียนกลุ่มที่มีความฉลาดทางอารมณ์ด้านสุขปกติมีค่าเฉลี่ยคะแนนความสุขสูงกว่ากลุ่มต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) แต่พบว่ากลุ่มที่มีความฉลาดทางอารมณ์ด้านสุขสูง มีค่าเฉลี่ยคะแนน ความสุขต่ำกว่ากลุ่มปกติอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนระดับสัมพันธภาพในครอบครัว ระดับสัมพันธภาพ ระหว่างเพื่อน แรงสนับสนุนทางสังคม และการมีคุณค่าในตนเองไม่มีความสัมพันธ์กับความสุข ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความสุขอยู่ในระดับต่ำถึงปกติ และความฉลาดทางอารมณ์มีความสัมพันธ์กับความสุข ดังนั้น บุคลากรผู้ปฏิบัติงานกับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ควรตระหนักถึงระดับความสุข และส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์เพื่อพัฒนาความสุขให้แก่ นักเรียน มัธยมศึกษาตอนต้น

แอนนา สำราญ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวัดระดับความสุขของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต วัดดูประสงค์ 3 ประการ คือ 1) สสำรวจระดับความสุขของประชาชนในตำบลกมลา 2) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาตำบลกมลาให้สอดคล้องกันกับปัญหา และความต้องการของประชาชน 3) เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแผนพัฒนาตำบลให้ประชาชนได้มีความสุขอย่างแท้จริง วิธีการศึกษา ใช้ข้อมูลจากการออกแบบสอบถามประชาชน โดยกลุ่มตัวอย่างได้แก่ ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลกมลา 370 คน ในพื้นที่ 6 หมู่บ้าน ของ

ตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS for Window สถิติพื้นฐานที่ใช้ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า ระดับความสุขของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลกมลา ด้านการมีสุขภาวะอยู่ในระดับมาก ด้านการเศรษฐกิจเป็นธรรม และเข้มแข็งอยู่ในระดับมาก ด้านครอบครัวอบอุ่นอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านชุมชนเข้มแข็งอยู่ในระดับมาก ด้านสภาพแวดล้อมดีมีนิเวศสมดุลอยู่ในระดับมาก และด้านสังคมมีประชาธิปไตย มีธรรมาภิบาลอยู่ในระดับมาก โดยรวมแล้วระดับความสุขของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลกมลาอยู่ในระดับมาก ดังนั้น ในการพัฒนาตำบล ควรให้ความสำคัญกับนโยบายสาธารณะที่เน้นคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนให้มีความสุขอย่างแท้จริง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป

พระดี สีลเปโม (2556) ทำการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท กับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวสุขนิยมแบบปัญญานิยม มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวปรัชญาสุขนิยมแบบปัญญานิยม 3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาทกับความสุขตามแนวปรัชญาสุขนิยมแบบปัญญานิยม จากการศึกษาวิจัยพบว่านิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นหมายถึง ความสุขที่ไม่ต้องอิงอาศัยสิ่งใดเป็นความสุขที่สามารถสร้างขึ้นเองได้ เป็นอิสระตามสภาวะวิสัย ได้แก่ ฌานสุข และ นิพพานสุข ส่วนความสุขตามแนวคิดอสุขนิยมแบบปัญญานิยม คือ ความสุขทางจิตใจ สำหรับความสุขทางร่างกายไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุด ถือว่าการแสวงหาความสุขสบายให้แก่ร่างกายเป็นของต่ำ ความสุขทางด้านจิตใจต่างหากที่ควรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยการใช้อนุโยกในการแสวงหาคุณธรรมเพื่อให้เข้าถึงสัจธรรมความจริง และคุณธรรมทางปัญญา การกระทำของมนุษย์ที่สอดคล้องตามคุณธรรมทางศีลธรรมและคุณธรรมทางปัญญา ย่อมนำไปสู่ความสุขเสมอ ชีวิตมนุษย์ที่มีการกระทำโดยใช้คุณธรรมจะต้องพบกับความสุขในปัจจุบัน ดังนั้น ชีวิตที่มีความสุขเกิดจากการไตร่ตรองพิจารณา เป็นชีวิตที่สอดคล้องกับเหตุผล เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้นมุ่งสู่สิ่งที่ดีที่สุด (Supreme Good) สำหรับตัวมนุษย์มีการพัฒนาจิตให้มีความสมบูรณ์ในตัวเอง (Self - Sufficiency) ซึ่งอยู่บนทางสายกลางไม่มากไปหรือน้อยไปจากการเปรียบเทียบนิรามิสสุข ตามทฤษฎะพุทธปรัชญาเถรวาทกับความสุขตามแนวสุขนิยมแบบปัญญานิยมพบว่า นิรามิสสุขกับความสุขตามแนวสุขนิยมแบบปัญญานิยม ต่างถือว่า ความสุขสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ด้วยการทำความดีที่เกิดจากปัญญาที่ไตร่ตรองด้วยเหตุผล ย่อมส่งผลให้จิตใจนั้นเกิดความสุขไปด้วย แต่ที่แตกต่างกัน คือ นิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เกิดจากการปฏิบัติตามสัจธรรมตามความเป็นจริง ไม่อิงอาศัย เกิดขึ้นได้จากปฏิบัติตามคำสอนในพุทธปรัชญา เมื่อบุคคลเรียนรู้ปฏิบัติตามแล้วย่อมทำให้ได้ผล คือเข้าสู่นิพพานสุข สำหรับความสุขตามแนวสุขนิยมแบบปัญญานิยม เกิดขึ้นจากการคิดด้วยเหตุผล ไม่ได้ปฏิบัติตามเพื่อรู้ถึงแก่นแท้ของสัจธรรม

เริงชัย ต้นสุชาติ (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ดัชนีวัดความสุข และความอยู่ดีมีสุขของประชากรอำเภอสนทราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความสุข และความอยู่ดีมีสุขในระดับบุคคลจากการประเมินด้วยตนเองเทียบกับนิยามของความสุขของชุมชน และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับความสุขที่ตัวอย่างประเมินกับตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม วิธีการศึกษา ใช้ข้อมูลจากการสุ่มตัวอย่างจากประชากรอำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 400 ตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่ม

ตัวอย่างแบบบังเอิญหรือเลือกตัวอย่างตามความสะดวก วิเคราะห์โดยใช้เทคนิควิธีการทางเศรษฐมิติที่ใช้ในการประมาณแบบจำลองที่ตัวแปรตามเป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ และเรียงลำดับในการศึกษานี้ใช้คือ แบบจำลองโพรบิตแบบเรียงลำดับ (Ordered Probit Model) ผลการศึกษาพบว่า เพศหญิงมีความสุขโดยเฉลี่ยมากกว่าเพศชาย สถานภาพสมรสมีความสุขมากกว่าสถานภาพโสด และหย่าร้างหรือม่าย และจากแบบจำลองโพรบิตแบบเรียงลำดับ แสดงให้เห็นว่าตัวแปรเชิงปริมาณทางเศรษฐศาสตร์ อันได้แก่ รายได้ และการออม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุข นอกจากนี้บทความนี้ยังแสดงให้เห็นว่าตัวแปรที่ไม่ใช่เศรษฐศาสตร์ เช่น ความอบอุ่นภายในครอบครัว สุขภาพกาย และสุขภาพจิต และปัญหาสังคมมีผลต่อความสุข

สุจิตรา อ่อนค้อม (2553) ทำการศึกษาพรรณนาร่องความสุขในพุทธปรัชญามีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาพรรณนาร่องเกี่ยวกับความสุขในพุทธปรัชญา เพื่อที่จะได้ทราบชัดว่า พุทธปรัชญามีพรรณนาร่องเกี่ยวกับความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาว่าอย่างไร พุทธปรัชญาอธิบายว่าชีวิตตามสภาพที่เป็นไปตามธรรมชาติเป็นทุกข์ จึงทำให้มีผู้เข้าใจผิดว่าพุทธปรัชญามองโลกในแง่ร้าย เป็นทุนิยม (pessimism) แต่ตามความเป็นจริงพุทธปรัชญามีได้มีลักษณะเป็นทุนิยมแต่ประการใด ดังจะเห็นได้จากการที่พุทธปรัชญาแสดงความสุขและปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสุขไว้อย่างสมบูรณ์ อันเป็นเครื่องยืนยันว่า พุทธปรัชญามีได้มองโลกในแง่ร้าย ผู้วิจัยได้พบว่าพุทธปรัชญาแบ่งความสุขออกเป็นสองประเภทคือ โลกีย์สุข กับโลกุตตรสุขและมีความสุขทั้งสองประเภทยังแบ่งเป็นระดับต่าง ๆ กัน ระดับต่ำสุด ได้แก่ กามสุข และระดับสูงสุด ได้แก่ นิพพานสุข ตามพรรณนาร่องของพุทธปรัชญาธรรมชาติของจิตมีหลายระดับ ดังนั้น จึงแสดงความสุขซึ่งบุคคลสามารถเข้าถึงได้ไว้หลายระดับที่แตกต่างกันเมื่อได้แบ่งความสุขออกเป็นระดับต่างๆ กันแล้ว พุทธปรัชญาที่ได้เสนอปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงความสุขอันเหมาะสมแก่ความสุขแต่ละระดับ ปฏิบัติดังกล่าวแบ่งเป็นสองแบบ คือ 1) ใช้ระดับของบุคคลเป็นเกณฑ์ โดยแบ่งเป็นปฏิบัติสำหรับฆราวาส และปฏิบัติสำหรับบรรพชิต 2) ใช้ระดับของความสุขเป็นเกณฑ์โดยแบ่งเป็นปฏิบัติเพื่อเข้าถึงกามสุข ปฏิบัติเพื่อเข้าถึงฉานสุข และปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานสุข ความสุขในระดับต่างๆ และปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสุขมีอยู่จริง ซึ่งจะเห็นได้จากตัวอย่างผู้เข้าถึงความสุข ซึ่งได้พบว่ามีบันทึกไว้มากมายในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ผลจากการวิจัยทำให้เราทราบว่า ตามพรรณนาร่องของพุทธปรัชญา ความสุขระดับนิพพานสุข เป็นความสุขสูงสุดของชีวิตเป็นความสุขที่เป็นผลโดยตรงของการดับกิเลสอาสวะ ซึ่งเป็นเหตุแห่งความทุกข์ทั้งปวงได้โดยสิ้นเชิงเป็นความสุขที่ผู้มุ่งความดีสูงสุดตามคำสอนของพระพุทธศาสนา สามารถเข้าถึงได้ แม้ในชีวิตปัจจุบันด้วยการดำเนินตามมัชฌิมาปฏิบัติหรืออริยมรรคมีองค์แปดที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบและวางไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพุทธศาสนิกชนทุกคน ผลจากการวิจัยทำให้เราทราบว่า ตามพรรณนาร่องของพุทธปรัชญา ความสุขระดับนิพพานสุข เป็นความสุขสูงสุดของชีวิต เป็นความสุขที่เป็นผลโดยตรงของการดับกิเลสอาสวะ ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ทั้งปวงได้โดยสิ้นเชิง เป็นความสุขที่ผู้มุ่งความดีสูงสุดตามคำสอนของพระพุทธศาสนา สามารถเข้าถึงได้แม้ชีวิตในปัจจุบันด้วยการดำเนินตามมัชฌิมาปฏิบัติหรืออริยมรรคมีองค์แปดที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบและวางไว้เป็นหลัก ปฏิบัติสำหรับพุทธศาสนิกชนทุกคน

กานต์ฤทัย ชลวิทย์ (2553) ได้ศึกษาการวิเคราะห์แบบการเรียน ความสุขในการเรียน และทักษะการเรียนเพื่อการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีวัตถุประสงค์ศึกษา 1) แบบ

การเรียนรู้ของนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแบบการเรียนรู้ความสุขในการเรียน และทักษะการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ของนักเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 3) วิเคราะห์ความสุขในการเรียน และทักษะการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ จำแนกตามแบบการเรียนรู้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดอ่างทอง จำนวน 411 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามเกี่ยวกับแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Grasha และ Riechmann (1975) แบบสอบถามเกี่ยวกับความสุขในการเรียนตามทฤษฎีการเรียนรู้ อย่างมีความสุข ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2540) แบบสอบถามเกี่ยวกับทักษะการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ ตามแนวคิดของ Hautamäki et al. (2002) และแบบทดสอบเกี่ยวกับทักษะการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ด้านสมรรถนะในการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Hautamäki et al. (2002) การวิเคราะห์ข้อมูล (1) วิเคราะห์โดยใช้สถิติภาคบรรยาย ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ไขว้ (2) การวิเคราะห์โดยใช้สถิติอนุมาน ได้แก่ สถิติทดสอบไค-สแควร์ สถิติที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวน (One-Way ANOVA) ผลการวิจัยที่สำคัญสรุปได้ ดังนี้

1) นักเรียนส่วนใหญ่มีแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมากที่สุด รองลงมาได้แก่แบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ แบบการเรียนรู้แบบแข่งขัน แบบการเรียนรู้แบบพึ่งพา แบบการเรียนรู้แบบหลีกเลี่ยง และแบบการเรียนรู้แบบอิสระตามลำดับ ผลการวิเคราะห์ด้วยสถิติทดสอบไค-สแควร์ของตัวแปรแบบการเรียนรู้กับเพศและเกรดเฉลี่ยสะสม พบว่ามีความสัมพันธ์กับแบบการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) นักเรียนส่วนใหญ่มีความสุขในการเรียนระดับมาก ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของความสุขในการเรียน พบว่าเพศและเกรดเฉลี่ยสะสมมีผลต่อความสุขในการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) นักเรียนส่วนใหญ่มีทักษะการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของทักษะการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ พบว่าขนาดโรงเรียน เพศและเกรดเฉลี่ยสะสมมีผลต่อทักษะการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4) แบบการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับความสุขในการเรียน แบบการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับทักษะการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ และความสุขในการเรียนมีความสัมพันธ์กับทักษะการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

5) แบบการเรียนรู้ต่างกันมีผลต่อความสุขในการเรียนแตกต่างกัน และแบบการเรียนรู้ต่างกันมีผลต่อทักษะการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วารุณี ทีนา (2554) ทำการศึกษาการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ในด้านการเรียนรู้ของผู้เรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เกณฑ์การตรวจสอบ และเกณฑ์การประเมินคุณภาพในด้านการเรียนรู้ของผู้เรียนตามแนวทางของกองวิจัยการศึกษามี 2 องค์ประกอบ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ครูแนะแนว 6 ครูที่ได้รับรางวัลเกียรติยศเข้มแข็ง นักจิตวิทยาการศึกษา ศึกษานิเทศก์ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยใช้เทคนิค

เดลฟาย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามความคิดเห็นผลการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เกณฑ์การตรวจสอบ และเกณฑ์การประเมินคุณภาพในด้านการเรียนรู้อย่างมีความสุขของผู้เรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 พบว่า มี 2 องค์ประกอบ 20 ตัวบ่งชี้ ที่มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ที่จะปฏิบัติตาม ได้แก่องค์ประกอบที่ 1 ความสุขกายมี 12 ตัวบ่งชี้ ตัวบ่งชี้ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดได้แก่ ตัวบ่งชี้ที่ 1.1.5 รู้จักเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์และสะอาด (Md = 4.00) และตัวบ่งชี้ที่ 1.2.1 รู้จักรักษาความสะอาดของเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัย (Md = 4.00) ส่วนองค์ประกอบที่ 2 ความสุขใจ มี 10 ตัวบ่งชี้ ตัวบ่งชี้ที่มีความเหมาะสมมากที่สุด ได้แก่ ตัวบ่งชี้ที่ 2.3.1 พึงพอใจในการกระทำที่พิจารณาว่าดี ถูกต้อง (Md = 4.00) ตัวบ่งชี้ที่ 2.3.3 รู้จักตน และเข้าใจตนเองดี (Md = 4.00) ตัวบ่งชี้ที่ 2.4.3 ทำประโยชน์ให้แก่หมู่คณะ (Md = 4.00) และ ตัวบ่งชี้ที่ 2.4.4 ให้ความร่วมมือและบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม (Md = 4.00) ที่เป็นไปได้ที่จะใช้ตรวจสอบแต่ละตัวบ่งชี้ บ่งชี้เกณฑ์การประเมินแต่ละตัวบ่งชี้ มีความเหมาะสมที่จะใช้ประเมินแต่ละตัวบ่งชี้ และเกณฑ์การประเมินละองค์ประกอบ มีความเหมาะสมที่จะใช้ประเมินแต่ละองค์ประกอบ อยู่ในระดับ มีความเหมาะสมมากที่สุด

สายชล วาธรัตน์ (2550) ทำการศึกษาการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสุขในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างการสอนโดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT และการสอนแบบปกติ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนโดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT กับการสอนปกติ และเพื่อศึกษาระดับความสุขในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนโดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนในโรงเรียนภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2549 โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่าย ใช้หน่วยการสุ่มเป็นห้อง ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายมาจำนวน 2 ห้อง และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายอีกครั้ง โดยจับฉลากเพื่อกำหนดเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการสอนโดยใช้วัฏจักร การเรียนรู้ 4MAT แผนการสอนแบบปกติ แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบวัดความสุขในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าที (t -test Independent) ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนโดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT สูงกว่าการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และผลการศึกษาความสุขในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนโดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT พบว่าระดับความสุขในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 หลังจากที่ได้รับการสอนโดยวัฏจักรการเรียนรู้ 4MAT มีระดับความสุขในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ในระดับปานกลาง

ชุดิกาญจน์ เทศรัตน์ (2545) ทำการศึกษาการพัฒนาทักษะการเรียนรู้โดยใช้แบบฝึกทักษะภาษาไทยเรื่องเจ้าตูปผู้มีความสุขสำหรับนักเรียนที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างแบบฝึกทักษะการเรียนรู้ภาษาไทยเรื่องเจ้าตูปผู้มีความสุข สำหรับนักเรียนที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 กลุ่มทดลองที่ใช้คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 จำนวน 6 คน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 โรงเรียน

อนุบาลกระสัง สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แผนการเรียนรู้ภาษาไทยเรื่องเจ้าตูบผู้มีความสุข จำนวน 12 แผน แบบฝึกทักษะการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่องเจ้าตูบผู้มีความสุข จำนวน 12 ชุด แบบทดสอบทักษะการเรียนรู้ภาษาไทย จำนวน 4 ทักษะและแบบประเมินทักษะการเรียนรู้ จำนวน 4 ชุด ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.86 สถิติที่ใช้คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า แบบฝึกทักษะการเรียนรู้ภาษาไทยมีคุณภาพอยู่ในระดับที่เหมาะสมมาก และนักเรียนมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้หลังการเรียนรู้โดยรวมและเป็นรายด้าน 4 ด้าน คือ ด้านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน เพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน

ปริญญา เรื่องทิพย์ (2550) ทำการศึกษาการพัฒนาตัวบ่งชี้การส่งเสริมการเรียนรู้ อย่างมีความสุขของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีนครินทร์ เขต 4 มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้การส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีความสุขของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีนครินทร์ เขต 4 และวิเคราะห์องค์ประกอบการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีความสุข กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีนครินทร์ เขต 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2549 จำนวน 1,651 คนซึ่งได้มาด้วยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามปลายเปิด และแบบสอบถามการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีความสุขของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 จำนวน 2 ฉบับ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์สถิติพื้นฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ โดยใช้โปรแกรมทางสถิติ และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันด้วยโปรแกรม LISREL 8.30 ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวบ่งชี้การส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีความสุขของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ทั้ง 9 ด้าน มีค่าเป็นบวก มีค่าตั้งแต่ 0.77 ถึง 0.92 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทุกค่า โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ ด้านการบริหารและการจัดการโรงเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านตัวผู้เรียนด้านลักษณะของครู ด้านเพื่อน ด้านชุมชน ด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ด้านการช่วยเหลือผู้เรียน และด้านครอบครัว มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.92, 0.90, 0.89, 0.83, 0.82, 0.80, 0.78, 0.78 และ 0.77 ตามลำดับ ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ มีความแปรผันร่วมกับองค์ประกอบตัวบ่งชี้การเรียนรู้ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 นั่นคือองค์ประกอบด้านการบริหารและการจัดการโรงเรียน มีความสำคัญมากที่สุด ขณะที่องค์ประกอบด้านครอบครัวมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนน้อยที่สุด มีดัชนีวัดระดับความกลมกลืนระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้ค่าไค-สแควร์ เท่ากับ 2895.24 $p=0.63$ Mahasarakham University ที่องศาอิสระ (df) 2884 ค่า GFI=0.96 ค่า CFI=0.91 ค่า AGFI=0.97 ค่า SRMR=0.009 และค่า RMSEA=0.044 แสดงว่าโมเดลมีความตรงเชิงโครงสร้าง โดยสรุปการพัฒนาตัวบ่งชี้การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ตัวบ่งชี้ได้มาจากนักเรียนโดยตรงสามารถนำตัวบ่งชี้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้มีความสุข

สุจิตรา สุขसार (2545) ทำการศึกษาการพัฒนาเครื่องมือวัดคุณธรรม จริยธรรมที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของนักเรียนตามมาตรฐานโรงเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ การศึกษาครั้งนี้เป็นการพัฒนาเครื่องมือเพื่อหาคุณภาพสร้างเกณฑ์ปกติและคู่มือการใช้เครื่องมือวัดคุณธรรม จริยธรรม ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมี

ความสุขของนักเรียนตามมาตรฐานโรงเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2541 เครื่องมือประกอบด้วยแบบทดสอบจำนวน 4 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 ด้านความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือและตอบแทนคุณ ฉบับที่ 2 ด้านความซื่อตรงต่อหน้าที่ ฉบับที่ 3 การใช้สิ่งของและทรัพย์สินอย่างประหยัดและคุ้มค่า ฉบับที่ 4 ด้านการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบด้วยความมุ่งมั่น รอบคอบ และถูกต้อง กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2544 โรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 1,080 คน โดยวิธีสุ่มแบบแบ่งชั้นผลการศึกษา พบว่า อำนาจจำแนกของเครื่องมือโดยใช้การทดสอบที (t - test) ข้อสอบทั้งหมด มีค่า t ตั้งแต่ 1.01 ถึง 18.45 ความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาแบบทดสอบทั้ง 4 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 ด้านความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือและตอบแทนคุณ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.91 ฉบับที่ 2 ด้านความซื่อตรงต่อหน้าที่และความถูกต้องมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.81 ฉบับที่ 3 การใช้สิ่งของและทรัพย์สินอย่างประหยัดและคุ้มค่า มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.91 ฉบับที่ 4 ด้านการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบด้วยความมุ่งมั่น รอบคอบและถูกต้อง มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.88 ความเที่ยงตรงของเครื่องมือพิจารณาค่าความเที่ยงตรงตามเนื้อหา โดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา ค่าดัชนีความสอดคล้อง มีค่าตั้งแต่ 0.57 ถึง 1.00 ความเที่ยงตรงตามสภาพ โดยวิธีหาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนจากแบบทดสอบแต่ละฉบับกับค่าเฉลี่ยที่ครูประเมินจากแบบประเมินด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ซึ่งคะแนนจากแบบทดสอบแต่ละฉบับมีความสัมพันธ์กับค่าเฉลี่ยที่ครูประเมินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างโดยตรวจสอบความสอดคล้องเป็นรายข้อกับคะแนนทั้งฉบับด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ซึ่งคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมในแต่ละฉบับมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เกณฑ์ปกติของแบบทดสอบทั้ง 4 ฉบับ มีคะแนนที่ปกติ ดังนี้ ฉบับที่ 1 มีคะแนนที่ปกติ อยู่ระหว่าง T22 ถึง T75 ฉบับที่ 2 มีคะแนนที่ปกติ อยู่ระหว่าง T15 ถึง T71 ฉบับที่ 3 มีคะแนนที่ปกติ อยู่ระหว่าง T18 ถึง T72 ฉบับที่ 4 มีคะแนนที่ปกติอยู่ระหว่าง T23 ถึง T70 ตามลำดับ

พิสมัย วัฒนาวรสกุล (2551) ทำการศึกษาปัจจัยพยากรณ์ความสุขในชีวิตของพนักงานองค์การรัฐบาลและเอกชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบความแตกต่างของบุคลิกภาพ การรับรู้คุณค่าในตนเอง กลวิธีการจัดการปัญหา คุณภาพชีวิตในการทำงาน และความสุขในชีวิตระหว่างพนักงานในองค์การรัฐบาลและเอกชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 2) ศึกษาอำนาจพยากรณ์ของตัวแปรบุคลิกภาพ การรับรู้คุณค่าในตนเอง กลวิธีการจัดการปัญหาและคุณภาพชีวิตในการทำงาน ต่อความสุขในชีวิตของพนักงานในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รูปแบบการศึกษาเป็นลักษณะงานวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือพนักงานที่ทำงานอยู่ในองค์การทั้งรัฐบาลและเอกชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 500 คน โดยแบ่งเป็นพนักงานในองค์การรัฐบาลจำนวน 250 คน และพนักงานในองค์การเอกชนจำนวน 250 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยเครื่องมือ 6 ชนิด คือ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของพนักงาน แบบวัดความสุข แบบวัดบุคลิกภาพแบบ A แบบวัดการรับรู้คุณค่าในตนเองแบบวัดกลวิธีการจัดการปัญหาและแบบวัดคุณภาพชีวิตในการทำงาน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS โดยการใช้การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่ม (t-Test) และการ

วิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ในการวิเคราะห์ โดยผลการศึกษารูปได้ ดังนี้

1) พนักงานในองค์การเอกชนนั้นมีแนวโน้มที่จะมีบุคลิกภาพแบบ A ($t = 3.238, p \leq 0.001$) การรับรู้คุณค่าในตนเอง ($t = 13.806, p \leq 0.001$) กลวิธีการจัดการปัญหาเชิงสร้างสรรค์ ($t = 2.687, p \leq 0.01$) คุณภาพชีวิตในการทำงานที่ดี ($t = 10.941, p \leq 0.001$) และความสุขในชีวิต ($t = 11.700, p \leq 0.001$) สูงกว่าพนักงานในองค์การรัฐบาล

2) บุคลิกภาพแบบ A ($\beta = -0.056; t = -2.156, p \leq 0.05$) การรับรู้คุณค่าในตนเอง ($\beta = 0.657; t = 22.381, \text{Sig} = 0.001$) กลวิธีการจัดการปัญหาเชิงสร้างสรรค์ ($\beta = 0.090; t = 3.328, \text{Sig} = 0.001$) และคุณภาพชีวิตในการทำงาน ($\beta = 0.241; t = 8.671, \text{Sig} = 0.001$) สามารถร่วมกันพยากรณ์ความสุขในชีวิตของพนักงานในองค์การรัฐบาลและเอกชนได้ โดยมีอำนาจในการพยากรณ์ความสุขในชีวิตของพนักงานร้อยละ 67.5 (Adjusted R² = 0.675, $p \leq 0.001$)

ชินัน บุญเรืองรัตน์ (2551) ทำการศึกษาความผาสุกทางจิตวิญญาณและความสุขของผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ความผาสุกทางจิตวิญญาณคือ การประเมินประสบการณ์ทั้งด้านบวกและด้านลบของชีวิต ความสุขเป็นเสมือนผลของการประเมินความรู้สึกร่วมกัน ปัจจัยทั้งสองมีความสำคัญในด้านการดำเนินชีวิตและปรับสภาพจิตใจในช่วงบั้นปลายของชีวิต การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา โดยเน้นที่ผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้สูงอายุ 200 ราย ผลการศึกษาพบว่าระดับความผาสุกทางจิตวิญญาณระดับปานกลาง สูง และต่ำที่ร้อยละ 64.5, 18.0, 17.5 ตามลำดับ ระดับความสุขระดับเท่ากับคนทั่วไป มากกว่าคนทั่วไป และต่ำกว่าคนเท่าไปที่ร้อยละ 34.5, 5.5 และ 27.0 ตามลำดับ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความผาสุกทางจิตวิญญาณ ได้แก่ อายุ โรคประจำตัว ลักษณะที่อยู่อาศัย และการเข้าร่วมกิจกรรม ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสุขได้แก่ อายุ และ โรคประจำตัว ความสัมพันธ์ระหว่างความผาสุกทางจิตวิญญาณและความสุขโดยการหาค่าเพียร์สันคอร์เรชันที่ 0.43

ลักษมี สุดดี (2550) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการทำงาน การสนับสนุนทางสังคม ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรกับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการโรงพยาบาลทั่วไป เขตภาคกลาง มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการทำงาน การสนับสนุนทางสังคม ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร กับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการ และปัจจัยที่สามารถร่วมกันพยากรณ์ความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลทั่วไป เขตภาคกลาง จำนวน 378 คน ได้จากการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามประกอบด้วยแบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล แบบสอบถามแรงจูงใจในการทำงาน แบบสอบถามการสนับสนุนทางสังคม แบบสอบถามความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร และแบบสอบถามความสุขในการทำงาน ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา และตรวจหาความเที่ยงของเครื่องมือ โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบราค ได้ค่าเท่ากับ 0.82, 0.93, 0.87, 0.87 ตามลำดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า

1) ความสุขในการทำงานของ พยาบาลประจำการ โรงพยาบาลทั่วไป เขตภาคกลาง อยู่ในระดับสูง

2) แรงจูงใจในการทำงานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขในการทำงานของ พยาบาลประจำการ โรงพยาบาลทั่วไป เขตภาคกลาง อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ($r = 0.507$)

3) การสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขในการทำงานของ พยาบาลประจำการ โรงพยาบาลทั่วไป เขตภาคกลาง อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ($r = 0.388$)

4) ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขในการทำงานของ พยาบาลประจำการ โรงพยาบาลทั่วไป เขตภาคกลาง อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ($r = 0.647$)

5) ตัวแปรที่ร่วมกันพยากรณ์ความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 คือ ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร การสนับสนุนทางสังคม และแรงจูงใจในการทำงาน โดยสามารถร่วมกันพยากรณ์ความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการ 48.2 ($R^2 = 0.482$) สมการในรูปคะแนนมาตรฐาน มีดังนี้ $\text{ความสุขในการทำงาน} = 0.563 \text{ ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร} + 0.119 \text{ การสนับสนุนทางสังคม} + 0.110 \text{ แรงจูงใจในการทำงาน}$

อัครสรรา สถาพรจนา (2551) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนจากครอบครัว บรรยากาศจริยธรรมในงานกับความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความสุขในการทำงาน การสนับสนุนจากครอบครัว บรรยากาศจริยธรรมในงานและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนจากครอบครัว บรรยากาศจริยธรรมในงาน กับความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างคือพยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข กรุงเทพมหานคร จำนวน 315 คน โดยวิธีสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามประกอบด้วย ความสุขในการทำงาน การสนับสนุนจากครอบครัว และบรรยากาศจริยธรรมในงาน เครื่องมือทุกตอนได้ผ่านการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และวิเคราะห์หาความเที่ยงด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบาค มีค่าเท่ากับ 0.88, 0.96 และ 0.91 ตามลำดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า

1) ความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุขกรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($[x\text{-bar}] = 4.06$, $SD = 0.45$)

2) การสนับสนุนจากครอบครัวโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($[x\text{-bar}] = 4.36$, $SD = 0.60$) มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับต่ำ ($r = 0.35$) กับความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) บรรยากาศจริยธรรมในงานโดยรวมอยู่ในระดับสูง ($[x\text{-bar}] = 4.02$, $SD = 0.46$) มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลาง ($r = 0.67$) กับความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ปิติมา ฉายโอภาส (2546) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ความเข้มแข็งในการมองโลก การสนับสนุนทางสังคม กับความสุขสมบูรณ์ของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลรัฐ กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาความสุขสมบูรณ์ของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลรัฐ

กรุงเทพมหานคร หาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ความเข้มแข็งในการมองโลก การสนับสนุนทางสังคม กับความสุขสมบูรณ์ของพยาบาลวิชาชีพ และศึกษากลุ่มตัวแปรที่สามารถร่วมกันพยากรณ์ระดับความสุขสมบูรณ์ของพยาบาลวิชาชีพ กลุ่มตัวอย่างเป็นพยาบาลวิชาชีพจำนวน 414 คน ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 4 ชุด คือ ชุดที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ชุดที่ 2 แบบวัดความเข้มแข็งในการมองโลก ชุดที่ 3 แบบสอบถามการสนับสนุนทางสังคม และชุดที่ 4 แบบวัดความสุขสมบูรณ์ ซึ่งได้ตรวจสอบความตรงและความเที่ยงแล้ว ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

- 1) ค่าเฉลี่ยความสุขสมบูรณ์ของพยาบาลวิชาชีพ อยู่ระดับปานกลาง (391.32)
- 2) อายุ สถานภาพสมรส วุฒิกการศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์กับความสุขสมบูรณ์ของพยาบาลวิชาชีพ
- 3) ความเข้มแข็งในการมองโลก การสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขสมบูรณ์โดยรวมของพยาบาลวิชาชีพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05
- 4) ตัวแปรที่ร่วมกันพยากรณ์ ความสุขสมบูรณ์ของพยาบาลวิชาชีพได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ มีความสำคัญตามลำดับดังนี้ ความเข้มแข็งในการมองโลก การสนับสนุนทางสังคม จากครอบครัว และการสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนและผู้ร่วมงาน โดยร่วมกันพยากรณ์ความสุขสมบูรณ์ของพยาบาลวิชาชีพได้ 24.3% ($R^2 = 0.243$) สมการทำนายระดับความสุขสมบูรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐานคือ Z ความสุขสมบูรณ์ของพยาบาลวิชาชีพ = $0.352 * Z$ ความเข้มแข็งในการมองโลก + $0.227 * Z$ การสนับสนุนจากครอบครัว + $0.130 * Z$ การสนับสนุนจากเพื่อนและผู้ร่วมงาน

จากรายงานการวิจัยที่เกี่ยวกับความสุข สรุปได้ว่า “ความสุข” เป็นคำง่ายๆ แต่กลับมีความซับซ้อนในการนิยามให้ครอบคลุม เพราะความสุขมีความเป็นนามธรรม และแตกต่างกันตามบุคคล แต่อย่างไรก็ตาม ความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนไขว่คว้า ซึ่งภายหลังจากการใช้นโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยอิงหลักรายได้ และตัวชี้วัดเชิงปริมาณ กลับพบว่า ไม่สามารถสะท้อนประเด็นเรื่องความพึงพอใจในชีวิต ของคนได้เท่าที่ควร ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยอิงประเด็นเรื่องความสุขของประชาชน อาทิเช่น Gross National Happiness (GNH) ของภูฏาน เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคมไทย แนวคิดและการศึกษาเรื่องความสุขได้มีการพัฒนาออกไปเป็นวงกว้าง ทั้งในประเทศแถบตะวันตกและตะวันออก จากพัฒนาการที่ได้เปลี่ยนผ่านจากเดิมที่ใช้แนวทางการคิดวิเคราะห์เพียงศาสตร์ใด ศาสตร์หนึ่งมาเป็นการวิเคราะห์โดยองค์รวม กล่าวคือ มีความพยายามผสมผสานแนวคิดทางจิตวิทยาเข้ามาช่วยในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ใน งานศึกษาทางเศรษฐศาสตร์ หรือการนำแนวคิดทางประสาทวิทยา (Neuroscience) มาช่วยอธิบายความเป็นนามธรรมของความสุข ให้มีความเป็นรูปธรรม และมีความเป็นวิทยาศาสตร์และมีหลักการมากขึ้น การมองเรื่องความสุข จึงควรผสมผสานปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกควบคู่กันไป เพื่อสร้างความสุขทั้งทางกาย ทางใจ และทางสังคม ให้เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน ยิ่งคนเราพัฒนาคุณภาพทางกาย ใจ และสังคมมากขึ้นเท่าไร ความสุขก็จะมีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปในทางประณีตมากขึ้น เป็นไปเพื่อผู้อื่นมากยิ่งขึ้น ลองลดการมองอะไรจากมุมของตัวเองให้น้อยลง แล้วความสุขจะไต่ระดับขึ้นโดยไม่รู้ตัว

2.13.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักไตรสิกขา

พระมหาอาคม อานนโท (คมขำ) (2556) ทำการศึกษา หลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและประวัติความเป็นมาของการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 3) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในการวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ภาคสนาม ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงหลักพุทธธรรม ที่มีความสอดคล้องกับการบริหารงานด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป และผู้วิจัยได้วิจัยภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้จัดการ และผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน 24 รูป/คน เพื่อให้ทราบถึงแนวทางในการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานด้านต่างๆ ดังกล่าว

ผลการวิจัย พบว่า หลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับการบริหารงานด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป 33 หลักธรรม ดังนี้

ด้านงานวิชาการ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน 10 หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ อปฺปมาหะ ธรรมมีอุปการะ 2 โกศล 3 ปัญญา 3 อิทธิบาท 4 พละ 5 มรรคมืองค์ 8 ทศพิทธาธรรม

ด้านงานบุคคล มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน 21 หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมมีอุปการะ 2 กุศลมูล 3 กุศลวิตก 3 อธิปไตย 3 ปัญญา 3 ฆราวาสธรรม 4 พรหมวิหารธรรม 4 พละ 4 สังคหะวัตถุ 4 เบญจธรรม เบญจศีล สาราณียธรรม 6 กัลยาณมิตรธรรม 7 สปัจริสธรรม 7 อปริหานิยธรรม 7 มรรคมืองค์ 8 สังฆคุณ 9 นาถกรณธรรม 10 ทศพิทธาธรรม

ด้านงานงบประมาณ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน 15 หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ อปฺปมาหะ ธรรมคัมภีร์โลก 2 ธรรมมีอุปการะ 2 กุศลมูล 3 ปัญญา 3 สุจริต 3 สันโดษ 3 วิริตี 3 พละ 4 เบญจธรรม เบญจศีล อริยทรัพย์ 7 มรรคมืองค์ 8 ทศพิทธาธรรม

ด้านงานทั่วไป มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน 27 หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ อปฺปมาหะ ธรรมอันทำให้งาม 2 ธรรมมีอุปการะ 2 โกศล 3 ปัญญา 3 สุจริต 3 สันโดษ 3 ฆราวาสธรรม 4 พรหมวิหารธรรม 4 พละ 4 สังคหะวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 พละ 5 เบญจธรรม เบญจศีล ทิศ 6 กัลยาณมิตรธรรม 7 สาราณียธรรม 6 สปัจริสธรรม 7 อปริหานิยธรรม 7 อริยทรัพย์ 7 มรรคมืองค์ 8 สังฆคุณ 9 กาลามสูตรกัณยานิยฐาน 10 นาถกรณธรรม 10 ทศพิทธาธรรม แนวทางในการนำหลักพุทธธรรมไปใช้บริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ของผู้บริหารนั้น ควรศึกษาหลักพุทธธรรมให้เกิดองค์ความรู้กับตัวเองก่อน แล้วนำหลักพุทธธรรมนั้นมาตีความ และนำไปเปรียบเทียบกับการบริหารงานแต่ละด้านว่าควรใช้หลักการอย่างไร และที่สำคัญผู้บริหารต้องมีประสบการณ์ในการบริหารงาน มีความรู้ มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้หลักพุทธธรรมเป็นข้อดี นอกจากการมีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมแล้วผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจ

ในหลักของการบริหารงานการศึกษาด้วย เพื่อการบริหารงานที่จะเป็นไปด้วยความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ

พระดณัย อนาวีโล (บุญสาร) (2554) ทำการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา: กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารสถานศึกษา เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาในการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารสถานศึกษา และเพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษา ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีวิจัยแบบผสม ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ เอกสารที่ใช้ในการศึกษาด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ คือ พระไตรปิฎกที่เป็นหลักพุทธธรรม ตลอดจนทั้งอรรถกถาและคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เอกสารด้านการบริหารการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และใช้วิธีการเชิงปริมาณในการสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาในการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารงานภายในสถานศึกษา และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 – 3 และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 42 (นครสวรรค์) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยการหาค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยสรุปได้ ดังต่อไปนี้

1) หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย หลักสัปปุริสธรรม 7 ว่าด้วยการครองตน เป็นธรรมของสัปปุริสชน คือ คนดี ประกอบด้วย รู้หลักการ รู้จุดหมาย รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน และรู้บุคคล หลักสังคหวัตถุ 4 ว่าด้วยการครองคน เป็นธรรมยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้สามัคคี ประกอบด้วย ทาน คือ การให้ ปิยวาจา คือ วาจาอันเป็นที่รัก อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ และสมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอหรือทำตนเสมอต้นเสมอปลาย และหลักอิทธิบาท 4 ว่าด้วยการครองงาน เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ แห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป และวิมังสา คือ ความไตร่ตรอง ซึ่งผู้บริหารการศึกษาควรยึดหลักธรรมทั้ง 3 นี้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานของสถานศึกษา

2) ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาในการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารสถานศึกษา พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาในการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา ด้านหลักการครองตนอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการครองคนและด้านการครองงานอยู่ในระดับมากที่สุด

3) แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า บุคลิกของผู้บริหารที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ คือ เป็นผู้ที่มีคุณธรรมในการบริหารจัดการและยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยที่คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีจะส่งผลทำให้เป็นที่ยอมรับจากบุคลากรทุกฝ่าย ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูง ทำให้บุคลากรครุมีขวัญกำลังใจที่ดี และผู้เรียนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ สิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องการพบเห็นเกี่ยวกับการทำงานของบุคลากรภายในสถานศึกษา คือ บุคลากรมีศรัทธาในวิชาชีพ

ตั้งใจสอน มีคุณธรรม มุ่งมั่น ทุ่มเท เสียสละ รักลูกศิษย์เหมือนลูกหลาน และปฏิบัติงานด้วยความเอาใจใส่ ผู้บริหารเห็นความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมว่าสามารถช่วยให้งานสำเร็จและบุคลากรมีความสุขในการทำงานแบบ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุงแก้ไข และร่วมภาคภูมิใจ” สิ่งที่ทำให้ผู้บริหารรู้สึกพอใจในการบริหารงานของตน คือ การยึดมั่นในคุณธรรม ให้การสนับสนุนบุคลากร และส่งเสริมการศึกษาของผู้เรียน และจากคำกล่าวที่ว่าผู้บริหารที่ดีจำเป็นต้องมีคุณธรรมควบคู่กับการทำงาน พบว่า ผู้บริหารทุกท่านเห็นด้วย และให้เหตุผลสนับสนุนว่า คุณธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการบริหาร สามารถสร้างความศรัทธา และเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดแห่งความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะ หากผู้บริหารมีคุณธรรมประกอบกับการทำงานแล้วย่อมทำให้ครูมีสุขภาพจิตที่ดี และเกิดบรรยากาศในการทำงานอย่างมีความสุข อันจะส่งผลต่อความสามารถในการจัดการเรียนการสอนให้ดีและมีคุณภาพต่อผู้เรียนในที่สุด

นันทวรรณ แดงน้อย (2552) ทำการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการบริโภคนิยมในสังคมไทยปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องการบริโภคนิยมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาหลักธรรมเกี่ยวกับการบริโภคนิยมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาการบริโภคนิยมในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่าปัญหาและผลกระทบจากการบริโภคนิยมในสังคมไทยปัจจุบันมีขั้นตอนที่พัฒนามาจากเหตุปัจจัยทั้งภายในคือการรับวัฒนธรรมตะวันตกด้วยความรู้สึกที่ว่าตนเองดีกว่าตะวันตกในการพัฒนาทุกด้าน หรือความไม่เข้มแข็ง จึงพยายามดิ้นรนเพื่อตามให้ทันความศิวิไลหรือทันสมัยนิยม และปัจจัยภายนอก คือการล่าอาณานิคมบนฐานของอำนาจเศรษฐกิจทุนนิยมผลที่เกิดขึ้นคือพฤติกรรมการเสพบริโภคใช้สอยทุกอย่างเพื่อความทันสมัยจนก่อทุกข์เกิดโทษต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อมดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ขาดหลักแนวคิดและวิถีปฏิบัติในการเสพบริโภคใช้สอยด้วยปัญญา กลายเป็นกระแสบริโภคด้วยตัณหาคือความอยาก พุทธศาสนาเถรวาทให้ความสำคัญต่อการบริโภคนิยม 4 โดยให้ทั้งแนวคิดทำที่และวิถีปฏิบัติต่อการบริโภคนิยมเน้นพัฒนาคุณค่าแท้ปฏิเสธคุณค่าเทียม หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคนิยมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ส่งเสริมสนับสนุนการเสพบริโภคใช้สอย ได้แก่ สัมมาทิฐิ โยนิโสมนสิการ อินทริยสังวร สันโดษ อภินหปัจจเวกขณ โภชนเมตตัตถุญตามัชฌิมมาปฏิบัติ สมนิเวศนา สังคมไทยเคยสุขสงบมีวิถีชีวิตเรียบง่าย ผลิตและบริโภคอย่างมีสติ “รู้จักกิน รู้จักเก็บ รู้จักใช้ รู้จักแบ่งปัน” กลับกลายเป็นสังคมที่ไร้อุดมคติชีวิต ขาดหลักพุทธธรรมพื้นฐานคือกินอยู่ ดู ฟังเป็น จึงจำเป็นต้องประยุกต์หลักธรรมในการเสพบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ที่ดีงาม เพื่อดูแลสุขภาพชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ โดยประยุกต์ 2 ระดับคือ ความคิดและวิถีปฏิบัติประจำวัน ซึ่งต้องเริ่มต้นสร้างสำนึกตั้งแต่ก่อนหยิบอะไรใส่ปาก ให้ถามตนเองก่อนว่า “ตน สังคม และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติได้อะไรและสูญเสียอะไรบ้างจากการเสพบริโภคใช้สอยของเรา”

พระมหาไพศาล ธรรมทินโน (ยุ้ยกระโทก) (2552) ทำการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ อันมีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาปัญหาของมนุษย์ในพระพุทธศาสนา และเพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ อันมีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาพบว่า ความเป็นมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ 1) มนุษย์ที่เป็นบุคคลหรือคน มีร่างกายมีชื่อสมมติเรียกกันเพื่อความเข้าใจ

ถูกต้องตรงกัน มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์ทั่วไปเพราะมีใจสูง (2) มนุษย์เป็นเพียงส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มาประชุมกันเข้า เรียกว่า ชั้น 5 โดยชั้น 5 มีที่ต่อหรือแดน เรียกว่า आयตนะ ชั้น 5 และอายตนะมีกระบวนการที่สัมพันธ์กันทำให้เกิดความรู้หรือวิญญาณขึ้น กระบวนการนี้เรียกว่า ผัสสะ และจากผัสสะ เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เวทนาเป็นปัจจัยเกิดตัณหา และตัณหาเป็นตัวทำให้เกิดความทุกข์ จากการศึกษาในพระพุทธศาสนาพบว่า ทุกข์เป็นปัญหาสำคัญที่สุดของมนุษย์ทั่วไปและมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา เป็นต้นตอของปัญหาทุกปัญหา เป็นปัญหาภายในจิตใจของมนุษย์เอง เมื่อมนุษย์เกิดปัญหาภายในจิตใจก็ส่งผลให้เกิดการกระทำที่เป็นปัญหาภายนอก คือ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาศีลธรรม หรือปัญหาสังคม อันเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อบุคคลอื่น แต่ปัญหาของมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาสรุปรวบลงในคำเดียวคือ ทุกข์ หมายถึง ความทุกข์ หรือสภาพที่ทนได้ยาก สภาพะของสิ่งทั้งหลายที่ตกอยู่ในกฎกรรมตาแห่งความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ซึ่งประกอบด้วยภาวะบีบคั้น กดดัน ชัดแย้ง ชัดข้อง มีความบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ในตัวเอง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่อาจให้ความพึงพอใจเต็มอิมแท้จริง พุทธศาสนาจึงมีหลักธรรม คำสอนให้แก่ปัญหาภายในจิตใจของมนุษย์นั่นก็คือ การดับทุกข์ โดยให้ดับที่เหตุของทุกข์คือ ตัณหา ซึ่งมี 2 วิธี คือ (1) การดับโดยการถอนขาด มีวิธีการคือเมื่อตัณหาเกิดที่ไหน ตั้งอยู่ที่ไหนก็ให้ดับที่นั่น ซึ่งที่เกิดและตั้งของตัณหาได้แก่อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 วิญญาณ 6 สัมผัส 6 เวทนา 6 สัญญา 6 วิตก 6 วิจาร 6 (2) การดับโดยอุบาย โดยการสร้างเสริมฉันทะ ซึ่งหมายถึงตัณหาฝ่ายกุศล ฉันทะฝ่ายกุศลนี้จะทำหน้าที่ควบคุมตัณหาที่ฝ่ายอกุศลไม่ให้มีบทบาทอำนาจ ในที่สุดก็จะทำให้ตัณหาดับลงได้เช่นกัน จากการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาพบว่า หลักธรรมที่ใช้สำหรับมนุษย์ที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคมแบบปุถุชนทั่วไปคือ หลักธรรมเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน ได้แก่ อุกุศลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น) อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา) กัลยาณมิตรตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม) หลักธรรมเพื่อประโยชน์ในเบื้องหน้า ได้แก่ ศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา และหลักธรรมเพื่อประโยชน์อย่างยิ่งได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา ส่วนหลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหามนุษย์แบบปรมาตมสังจะคือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง หรือมรรคมืองค์แปด เป็นหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์สามารถเกิดปัญญาให้เห็นตามความจริงโดยปรมาตม คือ จริตตามความหมายสูงสุด ตามความหมายแท้ อย่างยิ่ง หรือ ตามความหมายแท้ขั้นสุดท้ายที่ตรงตามสภาวะ หยั่งรู้สังขธรรม ที่จะให้ความยึดติดถือมั่นหลงผิดทั้งหลายสลายหมดไป ทำให้วางใจวางท่าที่ต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ มีจิตใจเป็นอิสระปลอดโปร่ง ผ่องใส เบิกบาน มีความสุขที่แท้จริง

พระมหาสังเวียร ปญญาโร (ศรีมันตะ) (2550) ทำการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: ศึกษากรณี พระครูสุภาจารวัฒน์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทของพระครูสุภาจารวัฒน์ ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งเอกสาร และภาคสนาม โดยการรวบรวมข้อมูล จากตำราหรือเอกสารที่เกี่ยวข้อง และจากการศึกษาภาคสนามที่วัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ดำเนินการโดย การรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะ จากการวิจัยพบว่า พระครูสุภาจารวัฒน์ มีความเป็นผู้นำทั้งในทางธรรมและทางโลก นำพาชาวบ้านทำกิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งพาธรรมชาติ

กิจกรรมที่ทำประกอบด้วย การฟื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับยาสมุนไพร ศูนย์รักสุขภาพ กิจกรรมเกษตรพอเพียง เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ กองทุนพันธุ์ไม้และการพัฒนาแหล่งน้ำ การปลูกป่าชุมชน โรงสีข้าวปลอดสารเคมีโดยรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกในราคายุติธรรม ให้สมาชิกมีรายได้จากการทำนาปลูกข้าวปลอดสารเคมี กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษไว้บริโภค และกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีความสอดคล้องกับหลักแห่งพุทธธรรม วิถีชีวิตในสังคมชนบท นำไปสู่การดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือพออยู่ พอกินและพอเพียง ด้านหลักพุทธธรรมสำคัญที่พระครูสุภาจารวัฒน์ นำมาใช้ คือ หลักอิทธิบาท 4 หลักสังคหวัตถุ 4 และหลักพรวาจาธรรม 4 เป็นต้น มาเป็นหลักในการทำงาน โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เพราะเป็นธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหน่วยงานกับชุมชนทำให้ชุมชนมีคุณธรรมโดยผ่านกิจกรรมร่วมกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความเป็นอยู่ดีขึ้น พระครูสุภาจารวัฒน์ เป็นพุทธสาวกรูปหนึ่งผู้ซึ่งได้นำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติให้เห็นประจักษ์ในชีวิตประจำวันและปลูกคนอื่นให้มีความสนใจและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการยึดหลักแห่งความเสียสละการให้โอกาสคนอื่นเสมอการทำงานร่วมกัน

พระมหาบัณฑิต ปณฺธิโต (เครือจินดา) (2549) ทำการศึกษา การประยุกต์พุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) สืบค้นองค์ความรู้พุทธธรรมความรู้ทั่วไป ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถนำมาประยุกต์ และบูรณาการเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย และ 2) ประยุกต์องค์ความรู้พุทธธรรม และ บูรณาการองค์ความรู้ทั่วไป ควบคู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย โดยประยุกต์ใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีวิทยาวิจัย ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้พุทธธรรม ความรู้ทั่วไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาประยุกต์และบูรณาการเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย ได้แก่ หลักธรรมภาวนา 4 ซึ่งเป็นพุทธธรรมที่ว่าด้วยหลักการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก หลักธรรมสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นพุทธธรรมที่ว่าด้วยวิธีการที่จะส่งเสริมพัฒนาการเด็ก หลักธรรมสัปปายะ 7 และอภิธานียธรรม 7 เป็นชุดพุทธธรรมที่ว่าด้วยหลักการสร้างชุมชนที่เหมาะสมเอื้อต่อการพัฒนาเด็ก และนอกจากพุทธธรรมดังกล่าวแล้วยังมีการใช้หลักการสร้างการมีส่วนร่วมแบบหุ้นส่วนมาส่งเสริมการทำงานในชุมชน การใช้หลักการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็ก ซึ่งเป็นความรู้ทางจิตวิทยานำมาใช้ส่งเสริมพัฒนาการเด็กตลอดจนการบูรณาการภูมิปัญญาของชุมชน ให้ความสำคัญและใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนมาช่วยหนุนเสริมการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย 2) ในกระบวนการประยุกต์พุทธธรรม ควบคู่กับความรู้ทั่วไปและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กนั้น ผลการวิจัยพบว่าการดำเนินการเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากการกำหนดเป้าหมาย (นิโรธ) มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นการกำหนดเป้าหมาย และการกำหนดแผนพัฒนาเด็ก จากนั้นได้มีการดำเนินกิจการตามยุทธศาสตร์พัฒนาเด็ก (มรรค) ซึ่งมีการวางแผนการทำงานเป็น 2 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้ชุมชนเห็นความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กและเข้ามามีส่วนร่วม ในลำดับต่อมาได้มีการดำเนินการในยุทธศาสตร์การส่งเสริมพัฒนาการเด็กตามวิถีชุมชน ซึ่งได้มีการพัฒนาสวนวัดให้เป็นสนามเด็กเล่น มีการสร้างสระน้ำคุณธรรม สร้างสนามเด็กเล่น ไว้เป็นเครื่องมือพัฒนาเด็ก มีกระบวนการธนาคารความดีเป็นกุศโลบายสร้างพัฒนาการที่เหมาะสมให้แก่เด็ก การดำเนินการดังกล่าวก่อให้เกิดปัจจัยที่สำคัญ

ต่อการพัฒนาการเด็ก 2 ประการ คือ ปัจจัยทางสังคม (ปรโตโฆสะ) ที่สร้างสังคมที่ดี มีพุทธะผู้รู้ ธรรมะ ความรู้ และการเรียนรู้ และสังคม ชุมชน ที่เป็นสปปายะ เป็นที่พึ่ง เหมือนการให้ไตรสรณคมณ์แก่เด็ก ตามนัยยะของการพัฒนาเด็ก และปัจจัยภายในของเด็ก (โยนิโสมนสิการ) ส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมตามนัยยะของภาวณา

พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาโร/ ศรีโพธิ์วัง) (2548) ทำการศึกษาการ ประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน: กรณีศึกษา พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชน การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อสอนเยาวชนของ พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) และการสงเคราะห์เยาวชนตามหลักสังคหวัตถุของพระเทพวงศา จารย์ (คุณ ขนติโก) ผลจากการวิจัย พบว่า พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) ได้ประยุกต์หลักพุทธ ธรรมเพื่อพัฒนาด้านคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักไตรสิกขา 3 ดังต่อไปนี้ หลักศีล ประยุกต์สอนใน รูปแบบปาฐกถา (หรือบรรยาย) การใช้ระเบียบข้อบังคับ การใช้หลักศีลบารมี การให้รางวัลแก่เยาวชน ผู้ทำความดี หลักสมาธิ ประยุกต์สอนให้เยาวชนมีสติในชีวิตประจำวัน และสอนด้วยทศบารมีในข้อว่า ด้วยวิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐานะ เมตตา และอุเบกขาบารมี หลักปัญญา ประยุกต์สอนให้เยาวชนเป็น คนดีรู้จักเหตุและผล สิ่งควรไม่ควรทำ สอนด้วยความเป็นกัลยาณมิตร ใช้อุบายวิธีในการสอบถาม กระตุ้นปัญญา สอนให้รู้คุณค่าปัญญา เล่านิทานหรือเหตุการณ์ให้เกิดปัญญา สอนโดยใช้สื่อทาง ประเพณีท้องถิ่น และสอนโดยการสาธิตให้เยาวชนดูเป็นตัวอย่าง เพื่อเกิดปัญญาจริง ส่วนวิธีการ ปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน คือ สอนให้เยาวชนมีเมตตาด้วยการเลี้ยงสัตว์ ปลูกฝังค่านิยมในการ ทำงาน ส่งเสริมอาชีพและเทคโนโลยี ส่งเสริมงานอดิเรก และ กิจกรรมที่ดึงมาแก่เยาวชน ผลสัมฤทธิ์ใน การประยุกต์หลักพุทธธรรม มี 3 ด้าน ทำให้เยาวชนมีความดี มีความสุข และมีความเก่งหรือ ความสามารถในการดำรงชีวิต การสงเคราะห์เยาวชนตามหลักสังคหวัตถุ 4 ข้อ คือ (1) การให้ทาน คือ ให้ปัจจัย 4 ที่จำเป็นต่อการศึกษาศึกษาของเยาวชน และการให้ความรู้เป็นทาน ที่เรียกว่า ธรรมทาน (2) การให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชน (3) การนำเยาวชนร่วมบำเพ็ญประโยชน์ใน โครงการและกิจกรรมหลายอย่าง (4) การวางตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเยาวชน โดยสรุป การ สงเคราะห์ของท่านแม้จะไม่ครอบคลุมทุกเรื่อง แต่ก็ถือว่าท่านได้สงเคราะห์เยาวชนด้วยเมตตาจิต ใน ฐานะของพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนารูปหนึ่ง ซึ่งมีคุณูปการแก่เยาวชนและควรถือเป็นแบบอย่างที่ดี สืบไป

พระมหาเสกสรร จิรภาโส (จีแสง) (2552) ทำการศึกษาวิเคราะห์หลักไตรสิกขาที่มี ต่อการจัดการศึกษาไทย โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาขบวนการศึกษาตามแนว พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาของไทยภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติ 3) เพื่อศึกษา วิเคราะห์หลักการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขากับการศึกษาของชาติ พบว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาเป็นกระบวนการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นมรดกธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมา สัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงวางแบบแผนในการศึกษาไว้สืบมาจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทย ประชากรส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนาและต้องส่งเสริมให้ชนในชาติมีการศึกษา ดังนั้น แผนการศึกษาแห่งชาติ จึงได้จัดการการศึกษานบนพื้นฐานแนวคิดตามหลักไตรสิกขา โดยคำนึงถึงสาระการเรียนรู้ที่คาดหวัง หรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นสำคัญ มุ่งเน้นพัฒนาให้ครบทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะ พิสัย หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ต้องจัด

ให้บูรณาการกับกลุ่มสาระอื่นๆ ด้วย เช่น กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ก็มุ่งส่งเสริมให้มีคุณธรรม จริยธรรมในการทำงานเป็นต้น กระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนต้องจัดให้มีบรรยากาศของการเรียนรู้ มีรูปแบบการสอนที่หลากหลาย มุ่งส่งเสริมด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และปัญญา ซึ่งเทียบได้กับหลักภาวะ 4 คือ ภาวะกาย ภาวะสติปัญญา ภาวะจิต และภาวะปัญญา หลักไตรสิกขาที่ปรากฏในหลักสูตรสถานศึกษา กระบวนการเรียนการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น สืบ ได้แก่ การเคารพในสิทธิของคนอื่น ไม่รังแกเพื่อนหรือสัตว์ ไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ สมาธิ ได้แก่ การส่งเสริมด้านอารมณ์และจิตใจจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้เกิดความรู้รอบรู้ และมีความสุข กิจกรรมที่ส่งเสริมปัญญา เช่น การวิเคราะห์การกระทำของบุคคลที่เป็นแบบอย่างในการนำหลักธรรมไปปฏิบัติ เป็นต้น

สุรพงษ์ ชูเดช (2542) ได้ทำการศึกษาผลของการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาวินัยในตนเอง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างชุดอบรมสำหรับนำไปใช้ในการพัฒนาวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และเพื่อศึกษาผลของการฝึกอบรมวินัยในตนเองตามแนวทางไตรสิกขา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลอง ประกอบด้วยนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดตะกั่ว แขวงหนองบอน เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร จำนวน 48 คน ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มทดลองได้รับการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาเป็นเวลา 11 สัปดาห์ เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมแล้ว 1 เดือน ผู้วิจัยได้ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนวินัยในตนเองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ผลวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมวินัยในตนเองตามแนวทางไตรสิกขา มีวินัยในตนเองสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมตามวิธีปกติ ทั้งนี้เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมแล้ว 1 เดือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

อุบล นนทฤทธิ์ (2552) ได้ทำการศึกษาผลการสอนแบบไตรสิกขา ที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องหลักธรรม ในรายวิชา ส 43102 สาระพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนศรีธวัชวิทยาลัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการศึกษา พบว่าผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนหลังเรียน โดยใช้วิธีสอนแบบไตรสิกขา สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

สุนีย์ ผจญศิลป์ (2546) ทำการวิจัย เรื่องผลการสอนแบบไตรสิกขาที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ที่ได้รับการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนปกติ เพื่อเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ได้รับการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนปกติ กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนนิเวศดาราม อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 51 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง จำนวน 26 คน กลุ่มควบคุม 25 คน ใช้เวลาในการทดลองสอน จำนวน 12 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แผนการสอนแบบไตรสิกขา จำนวน 6 แผน และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาเป็นแบบทดสอบปรนัย ชนิด 4 ตัวเลือก จำนวน 36 ข้อ ผลการวิจัยพบว่า

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับการสอนแบบไตรสิกขามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับการสอนแบบไตรสิกขามีการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สุพร ธรรมบันเทิง (2552) ได้ทำการศึกษาการคิดแบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องหลักกรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จากการสอนแบบไตรสิกขา กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 โรงเรียนบ้านตุมราชภูธรบูรณะ อำเภอจักราช สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 2 จำนวน 39 คน รายวิชาพระพุทธศาสนา ดำเนินการทดลองโดยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แผนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา จำนวน 12 แผน 12 ชั่วโมง ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบทดสอบวัดการคิดแบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมก่อนเรียนและหลังเรียน จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง หลักกรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก่อนการสอนแบบไตรสิกขา เท่ากับ 11.23 คะแนน จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน หรือคิดเป็นร้อยละ 37.64 และนักเรียนได้คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการสอนแบบไตรสิกขา เท่ากับ 21.69 คะแนน หรือคิดเป็นร้อยละ 72.38 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง หลักกรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก่อนการสอนแบบไตรสิกขาหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการคิดแบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม ก่อนการสอนแบบไตรสิกขา เท่ากับ 13.85 คะแนน จากคะแนนเต็ม หรือคิดเป็นร้อยละ 69.23 หลังการสอนแบบไตรสิกขานักเรียนได้คะแนนเฉลี่ยผลการคิดแบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมเท่ากับ 17.13 หรือคิดเป็นร้อยละ 85.13

พระมหาสุริยา โอภาโส (ป็นติ) (2553) ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ (ไตรสิกขา) เพื่อพัฒนาคุณธรรมด้านความมีวินัยและความรับผิดชอบในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนจุลสมัยสงขลา โดยใช้แบบแผนการวิจัยเชิงทดลองแบบกลุ่มเดียววัดผลก่อนและหลังเรียน เครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ (ไตรสิกขา) แผนการจัดประสบการณ์เรียนรู้ แบบสังเกตพฤติกรรมคุณธรรมด้านความมีวินัยและความรับผิดชอบในตนเอง แบบประเมินความพึงพอใจการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ (ไตรสิกขา) โดยจำแนกออกเป็น 3 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 สำรวจความต้องการจำเป็น ขั้นตอนที่ 2 การสร้างเครื่องมือในการวิจัย และขั้นตอนที่ 3 ขั้นทดลองและเก็บข้อมูล ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ (ไตรสิกขา) มีพฤติกรรมคุณธรรมด้านความมีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบในตนเองหลังเรียนอยู่ในระดับดีมาก

พระทัชชกร อุชุกโก (ครองศักดิ์) (2555) ได้ทำการวิจัย เรื่องการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาของผู้นำครัวเรือนบ้านหนองอ้อ อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา เปรียบเทียบการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขาของผู้นำครัวเรือนบ้านหนองอ้อ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านศีล สมาธิ ปัญญา ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้นำครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านหนองอ้อ จำนวน 340 ครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในครั้งนี้

จำนวน 181 คน โดยใช้สูตรคำนวณกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมาตราส่วน 2 ระดับ และ 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที ค่าเอฟ และการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ของเซฟเฟ ผลการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขาของผู้นำครัวเรือนโดยรวม ผู้นำครัวเรือนมีระดับการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา อยู่ในระดับมากเรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปน้อย การเปรียบเทียบในการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขาของผู้นำครัวเรือน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านศีล สมาธิและปัญญา โดยรวมพบว่า ผู้นำครัวเรือนบ้านหนองอ้อ ตามปัจจัยส่วนบุคคล อายุ การศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ รายได้ของครอบครัวโดยเฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน มีการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา ไม่แตกต่างกัน แต่ส่วนผู้นำครัวเรือนบ้านหนองอ้อ ปัจจัยส่วนบุคคล ที่มีเพศต่างกัน มีการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

พระบุญชู กัลณมา (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความหมาย จุดมุ่งหมาย และกระบวนการศึกษาตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาทและเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้หลักการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงสำรวจ โดยวิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ ในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่ จำนวน 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านเชิงดอยสุเทพ และโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้แล้วเขียนรายงานโดยวิธีการพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า เป้าหมายของชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาคือความดับทุกข์ได้ เพราะฉะนั้น เป้าหมายของการศึกษาคือการมีชีวิตอยู่โดยไม่ทุกข์ พร้อมทั้งมีชีวิตเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สรรพสัตว์และสรรพสิ่ง อีกทั้งเป้าหมายการศึกษาในพระพุทธศาสนายังเป็นสิ่งเดียวกันกับเป้าหมายของชีวิต ดังนั้น การศึกษาตามความหมายของพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง การทำกิจกรรมทุกสิ่งทุกอย่าง ครอบคลุมวิถีชีวิตทั้งหมด ปัจจุบันโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นโรงเรียนที่นำเอาวิถีวัฒนธรรมแบบพุทธมามุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตอย่างแท้จริง และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการฝึกอบรม

สุคนธ์ สิกขโกศล (2552) ได้ทำการวิจัยเรื่องผลการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการไตรสิกขา เรื่ององค์ประกอบศิลป์ ในรายวิชา ศ 43101 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยมีความมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่ององค์ประกอบศิลป์ ในรายวิชา ศ 43101 ที่เรียนแบบบูรณาการไตรสิกขาระหว่างก่อนเรียนกับหลังเรียน กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสามชุกรัตนโกคาราม อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ได้กลุ่มทดลอง จำนวน 35 คน ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย กลุ่มควบคุม 35 คน รวม 70 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการไตรสิกขา แผนการจัดการเรียนรู้แบบปกติ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบทดสอบวัดคุณธรรมด้านไตรสิกขา แบบวัดเจตคติต่อการเรียนศิลปะ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่ององค์ประกอบศิลป์ในรายวิชา ศ 43101 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนบูรณาการไตรสิกขาลงเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 คุณธรรมด้านไตรสิกขา

ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนแบบบูรณาการไตรสิกขาสูงกว่าแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เจตคติต่อการเรียนศิลปะของนักเรียน ที่เรียนแบบบูรณาการไตรสิกขาสูงกว่าแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

บุษกร วัฒนบุตร (2554) ได้ทำการวิจัย เรื่องการนำพุทธญาณวิทยา (ไตรสิกขา) และตัวแบบการบริหารจัดการความรู้และทักษะ (KSM) เพื่อสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรมหาชน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพการนำพุทธญาณวิทยา (ไตรสิกขา) ในการพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรมหาชน ศึกษาการบูรณาการระหว่างพุทธญาณวิทยาและตัวแบบ KSM ในการสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ ศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการประเมินการนำตัวแบบที่ได้จากการบูรณาการระหว่างพุทธญาณวิทยาและตัวแบบ KSM ไปใช้เพื่อสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์โดยใช้การวิจัยแบบผานวิธีศึกษากลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นผู้บริหารและบุคลากรในองค์กรมหาชน จำนวน 6 แห่งๆ ละ 21 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการนำพุทธญาณวิทยา ในการพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรมหาชน พบว่า บุคลากรกลุ่มตัวอย่างมีระดับความเข้าใจและระดับการประยุกต์ใช้พุทธญาณวิทยา ในมิติของศีล 5 อยู่ในระดับมาก ส่วนระดับความเข้าใจและระดับการประยุกต์ใช้พุทธญาณวิทยา ในมิติของศีล 8 สมถิ และปัญญา อยู่ในระดับน้อย 2) การบูรณาการระหว่างพุทธญาณวิทยาและตัวแบบ KSM ในการสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ พบว่า หากองค์กรระดับมหาชนมีหลักการบริหารโดยใช้ตัวแบบการบูรณาการพุทธญาณวิทยาและตัวแบบ KSM ในการสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ในมิติความมุ่งมั่น การทำงานหนัก การมองอนาคตเด่นชัด ความรับผิดชอบ การประสานงาน การมีจิตนวัตกรรม ความชำนาญ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัย และการจัดการที่ดี จะมีแนวโน้มส่งผลให้การพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรสูงขึ้นด้วย และจากขั้นตอนที่ 1 ในการศึกษาสภาพการนำพุทธญาณวิทยา (ไตรสิกขา) ในการพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรมหาชน สามารถสรุปองค์ประกอบที่สามารถนำมาพัฒนาตัวแบบการบูรณาการพุทธญาณวิทยา เพื่อสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ ประกอบด้วย ศีล 5 ทุกข์ นิโรธ ความมุ่งมั่น การทำงานหนัก การมองอนาคตเด่นชัด ความรับผิดชอบ การประสานงาน 3) สัมฤทธิ์ผลของการประเมินการนำตัวแบบที่ได้จากการบูรณาการระหว่างพุทธญาณวิทยาและตัวแบบ KSM เพื่อสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ พบว่า การสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธญาณวิทยา (ไตรสิกขา) และตัวแบบ KSM เป็นวิธีการพัฒนาคนตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ซึ่งมี 2 วิธี คือ วิธีการไตรสิกขา และวิธีการภาวนา ที่จะก่อให้เกิดการสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ของแต่ละองค์กร เพื่อที่จะผลักดันให้องค์กรเกิดการพัฒนาด้านคุณธรรมและจริยธรรม จนก่อนให้เกิดลักษณะของบุคลากรที่เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข

พิชญรัตน์ บุญช่วย (2549) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษากระบวนการสร้างภาวนา 4 โดยใช้หลักไตรสิกขา มีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมโยงไตรสิกขาและภาวนา 4 เข้าด้วยกันในแบบปริยัติ และปฏิบัติ โดยผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อหาประสบการณ์ของตนและวิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้ร่วมปฏิบัติจึงสามารถสะท้อนสภาวะ ความหมาย และสาระของการฝึกอบรมในพระพุทธศาสนาอย่างมีน้ำหนักจากมุมมองของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่เชื่อกันว่า การฝึกอบรมตามลำดับขั้นตอนไตรสิกขาอย่างต่อเนื่องนั้น ย่อมนำไปสู่การพ้นทุกข์และเกิดอานิสงส์เป็นคุณสมบัติที่พัฒนาแล้วใน 4 ด้าน คือ กาย,ศีล,จิต,และปัญญา การศึกษาภาคปริยัติ มุ่งความสนใจไปที่

การศึกษาค้นคว้าหลักไตรสิกขาและภาวนา 4 จากพระไตรปิฎกและวรรณกรรมชั้นรองๆ ลงมาแล้ว แสดงหลักฐานอ้างอิงไว้พอสังเขปในบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์ ผลการศึกษาพบว่า ไตรสิกขาเป็นระบบ การศึกษาที่เน้นการฝึกอบรมตนเองอย่างมีขั้นตอน เพื่อนำไปสู่การพ้นทุกข์ ในภาคปฏิบัติ องค์ธรรม คือไตรสิกขาจะทำงานไปพร้อมๆ กันและประสานกันอย่างเป็นพื้นฐานให้แก่กัน ไตรสิกขา ยังมี ลักษณะที่เป็นสหสัมพันธ์กับภาวนา 4 โดยผู้ที่ผ่านการอบรมตนเองตามหลักไตรสิกขาจะค่อยๆ ปรับปรุงแก้ไขภาพลักษณ์ภายนอกของตนทั้ง 4 ด้าน คือ กาย, สังคม, อารมณ์, และปัญญา การ พัฒนาดังกล่าวจะปรากฏให้เห็นจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปในทางที่น่าพอใจและเหมาะสม และสามารถนำภาวนา 4 มาประยุกต์ใช้เพื่อประเมินคุณภาพของไตรสิกขาได้ด้วย

พระมหาบรรจง จนทศุตโต (แผ่นดินทอง) (2550) ทำการศึกษาเรื่อง คุณภาพจัดการ ศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ของการประเมิน คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็ก และเยาวชนของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และ 2) เพื่อประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มประชากรในศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่ จำนวน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มประชากร ได้แก่ผู้บริหาร ครูผู้สอนและครูอาสาสมัคร จำนวน 23 ท่าน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เรียน จำนวน 129 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 79.6 และผู้ปกครอง จำนวน 159 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 98.1 จำนวนรวมทั้งสิ้น 311 ฉบับคิดเป็นร้อยละ 89.6 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การ วิเคราะห์เนื้อหาและบรรยายข้อมูลตามสภาพจริงจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและข้อ สัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้บริหาร ผู้ปกครอง และผู้เรียน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการ แจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ (Percentage) การใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นเกณฑ์ โดยใช้การประเมินคุณภาพ 3 ระดับ คือ ดี พอใช้ ควรปรับปรุง จากผลการศึกษา พบว่า รูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก ในด้าน บริบท มีการกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์เป็นลายลักษณ์ในเอกสารชัดเจน และมี รายงานการประเมินโครงการเป็นประจำทุกปี ด้านปัจจัยนำเข้า มีอาคารสถานที่เพียงพอ มีบุคลากร ที่ทำงานเสียสละ มีหลักสูตร/กฎระเบียบ มีวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอนและงบประมาณ ด้าน กระบวนการ มีโครงการบริหารที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายมีกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย การ วัดผลและประเมิน กิจกรรมสนับสนุนที่หลากหลาย และด้านผลผลิต มีการพัฒนาผู้เรียนตามหลัก ไตรสิกขา การนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา 4) และมีผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน ปัญหาอุปสรรคที่พบ คือ ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก ขาดการประชาสัมพันธ์ที่มี ประสิทธิภาพ ชุมชนและผู้ปกครองยังเข้ามามีส่วนร่วมน้อย ยังไม่มีแนวทางชัดเจนในการประเมินและ วิจัยเกี่ยวกับความต้องการและประสิทธิภาพของการดำเนินงานและผลผลิต ทำให้ผู้บริหารขาดข้อมูล ในการตัดสินใจเพื่อพัฒนางานและยังไม่มีระบบประกันคุณภาพการศึกษามาใช้ในการพัฒนา งานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงยังขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนการ บริหารงานในระยะยาว ผลการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลัก ไตรสิกขา พบว่า โดยภาพรวมทั้งหมด ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เมื่อพิจารณาเรียง ตามลำดับ คือ 1) ปัจจัยด้านผลผลิต หรือผลสัมฤทธิ์ (Product= P2, Outcome) ได้รับการประเมิน

คุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน ตัวชี้วัดด้านการนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา 4) และตัวชี้วัดด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา 2) ปัจจัยด้านบริบท (Context = C) ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านวัตถุประสงค์และตัวชี้วัดด้านการประเมินโครงการ 3) ปัจจัยด้านปัจจัยป้อนเข้า (Input=I) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านบุคลากร ตัวชี้วัดด้านหลักสูตร/กฎระเบียบ ตัวชี้วัดด้านสถานที่ ตัวชี้วัดด้านวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน และตัวชี้วัดด้านงบประมาณ ซึ่งได้รับการประเมินคุณภาพในระดับพอใช้ 4) ปัจจัยด้านขบวนการปฏิบัติ (Process= P1) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านการบริหารจัดการ ตัวชี้วัดด้านกิจกรรมสนับสนุน ตัวชี้วัดด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และตัวชี้วัดด้านการวัดผลและประเมินผล

พระครูวิญาณสุนทร (จรินทร์ อาบคำ) (2553) ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาวัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาวัดตากฟ้า 2) เปรียบเทียบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาวัดตากฟ้า โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 3) ศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาวัดตากฟ้า ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มตัวอย่างได้แก่พระภิกษุสามเณรวัดตากฟ้า จำนวน 222 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.95 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และ (F-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัย (Least Significant Difference: LSD) แล้ววิเคราะห์ศึกษาข้อปัญหาและอุปสรรคจากข้อเสนอแนะโดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยส่วนใหญ่เป็นสามเณร คิดเป็นร้อยละ 83.8 มีอายุต่ำกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 82.9 มีการศึกษาทางโลก ต่ำกว่าปริญญาตรีคิดเป็นร้อยละ 79.3 ด้านการศึกษาทางธรรม นักรธรรมเอก คิดเป็นร้อยละ 91.4 ด้านการศึกษาเปรียญธรรมเปรียญธรรม 1-2 และ 3 คิดเป็นร้อยละ 59.9 ผลการวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามีค่าเฉลี่ยมากทุกด้าน ผลการเปรียบเทียบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ซึ่งแยกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาวัดตากฟ้า โดยภาพรวมแตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนปัจจัยด้านอื่นๆ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทุกด้าน ข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษาวัดตากฟ้า ควรจัดทำรูปแบบการฝึกอบรมให้ความรู้ที่เป็นมาตรฐานแก่พระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาทุกระดับ ตระหนักถึงความมีระเบียบวินัย รับผิดชอบหน้าที่ จัดอบรมเป็นประจำทุกภาคเรียนในการนำเอาหลักคำสอนทาง

พุทธศาสนาเข้ามีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมให้แก่ พระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาและปฏิบัติธรรมสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติพัฒนาด้านกาย จิตใจ และสติปัญญาให้สูงขึ้น

พระมหาปัญญา กิตติเมโธ (ดีพิจารย์) (2555). ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของกรมสารวัตรทหารเรือ โดยมีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของกรมสารวัตรทหารเรือ (2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของกรมสารวัตรทหารเรือ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (3) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะและการประยุกต์ใช้ในการนำหลักไตรสิกขามาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของกรมสารวัตรทหารเรือที่มีประสิทธิภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ บุคลากรของกรมสารวัตรทหารเรือ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำนวน 269 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของบุคลากรต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของกรมสารวัตรทหารเรือ มีความเชื่อมั่น 0.925 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ โดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของกรมสารวัตรทหารเรือ วิเคราะห์โดย การทดสอบค่าที (t - test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่มและการทดสอบค่าเอฟ (F - test) ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Analysis of Variance) และในกรณีที่พบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3 กลุ่ม ขึ้นไป ด้วยวิธีผลต่างอย่างมีนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ผลการวิจัย พบว่า

1) ความคิดเห็นของบุคลากรต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของกรมสารวัตรทหารเรือ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (= 4.23) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า บุคลากรมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (= 4.41) ในด้านศีล (การฝึกอบรมพัฒนาด้านพฤติกรรม) ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด (= 4.04) ด้านปัญญาตามลำดับ

2) การเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ที่จำแนกตาม อายุ ระดับการศึกษา อายุราชการ และตำแหน่ง พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลมีผลทำให้บุคลากรมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ บุคลากรมีระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

3) ปัญหาและอุปสรรค ที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของกรมสารวัตรทหารเรือ ได้แก่ 1) ส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยเข้าใจและไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไรเมื่อเจอสถานการณ์ที่เป็นอุปสรรคต่อการรักษาศีล 2) มีความรู้สึกตึงเครียด เมื่อเจอปัญหาอุปสรรคหรือความเร่งรีบ ความคาดหวังต่อความสำเร็จของงาน 3) การฝึกอบรมพัฒนาที่ต้องรับมือกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และความต้องการที่จะพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถที่สูงขึ้นเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพ ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของกรมสารวัตรทหารเรือควรเพิ่มรูปแบบการพัฒนาเพื่อให้มีลำดับขั้นตอน

การพัฒนาที่สมบูรณ์แบบตามหลักการพัฒนายุคใหม่และเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ตามหลักของศีล สมาธิและปัญญา ซึ่งก็คือการพัฒนาในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และในด้านปัญญา ซึ่งประยุกต์ใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของกรมสารวัตรทหารเรือให้ดียิ่งขึ้น

พระสำรอง สณฺญโต (แสงทอง) (2556). ทำการศึกษารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิถิพุทธกรณีศึกษาโรงเรียนบ้านบ่อ ตำบลบ้านดง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ประวัติและพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนวิถิพุทธ 2) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนบ้านบ่อ 3) เพื่อวิเคราะห์การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนบ้านบ่อ ตำบลบ้านดง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ผลการวิจัยพบว่า การจัดรูปแบบการเรียนรู้ของโรงเรียนวิถิพุทธนั้น เน้นด้านไตรสิกขาเป็นหลัก ในการฝึกฝนอบรม เพื่อพัฒนาการทั้งสามมิติ คือ ด้านปัญญา เป็นเรื่องความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้องทำให้สามารถแก้ไขปัญหา สร้างสรรค์ต่างๆ ได้สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย ประสานเป็นองค์รวมที่ชัดเจน ด้านศีล การควบคุมพฤติกรรม ทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบ สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล ด้านจิต เป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ และปัญญาสูงขึ้น ใ้รู้คิดเข้าใจมองเห็นตามจริง การดำเนินงานตามหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนบ้านบ่อ ได้ดำเนินการจัดทำหลักสูตรตามวิถิพุทธ โดยจัดการเรียนรู้ด้วยการบูรณาการหลักธรรม ด้านความรู้ คุณธรรม จริยธรรม มีการฝึกปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับนักเรียน ด้วยวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อ “ส่งเสริมการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” และโรงเรียนบ้านบ่อยังจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาให้เหมาะสมและพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา มีการประเมินผลและการดำเนินการเสริมหลักสูตรสถานศึกษา จัดกิจกรรมเสริมเนื้อหาตามหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และดำเนินกิจกรรมอื่นๆ ที่สอดคล้องกับโรงเรียนวิถิพุทธ ผลวิเคราะห์ของการลงภาคสนามด้านการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านบ่อ พบว่า บุคลากรในโรงเรียน มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีการพัฒนาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทางโรงเรียนวิถิพุทธ มีการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีที่ส่งเสริม ผู้กระทำดี มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่อสุขภาพจิต เน้นการพัฒนาในด้านคุณธรรมจริยธรรมกตัญญูรู้คุณและมีการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริงตามหลักไตรสิกขาตามแนวทางโรงเรียนวิถิพุทธได้เป็นอย่างดี

เกสร ทิทา (2556). ทำการศึกษาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านสร้างแป้นดอนนาแพง โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมตามหลักไตรสิกขาสำหรับพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน 3) เพื่อศึกษาผลการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนบ้านสร้างแป้นดอนนาแพง การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละระดับได้กำหนดหลักสูตรรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ไว้อย่างชัดเจน โดยเป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้และสาระสำคัญในการเรียนรู้ที่สอดคล้องกัน รวมทั้งการบูรณาการทางด้านศีลธรรม

คุณธรรม จริยธรรมไว้ในวิชาพระพุทธศาสนาและวิชาอื่นๆอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน โรงเรียนจึงจัดการเรียนการสอนที่มีเนื้อหาและการปฏิบัติเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาโดยบูรณาการเชื่อมโยงกับศาสตร์ต่างๆ หลากหลาย เน้นการปฏิบัติ พัฒนาค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน สาระสำคัญในการเรียนรู้ มุ่งเน้นการพัฒนาสติปัญญามากขึ้น ให้รู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผล เป็นการศึกษาหลักพุทธธรรม โดยบูรณาการความรู้เข้ากับกลุ่มสาระอื่นๆด้วยการ ปลุกฝังให้มีจิตสำนึกว่าศาสนาเป็นเรื่องของการพัฒนาคุณภาพชีวิต การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีคุณธรรม จริยธรรม ทำตัวเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนและชุมชนได้เป็นอย่างดี ชุมชนมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับโรงเรียน และโรงเรียนได้จัดให้มีห้องส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน อย่างเหมาะสมเพื่อส่งเสริมผลักดันหรือขับเคลื่อนระบบการเรียนการสอนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และเป็นการศึกษาที่ยั่งยืน ช่วยพัฒนานักเรียนให้ เป็นคนที่มีคุณภาพตามเจตนารมณ์ของของหลักสูตรตลอดจนนำคุณธรรมจริยธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผลการวิเคราะห์การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนพบว่า โดยภาพรวมผู้บริหาร ครูผู้สอน คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้ปกครองโรงเรียนบ้านสร้างแป้นดอนนาแพ่ง มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนตลอดจนกำหนดเวลาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้และนำหลักการให้คะแนนอย่างชัดเจน รวมทั้งการบูรณาการทางด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมไว้ในทุกวิชาอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน ดังนั้น โรงเรียนจึงสามารถจัดการเรียนการสอนที่มีเนื้อหา และการปฏิบัติเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาโดยบูรณาการกับศาสตร์ต่างๆ จากการจัดการศึกษาที่ผ่านมามีการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาในทางที่ดีขึ้นจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารครูผู้สอนและผู้ปกครองนักเรียน พบว่า ผลที่มีต่อพฤติกรรมของนักเรียนพบว่านักเรียนมีความขยันหมั่นเพียรใฝ่เรียนรู้สามารถพึ่งตนเองตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบรู้จักประหยัดอดออมซื่อสัตย์สุจริตมีวินัย ประพฤติปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับของโรงเรียนและครอบครัวดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ ปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตั้งใจและรับผิดชอบในหน้าที่การงาน มีความพยายาม อดทนในการทำงาน เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมายภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมไทยและมีความกตัญญูกตเวที เห็นคุณค่าและใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสมนักเรียนช่วยเหลือผู้อื่นด้วยด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทนมีสัมมาคารวะรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์การรู้จักให้อภัย รู้จักแบ่งปันความรู้ ความดีความชอบและเสียสละเพื่อส่วนรวมได้เป็นอย่างดี

จรรยา ไชยโกษี (2554) ทำการศึกษา ศึกษากระบวนการการแก้ปัญหาชีวิตคู่โดยใช้หลักไตรสิกขา กรณีศึกษา: ผู้มาปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหาการใช้ชีวิตคู่ในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษากระบวนการแก้ปัญหาการใช้ชีวิตคู่โดยใช้หลักไตรสิกขา เฉพาะผู้มาปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน 3) เพื่อศึกษาผลการแก้ปัญหาตามกระบวนการแก้ปัญหาการใช้ชีวิตคู่โดยใช้หลักไตรสิกขา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม จากการศึกษาเอกสารและการให้จิตปรึกษาเชิงพุทธกับกลุ่มตัวอย่างผู้ปฏิบัติธรรมที่เข้าร่วมโครงการศิลปะการพัฒนาชีวิตด้วยอานาปานสติภาวนา ที่มีปัญหาชีวิตคู่ จำนวน 10 คนที่มีคุณสมบัติเป็นเพศหญิง อาชีพนักธุรกิจ แม่บ้าน พนักงานบริษัทและเจ้าของกิจการ ที่สมัครใจให้ข้อมูลและสมัครใจร่วมกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ พบว่าสภาพปัญหาและ

สาเหตุการใช้ชีวิตคือ 1) ปัญหาการเงินสาเหตุจากเงินไม่พอใช้ การเป็นหนี้ 2) ปัญหาการงานสาเหตุจากตกราง ความไม่ก้าวหน้าของหน้าที่การงานมีเรื่องขัดแย้งกับคนที่ทำงาน มีความขัดแย้งกันเมื่อทำงานด้วยกัน 3) ปัญหาความรักและความเข้าใจ สาเหตุจากความไม่ซื่อสัตย์ ความไม่ศรัทธา ความไม่จริงใจ ความไม่ไว้วางใจ 4) ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม สาเหตุจากความแตกต่างของครอบครัวแต่ละฝ่าย อิทธิพลของเพื่อน ความไม่ลงรอยของญาติพี่น้องทั้งสองฝ่าย 5) ปัญหาบุคลิกภาพส่วนตัว สาเหตุจากความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ความชอบไม่ชอบและนิสัยส่วนตัวของแต่ละบุคคล กระบวนการแก้ปัญหาการใช้ชีวิตคือ เฉพาะผู้มาปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน ใช้กระบวนการให้จิตปรึกษาเชิงพุทธ โดยอาศัยหลักไตรสิกขาโดยผู้ให้การปรึกษาได้เข้าไปทำความเข้าใจกับผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการศิลปะการพัฒนาชีวิตด้วยอานาปานสติภาวนา ซึ่งเป็นโครงการการฝึกอบรมผู้ปฏิบัติธรรมให้ใช้อานาปานสติในการฝึกสมาธิในทุกอิริยาบถและการบรรยายธรรมโดยใช้สื่อวีดิทัศน์ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมเข้าใจสาเหตุและแนวทางในการแก้ปัญหาได้ง่ายขึ้น กระบวนการการให้จิตปรึกษาเชิงพุทธมีขั้นตอน ดังนี้ คือ

1) การเป็นกัลยาณมิตรและการกำหนดปัญหา ใช้หลักไตรสิกขาคือ อินทริยสังวรศีลในการสำรวมอินทริยทั้งหมดเพื่อสร้างความไว้วางใจ ใช้ปาติโมกขสังวรศีล (ศีล5) ใช้ปิยวาจา รู้จักพูด และใช้สุตตมยปัญญา ในการฟังเพื่อจับประเด็นของปัญหาได้ถูกต้อง

2) การสืบสาวสาเหตุปัญหา ใช้จินตมยปัญญา ให้ผู้รับการปรึกษาได้ใช้สติในการหาสาเหตุของปัญหาได้ด้วยตนเอง

3) การรู้เป้าหมายปัญหา ใช้สุตตมยปัญญาเพื่อผู้ให้การปรึกษาได้หาข้อสรุปและหาแนวทางแก้ปัญหา

4) การจัดวางวิธีการแก้ปัญหาและปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย ใช้จินตมยปัญญาในการหาแนวทางการแก้ปัญหาด้วยตนเองจากแนวคิดของตนเองด้วยการพัฒนาปัญญาจากสุตตมยปัญญาที่ได้รับ

5) การสรุปและติดตามผล ใช้สุตตมยปัญญา จากการศึกษาการปฏิบัติเพื่อเลือกใช้แนวทางการแก้ปัญหาได้ถูกต้อง ผลการให้การปรึกษาตามกระบวนการให้จิตปรึกษาเชิงพุทธ โดยอาศัยหลักไตรสิกขา พบว่าผู้มีปัญหาเกี่ยวกับการเงิน ใช้ปัจจัยสันนิสสิตศีลทำให้รู้จักประมาณการใช้จ่ายให้พอเพียงกับรายรับ ผู้มี ปัญหาเกี่ยวกับการงาน ใช้สติในการควบคุมอารมณ์ทำให้ปัญหาอยู่เหนืออารมณ์ ผู้มีปัญหาเกี่ยวกับความรักความเข้าใจ ใช้สติและปัญญาในการสร้างเสริมความรักความเข้าใจทำให้เกิดความรักความเข้าใจกันมากขึ้น ผู้มีปัญหาเกี่ยวกับสังคมและสิ่งแวดล้อม ใช้สติใช้อุเบกขา ใช้สัมมาวายามะ สามารถปรับตัวอยู่กับสังคมและสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวได้อย่างเป็นสุข และผู้มีปัญหาเกี่ยวกับบุคลิกภาพ ใช้สัมมาวายามะ ใช้ทางสายกลางตามหลักไตรสิกขา ทำให้มีความอดทน มีความพากเพียรที่จะปรับตัวเข้าหากัน สรุปได้ว่าผลจากกระบวนการแก้ปัญหาชีวิตคู่โดยใช้หลักไตรสิกขา กรณีศึกษา: ผู้มาปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน เป็นกระบวนการที่ทำให้ความขัดแย้งในการดำเนินชีวิตคู่ลดลง

ฐานสุขวรรณภา วงษ์สุภาพงษ์ (2556) ทำการศึกษาเรื่อง การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนเทศบาล 1 จังหวัดนครนายก โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาหาความสัมพันธ์และเปรียบเทียบการนำหลักไตรสิกขา ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนเทศบาล 1 จังหวัดนครนายก โดยศึกษาว่านักเรียนนำหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิและปัญญา) ไปใช้ในชีวิตรประจำวัน ได้แก่ การบริโภคอาหาร การศึกษา การออกกำลังกาย การพักผ่อนและมีจิตอาสา เมื่อจำแนกตามเพศ ระดับชั้น อาชีพผู้ปกครอง การอบรมสั่งสอนของผู้ปกครอง ว่าแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ประจำปีการศึกษา 2555 จำนวน 358 คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถามมีมาตราส่วนแปรค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และทดสอบความสัมพันธ์ของ ไค-สแควร์ (chi-square) ทดสอบที (t-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) และทดสอบค่าเฉลี่ยรายคู่ของเซฟเฟ (Scheffe's Method) ผลการศึกษาพบว่าในการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตรประจำวัน ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ดังนี้ (1.1) ด้านการบริโภคอาหารและด้านการออกกำลังกาย ได้นำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตรประจำวัน เรียงลำดับด้วยปัญญา สมาธิ และศีล (1.2) ด้านการศึกษาและด้านการพักผ่อน เรียงลำดับด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา (1.3) ด้านจิตอาสาเรียงลำดับด้วย ปัญญา ศีล และสมาธิ 2. การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตรประจำวันของนักเรียน ไม่มีความสัมพันธ์กับอาชีพของผู้ปกครองและฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว 3. การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตรประจำวันของนักเรียน ไม่แตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามเพศ ระดับชั้น และการอบรมสั่งสอนของผู้ปกครอง

พระมหาศุภกิจ สุภกิจโจ (ภักดีแสน) (2556) ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น (2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (3) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและนำเสนอแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จำนวน 333 คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด 1,957 คน ซึ่งใช้การสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชากรต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น มีความเชื่อมั่น 0.939 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ โดยการหา ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) และการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชากรต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น วิเคราะห์โดยการทดสอบที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Analysis of Variance) และในกรณีที่พบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3 กลุ่มขึ้นไป ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ผลการวิจัยพบว่า

1) ความคิดเห็นของประชากรต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก (= 3.88) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากร

มนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (= 3.94) ในด้านศีล (การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม) ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด (= 3.82) ด้านปัญญา (การพัฒนาปัญญา), ตามลำดับ

2) การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานภาพ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลไม่มีผลทำให้ประชากรมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ไม่แตกต่างกัน จึงไม่ยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

3) ปัญหาและอุปสรรค ที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ได้แก่ 1) คนส่วนใหญ่มักจะมีเวลาในการทำงานมาก ไม่ค่อยมีเวลามาปฏิบัติธรรม 2) เป็นคนค่อนข้างใจร้อน ควบคุมอารมณ์ไม่ค่อยได้ไม่ค่อยมีสมาธิเป็นคนสมาธิสั้น 3) ทางศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขาดบุคลากรในการพัฒนาเยาวชน ในด้านจัดกิจกรรมด้านปัญญา

4) ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา จึงต้องเพิ่มรูปแบบการพัฒนาให้ชัดเจน เพื่อให้มีลำดับขั้นตอนการพัฒนาที่สมบูรณ์แบบตามหลักการพัฒนายุคใหม่ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ ตามหลักของ ศีล สมาธิ และปัญญา ก็คือการพัฒนาในด้านร่างกาย ในด้านจิตใจ และในด้านปัญญา ซึ่งประยุกต์ใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่นให้ดียิ่งขึ้น

พระมหาวิเชียร ปญญาวชิโร (จันท) (2556) ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธ ในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความรู้และความเข้าใจในหลักไตรสิกขาของครูและนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติตามหลักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของครูและนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของครูและนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยทำการศึกษารูปแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Research) กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัย เป็นครู และนักเรียนจำนวน 101 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ซึ่งได้ทำการสอบถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในหลักไตรสิกขา การปฏิบัติตามหลักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และแนวทางการพัฒนา เป็นแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการและมาตราส่วนประเมินค่า 4 ระดับ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.95 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ความรู้และความเข้าใจในหลักไตรสิกขาของครูผู้สอนและนักเรียนนั้น โดยรวมอยู่ในระดับมาก แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วกลับพบว่า ด้านความรู้และความเข้าใจในหลักไตรสิกขาของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง การปฏิบัติตามหลักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของครูผู้สอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนการปฏิบัติตามหลักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนนั้น โดยภาพรวมแล้วกลับพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิถิพุทธ ในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร แยกไว้ 3 ด้านด้วยกัน คือ 1) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ในด้านศีล ควรมีการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรให้มีความเข้าใจในสภาวะของตน และ ทางโรงเรียนควรมีการนิมนต์พระภิกษุมาสอนศีลธรรมในโรงเรียน รวมถึงควรมีการนำบุคลากรไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาในบางโอกาส นอกจากนั้นควรมีกิจกรรมที่สร้างสรรค์ความสามัคคีในหมู่คณะ และท้ายสุดควรมีการกำหนดระเบียบการปฏิบัติต่างๆ ให้ชัดเจน 2) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในด้านสมาธิ ควรมีการแนะนำในเรื่องการทำสมาธิ และทางโรงเรียน ควรจัดให้มีกิจกรรม การทำสมาธิเป็นประจำ และ ยังระบุว่าทางโรงเรียนควรจัดให้มีการอบรมด้านการทำสมาธิ และ 3) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านปัญญา ควรมีการปฏิบัติธรรม และสนทนาธรรมอยู่เป็นประจำ และทางโรงเรียนควรจัดให้มีกิจกรรมมิตรคอยแนะนำ ทางด้านหลักธรรมและควรมีการอบรมบุคลากรให้มีความเข้าใจในหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา ท้ายที่สุดได้ระบุไว้ว่าควรมีการนิมนต์พระภิกษุมาแสดงธรรมเทศนา

พระมหาประยงค์ โฆสการี (อาญาเมือง) (2556) ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา 2) เพื่อเปรียบเทียบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล 3) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะและแนวทางในการปรับปรุงประยุกต์ใช้ในการนำหลักไตรสิกขามาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา ระเบียบวิจัยใช้การวิจัยเชิงปริมาณซึ่งผู้วิจัยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 222 ได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามที่จัดทำขึ้น เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิดและปลายเปิด สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่าที (t-test) และวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Analysis of Variance) และในกรณีที่พบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Scheffe') ผลการวิจัยพบว่า

1) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา ด้านศีล อยู่ในระดับมาก (= 3.89) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา อยู่ในระดับมากทุกข้อ

2) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา ด้านสมาธิ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (=3.69) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา อยู่ในระดับมาก และระดับปานกลาง

3) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา ด้านปัญญา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (= 3.69) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา อยู่ในระดับมากทุกข้อ การเปรียบเทียบระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา จำแนกตามเพศโดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านสมาธิ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การเปรียบเทียบระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมือง

ฉะเชิงเทรา จำแนกตามอายุ พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ การเปรียบเทียบระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ การเปรียบเทียบระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา จำแนกตามสถานภาพสมรส พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ยกเว้นด้านสมาธิ และด้านปัญญา แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การเปรียบเทียบระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา จำแนกตามตำแหน่งงาน พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ การเปรียบเทียบระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา จำแนกตามรายได้ต่อเดือน พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ การเปรียบเทียบระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้

พระบรมจรง จิตตกร (ไชยเสนา) (2556) ทำการศึกษาเรื่องการประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตของกลุ่มยุวพุทธบ้านผำ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาประวัติยุวพุทธบ้านผำกับหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา ในการจัดกิจกรรมของกลุ่มยุวพุทธบ้านผำ 3) เพื่อศึกษาผลของการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการดำเนินชีวิตของกลุ่มยุวพุทธบ้านผำ ผลจากการศึกษาปรากฏว่า กลุ่มยุวพุทธบ้านผำ ตำบลเมืองสรวง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2503 ถึงปัจจุบันโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เยาวชนเห็นความสำคัญในพระพุทธศาสนา เป็นการปลูกฝังศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีให้กับเยาวชนในการบำเพ็ญกุศลสาธารณะประโยชน์ทำให้เยาวชนรู้จักพิธีกรรมต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนการดำเนินชีวิตเพื่อให้สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการนำหลักไตรสิกขา มาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมต่างๆ โดยการจัดกิจกรรมของกลุ่มยุวพุทธบ้านผำ ได้แบ่งออกเป็นประเด็นใหญ่ๆ คือ กิจกรรมเกี่ยวกับประเพณี กิจกรรมเกี่ยวกับชุมชน และกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นนั้นเพื่อชักนำให้เยาวชนเข้าวัดหรือเข้าร่วมกับชุมชน เพื่อเป็นการเสริมความรู้ อีกทั้งยังมีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมสามารถยึดถือและปฏิบัติตามหลักการซึ่งเป็นกฎระเบียบของหมู่บ้านได้อย่างถูกต้อง มีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ผลจากการนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในการทำ

กิจกรรมของกลุ่มยุวพุทธบ้านผำ ปรากฏว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีความประพฤติที่ดี มีกิริยามารยาทเรียบร้อยมีความอ่อนน้อมถ่อมตน เชื่อฟังครูอาจารย์ เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ และผู้ใหญ่ในครอบครัว ปฏิบัติตนกับพระสงฆ์หรือผู้สูงวัยได้ถูกต้อง พุดจาด้วยความเคารพไม่ก้าวร้าว รู้จักกาล รู้จักเวลาที่เหมาะสม เป็นคนมีเหตุผล มีความตั้งใจในการทำงาน มีจิตสาธารณะ ไม่เห็นแก่ตัวหรือเอาเปรียบผู้อื่น ช่วยเหลืองานบ้านตลอดถึงงานในชุมชน ทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย เข้าใจในหลักศาสนาพิธีและให้ความสำคัญในการช่วยกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ส่วนผู้ไม่เข้าร่วมกิจกรรม ไม่ได้รับความรู้เพื่อนำมาพัฒนาตนเอง ไม่มีความสามารถไม่กล้าแสดงออกในชุมชน ไม่ส่งเสริมตนเองทั้งด้านร่างกายสติปัญญา ไม่สามารถที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น ไม่คิดและไม่ทำในสิ่งที่สร้างสรรค์ มักจะทำอะไรตามใจตนเอง ไม่รู้และไม่เข้าใจในศาสนาพิธี ไม่มีความสนใจในการเรียนรู้ต่างๆ อีกทั้งยังเป็นภาระของครอบครัว และชุมชนอีกด้วย

สุปรียา อีร์สิรานนท์ (2556) ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการการเรียนรู้ในกรอบของไตรสิกขา กับ ทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาวิเคราะห์การเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ของ สกินเนอร์ ศึกษาวิเคราะห์การเรียนรู้ในกรอบของไตรสิกขา และศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อมโยงพัฒนาการการเรียนรู้ในกรอบของไตรสิกขา กับทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำราทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา และจิตวิทยาตะวันตก ผลการศึกษาวิจัยพบว่า แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของ สกินเนอร์ พบว่า ตามแนวคิดของสกินเนอร์ การเรียนรู้จะอาศัยประสบการณ์เดิม ผู้สอนจะใช้ประสบการณ์ของตนเป็นข้อมูลเบื้องต้น ในการสร้างพฤติกรรมใหม่ๆ และใช้การเสริมแรงเพื่อเพิ่มหรือลดพฤติกรรมที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ ดังนั้น การพัฒนาการการเรียนรู้ในกรอบทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ จะเป็นการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา จึงมีทั้งความเหมือนและแตกต่างจากพัฒนาการการเรียนรู้ในกรอบของไตรสิกขา ซึ่งจะพัฒนาทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ ความเชื่อมโยงของทั้ง 2 แนวคิด คือ การเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์เชื่อมต่อและมีอิทธิพลถึงกันอย่างเป็นระบบระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยที่มนุษย์รับรู้โลกภายนอกผ่านประสาทสัมผัส การรับรู้แต่ละอย่างจะมีอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง มีปัจจัยภายนอกทั้งปรโตโฆสะและตัวแบบเป็นเริ่มต้นของการเรียนรู้ มีปัจจัยภายในทั้งโยนิโสมนสิการ และปัจจัยการรู้-การคิด เป็นแหล่งประมวลผล เรียนรู้จากปัจจัยภายนอกเข้าสู่ปัจจัยภายใน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา และประสบการณ์ ทำให้มีการพัฒนาฝึกฝนอบรมตนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา สามารถนำผลการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและบุคคลในสังคมให้มีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ (2556) ทำการศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการศึกษาตามหลักไตรสิกขาและวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา วิธิดำเนินการวิจัย เก็บข้อมูลจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา ผลการวิจัยมีข้อค้นพบ ดังนี้

1) การศึกษาตามหลักไตรสิกขา พบว่า พระพุทธเจ้าตรัสหลักไตรสิกขาไว้ในวัชชีปุตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสูตร ไตรสิกขา มีความหมายว่า การฝึกอบรมด้านความประพฤติ จิต และปัญญา ไตรสิกขาสามารถจัดประเภทได้ ตามหลักไตรสิกขา ตามมรรคมืองค์แปด

และตามธรรมชั้นสาม ความสำคัญของหลักไตรสิกขา คือ เป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา สารสำคัญของหลักไตรสิกขามี 3 อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การศึกษาตามหลักไตรสิกขามีส่วนประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ การจัดหาหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ การสร้างสัมมาทิฏฐิ การศึกษาตามหลักไตรสิกขา และการวัดและประเมินผล การศึกษาตามหลักไตรสิกขา

2) วิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา พบว่า หลักไตรสิกขามีที่มาอยู่ในวัชชี ปุตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสูตกร กำหนดการศึกษาสมัยพุทธกาลเริ่มจากกลุ่มปัญจวัคคีย์ ผู้ศึกษาสมัยพุทธกาลแบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบรรพชิตและกลุ่มคฤหัสถ์ ทั้งสองกลุ่มนี้ได้มีการกำหนดคุณสมบัติไว้แตกต่างกันด้วย ขอบเขตของการศึกษาในพระพุทธศาสนารวมอยู่ในหลักไตรสิกขา การเรียนการสอนในสมัยพุทธกาลมีลักษณะเป็นแบบมุขปาฐะ การศึกษาตามหลักไตรสิกขามีขั้นตอนดำเนินการที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ จัดหาหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ สร้างสัมมาทิฏฐิ ฝึกตามหลักไตรสิกขา วัดและประเมินผลตามหลักไตรสิกขา

ทัศนีย์ ดีเลิศ (2551) ทำการศึกษา การเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์และความฉลาดทางอารมณ์ในกิจกรรมศิลปะ ของเด็กปฐมวัยระหว่างการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการทำงานของสมองโดยใช้รูปแบบไตรสิกขากับการจัดการเรียนรู้รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์และความฉลาดทางอารมณ์ในกิจกรรมศิลปะของเด็กปฐมวัยระหว่างการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการทำงานของสมอง โดยใช้รูปแบบไตรสิกขากับการจัดการเรียนรู้รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นผู้เรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนวัดนาค อำเภอบางปะหัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยาเขต 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2550 จำนวน 2 กลุ่มๆ ละ 15 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มอย่างง่ายโดยวิธีการจับฉลาก กลุ่มแรกเป็นกลุ่มทดลอง ที่จัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการทำงานของสมองโดยใช้รูปแบบไตรสิกขา และกลุ่มหลังเป็นกลุ่มทดลองที่จัดการเรียนรู้รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการกิจกรรมศิลปะแบบทดสอบคู่ขนานด้านความคิดสร้างสรรค์ แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ และแบบสังเกตพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเอง ใช้เวลาในการทดลอง 27 ชั่วโมง โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงทดลอง แผนแบบ Pretest-Posttest Comparison Group Design วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมหลายตัวแปร (MANCOVA) ซึ่งใช้ความเชื่อมั่นในตนเองก่อนการทดลอง เป็นตัวแปรร่วม ผลการวิจัยพบว่า

1) ความคิดสร้างสรรค์ของกลุ่มที่จัดการการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการทำงานของสมองโดยใช้รูปแบบไตรสิกขากับการจัดการเรียนรู้รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้ ไม่แตกต่างกัน

2) ความฉลาดทางอารมณ์ของกลุ่มที่จัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการทำงานของสมองโดยใช้รูปแบบไตรสิกขากับการจัดการเรียนรู้รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้ ไม่แตกต่างกัน

ปิยะวรรณ กลิ่นจันทร์ (2552) ทำการศึกษา ผลของการพัฒนาความมีวินัยในตนเองทางการเรียนด้วยรูปแบบบวร ตามหลักไตรสิกขา ที่มีต่อการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเทศบาลเมืองท่าโขลง 1 จังหวัดปทุมธานี มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสร้างวิธีการมีส่วนร่วมระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ในการให้ความช่วยเหลือทางด้านพฤติกรรมของนักเรียน 2) เพื่อสร้างโปรแกรมพัฒนาความมีวินัยในตนเองทางการเรียนด้วยรูปแบบบวรตามหลักไตรสิกขา สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 3) เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมความมีวินัยในตนเองทางการเรียนก่อนและหลังการทดลองของนักเรียนกลุ่มทดลอง 4) เพื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะผู้เรียนอันพึงประสงค์ก่อนและหลังการทดลองของนักเรียนกลุ่มทดลองการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 โรงเรียนเทศบาลเมืองท่าโขลง 1 จังหวัดปทุมธานี ที่มีพฤติกรรมขาดความมีวินัยในตนเองทางการเรียน จำนวน 20 คน ใช้วิธีสุ่มจัดกลุ่มอย่างง่ายแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โปรแกรมพัฒนาความมีวินัยในตนเองทางการเรียนด้วยรูปแบบบวรตามหลักไตรสิกขา ประกอบด้วยกิจกรรม จำนวน 12 ครั้ง ครั้งละ 50 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือโปรแกรมพัฒนาความมีวินัยในตนเองทางการเรียนด้วยรูปแบบบวรตามหลักไตรสิกขา แบบสอบถามพฤติกรรมความมีวินัยในตนเองทางการเรียน แบบประเมินคุณลักษณะผู้เรียนอันพึงประสงค์ แบบแสดงความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อโปรแกรมการพัฒนาความมีวินัยในตนเองทางการเรียนด้วยรูปแบบบวรตามหลักไตรสิกขา วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ The Wilcoxon Matched Pairs Signed - Rank Test และ The Mann - Whitney U Test ผลการวิจัยพบว่า

1) ภายหลังจากทดลอง นักเรียนกลุ่มทดลอง มีคะแนนพฤติกรรมความมีวินัยในตนเองทางการเรียน และคะแนนจากแบบประเมินคุณลักษณะผู้เรียนอันพึงประสงค์แตกต่างจากก่อนเข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างพฤติกรรมความมีวินัยในตนเองทางการเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) ภายหลังจากทดลองนักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนพฤติกรรมความมีวินัยในตนเองทางการเรียน และคะแนนจากแบบประเมินคุณลักษณะผู้เรียนอันพึงประสงค์ แตกต่างจากนักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) คะแนนพฤติกรรมความมีวินัยในตนเองทางการเรียน และคะแนนจากแบบประเมินคุณลักษณะผู้เรียนอันพึงประสงค์ทั้งก่อนและหลังการทดลองของนักเรียนกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4) นักเรียนกลุ่มทดลองมีความพึงพอใจกับการเข้าร่วมโปรแกรมพัฒนาความมีวินัยในตนเอง

กฤตชัย ชุมแสง (2556) ทำการศึกษาการพัฒนาปรีชาเชิงอารมณ์ตามแนวพุทธศาสนาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยใช้การสอนแบบไตรสิกขา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาปรีชาเชิงอารมณ์ตามแนวพุทธศาสนาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบัวใหญ่พิทยาคม โดยใช้การสอนแบบไตรสิกขา โดยกำหนดเกณฑ์การผ่านของนักเรียนที่ระดับมาก และมีจำนวนนักเรียนผ่านเกณฑ์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของนักเรียนทั้งหมด 2) เพื่อพัฒนา

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบัวใหญ่พิทยาคมโดยใช้การสอนแบบไตรสิกขาซึ่งกำหนดเกณฑ์การผ่านร้อยละ 70 ของคะแนนเต็ม และจำนวนนักเรียนผ่านเกณฑ์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของนักเรียนทั้งหมด กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ห้องเรียน 5/1 โรงเรียนบัวใหญ่พิทยาคม จำนวน 39 คน ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 โรงเรียนบัวใหญ่พิทยาคม จังหวัดขอนแก่น การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) เครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติ ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา (ส32102) จำนวน 9 แผน ใช้เวลา 9 ชั่วโมง 2) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและสะท้อนผลการปฏิบัติ ได้แก่ แบบสังเกตพฤติกรรมกรรมการสอนของครู แบบทดสอบท้ายวงจร แบบประเมินปรีชาเชิงอารมณ์ตามแนวพุทธศาสนา และแบบสัมภาษณ์ปรีชาเชิงอารมณ์ตามแนวพุทธศาสนา 3) เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล ได้แก่ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบวัดปรีชาเชิงอารมณ์ตามแนวพุทธศาสนา ผลการวิจัย พบว่า

1) นักเรียนมีปรีชาเชิงอารมณ์ตามแนวพุทธศาสนา ที่ค่าเฉลี่ย 3.88 อยู่ในระดับมาก และมีจำนวนนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ดังกล่าวจำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 82.05 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2) นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนร้อยละ 88.43 ของคะแนนเต็ม และจำนวนนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ดังกล่าวจำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 76.42 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ภุรดา ไทยสงวนวรกุล (2556) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้การปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา คุณภาพชีวิตในการทำงานกับภาวะหมดไฟ กรณีศึกษาเจ้าหน้าที่พลศึกษาในเขตภาคกลาง มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อศึกษาระดับการเรียนรู้การปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา คุณภาพชีวิตในการทำงาน และภาวะหมดไฟในการทำงานของเจ้าหน้าที่พลศึกษาในเขตภาคกลาง (2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้การปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา คุณภาพชีวิตในการทำงานกับภาวะหมดไฟในการทำงานของเจ้าหน้าที่พลศึกษาในเขตภาคกลาง และ (3) เพื่อศึกษาอำนาจพยากรณ์ภาวะหมดไฟในการทำงานจากการเรียนรู้การปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขาและคุณภาพชีวิตในการทำงานของเจ้าหน้าที่พลศึกษาในเขตภาคกลาง กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าหน้าที่พลศึกษา จำนวน 150 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา แบบสอบถามคุณภาพชีวิต ในการทำงาน แบบสอบถามภาวะหมดไฟในการทำงาน สถิติที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สันและสร้างสมการทำนายโดยใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณผลการวิจัยพบว่า

1) การเรียนรู้การปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา คุณภาพชีวิตในการทำงานมีความสัมพันธ์ทางลบกับภาวะหมดไฟในการทำงานของเจ้าหน้าที่พลศึกษาอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01

2) คุณภาพชีวิต ในการทำงานเป็นตัวแปรที่สามารถทำนายภาวะหมดไฟในการทำงานของเจ้าหน้าที่พลศึกษาได้ร้อยละ 20.8

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ (2555) ทำการศึกษาการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดพระพุทธรักษาเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและศึกษาการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดพระพุท

บาทเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายผลของการวิจัยมีข้อค้นพบ ดังนี้

1) ความเป็นมาของโรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง พบว่า เป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นตามภารกิจของวัดในพระพุทธศาสนาทางการศึกษา สงเคราะห์ ตั้งอยู่ที่วัดพระพุทธบาทเขากระโดง เลขที่ 1 หมู่ที่ 13 บ้านน้ำซับ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวนเนื้อที่ประมาณ 51 ไร่ สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1 กระทรวงศึกษาธิการ ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งตามใบอนุญาต เลขที่ บร 1001 / 2552 ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 ด้านความจำเป็นในการจัดตั้งเพื่อสนองตอบคำปรารภของคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อสนองตอบภารกิจของวัดในพระพุทธศาสนา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ สนองตอบนโยบายรัฐและคณะสงฆ์ด้านการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธผลิตผู้จบมัธยมศึกษาส่งต่อให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้เป็นสถานที่ฝึกสอนของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาดูงานโรงเรียนวิถีพุทธของหน่วยงานทั่วไป ด้านแนวทางในการดำเนินการของโรงเรียนได้กำหนดไว้ในตราสารของโรงเรียน ซึ่งเป็นไปตามที่ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ หลักสูตร เป้าหมาย นโยบาย และกลยุทธ์หลักของโรงเรียนด้านพัฒนาการของโรงเรียน ได้มีพัฒนาการทั้งทางด้านบุคลากร ด้านระบบบริหาร ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ด้านอุปกรณ์การศึกษา และด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ ปัจจุบันโรงเรียนสามารถสร้างชื่อเสียงและได้รับความไว้วางใจจากชุมชนเห็นได้จากแต่ละปีการศึกษา ผู้ปกครองได้ส่งลูกหลานเข้ามาเรียนกับทางโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น

2) การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขา พบว่า โรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ดำเนินการโดยนำเอาหลักไตรสิกขามาใช้เป็นกรอบในการพัฒนาสถานศึกษา เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์สรุปได้ 3 ประเด็นหลักดังนี้ 1) ด้านปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ คือ หลักการนำรูปแบบไตรสิกขาไปใช้ในการบริหารสถานศึกษาจะต้องสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ 2 ประการให้เกิดขึ้นมาก่อน ได้แก่ (1) ปรโตโฆสะ คือ องค์ประกอบฝ่ายภายนอก เป็นปัจจัยทางสังคม เรียกว่า ว่าเป็นวิธีการแห่งศรัทธา ซึ่งได้แก่ ทรัพยากรทางการบริหารทุกๆ องค์ประกอบซึ่งต้องจัดดำเนินการให้มีขึ้นก่อนดำเนินการจัดการศึกษา (2) โยนิโสมนสิการ คือ องค์ประกอบฝ่ายภายใน เป็นปัจจัยภายในตัวบุคคล เรียกว่า ว่าเป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งได้แก่ การทำความเข้าใจในกระบวนการดำเนินงานในทุกขั้นตอนอย่างถูกต้องจนเกิดเป็นสัมมาทิฐิก่อนแล้วจึงเข้าสู่กระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาต่อไป ด้านปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิที่โรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดงได้ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม คือ ด้านบุคลากร ด้านระบบบริหาร ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ด้านอุปกรณ์การศึกษา และด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ

3) ด้านกระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ การนำเอาปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิอันเป็นทรัพยากรทางการบริหารมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ด้านกระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ที่โรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดงได้มีการดำเนินการอยู่อย่างเป็นรูปธรรมมี

ดังนี้ คือ ด้านการเรียนการสอนที่บูรณาการหลักไตรสิกขา ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร และด้านกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน

4) ด้านผลสำเร็จที่เกิดจากการใช้หลักไตรสิกขาในการบริหารสถานศึกษา มีดังนี้ คือ (1) ด้านสถานศึกษา ได้มีความพร้อมในด้านทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ องค์ประกอบ เช่น บุคลากร ระบบบริหาร วิชาการ งบประมาณ อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการอย่างพอเพียง และ (2) ด้านชุมชน โรงเรียนได้รับความไว้วางใจจากชุมชน เห็นได้จากในแต่ละปีการศึกษาผู้ปกครองจะส่งนักเรียนเข้ามาเรียนกับทางโรงเรียนวัดพระพุทธบาทเขากระโดงเพิ่มมากขึ้น

พระธีระ จิตตโสภโณ (ขาวแจ่ง) (2555) ทำการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขาในโรงเรียนอนุบาลจันทบุรี มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาระดับความพึงพอใจของนักเรียน และ 2) เปรียบเทียบความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลจันทบุรี ต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขาในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาจำแนกตามเพศ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนา และการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าและประโยชน์วิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ครั้งนี้ จำนวน 175 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) ผลการวิจัย พบว่า

1) ความพึงพอใจของนักเรียนต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขา ในโรงเรียนอนุบาลจันทบุรี โดยรวม พบว่า ความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 4.42$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักเรียนมีระดับความพึงพอใจ ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 4.36 - 4.48$) เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ชั้นปัญญา (ปัญญาศึกษา) ($\bar{X} = 4.48$) ชั้นสมาธิ (จิตตศึกษา) ($\bar{X} = 4.45$) และชั้นศีล (ศีลศึกษา) ($\bar{X} = 4.36$)

2) เปรียบเทียบความพึงพอใจของ นักเรียนต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขาในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาจำแนกตามปัจจัย ส่วนบุคคล พบว่า โดยภาพรวม นักเรียนที่มีปัจจัยด้าน เพศ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชา พระพุทธศาสนาต่างกัน นักเรียนมีความพึงพอใจต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขาในการเรียน วิชาพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน ในขณะที่ปัจจัยด้าน คุณค่า ความสำคัญและประโยชน์ของวิชาพระพุทธศาสนาต่างกัน นักเรียนมีความพึงพอใจต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขา ในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อรวรรณ เกลยนาค (2553) ทำการศึกษาการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการคิดอย่างมีวิจารณญาณจากการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขากับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ เรื่องงานประดิษฐ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการเรียนรู้แบบไตรสิกขากับการเรียนรู้แบบปกติ 2) เพื่อเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการเรียนรู้แบบไตรสิกขากับการเรียนรู้แบบปกติ 3) เพื่อเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการเรียนรู้แบบไตรสิกขา ก่อนเรียนและหลังเรียน สถิติที่ใช้คือ คะแนนเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนพระ

อินทร์ศึกษา (กลุ่มประชาอุทิศ) อำเภอวังน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พระนครศรีอยุธยาเขต 1 ปีการศึกษา 2553 จำนวน 70 คน แบ่งเป็น 2 ห้องเรียน คือ นักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 2/2 จำนวน 35 คน เป็นกลุ่มทดลองใช้การเรียนรู้แบบไตรสิกขา และนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 2/3 จำนวน 35 คน เป็นกลุ่มควบคุมที่เรียนรู้แบบปกติ ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการ สุ่มอย่างง่าย (จับฉลากห้องเรียน) ใช้เวลาการทดลอง 3 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง รวม 6 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขาจำนวน 3 แผน และ แผนการจัดการเรียนรู้แบบปกติจำนวน 3 แผน ซึ่งใช้เนื้อหาเดียวกัน คือ เรื่องความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ งานประดิษฐ์ เรื่องการประดิษฐ์ดอกกุหลาบจากถุงพลาสติกและเรื่องการประดิษฐ์ดอกยิปโซ จาก กระดาษโฆษณาสินค้า 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ 3) แบบทดสอบวัดการคิด อย่างมีวิจารณญาณ ผลการวิจัย พบว่า

1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้จากการเรียนรู้แบบไตรสิกขามีคะแนนสูงกว่าการ เรียนรู้แบบปกติมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05

2) การคิดอย่างมีวิจารณญาณจากการเรียนรู้แบบไตรสิกขาสูงกว่าการเรียนรู้แบบ ปกติมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ 0.05

3) การคิดอย่างมีวิจารณญาณจากการเรียนรู้แบบไตรสิกขาล้างเรียนสูงกว่า ก่อนเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ณัฐธา อารีย์เมตตา (2552) ทำการศึกษาผลของการจัดกิจกรรมตามหลักไตรสิกขา ประกอบนิทานชาดกที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความสามัคคีในเด็กปฐมวัย มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรมไตรสิกขาประกอบนิทานชาดก ที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้าน ความสามัคคีในเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้คือ เด็กปฐมวัยชายและหญิง จำนวน 25 คน ที่มีอายุระหว่าง 5-6 ปี ศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 โรงเรียน อนุบาลคหกรรมศาสตร์เกษตร โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมตามหลักไตรสิกขาประกอบนิทานชาดก จำนวน 5 แผน แบบวัดความเข้าใจ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความสามัคคีของเด็กปฐมวัย แบบบันทึกพฤติกรรมความสามัคคีของเด็ก ปฐมวัย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยการหาค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่า t และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหาผลการวิจัย พบว่า

1) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมตามหลักไตรสิกขาประกอบนิทานชาดกมี คะแนนเฉลี่ยที่ได้จากการวัดความเข้าใจคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความสามัคคีหลังการทดลองสูง กว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) ผลจากการบันทึกพฤติกรรมความสามัคคีในเด็กปฐมวัย พบว่า เด็กปฐมวัยที่เข้า ร่วมการจัดกิจกรรม มีพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามัคคี ได้แก่ การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การ แก้ปัญหาเพื่อลดความขัดแย้ง การรับบทบาทในฐานะผู้นำและผู้ตาม และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพิ่ม มากขึ้น

นัตตา ธรรมวงศ์ผล (2542) ทำการศึกษาผลของการสอนแบบไตรสิกขาที่มีต่อการ คิดแบบโยนิโสมนสิการและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง หลักธรรม ในรายวิชา ส 0412 พระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสีกัน (วัฒนานันท์อุปถัมภ์) กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์

เพื่อ (1) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องหลักกรรม ในรายวิชา ส 0412 พระพุทธศาสนา ของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนแบบบรรยาย (2) เปรียบเทียบการคิดแบบ อรรถธรรมสัมพันธ์ในโยนิโสมนสิการของ นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนแบบ บรรยายกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนสีกัน (วัฒนานคร) กรุงเทพมหานคร จำนวน 78 คน เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย (1) แผนการสอนแบบไตรสิกขา และการคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ จำนวน 7 แผนการสอน แผนการสอนละ 2 คาบ รวม 14 คาบ (2) แผนการสอนแบบบรรยายและการคิดแบบอรรถสัมพันธ์ จำนวน 7 แผนการสอน แผนการสอนละ 2 คาบ รวม 14 คาบ (3)แบบทดสอบวัดสัมฤทธิ์ทางการเรียน (4) แบบทดสอบวัดการคิดแบบอรรถ ธรรมสัมพันธ์ ผลการวิจัยปรากฏว่า

1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขาส่งกว่า การสอนแบบบรรยายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

2) ผลการคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ในโยนิโสมนสิการ ของนักเรียนที่เรียนโดยการ สอนแบบไตรสิกขาส่งกว่าการสอนแบบบรรยายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ลมูล บุญชูดำ (2554) ทำการศึกษาผลของการสอนแบบไตรสิกขาที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนและทักษะการคิด แบบสามัญลักษณ์เรื่องหลักกรรมในวิถีไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1 โรงเรียนเทศบาลศรีบุญยานุสรณ์ จังหวัดสมุทรสาคร มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เปรียบเทียบ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องหลักกรรมในวิถีไทยของนักเรียน โดยการสอนแบบไตรสิกขาระหว่างก่อน เรียนและหลังเรียนและ (2) เปรียบเทียบทักษะการคิดแบบสามัญลักษณ์ของนักเรียนโดยการสอน แบบไตรสิกขาระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของ โรงเรียนเทศบาลศรีบุญยานุสรณ์ จังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 30 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย (1) แผนจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา (2) แบบทดสอบวัด ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (3) แบบทดสอบวัดทักษะการคิดแบบสามัญลักษณ์ผลการวิจัยปรากฏว่า

1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยวิธีสอนแบบไตรสิกขาล้างเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

2) ผลการคิดแบบสามัญลักษณ์ของนักเรียนที่เรียนโดยวิธีสอนแบบไตรสิกขาล้าง เรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

วิลาพัฒน์ อรุณบุญนวลชาติ (2549) ทำการศึกษาการพัฒนาโปรแกรมการฝึกการ อบรมตามแนวทางไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างควมมีวินัยในตนเอง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโปรแกรมการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างควมมีวินัยใน ตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 การดำเนินการวิจัยมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูล พื้นฐาน 2) การสร้างโปรแกรมการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างควมมีวินัยในตนเอง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 3) การดำเนินการทดลองใช้โปรแกรม และ 4) การปรับปรุงแก้ไข โปรแกรม กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2549 โรงเรียนจรรุศรบำรุง อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ปทุมธานี เขต 1 จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวัดควมรู้ควมเข้าใจเกี่ยวกับ ควมมีวินัยในตนเองของ นักเรียน และแบบประเมินพฤติกรรมควมมีวินัยในตนเองของนักเรียน ตามการรับรู้ของครู วิเคราะห์

ข้อมูลด้วยการหาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบ ค่าที่ ระยะเวลาทดลอง 7 สัปดาห์ ผลการวิจัยพบว่า

1) หลังเข้าร่วมโปรแกรม นักเรียนมีค่าเฉลี่ยของ คะแนนความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความมีวินัยในตนเอง สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) หลังเข้าร่วมโปรแกรม นักเรียนมีค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรม ความมีวินัยในตนเองที่ได้จากแบบประเมินพฤติกรรมความมีวินัยในตนเองตามการรับรู้ของครู สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมจิตรา กิตติมานนท์ (2553) ทำการศึกษาการบริโภคอาหารเจเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางไตรสิกขา มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 4 ข้อ คือ (1) เพื่อศึกษาการบริโภคอาหารเจกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต (2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตกับไตรสิกขา (3) เพื่อศึกษาบทบาทของอาหารเจในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางไตรสิกขา (4) เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางไตรสิกขาด้วยการบริโภคอาหารเจ ผู้วิจัยทำการศึกษา 3 แบบ ผลการวิจัย พบว่า การบริโภคอาหารเจมีกำเนิดคู่มากับการกำเนิดของมนุษย์ในโลกนี้ และเป็นอาหารของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนา การบริโภคอาหารเจ คือ การบริโภคอาหารธรรมชาติ ที่ปรุงด้วยพืชผัก ผลไม้ งดผักฉุน 5 อย่าง ได้แก่ กระเทียม หอม กุยฉ่าย หลักเกียว ใบยาสูบ (รวมถึงสารเสพติดมีนเมาทุกชนิด) เป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้ชีวิตมีความเจริญงอกงามในลักษณะของความดีงามมีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ชีวิตมีความสงบสันติสุข จิตมีสติ สมาธิและปัญญา รู้และเข้าใจในความทุกข์ของสัตว์ งดการเบียดเบียนทำร้าย ทำลายผู้อื่นให้ได้รับความเสียหาย เตือดร้อนทั้งชีวิตคนและสัตว์ การบริโภคอาหารเจเป็นการประกอบกุศลกรรมบถ 10 ไปด้วย ส่งผลถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือไม่เป็นสาเหตุให้สัตว์ต้องตายเพราะการกินของตน จิตใจมีความเมตตาต่อสรรพสัตว์เป็นคุณธรรมขั้นสูง แสดงออกถึงจริยธรรม เป็นการหยุดสร้างหนี้กรรมของตนเอง จึงทำให้ผู้บริโภคอาหารเจมีโอกาสสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับชีวิต ศาสนา เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นไปตามหลักอิทัปปัจจยตา ในขณะที่เวียนการกินเจก็เป็นการปฏิบัติให้เข้าถึงหลักศีลธรรม 5 อุเบกขา ปล่อยวางจากความโลภ โกรธ หลงในการกิน เป็นการพัฒนาปัญญาที่เรียกว่าสัมมาทิฐิ เพราะมีความรู้ในความทุกข์ของสัตว์ เข้าใจว่าการกินเนื้อสัตว์เป็นสาเหตุของการฆ่าสัตว์ เข้าถึงความดับทุกข์ด้วยการกินเจตลอดชีวิตเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ของสัตว์ทั้งหลายและตนเอง ด้วยวิธีนี้สัตว์ทั้งหลายจึงพ้นทุกข์จากการถูกคุกคามชีวิต ดังนั้นการบริโภคอาหารเจจึงเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางไตรสิกขา คือมีศีล สมาธิ ปัญญา อยู่ในตัวเองไม่ต้องแสวงหานอกตัว ชีวิตจึงสงบเย็น เป็นสุข คือคุณภาพชีวิต กลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่มีปัญหามิเจตลอดชีวิต ที่มาศึกษาปฏิบัติธรรมในพุทธสถานเต้ากวงเขตบางบอน กรุงเทพมหานคร สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้หลังการบริโภคอาหารเจ ในเรื่องศีลธรรม 5 มีสติ จิตสงบ สมาธิดี มีปัญญา มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ ครอบครองปรองดองมีความสุขดี ชอบไปวัดทำบุญ ศึกษาปฏิบัติธรรมที่สถานธรรม มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย รักษาความสะอาดบ้านเรือนและสิ่งแวดล้อมสม่ำเสมอ ไม่ชอบบิณฑก ตกปลา ถ้าสัตว์ผลการสังเกตบุคลิกภาพกลุ่มตัวอย่าง หลังบริโภคอาหารเจ พบว่าแต่งกายสะอาดเรียบร้อย ดูมีราศี สง่างาม และ ทำทางเป็นมิตร ยิ้มแย้มแจ่มใส ทำทางใจดี มีเมตตา ผิวพรรณสดใส เกือบไม่มีสิว ฝ้า ผิวละเอียด มีสติ สมาธิ มีอารมณ์ขัน มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ การที่ทุกคนสามารถพัฒนาคุณภาพ

ชีวิตได้ตามแนวทางไตรสิกขา ส่งผลถึงสุขภาพดีตามมา พบว่า คนที่ไม่มีโรคประจำตัวสุขภาพแข็งแรง ดี 3 คน หลังจากทานสุขภาพแข็งแรงมากขึ้นตัวเบาสบายสภาพร่างกายมีความคล่องตัวมากขึ้นกว่าเดิมแบบค่อยๆเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และ 7 คนที่มีโรคประจำตัวก่อนทานเจได้แก่ 1) หอบหืด มีกลิ่นตัวเล็กน้อย 2) โรคกระเพาะอาหาร ปวดเข่า มีกลิ่นตัวแรง มีฝ้าบนใบหน้า 3) ภูมิแพ้โดยกำเนิด ความดันโลหิตต่ำ มีกลิ่นตัวเล็กน้อย มีกระสีเข้มจำนวนมากบนใบหน้า 4) ริดสีดวงทวารหนัก ความดันโลหิตต่ำ มีฝ้าบนใบหน้า 5) ความดันโลหิตต่ำ มีฝ้าบนใบหน้า 6) เส้นเลือดหัวใจตีบ 7) ต่อมไทรอยด์เป็นพิษ เนื้องอกในมดลูก รังไข่ ฮอโมนผิดปกติ มีกลิ่นตัวแรง มีผิวฝ้าเต็มหน้า หลังจากทานเจทั้ง 7 คนอาการป่วยทุเลาจนเป็นปกติ ไม่พึ่งยาจากสารเคมี ไม่มีสิวฝ้า กระ กลิ่นตัว ความดันโลหิตปกติ สุขภาพแข็งแรง ประชากร 100 คน ที่มีปัญหามินเจตลอดชีวิตที่มาศึกษาปฏิบัติธรรมในพุทธสถานเต้ากวงเขตบางบอน กรุงเทพมหานคร สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตหลังการบริโภคอาหารเจตามหลักไตรสิกขา เช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่าง การที่ทุกคนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตามแนวทางไตรสิกขา ส่งผลถึงสุขภาพดีตามมา พบว่า ไม่มีโรคประจำตัว สุขภาพแข็งแรงดี จำนวน 78 คน สำหรับ 22 คน มีโรค คือ ภูมิแพ้ 9 คน เบาหวาน 3 คน กระเพาะอาหารอักเสบ 2 คน เก๊าท์ 1 คน ต่อมไทรอยด์โต 2 คน โรคหัวใจ 2 คน ความดันโลหิตสูง 1 คน ความดันโลหิตต่ำ 1 คน ริดสีดวงทวาร 1 คน ทั้ง 22 คนใช้อาหารเจควบคุมโรค เน้นการรับประทานข้าวกล้อง ผักผลไม้ น้ำเปล่า ออกกำลังกาย โดยไม่ต้องพึ่งยาตลอดชีวิต ใช้ธรรมชาติดูแลตนเอง พึ่งตนเอง เช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาทั้ง 3 แบบ ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า การบริโภคอาหารเจมีบทบาททำให้ผู้ปฏิบัติสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตามแนวทางไตรสิกขาจริง และต้องมีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางไตรสิกขาด้วยการบริโภคอาหารเจ

วนิดา กันตะกนิษฐ์ (2551) ทำการศึกษาการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยการสอนแบบไตรสิกขา มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและใช้แผนการสอนแบบไตรสิกขา เพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2550 โรงเรียนบ้านลำปางกลาง อำเภอมือง จังหวัดลำปาง จำนวน 14 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แผนการสอนแบบไตรสิกขาเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยการสอนแบบไตรสิกขา จำนวน 14 แผน แผนละ 1 ชั่วโมง และแบบวัดการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม จำนวน 30 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำคะแนนที่ได้จากการทำแบบวัดการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนแต่ละคนมาหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าร้อยละ เทียบกับเกณฑ์การแปลความระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม และนำเสนอข้อมูลโดยตารางประกอบคำบรรยาย ผลการศึกษาพบว่า

1) ได้แผนการสอนแบบไตรสิกขาเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 14 แผน แผนละ 1 ชั่วโมง ซึ่งสามารถนำไปใช้พัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) นักเรียนส่วนใหญ่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับ 4 ทุกคุณลักษณะ โดยมีคุณลักษณะด้านความเสียสละสูงสุด รองลงมาคือ คุณลักษณะด้านความกตัญญูกตเวทีและคุณลักษณะด้านความซื่อสัตย์สุจริตมีค่าเท่ากัน

อนุชิต เปรมปรี (2553) ทำการศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา โรงเรียนปทุมรัตน์พิทยาคม อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โดยใช้หลักไตรสิกขา ใช้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้ศึกษาค้นคว้าได้นำหลักการและขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของเคมมิสและแม็กแท็กการ์ท (Kemmis and McTaggart) เป็น 2 วงรอบ แต่ละวงรอบประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า จำนวน 8 คน ประกอบด้วย ผู้ศึกษาค้นคว้า ครูหัวหน้างานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ครูหัวหน้าระดับชั้น ม.1 - ม.6 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียนกลุ่มเสี่ยง ซึ่งคัดกรองเป็นพิเศษเพื่อติดตามพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด จำนวน 22 คน ประกอบด้วย นักเรียน ม.1 4 คน นักเรียน ม.2 จำนวน 6 คน นักเรียน ม.3 จำนวน 5 คน นักเรียน ม.4 จำนวน 3 คน นักเรียน ม.5 จำนวน 2 คน นักเรียน ม.6 จำนวน 2 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดโพธิการาม อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบประเมินพฤติกรรมนักเรียน แบบสังเกต การตรวจสอบข้อมูลใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Technique) และนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าเชิงพรรณนาผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โดยใช้หลักไตรสิกขาในวงรอบที่ 1 โดยใช้กลยุทธ์โครงการบ้าน วัด โรงเรียน เพียรทำดีเพื่อแผ่นดินและกลยุทธ์วิถีพุทธสุดสัปดาห์เพื่อพัฒนาจิต ทำให้นักเรียนกลุ่มเป้าหมายมีพฤติกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์โดยรวม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด เป็นผู้มีความรับผิดชอบ มีความรับผิดชอบ และปฏิบัติตามหลักธรรมเบื้องต้นของศาสนาที่ตนนับถือ มีความซื่อสัตย์สุจริตทุกด้าน มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละเพื่อส่วนรวมมีความประหยัดและอดออมให้เหมาะสมกับสภาพของครอบครัวและตนเองเพื่อช่วยเหลือครอบครัวในการประหยัดค่าใช้จ่าย ทำให้ครอบครัวไม่ต้องเดือดร้อนจนเกินไป มีความกตัญญูรู้คุณผู้มีพระคุณและรู้จักสามัคคี ทำให้นักเรียนเป็นที่รักของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูอาจารย์ แต่มีนักเรียนส่วนน้อยที่ยังไม่เข้าใจในกิจกรรม จึงมีการดำเนินการพัฒนาในวงรอบที่ 2 โดยใช้กลยุทธ์โครงการบ้าน วัดโรงเรียน เพียรทำดีเพื่อแผ่นดินและกลยุทธ์วิถีพุทธสุดสัปดาห์เพื่อพัฒนาจิต จนทำให้การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โดยรวมอยู่ในระดับความเหมาะสมมากที่สุดมีค่าเฉลี่ยหลังการพัฒนามากกว่าก่อนการพัฒนา และมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์มากขึ้น โดยสรุปการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โดยใช้หลักไตรสิกขา โรงเรียนปทุมรัตน์พิทยาคม อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้กลยุทธ์โครงการบ้าน วัด โรงเรียน เพียรทำดีเพื่อแผ่นดินและกลยุทธ์วิถีพุทธสุดสัปดาห์เพื่อพัฒนาจิต ทำให้นักเรียนกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย มีวินัย มีความรับผิดชอบ และปฏิบัติตามหลักธรรมเบื้องต้นของศาสนาที่ตนนับถือ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความประหยัด มีความกตัญญูทุกเวที ตลอดทั้งมีความสามัคคีมากยิ่งขึ้น จึงควรสนับสนุนส่งเสริมให้นักกลยุทธ์ดังกล่าวไปใช้พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนในโรงเรียนอื่นๆ ต่อไป

พระศุภชัย บุตรเกษ (2552) ทำการศึกษาการเปรียบเทียบความสามารถด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระหว่างการจัดกิจกรรมด้วยการอภิปรายกลุ่ม การจัดกิจกรรมแบบอริยสัจ 4 และการจัดกิจกรรมแบบไตรสิกขา มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) เปรียบเทียบความสามารถด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระหว่างการจัดกิจกรรมด้วยการอภิปรายกลุ่ม การจัดกิจกรรมแบบอริยสัจ 4 และการจัดกิจกรรมแบบไตรสิกขา 2) เปรียบเทียบความสามารถด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระหว่างการจัดกิจกรรมด้วยการอภิปรายกลุ่ม การจัดกิจกรรมแบบอริยสัจ 4 และการจัดกิจกรรมแบบไตรสิกขา ระหว่างคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนและหลังเรียน และ 3) เปรียบเทียบเจตคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการเรียนรู้การเปรียบเทียบความสามารถด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระหว่างการจัดกิจกรรมด้วยการอภิปรายกลุ่ม การจัดกิจกรรมแบบอริยสัจ 4 และการจัดกิจกรรมแบบไตรสิกขา กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนกัลยาณวัตร ปีการศึกษา 2551 จำนวน 3 ห้อง รวมจำนวนนักเรียน 150 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ประกอบด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ 3 วิธีสอน ได้แก่ แผนการจัดการจัดการเรียนด้วยการอภิปรายกลุ่ม จำนวน 18 ชั่วโมงแผนการจัดการจัดการเรียนแบบอริยสัจ 4 จำนวน 18 ชั่วโมง และแผนการจัดการจัดการเรียนแบบไตรสิกขาจำนวน 18 ชั่วโมง แบบทดสอบวัดความสามารถการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแบบปรนัยเลือกตอบ 6 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ และแบบวัดเจตคติ ต่อการเรียนแบบมาตราส่วนประมาณค่า จำนวน 20 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยปรากฏ ดังนี้

1) นักเรียนที่เรียนโดยการจัดกิจกรรมด้วยการอภิปรายกลุ่ม การจัดกิจกรรมแบบอริยสัจ 4 และการจัดกิจกรรมแบบไตรสิกขา เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีความสามารถด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

2) นักเรียนที่เรียนโดยการจัดกิจกรรมด้วยการอภิปรายกลุ่ม การจัดกิจกรรมแบบอริยสัจ 4 และการจัดกิจกรรมแบบไตรสิกขา เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีความสามารถด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.053 นักเรียนที่เรียนโดยการจัดกิจกรรมด้วยการอภิปรายกลุ่ม การจัดกิจกรรมแบบอริยสัจ 4 และการจัดกิจกรรมแบบไตรสิกขา เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีเจตคติต่อการเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

โดยสรุป การจัดกิจกรรมด้วยการอภิปรายกลุ่ม การจัดกิจกรรมแบบอริยสัจ 4 และการจัดกิจกรรมแบบ ไตรสิกขา เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเหมาะสม สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนา เพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดความสนใจใฝ่รู้ สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเชื่อมโยงความรู้ต่างๆ ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมและมีคุณค่า

พระมหาประทีป กิตติภทโท (เกษรอินทร์) (2550) ทำการศึกษาผลการเรียนรู้โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องไตรสิกขา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา

ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลการเรียนรู้ของนักเรียนที่เรียนโดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 เพื่อหาค่าดัชนีประสิทธิผล ผลการเรียนรู้โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนโดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/5 ภาคเรียน ที่ 1 ปีการศึกษา 2548 โรงเรียนสุขานารี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำนวน 45 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมการสอนที่เน้นวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่อง ไตรสิกขา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 10 แผน แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องไตรสิกขา ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือกจำนวน 40 ข้อ ซึ่งมีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.21 ถึง 0.75 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.85 และแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/5 ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้แบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่อง ไตรสิกขา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 20 ข้อ ที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.34 ถึง 0.76 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.87 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏ ดังนี้

แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่อง ไตรสิกขา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.15 / 84.172 ดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดการเรียนรู้โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องไตรสิกขา มีค่าเท่ากับ 0.6235 แสดงว่านักเรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนร้อยละ 62.353 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องไตรสิกขา อยู่ในระดับมาก

โดยสรุป แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องไตรสิกขา มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเหมาะสม นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้น นักเรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่อยู่ในระดับมาก ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้ โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เรื่องไตรสิกขา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่พัฒนาขึ้นนี้เหมาะสมที่จะนำไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมต่อไป

จากเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักไตรสิกขา ดังกล่าวข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่าพระพุทธศาสนามีทัศนะว่า “คนเราเกิดมามีชีวิตอยู่ได้ในโลกนี้จะดีหรือเลวนั้น ไม่ใช่เป็นเพราะโชคชะตา ไม่ใช่เพราะชาติตระกูลหรือทรัพย์สมบัติดลบันดาลให้เป็นไปอย่างใดที่คนทั่วไปเข้าใจกัน แต่เป็นเพราะกรรมคือ การกระทำของเราเอง กล่าวคือ เราทำดีดำเนินชีวิตมีธรรมะเป็นหลักปฏิบัติก็ถือว่าเป็นคนดีมีคนยกย่องนับถือ แต่ถ้าทำไม่ดีหนีธรรมะในการดำเนินชีวิต ก็จะได้ชื่อว่าเป็นคนชั่วไม่เป็นที่พึงปรารถนาของใคร” เพราะฉะนั้นทุกคนที่เกิดมาแล้วจำต้องดำเนินชีวิตของตนโดยสร้างแต่ความดี มีหลักธรรมสำหรับดำเนินชีวิตให้ถูกต้องจึงจะเป็นสิริมงคลแก่ตน ดังเช่น หลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นกระบวนการการศึกษา ที่ฝึกหรือพัฒนามนุษย์ ให้โพธิปรากฏขึ้น จนในที่สุดทำให้มนุษย์นั้น

กลายเป็นพุทธะ และเป็นการดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์ ที่เรียกว่า มรรคคือการดำเนินชีวิตที่มีการศึกษาพัฒนาชีวิตไปด้วยในตัว จึงจะเป็นชีวิตที่ดี

2.13.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

พระมหาสมพร สุริโย (2553) ทำการศึกษารูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในปีการศึกษา 2552 จำนวน 241 โรงเรียน ซึ่งได้มาด้วยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Random Sampling) โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักโรงเรียนละ 3 รูป/คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 723 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม มาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นทั้งหมด 0.9875 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows เพื่อหาค่าความถี่ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ ความโด่งและค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันและใช้โปรแกรม LISREL. 8.52 วิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง และตรวจสอบความสอดคล้อง กลมกลืนของรูปแบบสมมติฐาน กับข้อมูลเชิงประจักษ์ผลการวิจัย พบว่า

1) ผลการตรวจสอบรูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาจากค่าสถิติดังนี้ คือ ค่า $\chi^2 = 85.17$, $df = 70$, $p\text{-value} = 0.10$, $RMSEA = 0.03$, $CN = 277.64$, $GFI = 0.96$ และ $AGFI = 0.91$ แสดงว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นในเชิงทฤษฎีมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

2) ผลการศึกษาอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมต่อประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พบว่า ปัจจัยที่นำมาศึกษามีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลสอดคล้องกับสมมติฐานที่กำหนดไว้ มีรายละเอียดดังนี้ คือ 1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรง มี 3 ปัจจัย คือบรรยากาศโรงเรียนแบบเปิด มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพล เท่ากับ 0.50 รองลงมา คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ครูมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพล เท่ากับ 0.35 และพฤติกรรมผู้นำเชิงพุทธมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพล เท่ากับ 0.10 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางอ้อมมี 2 ปัจจัย คือพฤติกรรมผู้นำเชิงพุทธมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพล เท่ากับ 0.65 รองลงมา คือ และการเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ครูมีสัมประสิทธิ์อิทธิพล เท่ากับ 0.26 3) ปัจจัยที่มีอิทธิพลรวม มี 3 ปัจจัย คือ พฤติกรรมผู้นำเชิงพุทธมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพล เท่ากับ 0.75 การเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ครู มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพล เท่ากับ 0.61 และบรรยากาศโรงเรียนแบบเปิด มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพล เท่ากับ 0.50 ตามลำดับเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R²) พบว่า ตัวแปรที่นำมาศึกษาในรูปแบบ สามารถอธิบายความแปรปรวนของประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาได้ร้อยละ 77

พระชัยกมล สิงห์คุณ (2551) ทำการศึกษา ความคิดเห็นและความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 14 มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความคิดเห็นต่อการศึกษเล่าเรียนของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 14 2) ระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 14 3) เปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการบริหาร

จัดการของโรงเรียนจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 4) เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อการศึกษเล่าเรียนของนักเรียนจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 5) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นต่อการศึกษเล่าเรียนกับความพึงพอใจของนักเรียนต่อการบริหารจัดการโรงเรียนโดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากประชากรจำนวน 258 คน สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test F-test และสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ผลการวิจัย พบว่า

1) ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการศึกษเล่าเรียนของนักเรียนด้านการมาเรียน การเข้าห้องเรียน ด้านกิจกรรมส่งเสริมวิชาการ ด้านการใช้ห้องสมุดในการค้นคว้า และด้านการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีความเห็นด้วยมากทุกด้าน

2) ระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียน ด้านปรัชญา และแนวนโยบาย ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารกิจการนักเรียน ด้านการบริหารบุคคล ด้านการบริหารอาคารสถานที่ และด้านความสัมพันธ์กับชุมชน มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากทุกด้าน

3) นักเรียนที่มีระดับชั้นเรียนแตกต่างกัน มีระดับความพึงพอใจที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4) นักเรียนที่มีระดับชั้นเรียนแตกต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการศึกษเล่าเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 14 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

5) ระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อการศึกษเล่าเรียนมีความสัมพันธ์กับระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนในระดับต่ำถึงค่อนข้างสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

พระมหาประกาศิต รัตนโชโต (2552) ทำการศึกษาพฤติกรรมการบริหารตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการบริหารตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร 2) เสนอแนวทางและความเป็นไปได้ของแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมการบริหารตามแนวพุทธธรรมแก่ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ประชากรในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารและครูอาจารย์ที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2549 จำนวน 207 รูป/คน ได้รับแบบสอบถามคืน 200 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 97 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการบริหารตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ด้านการครองตน ด้านการครองคน และด้านการครองงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านการครองตนเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ การกำหนดกิจกรรมของโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม และรู้จักใช้คนให้เหมาะสมกับงานที่ทำ ด้านการครองคนเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยได้แก่ ให้รางวัลแก่ครูที่ตั้งใจทำงานและมีผลงานดีเด่น และมีความยุติธรรมไม่ลำเอียงในการให้รางวัลแก่ครูและเพื่อนร่วมงานที่ตั้งใจทำงาน ด้านการครองงานเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยได้แก่ การให้คำปรึกษาเป็นที่พึ่งแก่ครูและเพื่อนร่วมงาน แนวทางและความเป็นไปได้ในการพัฒนาพฤติ

กรรมการบริหารตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ สรุปได้ดังนี้ ผู้บริหารควรใช้หลักธรรมสัปปริยธรรม หลักธรรมพรหมวิหาร และหลักธรรมสังคหวัตถุ ในการบริหาร เลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงานที่เขาถนัด และสามารถทำงานเป็นทีมได้ ให้ขวัญและกำลังใจ ตลอดถึงให้คำแนะนำ ปรีกษา ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ร่วมงานตามโอกาสที่เหมาะสม มีความเป็นธรรมในการให้รางวัลแก่ผู้ที่มีความตั้งใจทำงาน มีความเสียสละเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ครู อาจารย์ เข้าพบ ปรีกษาหรือ ขอคำแนะนำได้ตลอดเวลา รับฟังปัญหาและความคิดเห็นของครู อาจารย์ และช่วย แก้ปัญหาด้วยความจริงใจ

พระภุชณพงษ์ เทียมแก้ว (2552) ทำการศึกษา พฤติกรรมการบริหารตามหลัก พุทธธรรม ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม ตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 7 มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริหารตามหลักพุทธ ธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม ตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนก สามัญศึกษา กลุ่มที่ 7 (2) เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการบริหารตามหลักพุทธธรรมของผู้บริหาร วิทยาลัยพระปริยัติธรรม ตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 7 จำแนกตามสถานภาพ และขนาดของโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 7 จำนวน 196 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ผลการวิจัย พบว่า

1) พฤติกรรมการบริหารตามหลักพุทธธรรม ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 7 โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นราย ด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ พฤติกรรมการครองตน รองลงมา คือ พฤติกรรมการครองคน ส่วนด้านที่ต่ำสุด คือ พฤติกรรมการครองงาน

2) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็น ของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม ที่มีสถานภาพ ต่างกัน พบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการบริหารตามหลักพุทธธรรม ของผู้บริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 7 โดยภาพรวม พบว่า ไม่แตกต่างกันเมื่อพิจารณาเป็นราย ด้านพบว่า ด้านพฤติกรรมการครองตนและด้านพฤติกรรมการครองงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็น ของครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีขนาด ต่างกัน พบว่า ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับพฤติกรรมการบริหารตามหลักพุทธธรรมของผู้บริหาร วิทยาลัยพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 7 โดยภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็น รายด้าน พบว่า พฤติกรรมการครองคนและพฤติกรรมการครองงาน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ 0.05

พระค่านวน บุตรมิตร (2549) ทำการศึกษา การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามแนวโรงเรียนเป็นฐานในจังหวัดกระบี่ ตรัง และนครศรีธรรมราช วัตถุประสงค์ ของการวิจัย เพื่อศึกษาการบริหารและปัญหาการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามแนวโรงเรียนเป็นฐานในจังหวัดกระบี่ ตรัง และนครศรีธรรมราช การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิง

สำรวจประชากร คือ ผู้บริหารโรงเรียน ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา และครูผู้สอน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน 126 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยส่งแบบสอบถาม 126 ฉบับได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์กลับคืนจำนวน 119 ฉบับคิดเป็นร้อยละ 94.44 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารตามแนวโรงเรียนเป็นฐานในภาพรวมมีการปฏิบัติน้อย 1) ด้านการกระจายอำนาจคณะครูมีส่วนร่วมในการวางแผนงานวิชาการ 2) ด้านหน้าที่คณะกรรมการบริหารสถานศึกษา ให้การสนับสนุนกิจการของโรงเรียนน้อย 3) ด้านการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ปัญหาของโรงเรียนน้อย 4) ด้านการบริหารวิชาการ ครูและคณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผนงานมาก 5) ด้านการบริหารงบประมาณผู้บริหารมีอำนาจในการจัดซื้อจัดจ้างตามความต้องการของโรงเรียน 6) ด้านการบริหารงานบุคคลมอบหมายงานให้ครูปฏิบัติตามความรู้ความสามารถ 7) ด้านการบริหารทั่วไป จัดสถานที่ให้สะอาดร่มรื่น และสงบ ส่วนปัญหาการบริหารโรงเรียนตามแนวโรงเรียนเป็นฐานมีปัญหาในระดับมากดังนี้ การมีส่วนร่วมของคณะครูในการวางแผนงานวิชาการ คณะครูไม่มีส่วนร่วมในการในการประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน ขาดการประสานงานกับคณะกรรมการสถานศึกษา ขาดการสนับสนุนให้ชุมชนจัดแหล่งเรียนรู้ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณไม่เพียงพอ ขาดการประเมินการปฏิบัติงานของบุคลากร และขาดการร่วมมือจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำธรรมนูญโรงเรียน

พระมหาเมธา อภินนโท (2556) ทำการศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สำนักเรียนวัดโสธรวราราม ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้คือ เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัย พร้อมทั้งเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สำนักเรียนวัดโสธรวราราม ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูสอน และนักเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ ชุดแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัย 5 ด้าน คือ ด้านการบริหารทั่วไป ด้านหลักสูตร ด้านสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ด้านพฤติกรรมการสอนของครู และด้านการสนับสนุนของบุคลากรในชุมชน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาได้แก่ ผู้บริหารและครูสอน 36 รูป/คน นักเรียน 184 รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมีดังนี้ ผู้บริหารและครูสอนมีความเห็นว่าปัจจัยที่มีผลมากที่สุดคือด้านการบริหารทั่วไป รองลงมาด้านพฤติกรรมการสอนของครู ด้านสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ด้านหลักสูตร และด้านการสนับสนุนจากชุมชน มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเรียงตามลำดับ ส่วนนักเรียนมีความเห็นต่อระดับปัจจัยที่มีผลด้านพฤติกรรมการสอนของครูมากที่สุด รองลงมาด้านสภาพแวดล้อม ด้านหลักสูตร ด้านการบริหารทั่วไปและด้านการสนับสนุนจากชุมชน มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนตามลำดับ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและครูสอนกับความคิดเห็นของนักเรียน โดยภาพรวมมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

พระมหาถวัลย์ สังขสุจิต (2548) ทำการศึกษา องค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากับโรงเรียนคาทอลิก มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ (1) ความเป็น

องค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กับโรงเรียนคาทอลิกในภาคกลาง (2) ความแตกต่างของความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กับโรงเรียนคาทอลิกในภาคกลาง โดยใช้โรงเรียนเป็นหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ได้โรงเรียนตัวอย่าง จำนวน 38โรงเรียน โดยวิธีจับคู่ (Matching Cases) รวม 19 คู่ ผู้ให้ข้อมูลในแต่ละโรงเรียนแบ่งเป็น 3 กลุ่มประกอบด้วย กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน กลุ่มผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน และกลุ่มครูผู้สอน รวมทั้งสิ้น 152รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามแนวคิดของมาควาร์ดท์ (Marquardt) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) องค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในภาคกลางอยู่ในระดับปานกลางทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน ส่วนองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนคาทอลิกในภาคกลาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก รายด้านอยู่ในระดับมาก 3 ด้าน คือ ด้านองค์กร ด้านสมาชิก และด้านความรู้ และอยู่ในระดับปานกลาง 2 ด้าน คือ ด้านการเรียนรู้ และด้านเทคโนโลยี 2) องค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กับโรงเรียนคาทอลิก โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

หุมเพ็ง พันธะจันทร์สุข (2547) ทำการศึกษา สภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น มีความมุ่งหมาย 1) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น 4 ด้าน คือ การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารบุคลากร และการบริหารงานทั่วไป 2) เพื่อเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่นของผู้บริหารและครูอาจารย์ จำแนกตาม ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา และประสบการณ์กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 149 รูป/คน เป็นผู้บริหาร 26 รูปและครูอาจารย์ 123 รูป/คน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ปีการศึกษา 2547 แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ตอน ตอนที่ 1 เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ตอนที่ 2 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.91 ได้รับแบบสอบถามคืน 149 ฉบับ (ร้อยละ 100) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบความแตกต่างสมมุติฐานด้วยค่าที (t - test) และค่าเอฟ (F-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนและการทดสอบด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe's Method) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปผลการวิจัย พบว่า

1) สภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่นทั้ง 4 ด้านคือ การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารบุคลากร การบริหารงานทั่วไปอยู่ในระดับปานกลาง

2) การเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น จำแนกตามตำแหน่งของผู้บริหารและครูอาจารย์ ไม่แตกต่างกัน

3) การเปรียบเทียบสภาพการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาของผู้บริหารและครูอาจารย์ ไม่แตกต่างกันสำหรับ

เปรียบเทียบปัญหาการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาของผู้บริหารและครูอาจารย์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

4) การเปรียบเทียบสภาพการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น จำแนกตามประสบการณ์ของผู้บริหารและครูอาจารย์ ไม่แตกต่างกันสำหรับการเปรียบเทียบปัญหาการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น จำแนกตามประสบการณ์ของผู้บริหารและครูอาจารย์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

พระมหาไพโรจน์ กนโก (2546) ทำการศึกษา การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามสถานภาพและประเภทของครูอาจารย์ ในงาน 4 ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอนและด้านการวัดผลและประเมินผล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูอาจารย์ที่สอนประจำอยู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ในปีการศึกษา 2546 จำนวน 136 รูป/คน จาก 12 โรงเรียน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มตามระดับชั้นแบบเป็นสัดส่วน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอน ครอบคลุมงานทั้ง 4 ด้าน จำนวน 52 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.97 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการทางสถิติ เพื่อหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม โดยการทดสอบค่าที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า

1) ครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในภาพรวมและเป็นรายด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอน รองลงมา ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรม การเรียนการสอนและด้านการวัดผลและประเมินผล ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อทั้ง 4 ด้าน พบว่ามีปัญหาอยู่ในระดับมาก จำนวน 10 ข้อ ได้แก่ คู่มือครูในแต่ละรายวิชาไม่เพียงพอกับความต้องการของครูผู้สอน คู่มือประกอบการใช้หลักสูตรไม่เพียงพอกับความต้องการของครูผู้สอน ขาดห้องปฏิบัติการสำหรับใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเฉพาะวิชา ขาดแคลน งบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ไม่เพียงพอกับความต้องการของครูผู้สอน สื่อการสอนประเภทวัสดุไม่เพียงพอกับความต้องการของครูผู้สอน ขาดห้องและสถานที่จัดเก็บสื่อการเรียนการสอนที่เป็นสัดส่วน โรงเรียนไม่มีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกในการติดตั้งอุปกรณ์การใช้สื่อการเรียนการสอน ครูไม่ได้รับการนิเทศความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอน และครูขาดความรู้และทักษะด้านเทคนิคการผลิตสื่อการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ

2) ครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ที่เป็นครูอาจารย์บรรพชิตและครูอาจารย์ฆราวาส มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมและเป็นรายด้านไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อทั้ง 4 ด้าน พบว่า มีปัญหาแตกต่างกันจำนวน 1 ข้อ ได้แก่ ครูขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการสอน ครูอาจารย์มี

ปัญหาการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยครูอาจารย์ที่เป็นบรรพชิตมีปัญหามากกว่าครูอาจารย์ที่เป็นฆราวาส

3) ครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ที่เป็นครูอาจารย์ประจำและครูอาจารย์พิเศษ มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน ทั้งโดยภาพรวม และเป็นรายด้าน ไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อทั้ง 4 ด้าน พบว่า มีปัญหาแตกต่างกัน จำนวน 4 ข้อ ได้แก่ ครูไม่เข้าใจจุดประสงค์ของหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ครูขาดการวางแผนด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูขาดความรู้และทักษะในการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และครูไม่ดำเนินการวัดผลและประเมินผลให้เป็นไปตามขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ ครูอาจารย์มีปัญหาการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยครูอาจารย์ประจำมีปัญหามากกว่าครูอาจารย์พิเศษ ยกเว้นข้อที่ครูไม่เข้าใจจุดประสงค์ของหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ครูอาจารย์พิเศษมีปัญหามากกว่าครูอาจารย์ประจำ

พระรังสรรค์ พิมพ์ช่างทอง (2549) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สภาพและปัญหาในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาบริบท สภาพและปัญหาในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่บุคลากรของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัด ซึ่งได้แก่ ผู้จัดการ จำนวน 3 รูป ครูใหญ่ จำนวน 3 รูป กรรมการสถานศึกษา จำนวน 24 รูป/คน ครูประจำ จำนวน 21รูป/คน ครูพิเศษ จำนวน 37 รูป/คน และนักเรียน จำนวน 61 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 ฉบับ คือ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แบบสอบถามปัญหาในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในทัศนะของผู้บริหาร ครูและกรรมการ และแบบสอบถามปัญหาในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามทัศนะของนักเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เนื้อหา ใช้สถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1) บริบทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย ทั้ง 3 แห่ง ตั้งอยู่ในบริเวณวัดและมีชื่อคล้ายกับวัดที่ตั้งอยู่ มีพื้นที่ระหว่าง 3 งาน 50 ตารางวา ถึง 1 ไร่ 2 งาน ตั้งมากกว่า 10 ปีแล้ว หยุดทำการสอนในวันพระและวันอาทิตย์ เปิดสอนในช่วงชั้นที่ 3-4 อัตราส่วนครูต่อนักเรียน 1:1 ถึง 1:6 มีห้องเรียน 2- 6 ห้อง และมีอัตราส่วนคอมพิวเตอร์ต่อนักเรียน 1:1 ถึง 1:16

2) สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย มีการดำเนินการตามกรอบการบริหารงาน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร และด้านงานบริหารงานทั่วไป

3) ปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย 3.1 ปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย ในทัศนะของผู้บริหาร ครู และกรรมการ ในภาพรวมและเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาด้านวิชาการอันดับแรกได้แก่การจัดทำหลักสูตรของโรงเรียนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ ปัญหาด้านงบประมาณ ได้แก่ปัญหาการยกย่องเชิดชูเกียรติ และปัญหาด้าน

งานบริหารทั่วไป ได้แก่ ปัญหาดำเนินการด้านธุรกิจของโรงเรียน 3.2 ปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย ตามทัศนะของนักเรียนในภาพรวม และเป็นรายด้านทุกด้าน พบว่ามีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาด้าน วิชาการอันดับแรกได้แก่ ปัญหาการวัดผลประเมินผลโดยเน้นให้นักเรียนปฏิบัติจริง ปัญหาด้านงบประมาณ ได้แก่ ปัญหาการแสวงหาแหล่งทุนการศึกษาและทุนเพื่อพัฒนาสถานศึกษา ปัญหาด้านบุคลากร ได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับความพอเพียงของครูผู้สอนและปัญหาด้านงานบริหารทั่วไป คือปัญหาการบำรุง ดูแลรักษาและพัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้อยู่ในสภาพที่มั่นคง ปลอดภัย เหมาะสม

พระมหาประกาศิต รัตนโชโต (2552) ทำการศึกษาพฤติกรรมการบริหารตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการบริหารตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร 2) เสนอแนวทางและความเป็นไปได้ของแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมการบริหารตามแนวพุทธธรรมแก่ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ประชากรในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารและครูอาจารย์ที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2549 จำนวน 207 รูป/คน ได้รับแบบสอบถามคืน 200 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 97 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการบริหารตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร ด้านการครองตน ด้านการครองคน และด้านการครองงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านการครองตนเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ การกำหนดกิจกรรมของโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม และรู้จักใช้คนให้เหมาะสมกับงานที่ทำ ด้านการครองคนเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยได้แก่ ให้รางวัลแก่ครูที่ตั้งใจทำงาน และมีผลงานดีเด่น และมีความยุติธรรมไม่ลำเอียงในการให้รางวัลแก่ครูและเพื่อนร่วมงานที่ตั้งใจทำงาน ด้านการครองงานเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ การให้คำปรึกษาเป็นที่พึ่งแก่ครูและเพื่อนร่วมงาน แนวทางและความเป็นไปได้ในการพัฒนาพฤติกรรมการบริหารตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ สรุปได้ดังนี้ ผู้บริหารควรใช้หลักธรรมสัปปุริสธรรม หลักธรรมพรหมวิหาร และหลักธรรมสังคหวัตถุ ในการบริหาร เลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงานที่เขาถนัด และสามารถทำงานเป็นทีมได้ ให้ขวัญและกำลังใจ ตลอดถึงให้คำแนะนำ ปรึกษา ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ร่วมงานตามโอกาสที่เหมาะสม มีความเป็นธรรมในการให้รางวัลแก่ผู้ที่มีความตั้งใจทำงาน มีความเสียสละเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ครู อาจารย์ เข้าพบ ปรึกษาหารือ ขอคำแนะนำได้ตลอดเวลา รับฟังปัญหาและความคิดเห็นของครู อาจารย์ และช่วยแก้ปัญหาด้วยความจริงใจ

พระปลัดชัยวัฒน์ ธรรมบันเทิง (2548) ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารจัดการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 11 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบสภาพและปัญหา การบริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร และครูทั้งโดยรวมและเป็นรายด้าน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือผู้บริหารและครู จำนวน 232 รูป/คนเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ 4 ด้าน จำนวน

56 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.97 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS เพื่อหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าสถิติ (t - test Independent) ผลการศึกษาค้นคว้าวิจัย พบว่า ผู้บริหารและครุมีความคิดเห็น เกี่ยวกับสภาพการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 11 โดยรวมทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย 3.47 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหารและครุมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหาร โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก คือ การบริหารงานทั่วไป การบริหารงบประมาณ และการบริหารวิชาการ ตามลำดับ ส่วนปัญหาการบริหารโรงเรียนตามความเห็นของผู้บริหารและครุ พบว่า ผู้บริหารและครุมีปัญหาการบริหารโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย 3.15 โดยมีค่าเฉลี่ยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานทั่วไป และการบริหารงานบุคคล ผลการเปรียบเทียบ เมื่อนำสภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียน มาเปรียบเทียบกับทั้ง 4 ด้าน ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครุ พบว่า ผู้บริหารและครุมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 11 ไม่แตกต่างกันทางสถิติ

พระมหาจำเริญ ปะการะโพธิ์ (2543) ทำการศึกษาเรื่อง การดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานและปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอนที่เป็นพระภิกษุ และครูผู้สอนที่เป็นฆราวาส จำนวน 133 คน/รูป ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามการดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม มี 7 ด้าน คือ ด้านการบริหารทั่วไป ด้านงานวิชาการ ด้านงานธุรการ ด้านงานปกครองนักเรียน ด้านงานบริการ ด้านงานโรงเรียนกับชุมชน ด้านงานอาคารสถานที่ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า จำนวน 58 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนกรายข้อระหว่าง .49 ถึง .86 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.99 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสมมติฐานใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One - Way Analysis of Variance) ผลการศึกษาปรากฏ ดังนี้

1) บุคลากรโดยส่วนรวมและจำแนกตามสถานภาพมีการดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านงานวิชาการ ด้านงานธุรการ ด้านงานปกครองนักเรียน ด้านงานอาคารสถานที่ ด้านการบริหารทั่วไป ด้านงานโรงเรียนกับชุมชน และด้านงานบริการ

2) ผู้บริหาร ครูผู้สอนที่เป็นพระภิกษุ และครูผู้สอนที่เป็นฆราวาส โรงเรียนพระปริยัติธรรม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียน ทั้งโดยส่วนรวมและเป็นรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

3) การดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น มีปัญหาด้านการบริหารทั่วไปเกี่ยวกับการจัดองค์กรในโรงเรียนไม่ชัดเจน การบริหารการเงินยุ่งยาก ซับซ้อน บุคลากรไม่เข้าใจระเบียบปฏิบัติ การสื่อสารต่างๆ ไม่สะดวกและทันสมัย งบประมาณมีน้อย บุคลากรขาดความรู้ ขาดประสบการณ์ ด้านงานวิชาการ ไม่มีการวางแผนงานวิชาการที่เป็นระบบ

และชัดเจนไว้ล่วงหน้า ไม่มีบุคลากรที่มีความรู้โดยตรง ช่วยงานส่งเสริมและพัฒนา ด้านวิชาการ ด้านงานธุรการ ขอบข่ายการวางแผนงานธุรการไม่ชัดเจน ไม่มีบุคลากรหลักรับผิดชอบงานธุรการ โดยเฉพาะ การปฏิบัติงานไม่เป็นระบบ ด้านงานปกครองนักเรียน ไม่มีแผนงานปกครองที่ชัดเจน ไม่มีบุคลากรที่ต้องรับผิดชอบงานนี้โดยเฉพาะ ด้านงานบริการ มีขอบข่ายที่กำหนดไว้ตามแผนมากเกินไป ไม่สามารถปฏิบัติตามได้ทั้งหมด การบริการด้านโสตทัศนูปกรณ์ไม่เพียงพอ ด้านงานโรงเรียนที่จะช่วยบริการแก่ชุมชนในด้านต่างๆ ให้ทั่วถึง ด้านงานอาคารสถานที่ ไม่สามารถทำได้ตามเป้าหมายที่กำหนดของโรงเรียน อาคารเรียน ห้องเรียน ตลอดจนห้องพิเศษต่างๆ ไม่เพียงพอ บริเวณคับแคบงบประมาณสำหรับงานด้านนี้มีจำกัด

พระครูสังฆรักษ์ชิษณุพงศ์ สนธิมคโค (2556) ทำการศึกษาเรื่อง การบริหาร การศึกษาด้านการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1. เพื่อศึกษาการบริหารการศึกษาด้านการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 2. เพื่อศึกษาการเปรียบเทียบการบริหารการศึกษาด้านการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำแนกตามปัจจัยพื้นฐาน 3. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารการศึกษาด้านการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียน จำนวน 215 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน F-test และ One-way ANOVA โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการวิจัย พบว่า

1) นักเรียนส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 12-15 ปี คิดเป็นร้อยละ 35.8 และระดับชั้นเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 28.4

2) ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาด้านการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการใช้สื่อด้านการเรียนการสอน ด้านการจัดกิจกรรม ด้านหลักสูตร ด้านการวัดผล ประเมินผล และผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อการบริหารการศึกษาด้านการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ 0.05 ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านการเรียนการสอน และด้านโดยภาพรวม ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ขาดการวางแผนในการเรียนการสอนตามหลักสูตรของโรงเรียน ขาดงบประมาณในการวางแผนด้านหลักสูตร ขาดงบประมาณในการสรรหาครูมาสอนในโรงเรียนขาดครูภาษาต่างประเทศ ขาดงบประมาณจัดซื้อคอมพิวเตอร์ นักเรียนไม่ให้ความสนใจการจัดกิจกรรมในโรงเรียน นักเรียนขาดความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันในการเรียนการสอน นักเรียนขาดความรับผิดชอบต่อผลการวัดผลประเมินผล แนวทางการบริหารการศึกษาด้านการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พบว่า ครูควรจัดแผนการเรียนการสอนด้านต่างๆ ให้เหมาะสมกับนักเรียน โดยการจัดหาผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรมาดำเนินการวางแผน ควรจัดหางบประมาณมาใช้ ในโรงเรียน ควรจัดหาครูชาวต่างชาติมาสอนในโรงเรียน ควรจัดหาคอมพิวเตอร์ ควรใช้สื่อที่ทันสมัยเหมาะสมกับนักเรียน ครูควรส่งเสริมให้นักเรียนมีความสามัคคีกัน ควรให้นักเรียนช่วยเหลือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรให้นักเรียนสนใจเกี่ยวกับ การสอบวัดผลประเมินผล เพื่อนำมาปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

พระมหาจุฑุพล พรหมมี (2549) ทำการศึกษาเรื่อง ปัญหาระเบียบวินัยของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบปัญหาระเบียบวินัยของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดฉะเชิงเทรา เกี่ยวกับพระวินัย ใน 5 ด้าน คือ ด้านการรับผิดชอบ ด้านการครองผ้า ด้านกัลยาณมิตร ด้านความประพฤติ และด้านการปรับปรุงพฤติกรรมและการทำโทษ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย จำแนกตามตำแหน่งครูฝ่ายปกครอง และครูผู้สอน จำนวน 48 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ได้แก่ คะแนนเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ Effect Size ผลการวิจัย พบว่า

1) ปัญหาระเบียบวินัยของนักเรียนช่วยชั้นที่ 3 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมทั้ง 5 ด้าน มีปัญหาระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านกัลยาณมิตร ด้านการครองผ้า ด้านความรับผิดชอบ ด้านการปรับปรุงพฤติกรรมและการทำโทษ และด้านความประพฤติ

2) ปัญหาระเบียบวินัยช่วงชั้นที่ 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมทั้ง 5 ด้าน มีปัญหาระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปน้อย พบว่า ด้านกัลยาณมิตร ด้านการครองผ้า ด้านการปรับปรุงพฤติกรรมและการทำโทษ ด้านความรับผิดชอบ และด้านความประพฤติ

3) เปรียบเทียบปัญหาระเบียบวินัยของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 และนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดฉะเชิงเทรา จำแนกตามตำแหน่ง พบว่า มีปัญหาแตกต่างกัน โดยครูฝ่ายปกครองมีความเห็นว่ามีปัญหามากกว่าครูผู้สอน

พระสวัสดิ์ เฉ็ดฉิม (2550) ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของสามเณร ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) ระดับอัตมโนทัศน์ แรงสนับสนุนทางสังคมความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการปรับตัวของสามเณร 2) เปรียบเทียบการปรับตัวของสามเณรที่มีอายุ ระดับการศึกษา สภาพครอบครัวก่อนบรรพชา ระยะเวลาบรรพชา และสภาพการพักอาศัยขณะบรรพชาแตกต่างกัน และ 3) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของสามเณร กลุ่มตัวอย่างคือ สามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน 321 รูป สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One - Way ANOVA) และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณตามลำดับความสำคัญของตัวแปรที่นำเข้ามาสมการ (Stepwise Multiple Regression Analysis) ผลการวิจัย พบว่า 1. อัตมโนทัศน์ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการปรับตัวของสามเณร อยู่ในระดับมาก ส่วนแรงสนับสนุนทางสังคมจากพระภิกษุผู้ปกครองและภิกษุอื่น อยู่ในระดับปานกลาง 2. การปรับตัวของสามเณร เมื่อจำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา สภาพครอบครัวก่อนบรรพชาระยะเวลาบรรพชา และสภาพการพักอาศัยขณะบรรพชา แตกต่างกันมีการปรับตัวไม่แตกต่างกัน 3. ความศรัทธาใน

พระพุทธศาสนา อัทมโนทัศน์ และแรงสนับสนุนทางสังคมจากพระภิกษุผู้ปกครอง ภิกษุอื่นสามารถร่วมกันทำนุบำรุงการปรับตัวของสามเณร ได้ร้อยละ 95.4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พอสรุปได้ว่า การศึกษาของคณะสงฆ์ทำหน้าที่เป็นสถาบันฝึกอบรมศาสนทายาท คือ ให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ที่จะทำหน้าที่เป็นผู้สืบต่ออายุของพระศาสนาต่อไป และยังเป็นโอกาสให้แก่เด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาในระบบการศึกษาของรัฐให้มีความสุขสามารถสร้างเสริมและสามารถพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นได้และจากการศึกษางานวิจัยนั้นยังไม่พบการใช้หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างความสุขของบุคคลในกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะสร้างและนำหลักไตรสิกขาเพื่อสร้างเสริมความสุขให้กับนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ซึ่งหลักไตรสิกขาดังกล่าว เป็นแนวทางในการใช้ปัญญาพิจารณากับสิ่งต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตอย่างมีสติรู้เท่าทันเสริมสร้างความสุขของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เพื่อเกื้อหนุนให้สามารถดำเนินชีวิตไปด้วยความราบรื่นมีความสุขสมวัยที่ต้องการ พร้อมกับการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งในโรงเรียนและสภาพแวดล้อมนอกโรงเรียน หรือในสังคมชุมชนพร้อมที่จะเป็นคนดี มีสุข และพัฒนาสังคมต่อไป

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mix Research Method) โดยส่วนแรกจะทำการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อวิเคราะห์ให้ทราบถึงเหตุผลที่มีส่วนสัมพันธ์กันกับข้อมูลในเชิงคุณภาพ ส่วนที่สองจะศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วน พร้อมกันนั้น ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึก (In-depth) ที่มีรายละเอียดชัดเจนสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะได้ (Analytic Induction) ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยเป็นไปตามระเบียบ วิธีการ ผู้วิจัยจะนำเสนอวิธีการวิจัยตามลำดับ

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดลำดับขั้นของการวิจัยให้เป็นระบบ และเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับปัจจัยเหตุที่สำคัญของการบูรณาการพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ซึ่งจะนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ และเป็นระบบ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนด หัวข้อสำคัญในการวิจัยเชิงปริมาณตามประเด็นดังต่อไปนี้

3.1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปริมาณ

การวิจัยเรื่อง การบูรณาการพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ในงานวิจัยเชิงปริมาณนี้ เพื่อที่จะทราบถึงสภาพปัจจุบันและนำเสนอแนวทางการบูรณาการพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

3.1.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา นักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 จำนวน 3,347 รูป/คน

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ซึ่งได้มาด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

กลุ่มที่ 1 นักเรียน จำนวน 8 จังหวัด รวม 400 รูป

กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษา และประชาชน จังหวัดละ 10 รูป/คน รวม 80 รูป/คน

การวิจัยเชิงปริมาณในหลายกรณีไม่อาจที่จะทำการศึกษาหรือหาข้อมูลได้โดยตรงจากประชากรที่มีจำนวนมากได้ วิธีการในการศึกษาจึงจำเป็นต้องอาศัยหลักการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาตรฐานอธิบายอ้างอิงข้อมูลย้อนกลับไปยังกลุ่มประชากรได้ ทั้งนี้วิธีการทางสถิติสามารถแก้ไข

ปัญหาดังกล่าวได้ ซึ่งวิธีการประมาณขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane ถือว่าเป็นที่นิยมในหมู่นักวิจัย โดยมีสูตรการคำนวณ ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

$$\text{แทนค่าสูตร} = \frac{3347}{1 + 3347 \times (0.5)^2}$$

$$= 357.30$$

n หมายถึง ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N หมายถึง ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย

e หมายถึง ค่าเปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนจากกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ศึกษากำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้ความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และยอมให้เกิดความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ($e = 0.05$) ดังนั้นการวิจัยเลือกตัวอย่างที่จำแนกตามกลุ่ม โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้น (Multi-stage Sampling) จนได้จำนวนครบตามสัดส่วนที่กำหนด โดยใช้วิธีการคำนวณจำนวนกลุ่มตัวอย่างตามสูตร Taro Yamane (1960 อ้างถึงใน สุวิมล ติรگانนท์, 2549) ความคลาดเคลื่อน 5% ผู้วิจัยได้คำนวณกลุ่มตัวอย่างได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 357 คน สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยขอใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน/รูป ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

ตารางที่ 3.1 จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

จังหวัด	นักเรียน		บุคลากร		
	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง	ครู-อาจารย์	ผู้บริหาร	ประชาชน
กำแพงเพชร	112	15	3	2	5
เพชรบูรณ์	631	87	3	2	5
สุโขทัย	230	32	3	2	5
อุตรดิตถ์	129	18	3	2	5
พิษณุโลก	481	66	3	2	5
พิจิตร	164	24	3	2	5
ตาก	274	38	3	2	5
นครสวรรค์	882	120	3	2	5
รวม	2,903	400	24	16	40

3.1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสอบถาม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้
แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพพื้นฐานทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ อายุพรรษา ระดับการศึกษา ตำแหน่งปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลสภาพปัจจุบันของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เนื้อหาประกอบด้วย 1) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) ด้านสถานการณ์ทางการเงิน 3) ด้านสิ่งแวดล้อม 4) ด้านสังคมและเพื่อนฝูง 5) ด้านสุขภาพ และ 6) ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล

ส่วนที่ 3 ประเด็นการสอบถามการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เนื้อหา ประกอบด้วย 1) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) ด้านสถานการณ์ทางการเงิน 3) ด้านสิ่งแวดล้อม 4) ด้านสังคมและเพื่อนฝูง 5) ด้านสุขภาพ และ 6) ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล

3.1.4 การสร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวคิด ทฤษฎี ตำรา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการสร้างความสุข ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

แบ่งโครงสร้างของแบบสอบถามเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม มีจำนวน 4 ข้อ เป็นแบบเลือกตอบ

ส่วนที่ 2 เป็นข้อมูลการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เป็นเครื่องมือชนิดแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 4 ระดับ จำนวน 30 ข้อ ดังนี้

4	หมายถึง	ระดับที่มีความสุขมากที่สุด
3	หมายถึง	ระดับที่มีความสุขมาก
2	หมายถึง	ระดับที่มีความสุขน้อย
1	หมายถึง	ระดับที่มีความสุขน้อยที่สุด

ส่วนที่ 3 ประเด็นการสอบถามการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 มีจำนวน 6 ประเด็น

3.1.5 การทดสอบแบบสอบถาม

1) หาคความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธาน และกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน 5 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญด้านหลักพุทธธรรม ด้านการบริหาร เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์รายข้อ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2538) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ถึง 1.0

2) การหาค่าความเชื่อมั่น ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 30 คน หลังจากนั้น ทำการทดสอบหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีของครอนบัค (Cronbach) (Cronbach, 1971) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งหมด เท่ากับ 0.757

3.1.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถาม (Questionnaire) ไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 480 ตัวอย่าง และเก็บแบบสอบถามคืนทันทีด้วยตนเอง

3.1.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้และผ่านการตรวจสอบแล้วนำมาวิเคราะห์ ดังนี้ ข้อมูลการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 วิเคราะห์โดยใช้สถิติบรรยาย ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้เกณฑ์ของ ชูศรี วงษ์รัตน์ (2541)

ค่าเฉลี่ยระหว่าง	1.00-1.75	หมายถึง	มีการปฏิบัติระดับน้อยที่สุด
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	1.76-2.55	หมายถึง	มีการปฏิบัติระดับน้อย
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	2.56-3.25	หมายถึง	มีการปฏิบัติระดับมาก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	3.26-4.00	หมายถึง	มีการปฏิบัติระดับมากที่สุด

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

3.2.1 พื้นที่การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้จะศึกษาในเขตโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ประกอบด้วย 1) จังหวัดพิษณุโลก 2) สุโขทัย 3) ตาก 4) อุตรดิตถ์ 5) นครสวรรค์ 6) กำแพงเพชร 7) เพชรบูรณ์ และ 8) พิจิตร

3.2.2 ประชากร

ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 และประชาชนทั่วไปที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้มาด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive random sampling) จำนวน 21 รูป/คน

3.2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างชนิดปลายเปิด (Structural In-depth Interview) จำนวน 1 ฉบับ เพื่อศึกษา 1) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) ด้านสถานการณ์ทางการเงิน 3) ด้านสิ่งแวดล้อม 4) ด้านสังคมและเพื่อนฝูง 5) ด้านสุขภาพ และ 6) ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล ในการบูรณาการพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 โดยดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1.1) กำหนดประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยระบุนายการ ข้อมูลที่ต้องการของแต่ละประเด็น

1.2) จัดทำร่างแบบสัมภาษณ์และรายการข้อคำถามแต่ละประเด็น

1.3) ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ โดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พิจารณาตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาและการใช้ภาษา จากนั้นปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1.4) แก้ไขและปรับปรุงให้เป็นแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ แล้วจึงนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษา 1) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) ด้านสถานการณ์ทางการเงิน 3) ด้านสิ่งแวดล้อม 4) ด้านสังคมและเพื่อนฝูง 5) ด้านสุขภาพ และ 6) ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล ในการบูรณาการพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มสามารถตอบคำถามได้อย่างอิสระ โดยข้อมูลที่ได้อาจจะเป็นข้อมูลระดับปฐมภูมิ (Primary Data) ทั้งหมด เพื่อให้ได้รับทราบภาพสะท้อนข้อเท็จจริงตรงตามกรอบแนวคิด จึงมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

2.1) การนัดหมายวัน เวลา จัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะทำการนัดวันเวลาที่จัดกิจกรรมสนทนากลุ่มดังกล่าวกับผู้บริหารสหกรณ์

2.2) หลังจากตกลงตั้งที่นัดหมายแล้ว ผู้วิจัยจึงเดินทางไปยังสถานที่ที่นัดหมายกลุ่มเป้าหมายก่อนอย่างน้อย 3 ชั่วโมง ทั้งนี้เพื่อเตรียมความพร้อมของการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม

2.3) ดำเนินการจัดสนทนากลุ่มโดยที่คณะผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินรายการ

2.4) ขณะสนทนากลุ่ม มีการบันทึกการดำเนินกิจกรรมด้วยเครื่องบันทึก

2.5) สรุปผลจากการสนทนากลุ่ม

3) การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้วิจัยได้ทำการร่างแนวทางการบูรณาการพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 แล้วจัดส่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบรายการที่ปรากฏอยู่ในตัวแบบสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงหรือไม่ หลังจากให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้ว จึงดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามที่ได้รับข้อเสนอแนะ

3.2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) เป็นการเก็บข้อมูลในลักษณะข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากหนังสือและเอกสารงานวิชาการต่างๆ ทั้งที่เป็นหนังสือ และสื่อสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ ผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ งานเขียนทางวิชาการ บทความทางวิชาการ ตลอดจนหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ ในการนี้ผู้วิจัยจะเลือกเฉพาะในส่วนที่เชื่อมโยง หรือที่มีส่วนสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระ และกรอบแนวคิดในการวิจัย และเป็นข้อมูลที่มีส่วนสัมพันธ์กับบทสัมภาษณ์

2) การสัมภาษณ์ (Interview) การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-Formal Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Information Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน 21 รูป/คน โดยข้อมูลที่ได้อาจจะเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ทั้งหมดทำให้ทราบภาพสะท้อนข้อเท็จจริงตามกรอบแนวคิด โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

2.1) ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ผู้วิจัย เริ่มต้นด้วยการนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ ที่จะสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องมือในการบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึก และอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

2.2) ขั้นการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ จะไม่มีการบันทึกเสียงหากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียง

2.3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการการสนทนากลุ่ม ดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านหลักพุทธธรรม รวม 9 คน โดยข้อคำถามที่ใช้จะเป็นเพียงแนวทางในสนทนากลุ่ม โดยข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ทั้งหมด ทำให้ทราบภาพสะท้อนข้อเท็จจริงตามกรอบแนวคิด โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

(1) ขั้นเตรียมสนทนากลุ่ม ได้แก่ ก่อนลงสนามในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยสนทนากลุ่มผู้วิจัย เริ่มต้นด้วยการนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ ที่จะสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูล เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องมือในการบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึก และอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสนทนากลุ่ม

(2) ขั้นการสนทนากลุ่ม ได้แก่ ก่อนการสนทนากลุ่มผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ร่วมสนทนากลุ่ม แจ้งวัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะสนทนากลุ่ม รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียงเลย

3.2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

3) ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

4) การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นแรกผู้วิจัยได้ตรวจสอบว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้วหรือยัง ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ตรงกัน

ผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพคือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ดังต่อไปนี้ (Denzin, 1970)

4.1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบ คือ การตรวจสอบแหล่งของข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ 1) แหล่งเวลา ถ้าเวลาต่างกันข้อมูลที่ได้รับจะเหมือนกันหรือไม่ 2) แหล่งสถานที่ ถ้าสถานที่ต่างกันข้อมูลที่ได้รับจะเหมือนกันหรือไม่ 3) แหล่งบุคคล ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมอยู่อีกหรือไม่

4.2) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าถ้าใช้แนวคิดทฤษฎีที่แตกต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมาน้อยเพียงใด

4.3) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกัน นั่นก็คือการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วยนั่นเอง

4.4) การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยงเพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

4.5) นำเสนอองค์ประกอบของแนวทางการบูรณาการพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาความเหมาะสม แล้วนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3.2.6 การสร้างแนวทางการบูรณาการพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 มีการดำเนินงาน ดังนี้

1) กำหนดโครงสร้าง องค์ประกอบ ความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ นำมาเรียบเรียงสังเคราะห์ และนำมาใช้ออกแบบองค์ประกอบที่สำคัญของตัวแบบ

2) กำหนดขอบข่ายเนื้อหาสำหรับการพัฒนาสำหรับแนวทางการบูรณาการพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 โดยการตรวจสอบผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 5 คน ขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

2.1) จัดทำร่างแนวทางการบูรณาการพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

2.2) จัดส่งร่างแนวทางการบูรณาการพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตรวจสอบ

2.3) ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2.4) เสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาความเหมาะสม และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลในประเด็นความเป็นมาสภาพปัจจุบัน และการพัฒนาแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เก็บข้อมูลจากหลากหลายวิธีทั้งการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและสามารถยืนยันข้อเท็จจริงได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์และแปลความหมายอย่างเป็นระบบ ขอเสนอผลการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

4.1 สภาพปัจจุบันของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

4.2 แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

4.3 นำเสนอแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

4.1 สภาพปัจจุบันของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

4.1.1 ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว

ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวภาพรวมมีความสุขอยู่ในระดับมาก โดยมีประเด็น คนในครอบครัวมีความรักใคร่ใช้เหตุผลในการอยู่ร่วมกัน มีความสุขอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.28$, S.D. = 1.083) และการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัว มีความสุขอยู่ในระดับน้อยเช่นกัน ($\bar{X} = 2.42$, S.D. = 1.085) ส่วนข้อคำถามที่ว่าคนในครอบครัวไม่ทะเลาะกัน/ขัดแย้งกัน พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 3.42$, S.D. = 0.738) รายละเอียดดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขความสัมพันธ์ในครอบครัวของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

รายการ	ระดับความสุข		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประเด็นที่ 1 ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว			
1. คนในครอบครัวมีความรักใคร่ใช้เหตุผลในการอยู่ร่วมกัน	2.28	1.083	น้อย
2. คนในครอบครัวไม่เบียดเบียนซึ่งกันละกัน	3.34	0.631	มากที่สุด
3. คนในครอบครัวเกื้อกูลกัน	3.35	0.676	มากที่สุด
4. การทำกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัว	2.42	1.085	น้อย
5. คนในครอบครัวไม่ทะเลาะกัน/ขัดแย้งกัน	3.42	0.738	มากที่สุด

4.1.2 ด้านสถานการณ์ทางการเงิน

ด้านสถานการณ์ทางการเงินของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในด้านสถานการณ์ทางการเงินภาพรวมมีความสุขอยู่ในระดับมาก โดยมีประเด็น การใช้จ่ายอย่างประหยัด มีความสุขอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.45$, S.D. = 0.943) และความสามารถในการจัดการภาระหนี้สิน มีความสุขอยู่ในระดับน้อยเช่นกัน ($\bar{X} = 2.41$, S.D. = 0.987) รายละเอียดดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขด้านสถานการณ์ทางการเงินของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

รายการ	ระดับความสุข		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประเด็นที่ 2 ด้านสถานการณ์ทางการเงิน			
1. การหารายได้ในทางสุจริต	3.43	0.675	มากที่สุด
2. การเก็บออมเงินไว้ใช้ในอนาคต	3.54	0.671	มากที่สุด
3. ไม่ใช้เงินเพื่อเล่นการพนัน	3.43	0.708	มากที่สุด
4. การใช้จ่ายอย่างประหยัด	2.45	0.943	น้อย
5. ความสามารถในการจัดการภาระหนี้สิน	2.41	0.987	น้อย

4.1.3 ด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในด้านสิ่งแวดล้อมภาพรวมมีความสุขอยู่ในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด โดยมีประเด็น การรักษาสภาพอาคารหรือที่พักอาศัย มีความสุขอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 2.12$, S.D. = 1.068) ส่วนที่เหลืออยู่ในระดับน้อย รายละเอียดดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขด้านสิ่งแวดล้อมของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

รายการ	ระดับความสุข		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประเด็นที่ 3 ด้านสิ่งแวดล้อม			
1. การรักษาสภาพอาคารหรือที่พักอาศัย	2.12	1.068	น้อยที่สุด
2. การดูแลสภาพแวดล้อมของที่พักอาศัย	2.49	1.099	น้อย
3. การดูแลสภาพแวดล้อมของอาคารเรียน	2.49	1.067	น้อย
4. การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า	2.24	0.928	น้อย
5. การผลิตของใช้จากวัสดุที่เหลือใช้	2.53	1.143	น้อย

4.1.4 ด้านสังคมและเพื่อนฝูงของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในด้านสังคมและเพื่อนฝูงภาพรวมมีความสุขอยู่ในระดับน้อย โดยมีประเด็น การใช้ชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงมีความสุขอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 1.91$, S.D. = 0.923) และการขัดแย้งหรือทะเลาะกับเพื่อน ($\bar{X} = 2.13$, S.D. = 1.013) รายละเอียดดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขด้านสังคมและเพื่อนฝูงของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

รายการ	ระดับความสุข		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประเด็นที่ 4 ด้านสังคมและเพื่อนฝูง			
1. ความเป็นมิตรกับเพื่อนบ้าน	2.33	1.009	น้อย
2. การทำงานกับเพื่อนร่วมงาน/ร่วมห้องเรียนอย่างมีความสุข	2.38	0.986	น้อย
3. การขัดแย้งหรือทะเลาะกับเพื่อน	2.13	1.013	น้อย
4. การใช้ชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง	1.91	0.923	น้อย
5. ความขัดแย้งเอาัดเอาเปรียบของสังคมในปัจจุบัน	2.50	1.059	น้อย

4.1.5 ด้านสุขภาพ

ด้านสุขภาพของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่ากลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในด้านสุขภาพภาพรวมมีความสุขอยู่ในระดับน้อย โดยมีประเด็นความสามารถในการดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงมีความสุขอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.98$, S.D. = 0.927) การควบคุมการกักขังในเรื่องราวใดๆ ($\bar{X} = 2.50$, S.D. = 1.133) และการจัดการระบบสาธารณสุขปโภค ($\bar{X} = 2.54$, S.D. = 1.152) ตามลำดับ รายละเอียดดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขด้านสุขภาพของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

รายการ	ระดับความสุข		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประเด็นที่ 5 ด้านสุขภาพ			
1. ภาวะการเจ็บป่วยในปัจจุบัน	2.64	1.111	มาก
2. ความสามารถในการดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง	1.98	0.927	น้อย
3. รู้จักชมอารมณ์เพื่อทำให้รู้สึกสบายใจ	2.61	1.130	มาก
4. การควบคุมการกักขังในเรื่องราวใดๆ	2.50	1.133	น้อย
5. การจัดการระบบสาธารณสุขปโภค	2.54	1.152	น้อย

4.1.6 ด้านเสรีภาพส่วนบุคคลของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในด้านเสรีภาพส่วนบุคคลภาพรวมมีความสุขอยู่ในระดับมาก โดยมีประเด็น ความสามารถในการแสดงความคิดเห็น มีความสุขอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.95$, S.D. = 0.936) และสามารถดูแลความมั่นคงในทรัพย์สินที่มีอยู่ อยู่ในระดับน้อยเช่นกัน ($\bar{X} = 2.00$, S.D. = 0.918) รายละเอียดดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขด้านเสรีภาพส่วนบุคคลของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

รายการ	ระดับความสุข		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ประเด็นที่ 6 ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล			
1. สามารถสร้างความมั่นคงในชีวิตได้	2.59	1.065	มาก
2. สามารถดูแลความมั่นคงในทรัพย์สินที่มีอยู่	2.00	0.918	น้อย
3. ดำเนินชีวิตอย่างมีอิสระ	2.67	1.009	มาก
4. ความสามารถในการแสดงความคิดเห็น	1.95	0.936	น้อย
5. การมีส่วนร่วมกับสังคม ชุมชน	2.59	1.025	มาก

ในภาพรวมการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า ในภาพรวมมีระดับความสุขอยู่ในระดับน้อย โดยมีส่วนการณทางการเงิน และความสัมพันธ์ในครอบครัว มีระดับความสุขอยู่ในระดับมาก ที่เหลืออยู่ในระดับน้อยทุกด้าน รายละเอียดดังตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสุขภาพรวมการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

รายการสร้างความสุข	ระดับความสุข		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว	2.96	0.842	มาก
2. ด้านสถานการณ์ทางการเงิน	3.05	0.796	มาก
3. ด้านสิ่งแวดล้อม	2.37	1.061	น้อย
4. ด้านสังคมและเพื่อนฝูง	2.25	0.998	น้อย
5. ด้านสุขภาพ	2.45	1.090	น้อย
6. ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล	2.36	0.990	น้อย
รวม	2.57	0.99	มาก

ตารางที่ 4.8 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยด้านไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)

รายการ	ระดับปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. โรงเรียนมีการพัฒนาพฤติกรรม ระเบียบวินัยและความ พฤติกรรมสม่ำเสมอ	2.72	0.95	มาก
2. โรงเรียนดำเนินการพัฒนาร่างกายและจิตใจผู้เรียนให้อยู่ ในศีลธรรมอยู่เสมอ	2.87	1.07	มาก
3. โรงเรียนจัดให้มีการฝึกฝนปฏิบัติจิตให้มีสติอยู่เสมอ	2.05	0.79	น้อย
4. โรงเรียนจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายให้ผู้เรียนเกิดสมาธิ	2.55	0.84	น้อย
5. โรงเรียนได้พัฒนาปัญญาอันประเสริฐอย่างต่อเนื่อง	2.80	0.86	มาก
6. โรงเรียนฝึกฝนให้ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ มีเหตุมีผล	2.76	0.88	มาก
7. โรงเรียนฝึกฝนปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวท ครบถ้วน	2.61	0.77	มาก
รวม	2.69	0.91	มาก

4.1.7 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ 4 ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณโดยใช้วิธี Enter และได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

Y = การบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

(X₁) = ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว

(X₂) = ด้านสถานการณ์ทางการเงิน

(X₃) = ด้านสิ่งแวดล้อม

(X₄) = ด้านสังคมและเพื่อนฝูง

(X₅) = ด้านสุขภาพ

(X₆) = ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล

เมื่อพิจารณาจากผลการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามพบว่า พบว่า ทุกตัวแปรมีความสัมพันธ์กันกับตัวแปรการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ 4 (Y) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 รายละเอียดดังตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้าง
ความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ 4

ตัวแปร	(X ₁)	(X ₂)	(X ₃)	(X ₄)	(X ₅)	(X ₆)	Y
(X ₁)	1.00						
(X ₂)	0.275**	1.00					
(X ₃)	0.257**	0.373**	1.00				
(X ₄)	0.371**	0.328**	0.739**	1.00			
(X ₅)	0.108*	0.440**	0.677**	0.562**	1.00		
(X ₆)	0.235**	0.448**	0.751**	0.743**	0.711**	1.00	
Y	0.23**	0.44**	0.75**	0.74**	0.71**	0.53**	1.00

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณตามลำดับความสำคัญของตัวแปรที่เข้า
สมการ พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลในการทำนายการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของ
นักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 คือ ปัจจัยสร้างความสุข ประกอบด้วย
สัมพันธในครอบครัว (X₁) ด้านสถานการณ์ทางการเงิน ด้านสิ่งแวดล้อม (X₃) ด้านสังคมและเพื่อนฝูง
(X₄) และด้านสุขภาพ (X₅) สามารถอธิบายความผันแปรของการบูรณาการหลักพุทธธรรมได้ร้อยละ
88.36 (R² = 0.8836) โดยมีความคลาดเคลื่อนในการทำนายเท่ากับ 0.243 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการบูร
ณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4
นั้นทุกตัวแปรมีความสำคัญมากต่อการสร้างความสุขของนักเรียนรายละเอียดดังสมการ

$$Y = -0.235 + 0.054(X_1) + 0.030(X_2) + 0.201(X_3) + 0.257(X_4) + 0.229(X_5) + 0.253(X_6)$$

$$(-5.029) \quad (3.198) \quad (1.629) \quad (6.741) \quad (7.288) \quad (8.926) \quad (7.777)$$

$$R = .940 \quad R^2 = 0.8836 \quad \text{Adj } R^2 = 0.882 \quad R^2 \text{ change} = 0.884 \quad \text{SEE} = 0.243 \quad \text{Sig.} = 0.000$$

ในวงเล็บเป็นค่า t

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเมื่อสอบถามข้อมูลเชิงลึกกับ ผู้บริหาร ครูและ
บุคลากรทางการศึกษา นักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ในประเด็น
สภาพปัจจุบัน การบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนก
สามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า

1) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว

กลุ่มตัวอย่างที่เป็น ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา นักเรียนในโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลอย่างน่าสนใจมาก โดยพบว่าในอดีตก่อนที่จะเข้ามาบวชและเรียนหนังสือในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาความสัมพันธ์ในครอบครัวมี ทั้งสุขและทุกข์ปะปนกันไป กลุ่มหนึ่งให้ข้อมูลว่าครอบครัวมีความสุขกันดีทั้งพ่อแม่และลูกๆอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน ครอบครัวอบอุ่น ไม่ค่อยมีการทะเลาะกันของคนในครอบครัว มีการตักเตือนกัน ถึงแม้ว่าครอบครัวจะมีอาชีพทำไร่ทำนาหรืออาชีพรับจ้างทั่วไป แต่ก็ทำให้ครอบครัวมีความสุขได้ด้วย ความยากจน และเหตุผลที่ไม่ต้องการให้พ่อแม่หรือครอบครัวลำบากที่จะต้องหาเงินมาส่งเสียให้ได้เล่าเรียน จึงตัดสินใจมาบวชเรียนบวชกับมีความตั้งใจที่จะบวชอยู่แล้วด้วย

“สามเณรที่เข้ามาเรียนที่นี่ส่วนใหญ่ครอบครัวยากจน ไม่มีเงินส่งเรียนในโรงเรียน ทั่วไปได้ บางครอบครัวพ่อแม่ก็เลิกกัน” (พระครูกิตติรัตนานุกูล)

“ในอดีตที่ผ่านมา ความสัมพันธ์ก็ดีมาก เพราะบุคคลในครอบครัวอยู่ด้วยกัน อย่างเป็นกันเอง อยู่พร้อมหน้ากันดีเห็นหน้ากันทุกวัน พ่อกับแม่ทำอาชีพทำไร่ ทำนา ไม่ได้รับจ้างที่อื่น ทำให้ เราพูดคุยพบปะกันทุกวัน อีกอย่างผมก็เรียนอยู่ใกล้บ้าน เราไม่ได้จัดการไปไกลๆ ทำให้มีความสัมพันธ์ ที่ดีกับครอบครัว” (สามเณรอธิการ เรื่องศรีจันทร์)

“ในอดีตที่ผ่านมา ความรู้สึกดีๆ กับความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวของผมดี พ่อแม่ก็รักกันดี สมาชิกในครอบครัวรักกันดี มีข้อเสียก็เพียงแต่พ่อกินเหล้า แต่ก็ทำงานหาเลี้ยง ครอบครัว จนผมได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นความตั้งใจของผมอยู่แล้ว มาบวชนี้เพื่อ ไม่อยากให้พ่อแม่ต้องลำบาก เพราะครอบครัวผมเป็นชาวนา ไร่ ชาวนา มีฐานะยากจน ผมมาบวชเพื่อ ทำนทั้งสอง เพราะว่าผมรักพ่อแม่ผมมาก ผมอยากมีอนาคตที่ดี เลี้ยงพ่อกับแม่จนท่านแก่เฒ่า ผม สัญญากับตัวเองไว้ว่า ถึงแม้ว่าผมจะอยู่ในสถานะใด ตำแหน่งใด ผมจะเป็นคนดีของสังคม และของพ่อ แม่ ผมจะดูแลรักษาเลี้ยงดูท่านจนชีวิตผมนี้จะหาไม่” (สามเณรภุชดา ดอนชูไพร)

“เป็นครอบครัวที่อบอุ่นที่สุด และมีพ่อและแม่ที่น่ารัก คอยเอาใจใส่ตลอดเวลา ผมก็เป็นเด็กดีของคุณพ่อและคุณแม่ เรียกว่าใครเห็นต้องยิ้มไปกับความน่ารักของบ้านหลังนี้” (สามเณรชนะชัย สีบุญวงศ์)

“ความสัมพันธ์ของข้าพเจ้ากับครอบครัวนั้น เป็นความสัมพันธ์ที่ดี เพราะคน ในครอบครัวรักข้าพเจ้ามาก คอยตักเตือนข้าพเจ้าอยู่เสมอเมื่อกระทำความผิด” (สามเณรทองศักดิ์ รุ่งสุกใส)

“ในอดีตของครอบครัวมีความสัมพันธ์เป็นแบบหาเช้ากินค่ำ พ่อแม่ลูกไม่ค่อยได้ เจอหน้ากัน ส่วนมากจะอยู่กับแม่ส่วนพ่อนานๆ จึงจะกลับมาที่บ้านครั้ง ความสัมพันธ์ด้านครอบครัว จึงไม่อบอุ่นสักเท่าไร แต่ก็มีความสุขแม้จะอยู่กันแค่แม่กับลูก” (สามเณรภูมิตนัย หมื่นพันธ์)

“ดีมีความสุขครอบครัวของข้าพเจ้านั้นสอนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี” (สามเณรณัฐพล ดอนไพรพันธ์)

“ในอดีตครอบครัวนั้นอยู่กันพร้อมหน้ามีความสุขมาก ด้านความสัมพันธ์นั้นถือว่าดี ด้านเรื่องที่อยู่อาศัยก็มีกินเหมือนคนทั่วไป ครอบครัวมีอาชีพทำนานั้นเป็นหลักก็มีความสุข ความสัมพันธ์ของครอบครัวในอดีตที่ผ่านมา ก็ถือว่าดีอยู่เพียงแต่ก็มีเรื่องการทำงานบางเรื่องที่ทำให้

ทะเลาะกันกับคนในครอบครัวที่ทำด้วยความใจร้อนของตนเอง แต่ความสัมพันธ์ในครอบครัวนั้นก็มีความสัมพันธ์กันดีกับคนทุกคนในครอบครัวไม่ว่าเรื่องใดก็ตาม ซึ่งมีการพบปะพูดคุยกัน” (สามณเณร วีรวัฒน์ แดงท่าขาม)

“ในอดีตที่ผ่านมา บุคคลที่อยู่ในครอบครัวไม่ค่อยได้ทำกิจกรรมร่วมกันจึงทำให้ในครอบครัวเกิดความเหินห่าง” (สามณเณรปัญญา เสาะสมบุญ)

“ในอดีตนั้นในครอบครัวของผมนั้นก็จะมี พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตัวผม และน้องของผม ในครอบครัวของผมก็จะมีแม่ของผมที่ผมมีความรู้สึกรักมากที่สุดพูดได้ว่ารักมากกว่าคนอื่น ผมจึงคิดว่าในอดีตนั้นคนที่ผมคิดว่ามีความสัมพันธ์ ที่รักผมมากที่สุด คือแม่ของผม ส่วนในความสัมพันธ์กับคนอื่นไม่ค่อยได้พูดคุยเพราะพวกเขามีงานที่ต้องทำจึงไม่ค่อยได้คุยกัน” (สามณเณรณอม สุวงศ์)

“ความสัมพันธ์ในครอบครัวของผมก็มีความสุขดีกับทุกคนแต่บางทีก็มีทะเลาะกันบ้างเป็นบางครั้ง แต่ก็ไม่ได้ร้ายแรง แต่ส่วนมากผมก็ไม่ค่อยมีปัญหาอะไรกับบุคคลในครอบครัวแล้วผมก็มีความสุขมากเวลาที่ได้อยู่พร้อมหน้า พร้อมตากันทุกคนได้พูดคุยกันอย่างสนุกสนานและมีความสุข” (สามณเณรวราโชค ชาวบางมอญ)

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งให้ข้อมูลว่าครอบครัวก็มีความสุขดี แต่หลายคนในครอบครัวก็มีภาระต้องทำงานกันมาก ทำให้ไม่ได้ทำกิจกรรมร่วมกันมากนัก จึงเกิดความเหินห่างกันไปบ้าง บางครอบครัวก็ไม่สนิทกันของสมาชิกในครอบครัว ในบางครอบครัวก็มีความขัดแย้งกันบ้าง ไม่ค่อยเข้าใจกันพูดกันไม่รู้เรื่องพ่อกินเหล้าบ้าง จนทำให้บางคนต้องเป็นคนที่เขาแต่ใจตนเองไม่รู้จะไปปรึกษาใคร ตัดสินใจด้วยตนเอง ใช้อารมณ์ ซึ่ไม่โห เอาแต่ใจตนเอง

หลังจากที่เข้ามาบวชเรียนแล้ว ความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวดีขึ้น เมื่อเทียบกับก่อนเข้ามาบวชเรียนมาก ทำให้ได้คิดเป็น พ่อแม่สนใจห่วงใยลูกมากขึ้น ได้พูดคุยพบปะมีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น ความรักความผูกพันในครอบครัวมีมากขึ้น ซึ่งการได้ศึกษาธรรมะก็ทำให้ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้และแก้ปัญหาได้ แม้ว่าจะไม่ได้เดินทางกลับไปเยี่ยมพ่อแม่พี่น้องบ่อยนัก แต่ก็ใช้เครื่องมือสื่อสาร โดยเฉพาะโทรศัพท์มือถือติดต่อกันได้สะดวกมากขึ้น ทำให้เหมือนไม่ได้อยู่ไกลกัน การได้เข้ามาบวชเป็นสามเณรอาจจะทำให้พ่อแม่มีความสุข เมื่อเห็นลูกได้อยู่ในพระศาสนาและได้เล่าเรียนหนังสือสูงขึ้น ถ้าหากอยู่กับพ่อแม่ที่มีสภาพครอบครัวที่ผืดเคืองทางด้านการเงินด้วยแล้วก็จะทำให้ลูกไม่ได้รับการศึกษา และที่สำคัญพ่อแม่อาจจะคาดหวังในตัวลูกสูง คือ การเป็นคนดีของสังคม และสามารถเลี้ยงชีพได้ในอนาคต

“ก็พยายามที่จะบอกเขาว่า เราต้องพยายามเล่าเรียนเพื่อให้พ่อแม่มีความสุขเมื่อเห็นเราได้ดีได้ดี” (พระครูพิทักษ์ชินรัตน์/สัมภษณ์)

“ปัจจุบัน ความสัมพันธ์ดีเหมือนเดิม แต่มีการพูดคุยน้อยลงเพราะผมไม่ได้อยู่บ้าน เพราะผมได้ย้ายไปเรียนที่อื่นทำให้เราเห็นหน้ากันน้อยลง แต่ครอบครัวก็อบอุ่นเช่นเดิม” (สามณเณรภมล ทองดอนอ่ำ)

“ในปัจจุบันก็เช่นเดียวกัน ความสัมพันธ์ในครอบครัวของผมก็แน่นแฟ้น พ่อแม่รักลูก ส่วนลูกก็รักพ่อแม่ ความสัมพันธ์ดี ๆ ของพวกเราย่อมมีให้แก่กันและกัน” (สามณเณรภูวดล สิทธิธรรม)

“ดีขึ้น พูดคุยกันมากขึ้น และเป็นห่วงกันและกัน ช่วยเหลือกัน” (สามเณรนวัต บุตรสิน)

“ปัจจุบันนี้ ผมก็ยังเป็นเด็กดีของพ่อแม่ เชื่อฟังคำสั่งสอนตลอดผมไม่เคยขัดใจพ่อแม่เลย ครอบครัวผมมีแต่รอยยิ้ม” (สามเณรพสุธา ใจดี)

“เป็นความสัมพันธ์ที่ดีคอยเตือนด้วยความหวังดีเสมอและให้คำปรึกษาด้วยความจริงใจเสมอ แม้ข้าพเจ้าในปัจจุบันจะอยู่ไกลบ้านก็ตาม ก็คอยมาเยี่ยมหรือโทรศัพท์มาบ่อยๆ” (สามเณรอชิตพล สิวชัยปุ)

“ความสัมพันธ์ในปัจจุบันก็อยู่กับครอบครัว อยู่อย่างอบอุ่นอาจมีทะเลาะบ้าง แต่ก็มีความสุขดี ทุกคนมีความสุขในการทำงานและช่วยกันทำมาหากิน” (สามเณรนิรุตชัย แก้วพวง)

“ดี มีความสุขมากขึ้นรักมากขึ้นสามัคคีกันมากขึ้น” (สามเณรบุญนำ พรหมที)

“ในปัจจุบันนั้น ครอบครัวของผมตั้งแต่ที่มาบวชเรียนเป็นสามารถช่วยตัวเองได้ ทำให้ครอบครัวมีความสุข แต่พี่สาวไปทำงานข้างนอกไม่ค่อยมาบ้านสักเท่าใด มาเรียนเป็นสามเณรทำให้ครอบครัวมีค่าใช้จ่ายน้อยลง และมีเงินเก็บสะสมไว้มาก” (สามเณรธนา รักษาเขตร)

“ความสัมพันธ์ในปัจจุบันนั้นดีขึ้นมากกว่าเดิม ซึ่งเวลามีอะไรหรือเกิดอะไรขึ้น ผมสามารถช่วยได้มากกว่าเดิมด้วยปัญญาแทนกำลังเพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งในปัจจุบันนั้นมีกัน พบปะพูดคุยกันตลอด จึงทำให้คนในครอบครัวกับผมนั้น มีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะกิจกรรมอะไรก็จะทำด้วยกัน” (สามเณรสมพงษ์/สัมภาษณ์)

“ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น เนื่องจากคนในครอบครัวแม้จะไม่ได้อยู่ด้วยกัน แต่ก็ได้ทำกิจกรรมร่วมกันบ้าง อาทิ เช่น การทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น นี่เองที่เป็นเหตุผลที่ทำให้คนในครอบครัวมีความสัมพันธ์ดีขึ้น” (สามเณรวิฑูชัย ดิษฐา)

“ความสัมพันธ์ในครอบครัวกับตัวเราตอนนี้ดีกว่าเมื่อก่อน สงบขึ้นพอได้ศึกษาเรียนรู้ธรรมะมีปัญหาที่สามารถแก้ปัญหาได้โดยรู้จักนำธรรมะ มีปัญหาที่สามารถแก้ปัญหาได้โดยรู้จักนำธรรมะที่เราเรียนรู้ประยุกต์ใช้ เช่น ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น ไม่ใช่อารมณ์ตัวเองเป็นที่ตั้งใจเย็นลง” (สามเณรพัทธวุฒิ สีทอง)

“ในปัจจุบันความสัมพันธ์ของผมกับคนในครอบครัวเราก็รักใคร่กลมเกลียวกันเหมือนเดิมต่างคนก็ต่างทำหน้าที่ของตน นานทีปีหนก็จะได้กลับบ้านเจอกัน” (สามเณรวิฑูชัย บุญธรรม)

“ในปัจจุบันนั้น ความสัมพันธ์ในครอบครัวของผมนั้น ทุกคนมีแต่คนมีน้ำใจ เวลาผมนั้นมีปัญหาอะไรก็สามารถขอความช่วยเหลือจากครอบครัวได้” (สามเณรปราโมทย์ ว่าคุณธรรม)

2) ประเด็นด้านสถานการณ์ทางการเงิน

จากข้อมูลของ ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลว่า ส่วนใหญ่ครอบครัวมีทั้งอาชีพรับจ้าง อาชีพทางด้านเกษตรกรรม ที่เรียกว่า หาเช้ากินค่ำ ทำงานก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป หาของป่าขาย ปลูกผักเกี่ยวข้าว ทำให้ครอบครัวมีการเก็บออมน้อยมาก ส่วนใหญ่หมดไปกับการกินอยู่ มีการซื้อเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มบ้างแต่ก็นานๆ ครั้ง จึงทำให้ฐานะทางครอบครัวอยู่ในระดับยากจน บางครอบครัวไม่มีเงินเก็บ หาได้มาก็ใช้หมดไปวันๆ บางครอบครัวก็อยู่อย่างพอเพียง และมีไม่น้อยที่บางครั้งก็อดบ้าง

เป็นธรรมดา ก่อนที่จะเข้ามาบวชเรียน กลุ่มตัวอย่างเล่าว่า จะต้องออกไปช่วยพ่อแม่หรือคนในครอบครัวหาเงิน ด้วยการออกไปรับจ้าง ทำไร่บ้าง ทำนาบ้าง หรือรับจ้างทั่วๆ ไป ได้มาก็ให้พ่อแม่เหลือเอาไว้บ้าง ส่วนการเก็บออมก็จะฝากพ่อแม่เอาไว้ และขอใช้เมื่อยามจำเป็นเท่านั้น บางครอบครัวก็มีวิธีการใช้จ่ายอย่างมีระเบียบแบบแผน เช่น แบ่งการใช้จ่ายออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) ค่าใช้จ่ายสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน 2) ค่ารักษาพยาบาล และ 3) เป็นค่าเล่าเรียนของลูกๆ เมื่อมองในภาพรวมจะพบว่า ครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างมีฐานะยากจนเป็นส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง การเก็บออมมีน้อยมาก

“ส่วนใหญ่ก็เป็นชานาชาวไร่ รับจ้าง รายได้ไม่มากอะไร ลูกหลายคน เลยเอามาฝากเรียนให้เห็นฐานะการเงินก็ไม่ค่อยจะมี ก็ช่วยเหลือกันไป ขอให้เขามีการศึกษา” (พระมหานิกักรุกขิตธมโม)

“ผมก็อยากส่งลูกไปเรียนโรงเรียนรัฐนะ แต่อย่างว่าครั้นเงินจะส่ง จะกินก็ไม่ค่อยจะมี เห็นว่าบวชเณรก็เรียนได้ เขาก็อยากเรียนก็เลยให้เขามาเรียน” (นายสมศักดิ์ คงชานา)

“ที่บ้านผมพ่อและแม่ทำงานก่อสร้างตัวผมก็จะไปช่วยทำบ้างในวันหยุดเรียน เพื่อช่วยกันทำมาหาเงิน ส่วนการใช้จ่ายต่างๆ จะเป็นหน้าที่ของแม่ ส่วนการเก็บออมผมจะหยอดกระปุกเมื่อมีเงินเหลือ” (สามเณรสุทธิพงษ์ คำไพร)

“อดีตที่ผ่านมา การเงินปกติดี การใช้จ่ายเงินใช้เท่าที่จำเป็น การเก็บออมเงินก็มีอยู่บ้างพอสมควร” (สามเณรศุภชัย ประสิทธิ์คำ)

“ในอดีตที่ผ่านมาวิธีหาเงินของผมและครอบครัวก็คือรับจ้างบ้างหาของป่าบ้าง มาขายและนำไปซื้อของที่จำเป็นในครอบครัว เก็บออมเงินที่ไม่จำเป็นไว้ เพื่อนำไปใช้ในยามยาก หรือขาดแคลน” (สามเณรวิมลพร ใจตรง)

ในด้านการใช้เงิน ส่วนมากจ่ายในทางการศึกษาเพราะต้องซื้อแบบเรียนเอง ซื้อชุดนักเรียน ซื้อของเล่นบ้าง การเก็บออมเงินก็มีบ้างแต่เก็บไม่ค่อยได้ เพราะครอบครัวมีฐานะยากจน เงินจึงไม่มีเหลือเก็บ จึงทำให้หาได้ก็ใช้ไปหมด” (สามเณรธนโชติ ฐาคำ)

“พอใจ อยู่แบบพอเพียง มีกินบ้างอดบ้างเป็นธรรมดาของมนุษย์” (สามเณรเอกชัย กำแพง)

“เมื่ออดีต การใช้จ่ายกินนั้นก็จะได้เงินจากการที่ไปโรงเรียน การออมได้มาจากการที่เงินเหลือจากโรงเรียน แล้วมาเก็บใส่กระปุกออมสินสะสมแล้วไปฝากธนาคาร และหัดใช้เงินอย่างประหยัด แล้วยังมีการเก็บรับจ้างทำงานต่างๆ เช่น การเก็บพริก การเก็บดอกจี่ไปขาย เป็นต้น” (สามเณรชินวัช แสงปัญญา)

“อดีตที่ผ่านมาการหาเงินโดยช่วยคนในครอบครัวทุกคนนั้นทำไร่ ทำนา เพื่อหาเงินมาให้ครอบครัว ในด้านของการใช้จ่าย จะใช้เฉพาะในสิ่งที่จำเป็นต่อครอบครัวอย่างเดียว เรื่องของการเก็บออมเงินจะไว้อยู่กับแม่ ไว้ใช้จ่ายในชีวิตประจำวันในด้านอาหาร ด้านการศึกษาต่างๆ” (สามเณรสิงหา จันทบุตร)

“ในครอบครัวจะช่วยกันหาเงินเพื่อช่วยลดภาระของผู้เป็นพ่อแม่ในการใช้จ่ายนั้น จะใช้เงินของแต่ละคน หากเงินของคนไหนหมด ก็จะใช้เงินกองกลางที่เก็บไว้กับแม่ ในด้านการเก็บ

ออมเงินนั้น จะแบ่งตามค่าใช้จ่าย 3 อย่าง คือ 1) ค่าใช้จ่ายทั่วไปในชีวิตประจำวัน 2) ค่ารักษาพยาบาล 3) ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา” (สามเนรปฏิภาณ หลีกแหลม)

“การใช้จ่ายใช้สอยน้อยครั้งที่เราจะทำงานเป็นบางครั้งส่วนมากเงินที่ใช้เป็นของพ่อแม่มากกว่า แต่ก็มีบ้างทำงานทำงานและก็ให้พ่อแม่เก็บไว้ใช้จะไม่นำไปใช้เอง ถ้าจะใช้จะขอภายหลัง” (สามเนรเอกภพ กลิ่นรอด)

“ในอดีตที่ผ่านมาครอบครัวของผมมีความยากจน วิธีการหาเงินคือต้องรับจ้างเป็นอาชีพหลักในการหาเงิน การใช้จ่ายเมื่อหามาได้แล้วให้แม่ของกระผมเป็นผู้ตัดสินใจในการใช้จ่าย” (สามเนรอภิชาติ ปัญญาน้อย)

“ในอดีตนั้นผมหาเงินจากการรับจ้าง เช่น หักข้าวโพด ชุมนัน ทำนา เงินที่ผมได้มากก็จะให้แม่หนึ่งส่วนที่เหลือเก็บไว้ ซื้อของที่ตนอยากได้ ส่วนอดีตผมนั้นแทบไม่มีตั้งเก็บเลย เพราะได้ตั้งมากี่ใช้จ่ายหมด จึงไม่ค่อยจะมีเหลือเก็บ ว่าง่ายๆ ในอดีตผมนั้นไม่มีเงินเก็บเลย” (สามเนรเรวัตร์ กอบสาริกรรม)

เมื่อเข้ามาบวชเรียนแล้วกลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลว่า การใช้จ่ายก็ไม่ได้ทั้งครอบครัวมากนักเพราะการเข้ามาบวชเรียนไม่ต้องซื้อเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มอะไร รวมทั้งอาหารการกินมีอยู่พร้อมไม่ต้องอยาก อาจจะมีการใช้เงินบ้างในการซื้ออุปกรณ์การเรียน ขอบ้างบ้านบ้างแต่ไม่มากนัก ไม่อยากรบกวนพ่อแม่เพราะท่านก็ไม่มีจะให้เราอยู่แล้ว

3) ด้านสิ่งแวดล้อม

ในด้านสิ่งแวดล้อมถึงแม้ว่ากลุ่มตัวอย่างจะยังเป็นแค่นักเรียนและอยู่ในสถานการณ์บวชเรียน แต่ในอดีตก็อยู่ในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี ซึ่งทำให้เป็นการบั่นทอนความสุขมิใช่น้อย ซึ่งส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่า บริเวณที่อยู่อาศัยไม่มีความปลอดภัย เช่น บ้านไม่มีความมั่นคงแข็งแรง ประสบกับปัญหาหลายอย่างด้วยสภาพครอบครัวที่มีอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่หรือทำการเกษตร ทำไร่ ทำนา บางครั้งงานรับจ้างก็ไม่มีคนจ้างเพราะงานมีน้อย ค่าแรงน้อย ยิ่งในหมู่บ้านที่ยังไม่เจริญงานมีน้อยมาก งานบางอย่างก็หนัก แต่ค่าแรงน้อยก็ไม่สามารถบั่นทอนความสุขลงไปได้ หากสมาชิกในครอบครัวอยู่ด้วยกันพร้อมหน้าพร้อมตา พุดคุยกัน ใช้เวลาอยู่ด้วยกัน แต่ตรงกันข้ามเมื่อมีงานน้อยก็ต้องออกไปทำงานทำนอกบ้าน นอกหมู่บ้าน ทำให้ไม่มีเวลาพบกัน พุดคุยกัน ทุกคนมุ่งแต่ทำงานหาเงิน ทำให้ชีวิตความสุขในครอบครัวลดลง

“ในอดีตที่ผ่านมา ผมประสบปัญหาหลายอย่างในด้านสิ่งแวดล้อม เพราะครอบครัวผมก็คือรับจ้างบ้าง ทำนาทำไร่บ้าง บางครั้งงานรับจ้างก็ไม่มีคนจ้างเพราะงานน้อย ค่าแรงน้อย เพราะสมัยก่อนหมู่บ้านยังไม่เจริญมาก งานน้อยมาก งานบางอย่างก็หนัก แต่ค่าแรงน้อย จึงต้องประสบปัญหาทางด้านการงานอยู่บ่อยครั้ง แต่การงานก็ไม่ทำให้บั่นทอนความสุขในครอบครัวได้” (สามเนรธราเทพ พุ่มเมือง)

“เราไม่สามารถเลือกที่อยู่ได้ แต่เราสามารถทำความสะอาดให้น่าอยู่ได้” (สามเนรเอกพล ศรีป่าคาย)

“สภาพแวดล้อมที่อยู่ ถึงจะเป็นห้องฟุงนา แต่ก็มีความสุขเมื่ออยู่กับครอบครัว” (สามเนรปริญา จันท์เครือยิ้ม)

“ชีวิตเลือกเกิดไม่ได้ ก็จำเป็นต้องอยู่” (สามเนรสूरียา บุญมี)

ในปัจจุบันเมื่อได้เข้ามาบวชเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา แล้ว กิจกรรมหลักๆ คือ การบิณฑบาตเลี้ยงชีพตามกิจของสงฆ์ที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้ บางครั้งก็จะได้รับการถวายปัจจัย (เงิน) มาบ้างก็เก็บเอาไว้ไปซื้อของที่จำเป็น ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์การเรียน หนังสือเรียน และบางครั้งก็ได้รับจากครอบครัว หน้าที่การงานปัจจุบัน คือ เป็นนักเรียน มีหน้าที่เรียนหนังสือ การทำหน้าที่แล้วเกิดความสุข คือ จะต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียนให้เต็มความสามารถ เชื่อฟังครู อาจารย์ ทำการบ้าน อ่านหนังสือ หากไม่ทำตามคำสอนคำแนะนำ อาจจะทำให้เกิดความทุกข์ได้ คือ การสอบไม่ผ่านหรือสอบตก ต้องมาเรียนซ้ำ เสียเวลา การทำงานก็ล่าช้าไป คนเก่งเท่านั้นที่เขาจะรับเข้าทำงานดีๆ คือ ต้องตั้งใจเรียนให้ดี เป็นคนเก่ง เป็นคนดี ใช้ชีวิตตามหลักธรรม จึงจะทำหน้าที่ที่เรา มีอยู่ในปัจจุบันให้เกิดความสุขได้

“เรื่องนี้ต้องบังคับกันครับ เพราะการเรียนแบบพระเนรไม่เหมือนกับการเรียน โรงเรียนปกติผมก็กลัวว่าเขาเรียนจะสู้กับเด็กที่เรียนในระบบได้หรือเปล่า ก็ต้องเคี่ยวเข็ญกันหนักหน่อย” (นายบุญชอบ อ่อนทรวง)

“กิจกรรมของเด็กที่เข้ามาเรียนที่นี่ ก็ต้องทำไม่ต่างจากเด็กทั่วไป แต่ก็ต้องมีอะไรที่อยู่ในกฎของสงฆ์ มีบิณฑบาตแน่ๆ” (พระครูนิทัศน์บุญญากร)

“ในปัจจุบันผมบวชเรียนเป็นสามเณรกรงานต่างๆ ก็มีน้อย ก็มีเพียงบิณฑบาตได้ปัจจัยบ้าง นำไปซื้อหนังสือเพื่อนำมาเรียน แต่ก็มีพี่ชายทำงานให้ครอบครัว ทำงานส่งเงินมาให้พ่อแม่ ดูแลพ่อแม่เป็นอย่างดี หน้าที่การงานของผมถึงแม้จะไม่มี ถึงมีก็มีน้อย แต่ก็ไม่สร้างความบั่นทอนให้ผม และไม่สร้างความลำบากให้พ่อแม่และพี่อีกด้วย” (สามเณรสุรสิทธิ์ สีโสภ)

“ไม่เลยเพราะผมคิดว่า ถ้าผ่านทุกข์ปัญหาไปได้เราก็จะมีความสุข” (สามเณรสุวินัย ต่อยนึ่ง)

“การอยู่ร่วมกับบุคคลและคณะใช้พรหมวิหารธรรมทำงาน” (สามเณรไพศาล/ สัมภาษณ์)

4) ด้านสังคมและเพื่อนฝูง

ในอดีตที่ผ่านมาการเข้าร่วมกับสังคมหรือชุมชน ในการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนยังมีกิจกรรมน้อยอยู่มากส่วนใหญ่จะทำตามผู้ใหญ่เขาทำหรือเขาชวนไปก็ทำ ไม่ได้มีความคิดอะไร หรืออาจเพราะเป็นเด็กอยู่ แต่กิจกรรมที่ทำบ่อยๆ ก่อนเข้ามาบวชเรียน คือ ไปช่วยกันเก็บขยะทำความสะอาดชุมชน เมื่อเข้ามาบวชเรียนก็ได้ร่วมกับเพื่อนๆ ทำความสะอาดห้องเรียน หอพัก ไปร่วมเป็นอาสาสมัครในการจัดสถานที่สำหรับการจัดกิจกรรมทางศาสนา

“ในอดีตที่ผ่านมา ข้าพเจ้าตอนสมัยอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เคยเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาเด็กที่ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก กับเพื่อนสมัยที่เป็นสามเณรอยู่ โดยโรงเรียนเป็นผู้คิดโครงการนี้ขึ้นมา โดยมีวิธีการคือไปดูความเป็นอยู่ของเด็กๆ ว่าเป็นอย่างไร โดยดูที่โรงเรียนว่าเป็นอย่างไรรวมและเพื่อนได้นำเทียนไปถวายวัดต่างๆ เช่น จังหวัดตาก จังหวัดพิษณุโลก เป็นเวลา 2 วัน มีวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมคือผมและเพื่อนได้เป็นตัวแทนของห้องไปถวายเทียน” (สามเณรยุทธจักร เรื่องสุกใส)

“ในเรื่องกิจกรรมกับสังคมในชุมชนท้องถิ่นก็อย่างเช่นก็ร่วมกิจกรรมพัฒนาประจำเดือนของหมู่บ้าน เช่น ไปช่วยถางหญ้าบริเวณทางเข้าหมู่บ้านก็เข้าร่วมโครงการปลูกต้นไม้

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระราชินี วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมไปกับญาติเพื่อนฝูง เช่น กิจกรรมผูกผ้า ทำบายศรีงานสร้างสรรค์”(สามเณรปริยญา จันทร์เครือยิ้ม)

“การเดินธุดงค์ประกาศธรรมเพื่อศึกษากับสังคมมีการพัฒนาท้องถิ่น เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการช่วยเหลือด้านชุมชน มีการส่งเสริมให้เด็กน้อยบวชเณรและจะศึกษาเพื่อสั่งสอนให้เกิดความรู้ในชุมชนเกิดการสร้างความสามัคคีกันในหมู่คณะบ้างส่วนอีกด้วย” (สามเณรวชิราวุธ จันทร์ศิริ)

“ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นในเรื่องการรักษาท้องถิ่นด้วยการเก็บขยะด้วยกันชักชวนเพื่อเข้าร่วมฟังคำบรรยายจากผู้ใหญ่บ้านเพื่อช่วยกันสร้างความสุขให้คนในชุมชนต่อจากนั้นก็ช่วยกันปฏิบัติงานต่อไป” (สามเณรธนายุทธ มาท่ามา)

“ได้เข้าร่วมอบรมเยาวชนเพื่อยกระดับศีลธรรมในมนุษย์ วิธีเข้าร่วมคือ ติดต่อหาโรงเรียนแล้วนำชุดอบรมไปอบรมที่โรงเรียนนั้นในอดีตที่ผ่านมาการเข้าร่วมกับสังคมนั้นก็มีน้อย แต่ก็เข้าร่วมทุกครั้งที่สังคมจัดกิจกรรมขึ้น วิธีการที่เข้าร่วมกิจกรรม ก็คือ กิจกรรมมีที่ได้ก็เข้าร่วมที่นั่น” (สามเณรกิตติภูมิ แก้วชานา)

“ในอดีตนั้นกระผมได้มีโอกาสได้เข้าร่วมกับชุมชนชาวบ้าน บ้านพนาสวรรค์ บ้านมาลาศรี และบ้านพนาสวรรค์ และโรงเรียนบ้านพนาสวรรค์” (สามเณรฉัตรชัย โชปาย)

“ในอดีตที่ผ่านมาผมได้เข้าร่วมโครงการเดินธุดงค์เฉลิมพระเกียรติ ผมได้ช่วยในการจัดสถานที่และการเตรียมงานต่างๆ” (สามเณรชัชพล ภูนวน)

“ในอดีต เมื่อมีงานหรือกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นข้าพเจ้ามักให้ความร่วมมือตลอด เพราะเรามองเห็นความสำคัญของงานส่วนรวม อีกทั้งยังให้กำลังใจแก่ผู้จัด โดยงานใดในกิจกรรมที่พอจะช่วยให้ข้าพเจ้าก็จะเข้าช่วยตามกำลัง เช่น กิจกรรมแนะแนวก่อนจบชั้นมัธยมปลาย” (สามเณรเฉลิมชาติ สอนปิ่น)

ในปัจจุบันมีกิจกรรมกับสังคม ชุมชน และเพื่อนฝูงมากขึ้น เพราะการเข้ามาบวชเรียนจะอยู่กับคนหมู่มาก มีกิจกรรมที่ทำร่วมกันมากขึ้น ทั้งกับสังคม ชุมชน และองค์กรหรือโรงเรียนที่เรียนอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ของกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศาสนา เช่น การปฏิบัติธรรม กิจกรรมเดินธุดงค์ การอบรมพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม การออกค่ายธรรมะ ส่วนที่เข้าร่วมกับชุมชนหรือองค์กรภายนอก ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องทางสุขภาพ เช่น การป้องกันยาเสพติด และการควบคุมโรคไข้เลือดออก เป็นต้น

“ต้องฝึกเขาครับ กิจกรรมของสงฆ์ไม่เหมือนฆราวาส เมื่อเขาออกไปใช้ชีวิตแบบฆราวาสเขาต้องทำได้ โดยเฉพาะการช่วยเหลือสังคม”(พระใบฎีกาวิชิตวิทย์ วัชรวิฑูโช)

“สามเณรที่นี่ดีนะ ขยันกันดี ทำความสะอาดวัดกันทุกวัน” (นายบุญยยืน สุขจันทร์)

“ในปัจจุบันเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมที่ห้องประชุมของ มจร. โดยมีนิสิตฆราวาสและคฤหัสถ์ที่สนใจมาร่วมด้วยมีวิธีการ คือ ปฏิบัติการเดิน การนั่งกรรมฐานตามที่อาจารย์สอน พร้อมกับนิสิตที่เป็นพระ สามเณร และคฤหัสถ์” (สามเณรรัตพล มาพันธ์)

“ก็มีการอบรมค่ายพุทธบุตรกับนักศึกษาหลายโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนเข้าใจเรื่องศีลธรรมว่าสามารถจะนำเอาไปใช้ชีวิตอย่างไรให้ถูกต้องและยังมีการปลูกฝังเรื่องมารยาทที่ดี

เพื่อให้มีการเก็บรวบรวมประเพณีต่างๆ ไว้อย่างดีงามและถูกต้อง ให้ชุมชนมีการพัฒนาด้านรู้สึกเรื่อง สิ่งเสพติด เป็นต้น” (สามเณรชัยพจน์ บุญภูมิ)

“เข้าร่วมกิจกรรมเดินธุดงค์ เป็นที่เลื่องในการจัดเตรียมที่พักต่างๆ ให้กับน้องๆ ในการเดินธุดงค์ปฏิบัติธรรม” (สามเณรทินกร สุขชู)

“ในปัจจุบันบวชเรียนอยู่ การที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกับสังคมก็มีเพียงแค่สามเณรบ้าง ภิกษุบ้าง กิจกรรมก็จัดขึ้นภายในวัด แต่ก็มีบ้างเข้าร่วมประชุมที่โรงพยาบาลอันเนื่องเกี่ยวโครงการ ธรรมรงค์ใช้เลือดออกบ้าง ไข้หวัดบ้าง” (สามเณรพรรัตน์ ศิริพรม)

“ในปัจจุบันได้เข้าร่วมกับหน่วยอบรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียน สาธิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และได้พัฒนาจิตใจของเยาวชน เพื่อยกระดับจิตวิญญาณของความเป็น มนุษย์เสียก่อนแล้วให้มนุษย์หรือเยาวชนเหล่านั้นกลับไปพัฒนาสังคมท้องถิ่น ชุมชนของตนเอง เพื่อเติบโตใหญ่” (สามเณรมนตรี มาผาย)

“ปัจจุบันได้ มีส่วนร่วมช่วยเหลือสังคม เช่น ช่วยงานโรงเรียน งานวัดต่างๆ และงานประจำหมู่บ้าน ในการเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ ผมขอคิดว่าเราไปช่วยงานเขาก่อน เขาก็ต้อง มาช่วยงานเรายิ่งได้ช่วยเหลืองานโรงเรียนก็เหมือนตอบแทนคุณโรงเรียนไปด้วย” (สามเณรโยธิน แส่นคำ)

“ผมได้เข้าร่วมโครงการเดินธุดงค์ เณลิมพระเกียรติและได้ทำหน้าที่ในการ จัดเตรียมเครื่องใช้ต่างๆ ที่จะใช้ในการเดินธุดงค์” (สามเณรพิชญ์ ดาราข)

5) ด้านสุขภาพ

สุขภาพเป็นประเด็นความสุขที่สำคัญมากเรื่องหนึ่งที่ต้องให้ความสนใจ หากสุขภาพไม่ดีก็ย่อมส่งผลกระทบต่อปัจจัยอื่นๆ ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในอดีตที่ผ่านมากลุ่ม ตัวอย่างที่ให้ข้อมูล พบว่า มีปัญหาด้านสุขภาพเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะเรื่องของโรคในระบบทางเดิน อาหาร คือ การรับประทานอาหารที่ไม่ครบถ้วนทั้ง 5 หมู่ รับประทานอาหารไม่ตรงเวลา การเลือก อาหารหรือไม่รับประทานอาหารบางอย่าง เช่น ไม่กินผัก เป็นต้น บางคนให้ข้อมูลว่า ไม่มีอาหารจะ รับประทาน จึงต้องอดบ้างกินบ้าง กินไม่ตรงเวลา ทำให้เกิดโรคแผลในกระเพาะอาหาร บางรูปนอน ดึก ไม่พักผ่อนและขาดการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ จนทำให้หลายรูปเป็นโรครูมิแพ้ตามมา บางรูปเป็นไข้มาลาเรียเพราะที่บ้านไม่มีมุ้งกางป้องกันยุงกัด บางคนก็เป็นหวัดบ่อยครั้ง รวมทั้งเป็น สุกใส

“แรกๆ ก็มีเด็กป่วยบ่อย ปวดท้อง ปวดหัวสารพัด บวชใหม่ยังไม่ชินกับการอด อาหารตอนเย็น อยู่ไปก็ชินไปเอง” (พระอนุสร ฐานุตโตโร)

“เรื่องสุขภาพ ทางโรงเรียนให้ความสำคัญ เพราะเขาไม่อยู่กับครอบครัวเด็ก มักจะวิตกกังวลเวลาเขาป่วย ไม่มีคนดูแล ก็เด็กพึ่งจากพ่อแม่มา” (พระวันชัย สิริรักษา)

“เป็นโรคกระเพาะอาหาร กินข้าวไม่ตรงเวลา บางวันก็ไม่ได้กินข้าว ควรกินข้าว ให้ตรงเวลา”(สามเณรรวิพล ปิณะกาเส)

“มีปัญหาด้านสภาพอากาศ เพราะเป็นโรคแพ้อากาศ สาเหตุเกิดจากอากาศ เปลี่ยนมากๆ เช่น หนาวเกินไป หรือฝนตกมากทำให้อากาศเปลี่ยนโดยฉับพลัน ก็อาจทำให้ข้าพเจ้า

เป็นใช้ได้ ถึงขั้นต้องกินยาหรือไปโรงพยาบาล วิธีการดูแลรักษาสุขภาพคือ ออกกำลังกาย” (สามเณรวทัญญ์ อิมเกิด)

“เมื่อก่อนมีการดูแลเรื่องสุขภาพต่างๆ เช่น การออกกำลังกายให้สม่ำเสมอ เพราะช่วยให้เรามีภูมิคุ้มกันโรคต่างๆ ที่มาทำร้ายและอีกอย่างเราก็เลือกกินอาหาร แต่ละมီးให้ครบ 5 หมู่ ไม่ว่าจะเป็น เนื้อ นม ไข่ ผัก และผลไม้ แค่นี้ก็สามารถมีสุขภาพที่ดีได้แล้ว” (สามเณรชัชวาล สุดแก้ว)

“ไม่ค่อยมีปัญหาสุขภาพ ที่มีเล็กน้อยๆ บางครั้งก็เกิดจากร่างกายไม่ค่อยแข็งแรง จึงมีวิธีแก้ปัญหานี้ด้วยการออกกำลังกาย กินอาหารที่ไม่เป็นพิษ กินอาหารให้ครบ 5 หมู่” (สามเณรอำนาจ สิงห์ล่อ)

“ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพนั้น คือ เป็นโรคภูมิแพ้ เนื่องจากอากาศที่เปลี่ยนแปลงบ่อย การดูแลสุขภาพนั้น ควรที่จะออกกำลังกายบ้าง ให้ร่างกายแข็งแรงทนต่อโรคที่รุมเร้า อาทิเช่น การเดินจงกรมเพื่อที่จะให้ร่างกายเผาผลาญไขมันและขับของเสียออกทางเหงื่อ” (สามเณรพงศกร โพธิ์ดง)

“ในอดีตที่ผ่านมา ปัญหาสุขภาพก็มีอยู่มากมาย เช่น เป็นหวัดบ้าง ปวดหัวบ้าง เป็นไข้มาลาเลียสาเหตุที่เกิดก็เกิดจากดูแลสุขภาพตนเองไม่ดี เดินตากฝนบ้าง ตากแดดบ้าง ไม่นอนในมุ้งหรือยุ่งกัตมากเกินไป วิธีการดูแลรักษาสุขภาพในตอนนั้นก็ไปนಾಮัย นำยามารับประทาน นอนในมุ้ง ทำตัวให้อบอุ่น เป็นต้น” (สามเณรคำสิง จำปามูล)

“ส่วนใหญ่จะมีปัญหาด้านสุขภาพเกี่ยวกับไข้หวัด เพราะว่าชอบตากฝนมาก จึงเป็นสาเหตุที่เป็นบ่อย จะรักษาให้หายคือทานยา” (พระสมศักดิ์ ชุตินนโท)

“มีอาการปวดหัว ซึ่งเกิดจากการคิดมาก และการพักผ่อนไม่เพียงพอ ผมมีวิธีการดูแลสุขภาพคืออย่าคิดมาก แล้วก็พักผ่อนให้เพียงพอ” (สามเณรกิตติพงษ์ มาอินทร์)

“ในอดีตผมป่วยบ่อยมาก ต้องไปหาหมอบ่อย และออกกำลังกายให้แข็งแรง กินอาหารที่ดี” (สามเณรลิขิต ไหวแก้ว)

ส่วนในปัจจุบัน เมื่อเข้ามาบวชเรียนแล้ว ร่างกายได้รับประทานอาหารครบทั้ง 5 หมู่ มีการออกกำลังกายเป็นประจำ โดยเฉพาะการเดินบิณฑบาต นั่งสมาธิ สวดมนต์ จะทำให้จิตใจดีขึ้น ไม่คิดมาก ไม่ฟุ้งซ่าน ทำให้ไม่เจ็บป่วย หากเมื่อเจ็บป่วยก็ไปหาหมอที่สถานีนามัยบ้าง หากเป็นมากๆ ก็ไปโรงพยาบาล ค่ารักษาก็ไม่เสียเพราะเราเป็นสมณเพศ ได้รับการยกเว้นไม่เสียค่ารักษาพยาบาล แต่ที่ต้องเสีย คือ ค่ารถ ค่าโดยสารเวลาเดินทางไปและกลับเท่านั้น สำหรับโรคภูมิแพ้ทำอย่างไรก็รักษาไม่หาย แต่ก็ต้องหมั่นออกกำลังกายให้ร่างกายแข็งแรงจะช่วยได้มาก หมั่นดูแลสุขภาพ รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ไม่นอนดึกมาก พักผ่อนให้เพียงพอ ไม่เครียด เป็นการปฏิบัติในปัจจุบัน

“มีอาการปวดศีรษะบ้างเป็นบางครั้ง บางทีก็รู้สึกจะเป็นไข้ วิธีการดูแลสุขภาพคือ เดินออกกำลังกาย นั่งสมาธิ สวดมนต์ รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ เช่น ผัก เป็นต้น” (สามเณรยุทธพิชัย จันทะขาว)

“ปัจจุบันนี้เรื่องของสุขภาพก็ถือว่าดีเพราะรับประทานอาหารที่ถูกต้องตามหลัก ทำให้ร่างกายแข็งแรง พอร่างกายของเราแข็งแรง แล้วก็ทำให้เรานั้นมีความสุข ควรหลีกเลี่ยงผักที่มี

สารพิษเพราะอาจทำให้เราเจ็บป่วยได้เวลาฝนตกก็ห้ามไปตากฝน เพราะว่าฝนก็สามารถทำให้เราป่วยได้ ถ้าจำเป็นต้องไปควรวางอะไรบังหัว เช่น ร่ม และสิ่งต่างๆ” (พระนัรชวุฒิ วุฑฒินนโท)

“ปัจจุบันไม่ค่อยมีปัญหาสุขภาพ มีวิธีการออกกำลังกายเพื่อดูแลสุขภาพ กินอาหารที่มีประโยชน์ กินอาหารให้ครบ 5 หมู่” (สามเณรฉัตรชัย ต้อยเขียว)

“ในปัจจุบันนั้น ปัญหาสุขภาพร่างกายก็ยังเป็นโรครุมิแพ้ เพราะเป็นโรคที่ยังไม่มีวิธีที่จะทำให้หายขาดได้ ดังนั้น การดูแลสุขภาพจึงควรที่จะออกกำลังกายให้สม่ำเสมอ เนื่องจากการออกกำลังกายจะทำให้ภูมิคุ้มกันโรคได้” (สามเณรปริชาชัย เกิดมัน)

“การนอนดึกมาก เพราะนอนไม่ค่อยหลับ เนื่องจากชอบนอนตอนเย็น เมื่อเจอปัญหาแบบนี้ไม่ควรนอนตอนเย็น เพราะจะทำให้นอนดึก ส่งผลให้สุขภาพร่างกายพักผ่อนไม่เต็มที่” (สามเณรวชิรพงษ์ บุญธรรม)

“ในปัจจุบัน ข้าพเจ้าที่เป็นปัญหา คือ การมักตื่นเวลาตี 2 ตี 3 ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากในช่วงปิดภาคเรียนข้าพเจ้าได้ทำงานและจำเป็นต้องตื่น ตี 2 ตี 3 ทำให้ร่างกายเกิดความเคยชินจนทุกวันนี้ก็ยังสะดุ้งตื่นถ้าจะแก้ปัญหาคือ การนั่งสมาธิก่อนนอน ถ้าทำได้จะทำให้หลับสบายถึงเช้า” (สามเณรภูษิต บุญยัง)

“สุขภาพก็แข็งแรงดี วิธีการดูแลสุขภาพอยู่อย่างสบายไม่เครียดกับสภาพแวดล้อมพยายามหาอะไรที่สนุกๆ ทำ ทำตัวให้สบายๆ” (สามเณรไพศาล บุญนาดี)

“ในปัจจุบันผมไม่มีปัญหาด้านสุขภาพ เพราะมีการดูแลที่ดี คือ กินอาหารให้ครบ 5 หมู่ รักษาความสะอาด ออกกำลังกายเท่านี้ก็ไม่มีโรครุมิ” (สามเณรสมคิด ใจชานา)

6) ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล

การมีสิทธิเสรีภาพในตนเองและครอบครัวเป็นอีกปัจจัยของการสร้างความสุขในอดีตที่ผ่านมาสิทธิเสรีภาพในวัยเด็กจะถูกพ่อแม่คอยดูแลให้ ทำให้ขาดเสรีภาพในตนเองไปมาก เพราะพ่อแม่กลัวอันตรายจะมาถึงตัวลูกจึงมักจะปกป้องอยู่ตลอดเวลา ทำให้ลูกๆ คิดว่าขาดเสรีภาพในตัวตนไป พ่อแม่จะคอยควบคุมกำกับ ห้าม สั่ง สอน อนุญาต หรือไม่อนุญาต ให้หรือไม่ให้ ซึ่งเป็นการยินยอมเพราะเป็นเด็กที่อยู่ในการปกครองของพ่อแม่ บางครั้งก็มีความอึดอัดอยู่บ้าง แต่เข้าใจในความปรารถนาดีของพ่อแม่ แต่เชื่อว่าทุกอย่างจะถูกควบคุมไปเสียทุกอย่าง เสรีภาพในตัวตนอีกมากมายที่ไม่ถูกควบคุม เช่น การกิน การทำงานบางอย่าง การหลับนอน การศึกษา บางครอบครัวใช้หลักประชาธิปไตยในครอบครัวมาปกครองทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ แต่ต้องมีขอบเขตตามฐานะที่ตนเป็นอยู่ หากตีกรอบมากเกินไปจะไม่เห็นอะไรที่เป็นประโยชน์ ในสังคมหากปล่อยเกินไปก็จะพบสิ่งไม่ดีและทำให้เกิดความเสียหายได้ ดังนั้น เสรีภาพในอดีตจึงเป็นเสรีภาพที่มักมีขอบเขตจำกัด และอยู่ในความดูแลของพ่อแม่

“เรื่องเสรีภาพส่วนบุคคล อาจจะต้องเสียไปบ้างนะ เพราะการเข้ามาบวชก็ต้องอยู่ในระเบียบวินัย” (พระมนตรี ภาณุตโร)

“ในอดีตนั้น สิทธิเสรีภาพของเราพ่อแม่ก็คอยดูแลตลอดเวลา เพราะว่าเรายังเป็นเด็กหน้าที่ของเราก็คือเรียนอย่างเดียวและเรานั้นก็มีสิทธิช่วยท่านทำงานบ้านต่างๆ เราและครอบครัวก็จะมีแต่ความสุขเพราะแต่ละคนรู้จักหน้าที่ของตน” (สามเณรราเทพ พุ่มเมือง)

“สิทธิเสรีภาพในตนเอง และครอบครัวนั้นมีเท่ากันทุกคน เนื่องจากคนในครอบครัวจะถือหลักประชาธิปไตย ไม่ลำเอียงเข้าข้างใครคนใดคนหนึ่ง สาเหตุหากไม่ถือหลักประชาธิปไตย ก็จะทำให้ครอบครัวเกิดการแตกแยกขึ้น” (นายสิทธิศักดิ์ พลอาจ)

“ในอดีตที่ผ่านมา การมีสิทธิเสรีภาพในตัวของตนเองและครอบครัวนั้นก็ไม่มีมากนัก เพราะสิทธิต่างๆ ในครอบครัวพ่อและแม่เป็นผู้ปกครองย่อมมีสิทธิมากกว่าลูก เพราะสามารถสั่งไปไหนมา และสอนเราในเรื่องแต่สิทธิที่ผมจะต้องมี และพ่อแม่ต้องอนุญาตคือ สิทธิแห่งการเข้าศึกษาในสถาบันโรงเรียน ซึ่งสิทธิข้อนี้พ่อแม่ยอมทุก เพราะอยากให้ลูกมีการศึกษาอ่านออกเขียนๆ ได้” (พระประสพสุข จิตตสุโข)

“สิทธิเสรีภาพในตนเอง เรามีสิทธิที่จะเลือกดำเนินพฤติกรรมของตัวเองโดยไม่มีบุคคลใดสามารถใช้อำนาจแทรกแซงเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจด้วยตนเองสิทธิเสรีภาพในตนเองต่อครอบครัวคือเราต้องรับฟังความคิดเห็นของบุคคลภายในครอบครัวของเราๆ ควรที่จะเปิดโอกาสให้บุคคลภายในครอบครัวแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของครอบครัวและร่วมกันแก้ปัญหา” (สามเณรภูวนาถ แสงดี)

“ในสิทธิเสรีภาพในครอบครัวนั้น ผมก็มีเสรีภาพพอสมควร เช่น เรื่องการกิน ทำงาน การหลับนอน การศึกษา เป็นต้น ที่กล่าวมาล้วนได้รับอย่างเต็มที่ เพราะเป็นฐานะลูก จึงได้รับอย่างเต็มที่ แต่บางส่วนไม่ได้รับจะเป็นเรื่องของการได้ออกไปเที่ยวนอกบ้าน เพราะว่าพ่อแม่กลัวเป็นอันตราย”(สามเณรวิชัย แจ้งชานา)

พอมาถึงปัจจุบัน เสรีภาพในตนเองและครอบครัวเริ่มห่างออกจากกันมากขึ้น เพราะเริ่มมีการใช้ชีวิตด้วยตนเอง ขาดการกำกับดูแลจากพ่อแม่ แต่กลับมาดูแลโดยอาจารย์ ซึ่งจะแตกต่างกันในแง่ความรู้สึก พ่อแม่จะห่วงใยทุกเรื่องราวที่จะเกิดภัยอันตรายต่อตัวลูก แต่ ครู อาจารย์ จะห่วงใยในเรื่องการเล่าเรียนมากกว่าสิ่งอื่นๆ ทำให้ต้องดูแลตนเองมากขึ้น ควบคุมกำกับตัวเองมากขึ้น มีหน้าที่รับผิดชอบมากขึ้น ในโรงเรียนก็ย่อมมีกฎระเบียบของโรงเรียนที่ต้องปฏิบัติ เป็นสมณะเพศก็ต้องมีกฎ ระเบียบ และศีลคอยกำกับดูแลการประพฤติปฏิบัติของเรา ไม่ให้เราใช้สิทธิเกินขอบเขต และเบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนี้สิทธิต่างๆทางสังคมก็ถูกจำกัดไปบ้างตามเพศสมมติ เพราะเป็นเพศสมณะจึงมีข้อจำกัดสูง เช่น การเลือกตั้ง การละเล่น กีฬา การเที่ยวดูมหรสพ การกิน การอยู่ เป็นต้น แต่สิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็ไม่ใช่อุปสรรคที่จะมาขัดขวางการสร้างความสุขแต่ประการใด ถึงแม้จะห่างจากครอบครัวหรือถูกปล่อยวางจากการควบคุมของครอบครัว แต่ก็ต้องเข้าสู่การควบคุมกำกับทางสังคม ครู อาจารย์และโรงเรียนที่เราศึกษา

“เสรีภาพมีทุกสถานที่ แต่ต้องรู้ว่าเราอยู่ในสถานะอะไร ผมคิดว่าเขาดีกันขึ้นมากนะ” (นายวิฑูรย์ ชวน้ำหุ้ง)

“เรื่องเรียน เรื่องระเบียบวินัยทั้งของโรงเรียน วินัยสงฆ์ ก็ฝึกให้เขาทำเขารู้ แล้วเขาจะได้จากที่เขาปฏิบัติในอนาคต” (พระปลัดมงคล สุมงคลภาณี)

“ปัจจุบันนี้สิทธิหน้าที่ของเรานั้นมีมากกว่าเมื่ออดีตเพราะว่าเราคิดเป็นเพราะว่าเรานั้นโตแล้วรู้จักการทำตามหน้าที่ของตนเรารู้ว่าตอนนี้เรานั้นควรที่จะทำอะไรก่อนที่ควรจะต้องทำที่หลัง” (สามเณรสมฤทธิ์ เหล่าแสงไทย)

“ในปัจจุบันผมสามารถทำอะไรได้ตามใจชอบแต่ต้องทำอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย ที่วางไว้ชัดเจน ส่วนในครอบครัวพ่อแม่ก็ให้สิทธิต่อผมเป็นอย่างดี และผมจะต้องเคารพสิทธิของพ่อแม่อยู่ได้คำสั่งสอนของพ่อแม่ ทำให้ถึงเป็นเช่นนี้เพราะว่าผมสามารถมีสิทธิในการในการทำอะไรได้ทุกอย่างที่ไม่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง และมีสิทธิในการเลือกตั้งได้ ถามว่ามีอะไรเป็นสาเหตุ เพราะว่าตั้งแต่เราเกิดมาเป็นทารกเราก็มีสิทธิแล้วในการที่กฎหมายจะต้องคุ้มครองดูแล พอโตขึ้นก็มีสิทธิในการศึกษา พออายุ 18 ปี ก็มีสิทธิในการเลือกตั้ง เป็นต้น” (สามเนตรสุนทรภรณ์ พิมพา)

“ในปัจจุบันเรามีสิทธิที่จะเลือกดำเนินชีวิตของตัวเองโดยบุคคลอื่นไม่สามารถแทรกแซงได้ เลือกทางเดินพฤติกรรมของเราเองต่อครอบครัวเราก็ต้องเปิดใจในการรับฟังความคิดเห็นของบุคคลในครอบครัวให้ทุกคนภายในครอบครัวร่วมฟังความคิดเห็นและร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมกัน” (สามเนตรอมรเทพ เรืองศรี)

“ในปัจจุบันผมมีสิทธิเสรีภาพในตนเอง ครอบครัว สังคมได้อย่างเต็มเปี่ยมเปี่ยม เพราะเข้าสู่วัยที่เป็นวัยที่ได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ และรู้สิ่งดี สิ่งชั่วแล้ว” (สามเนตรสมชายบุญฤทธิ์ โตเพชร)

“ผมมีสิทธิเสรีภาพ ปานกลาง เพราะว่าไม่มีกฎระเบียบและข้อบังคับ จึงไม่สามารถใช้สิทธิเสรีได้เต็มที่เพราะว่าเป็นสถานศึกษา” (สามเนตรวิจิตรศิลป์ อภิรมย์)

“ในปัจจุบัน ด้วยอายุ วัย การศึกษาที่มากขึ้น จึงทำให้เกิดเสรีภาพทั้งทางความคิด ทางการกระทำมากขึ้นครอบครัวก็ไม่มายุ่งเกี่ยวเพราะถือว่าโตพอที่จะตัดสินใจเองได้แล้ว” (สามเนตรพงษ์ศักดิ์ เคียนพันธ์)

4.2 แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

เมื่อสอบถามข้อมูลในการพัฒนาแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า

4.2.1 ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลในการสร้างความสุขอย่างน่าสนใจมาก คือการที่จะทำให้เกิดความสุขกับตนเองและครอบครัวประการแรก คือ จะต้องเพิ่มความสุขให้กับตนเองเสียก่อน ด้วยการศึกษเล่าเรียนให้สูงขึ้น มีความรู้มากขึ้น อย่างน้อยก็ควรจะทำให้ได้ถึงระดับปริญญาตรี และยกฐานะของตนเองให้สูงขึ้น เมื่อทำได้ เช่นนี้ความภาคภูมิใจและความสุขของคนในครอบครัวจะตามมาทันที จากนั้นจึงเพิ่มความใกล้ชิดกับสมาชิกในครอบครัว หาเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน เอาใจใส่กันมากขึ้น พูดคุยกันมากขึ้น เคารพเชื่อฟังกับวางแผนชีวิต วางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ และที่สำคัญ คือ การนำธรรมะไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตและการทำงาน มีส่วนร่วมกับผู้อื่น สร้างความสามัคคี ประพฤติตนเองให้เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม และสุดท้ายต้องไม่มีหนี้สิน อยู่ดีกินดีและไม่ทะเลาะกัน

“หากในอนาคต ในการที่จะเพิ่มความสุขภายในครอบครัวก็ต้องเพิ่มที่ตัวเราก่อน จากการที่ต้องศึกษาหาความรู้ให้มาก เรียนจบปริญญาตรีเสียก่อน คือต้องพัฒนาตนให้อยู่ในสถานะที่สูงสุดที่จะทำได้ในขณะที่กำลังความสามารถจะทำได้ด้วยความพยายามที่ข้าพเจ้าจะมีความตั้งใจอยู่ให้

ประสบผลสำเร็จ เมื่อข้าพเจ้าพัฒนาตนในระดับที่พอใจแล้วก็จะสามารถสร้างความภูมิใจต่อครอบครัวของข้าพเจ้า และมีหน้าที่การงานที่มั่นคง จากนั้นจึงหาเวลาว่างอยู่ใกล้ครอบครัวทำกิจกรรมต่างๆ เพิ่มความใกล้ชิดของคนในครอบครัวดูแลเอาใจใส่กันมากขึ้น พุดคุยกันมากขึ้น ซึ่งเพิ่มความสัมพันธ์อันดีกับคนในครอบครัวได้” (สามเณรวชิรพงษ์ บุญธรรม)

“ผมคิดว่าเราควรมีเวลาให้ครอบครัวมากขึ้น เพื่อที่จะได้มีเวลาพุดคุยกันมากขึ้น มีเวลาอยู่ด้วยกัน กินข้าวด้วยกัน พร้อมหน้าพร้อมตา ก็จะทำให้ครอบครัวของเรามีความสุขมากขึ้น เพราะว่าสิ่งที่เราได้มาอยู่ร่วมกัน และได้ทำความเข้าใจกันมากขึ้นและก็ควรมีการทำกิจกรรมที่ครอบครัวทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม เพื่อที่สมาชิกจะได้มีความสนิทสนมกัน และมีเวลาดีๆ ที่มีความสุขกับครอบครัว” (สามเณรวินเฉลิม นาราศิริ)

“ในชีวิตของครอบครัวของผมนั้นไม่มีใครที่สามารถเรียนจบปริญญาตรีได้ เพราะฉะนั้นคนในครอบครัวของผมนั้นจึงมักพูดเสมอว่า ให้ผมนั้นเรียนจบปริญญาตรีให้ได้ ผมนั้นก็คิดอยู่ในใจเสมอว่าทำไมไม่มีลูกหลานตั้งเยอะ ทำไมถึงไม่ฝากความหวังกับคนอื่นๆ ตอนนั้นที่ผมคิดนั้นผมนั้นยังเด็กอยู่ แต่เมื่อเวลาผ่านไป ลูกหลานที่ผมคิดว่าพวกเขาจะนำไปปริญญามาไว้ประดับวงตระกูลได้ แต่พวกเขาเหล่านั้นก็พากันเรียนหมด บางคนก็ทำงานหาเงิน บางคนก็มีเมีย แต่ส่วนผมนั้นโสดตลอด ผมนั้นจึงคิดว่าถ้าอยากทำให้ครอบครัวนั้นมีความสุขก็ต้องเรียนให้จบ มีงานทำที่ดีกว่าพวกเขา เพราะครอบครัวของผมนั้นเขาอยากให้ผมได้ดี ไม่อยากให้ลำบากอย่างพวกเขา” (สามเณรณัฐพล เจริญ)

“วิธีการในการสร้างความสุขภายในครอบครัวของผมในอนาคตทุกคนต้องปฏิบัติตามกรอบหรือขอบเขตของครอบครัว เคารพเชื่อฟังและให้เกียรติซึ่งกันและกัน ให้ความร่วมมือช่วยเหลือไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน มีความรักให้แก่กันและมีความซื่อสัตย์ มีความเอื้ออาทร ห่วงใยซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกัน แค่นี้ก็จะทำให้ครอบครัวมีความสุข” (สามเณรรัฐศาสตร์ สระทองดี)

“ในอนาคตควรจะมีการวางแผนการใช้ชีวิต การทำงานอย่างเป็นระบบและก็นำธรรมะไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การทำงาน หรือเรื่องต่างๆ ที่จะเผชิญในอนาคตที่ใกล้เข้ามา” (สามเณรณรงค์ หลู่จา)

“ต้องหากิจกรรมยามว่างทำด้วย เพื่อเสริมสร้างความสามัคคี และความใกล้ชิดของคนในครอบครัว นอกจากนี้ ควรหาเวลาพาครอบครัวไปฝึกอบรมจิตในวัดบ้าง เพื่อสุขภาพจิตที่ดีของคนในครอบครัว” (สามเณรยุทธจักร เรืองสุกใส)

“ในอนาคตคิดว่าจะหาเวลาพบปะพุดคุยกันให้มากๆ เพื่อที่จะได้รู้ว่าคนในครอบครัวนั้นใครมีปัญหาอะไรจะได้ช่วยกันแก้ไขปัญหา และหาเวลาว่างไปเข้าวัดฟังธรรม” (สามเณรพสุธา ใจดี)

“ในอนาคตหากต้องการให้เกิดความสุขกับตนเองในครอบครัว วิธีการ คือ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขไม่ทะเลาะกัน มีการปรึกษา วางแผนการดำเนินชีวิต วางแผนการทำงานในวันต่อวัน” (สามเณรศัตยา มีมัน)

“เปิดใจยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เมื่อมีปัญหาทะเลาะกันก็ให้ยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อหาวิธีแก้ปัญหาให้มีความสามัคคีกันเข้าไปในครอบครัวและประพฤติตนเองเป็นแบบอย่างที่ดีของครอบครัว หมั่นเข้าวัดฟังธรรม เพื่อกล่อมเกลาจิตใจให้ดีขึ้น และนำธรรมะไปปฏิบัติในทางโลก ทำบุญและรักษาศีล เป็นต้น” (สามเณรกิตติชัย คำรักษ์)

“ความสุขเป็นสิ่งที่ใครๆ ก็แสวงหา การดูแลซึ่งกันและกัน การเอาใจใส่ คอยให้กำลังใจ มีอะไรก็มาปรึกษากันว่ามานั่งร้องไห้ และไม่ทอดทิ้งกันในเวลาที่ลำบาก” (สามเณรภมรภพ ชื่นกลั่น)

“การสร้างความสัมพันธ์ควรเริ่มจากการเป็นบุคคลตัวอย่างที่ทำตนเองมีความสุข และคนอื่นก็เป็นแบบเรา” (สามเณรชัชวัฒน์ พิมพา)

“พบปะกัน หาเวลาอยู่กับครอบครัว ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ทำบุญ ไหว้พระ เป็นต้น” (สามเณรชาติ เลยะ)

“ในอนาคตผมคิดอยู่อย่างเดียวว่า ผมตั้งใจศึกษา ผมจะไม่ให้พ่อแม่ต้องน้ำตาร่วง เพราะผม ผมจะมอบความรักให้แก่พ่อแม่ ผมจะเลี้ยงดูท่าน พี่น้องจะต้องรักกัน ช่วยกันดูแลท่าน เพราะว่าพ่อแม่ของผมนั้นมีพระคุณกับผมมาก ผมไม่ยอมให้ท่านต้องลำบากในยามแก่เฒ่า ผมจะตั้งใจเป็นลูกที่มีความกตัญญูต่อท่านในต่อหน้าและลับหลังจะช่วยดูแลรักษาเลี้ยงดูท่านจนชีวิตผมจะหาไม่” (สามเณรอภิวัฒน์ ขุนนาค)

“ควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพราะจะทำให้รู้จักรักกันและยังเป็นประโยชน์ต่อบุคคลภายในครอบครัวด้วย” (สามเณรจันทกร ผิวมาน้อย)

“ควรสร้างครอบครัวให้ดีขึ้นให้คนในครอบครัวได้สุขสบายอยู่ดีกินดีไม่มีหนี้สินได้อยู่ทานข้าวพร้อมหน้าพร้อมตากัน ไม่ทะเลาะกัน เท่านั้นที่มีความสุขมากพอแล้ว” (สามเณรวุฒิพร ใจตรง)

โดยสรุป ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว เพื่อให้เกิดความสุขในครอบครัว ควรดำเนินการ ดังนี้

- 1) เพิ่มความรู้ให้กับตนเองด้วยการศึกษาเล่าเรียนให้สูงขึ้นตามความรู้ความสามารถ
- 2) สร้างฐานะหน้าที่การงานให้มั่นคง มีงานทำที่ดี
- 3) สร้างความภาคภูมิใจให้กับครอบครัวด้วยการทำดี เป็นคนดีของสังคม ร่วมมือกับสังคมในการทำความดี

4) เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ และให้เกียรติกัน

5) วางแผนการใช้ชีวิต วางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ

6) นำธรรมะมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในการดำรงชีวิตและการทำงาน

7) ให้เวลากับครอบครัว ทำกิจกรรมร่วมกัน เอาใจใส่ดูแลกัน พุดกันให้มากขึ้น

8) อยู่ดีกินดี ไม่มีหนี้สิน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดทุกชนิด

4.2.2 ประเด็นด้านสถานการณ์ทางการเงิน

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลในการสร้างความสุข ว่าการสร้างความสุขให้กับตนเองและครอบครัว การใช้จ่ายเงินถือเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะจะเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่มีเงินเข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต จึงจำเป็นต้องมีการใช้จ่ายอย่างประหยัด ใช้ในสิ่งที่จำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย มีการทำบุญชียารับรายจ่าย มีการเก็บออมและทำประกันชีวิตไว้ด้วย นอกจากนี้ยังจะต้องนำเอาแนวคิด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้กับครอบครัวและตนเอง จะทำให้มีรายจ่ายลดลง มีการเก็บออมมากขึ้น ทำให้ครอบครัวมีฐานะมั่นคงสมาชิกในครอบครัวมีความสุข

“ผมจะใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด ใช้จ่ายแต่เฉพาะในสิ่งที่จำเป็น ไม่จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือย และมีการทำบัญชีรายรับรายจ่าย และมีการออมเงินเอาไว้ใช้ในคราวจำเป็นและมีการทำประกันชีวิตให้แก่บุคคลในครอบครัวเพื่อป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ แก่บุคคลในครอบครัว” (สามเณรศราวุฒิ มาน้อย)

“ในครอบครัวผมนั้นคิดเสมอในยามที่มีแรงที่จะทำงานได้ เราก็ควรทำไปก่อน เพื่อที่จะเก็บเงินไว้ในยามที่เราจะใช้จำเป็นจริงๆ เช่น ในยามป่วย หรือในยามแก่ เพราะฉะนั้นครอบครัวของผมนั้นคิดง่ายๆ แต่ได้ผลดี ใครมีปัญหาอะไรก็ครอบครัวของผมจะช่วยเสมอ ช่วยเขาไว้ก่อนในยามเจ็บป่วยก็จะมีคนช่วยเราเอง” (สามเณรสันติศักดิ์ ศิริพร)

“ในอนาคตการบริหารการเงินนั้นเราต้องมีบัญชีรายรับ รายจ่ายเงินของครอบครัวเพื่อเราจะได้ทราบว่า วันหนึ่งๆ เดือนหนึ่ง ปีหนึ่ง เรามีรายรับ-รายจ่าย เท่าไร สิ่งที่ดีที่สุดเราจะต้องสรุปรายรับ - รายจ่ายเงิน เป็นเดือนๆ ไป และสิ่งที่ขาดไม่ได้เลย คือ เรามีงานทำเมื่อได้รับเงินมา 10 บาท เราควรใช้ 5 บาท เก็บ 5 บาท เก็บออมเอาไว้เพื่อในวันที่เราขาดเงินในเรื่องเงินเราก็จะได้นำในส่วนที่เราออมเอาไว้มาใช้จ่ายแทน เท่านั้นเราก็สร้างครอบครัวที่มีความสุขได้แล้ว” (สามเณรสถิต ชาติทอง)

“ในอนาคต การใช้เงินในอนาคตควรจะมีการวางแผนทำบัญชี รายรับ - รายจ่าย ว่าในแต่ละวันการจับจ่ายใช้เงินเป็นอย่างไร” (สามเณรพิสิฐ ออมสิน)

“ใช้เงินไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินไป เมื่อจะได้เอาไว้ใช้ในยามจำเป็น เช่น ค่ารักษาพยาบาล ในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น” (สามเณรอรุณรักษ์ จันทะลี)

“ผมคิดว่าอาจจะให้ครอบครัวทำแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้การใช้จ่ายทางครอบครัวลดลง และก็มีเงินเก็บออมมากขึ้น ทำให้ครอบครัวเกิดมีความสุข การบริหารจัดการทางครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีฐานะเพิ่มขึ้นมากยิ่งขึ้น ช่วยคนอื่นก่อนและเขาก็จะช่วยเราเอง” (สามเณรบุญนำ พรหมที)

“ใช้จ่ายอย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย ให้รายรับมากกว่ารายจ่ายทุกครั้ง และเก็บเงินส่วนที่เหลือนั้นไว้ในเวลาที่จำเป็นจริงๆ หรือนำเงินที่เก็บไว้นั้นไปลงทุนในกิจการที่คิดว่าน่าจะนำรายได้มาสู่ครอบครัวเพื่อพัฒนาครอบครัวของตนเองให้ดีขึ้น” (สามเณรณัฐวุฒิ ชวนา)

“ควรใช้สอยอย่างประหยัด ถึงคราวยากลำบากจะได้มีเงินสำรองแค่นี้ก็มีความสุขแล้ว”

“แบ่งออกเป็นส่วนๆ ว่าส่วนไหนใช้ ส่วนไหนเก็บ”

“ในอนาคต หากว่าผมจะต้องให้บุคคลในครอบครัวมีความสุข ผมมีหลักการบริหารเงิน ได้ดังนี้ คือ 1) ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น 2) เก็บออมเงินไว้ เพื่อเอาไว้จ่ายยามยาก” (สามเณรพงศกร วิสัย)

“อนาคตไม่สามารถอธิบายได้ว่า บุคคลในครอบครัวจะอยู่ด้วยกันนานเท่าไร แต่การหาเงินก็จะออมเช่นเดิม เพื่อบุคคลในครอบครัวจะได้มีความสุข” (สามเณรณภดล แจ็งสว่าง)

“ผมจะเรียนสูงๆ ได้ทำงานดีๆ เงินเดือนเยอะๆ ใช้หนี้ให้หมดและทำธุรกิจบางอย่างเพื่อเงิน และเก็บเงินไว้ใช้ให้พอรู้จักใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือย” (สามเณรณพรัตน์ อ่ำเขียว)

“ในอนาคต ในการจัดการเงินของข้าพเจ้าจะให้ของมากกว่าหากจะเป็นการให้เงิน อันด้วยจากการใช้เงินก็จะหมดไป โดยไม่มีหลักฐานจากสิ่งที่ไม่มีความหมาย แต่หากเป็นการซื้อของให้ แล้วจะเยี่ยมกว่า การให้เงิน” (สามเณรสุนทรียา ยอดคง)

โดยสรุป ด้านสถานการณ์ทางการเงิน เพื่อให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิต ควรดำเนินการ ดังนี้

- 1) มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน เช่น บัญชีรายรับ รายจ่าย เป็นต้น
- 2) มีวางแผนการทำงานเพื่อก่อให้เกิดรายได้เสริมเพิ่มมากขึ้น
- 3) สร้างวินัยในครอบครัวเพื่อการออม จัดเก็บในวันข้างหน้า
- 4) แสวงหาการประกอบอาชีพแบบยั่งยืนและมั่นคง
- 5) มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทั้งในด้าน ความรู้ ประสบการณ์ และอาชีพ

4.2.3 ด้านสิ่งแวดล้อม

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลในการสร้างความสุขว่า ในอดีตที่ผ่านมาอยู่ในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่มีความไม่เหมาะสม หลายด้าน ทั้งที่อยู่อาศัย อยู่ติดกับแหล่งการพนัน สำหรับการดำเนินรวมไปถึงความไม่มั่นคงของสภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัย มีสภาพทรุดโทรมเป็นอย่างมาก อาจก่อให้เกิดอันตรายได้ เพื่อให้เกิดความปลอดภัย จะต้อง 1) ซ่อมแซมบ้านให้มีสภาพที่แข็งแรงมั่นคง 2) ร่วมมือกับเพื่อนบ้านในการขอแรงปรับปรุง 3) พัฒนาสิ่งแวดล้อมรอบบ้านให้มีความสะอาด 4) สร้างความตระหนักให้เห็นถึงพิษภัยและโทษของสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษ

“ควรส่งเสริมการรักษาความสะอาด เช่น การจัดกิจกรรม รมณรงค์ในการรักษาความสะอาดเป็นประจำทุกวันหรือทุกสัปดาห์” (สามเณรจอมพล สุวรรณกระจ่าง)

“อยากให้ครอบครัวมีความสุขและอบอุ่น ได้รับความดูแลเอาใจใส่ มีความรัก ความเข้าใจ มีความทรงจำที่ดี ลดความขัดแย้งในครอบครัว” (สามเณรจักรภาพ ภูน้ำสูง)

“อยากให้หน่วยงานของหมู่บ้านและตำบลให้ความเอาใจใส่ด้านสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านให้มากยิ่งขึ้น” (สามเณรภัทรพล วงศ์บัวงาม)

“ต้องร่วมด้วยช่วยกัน ดูแลกันและกัน” (สามเณรอนวัช สังข์ทอง)

“เรื่องของความสะอาด ต้องทำทุกวัน” (สามเณรวิฑูรย์ อิ่มเกิด)

“ไม่ควรมึนเมาเหล้า บุหรี่ใกล้กับโรงเรียน” (สามเณรพิเชษฐพงษ์ แก้วเพิ่ม)

โดยสรุป การสร้างความสุขที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ควรดำเนินการ ดังนี้

- 1) ควรมีการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย
- 2) เสริมสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ
- 3) จัดกิจกรรมเพื่อสร้างความตระหนักด้านการรักษาสิ่งแวดล้อม
- 4) รมณรงค์เพื่อเพิ่มความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

4.2.4 ด้านสังคมและเพื่อนฝูง

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลในการสร้างความสุข ว่านอกจากการสร้างความสุขให้กับตนเองแล้ว สังคมเพื่อนฝูงจะต้องมีความสุขด้วย เราจะสุขเพียงผู้เดียวมิได้ ดังนั้นการทำให้สังคมมีความสุข เราจะต้องเดินเข้าหาสังคม

สร้างมิตรกับชุมชน พยายามช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการวางแผนให้คนในชุมชนร่วมมือกันพัฒนาชุมชน มีกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วม มีการวิเคราะห์ชุมชน หาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน และใช้หลักเอาใจเขามาใส่ใจเรา เพิ่มเติมส่วนขาดของสังคมชุมชน ดูแลสิ่งที่ผิดกฎหมายไม่ให้เข้ามาในชุมชน ควรจัดกิจกรรมให้ทุกคนทำร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรม ศาสนาหรือความเชื่ออื่นๆ สร้างความรักความผูกพัน รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประองตอง รักใคร่สามัคคี เราจะต้องปรับตัวให้ได้เมื่อเราเข้าไปอยู่ในสังคมนั้นๆ รวมทั้งปรับตัวเข้ากับเพื่อนฝูงให้ได้ด้วย

“พยายามเข้าหาสังคมมากขึ้นเพราะการสร้างมิตรภาพกับชุมชน และด้านต่างๆ เพื่อให้สังคมและครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมากขึ้น และพยายามช่วยเหลือซึ่งกันและกัน” (สามเณรปณวัตร เนื่องวงศ์)

“ต้องมีการวางแผนและให้คนในชุมชนร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนให้ดียิ่งขึ้น และมีความสุขมากขึ้น” (สามเณรปิยะ แสนสิงห์)

“ในอนาคต หากแต่จะพัฒนายังต้องมีการจัดกิจกรรมที่ให้ทุกคนในชุมชนจะมีส่วนร่วม” (สามเณรยุทธนา เทพจันทร์)

“ให้ความร่วมมือในการมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสังคม เพื่อให้กิจกรรมของสังคมประสบความสำเร็จและลุล่วงไปด้วยดี และช่วยในการจัดเตรียมงานของชุมชน และช่วยกันในการพัฒนาชุมชนให้มีความสุข” (สามเณรพรเทพ แสงกุล)

“เราต้องมองสภาพของสังคมเสียก่อนว่าสังคมนั้น มีปัญหาอะไร เมื่อพบปัญหาแล้วควรต้องให้ความคิดเห็นร่วมกันแล้วจึงแก้ปัญหา นั้น โดยใช้หลักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา” (สามเณรขวัญ เขียวขุ่ม)

“ในอนาคต หากว่าผมต้องการให้ท้องถิ่น ชุมชนเกิดการพัฒนายังต้องมีการประชุมหารือกับคนในท้องถิ่น ชุมชน และเพื่อนฝูงว่าในชุมชนของเราขาดแคลนอะไร ก็ช่วยกันหามาใส่เพิ่มเติมในส่วนที่ขาดแคลน และช่วยกันสอดส่องดูแลสิ่งที่ผิดกฎหมาย คนแปลกหน้า แต่ถ้าหากมีปัญหาเกิดขึ้นทุกคนต้องร่วมกันแก้ไขจนปัญหานั้นผ่อนคลาย เพียงเท่านี้ความสุขในครอบครัว ชุมชน และกับเพื่อนฝูงก็ย่อมเกิดขึ้น” (สามเณรเดชา มายะนันท์)

“วิธีการนั้น ควรจัดกิจกรรมที่จะทำให้อันคนในชุมชน เกิดความรัก ความสามัคคี ทั้งทางด้านประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อต่างๆ เช่น การทอดผ้าป่าสามัคคี การทำข้าวทิพย์ เป็นต้น นอกจากนี้ การบำเพ็ญประโยชน์โดยการชักชวนคนในชุมชนทำการเก็บขยะบ้าง ลอกคลองบ้าง ยังทำให้ชุมชนน่าอยู่แล้ว อีกอย่างหนึ่งก็ยังเป็นกิจกรรมร่วมกันที่ส่งเสริมความรัก ความสามัคคีให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นอีกด้วย” (สามเณรจตุรพัคค์ ทองบุรี)

“จะมีการจัดทำกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดคนในสังคมนั้นเกิดความรู้ เกิดความรัก เกิดความสามัคคีประองตองกัน ให้คนในสังคมรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รวมทั้งด้านของวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ไม่ว่าจะเวลามีกิจกรรมใดๆ ก็ตามก็จะนำชุมชนทุกคนทำพร้อมกันเพื่อความสุขของทุกคน” (สามเณรปฏิพล พิงพา)

“ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในเรื่องการอบรมเยาวชนตามโรงเรียนให้รู้จักโทษภัยของสิ่งเสพติด วิธีการป้องกันรักษาไม่ให้ลูกหลานเป็นอันตรายช่วยกันสอดส่องดูแล เพื่อไม่ให้ลูกหลานเกิดการเดินทางผิดพลาด ทำให้ชุมชนเข้มแข็งด้วย” (สามเณรศิวารินทร์ บุชยะเรืองฤทธิ์)

“ปรับตัวเองเข้าหาเพื่อนฝูงให้มากขึ้น” (สามเณรณัฐวุฒิ เดชมาก)

“ต้องการให้เกิดความสามัคคีระหว่างครอบครัว ท้องถิ่น ชุมชน” (สามเณรวชิรุฐ จันศิริ)

“ต้องการให้ท้องถิ่นเน้นการพัฒนาในด้านต่างๆให้แก่ชุมชน ครอบครัว” (สามเณร อุทิศ แสงคำ)

“ต้องการให้ท้องถิ่น ชุมชน ครอบครัว ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านของตนให้เจริญ ยิ่งขึ้น และจะได้กินดีอยู่ดี” (สามเณรอภิชาติ ปัญญาน้อย)

สรุป ด้านสังคมและเพื่อนฝูง เพื่อให้เกิดความสุข ควรดำเนินการ ดังนี้

- 1) มีความซื่อตรงและมีความจริงใจต่อกัน
- 2) มีความอดทน อดกลั้น ขยันในเรื่องที่จะให้เกิดความรัก ความสามัคคี
- 3) มีความเสียสละ ใจกว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน
- 4) ไม่พูดจาใส่ร้ายหรือคำไม่จริงเพื่อทำร้ายผู้อื่น
- 5) ช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ ทั้งต่อสังคม ชุมชน

4.2.5 ด้านสุขภาพ

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลในการสร้างความสุข ว่าสำหรับการดูแลสุขภาพเพื่อให้เกิดความสุขในอนาคต จะต้องใส่ใจให้มากขึ้น เพราะจะต้องมีภาระ มีงานทำ มีหน้าที่รับผิดชอบมากขึ้น อาจทำให้ไม่สามารถดูแลสุขภาพได้อย่างต่อเนื่อง การดูแลสุขภาพจะต้องให้ความระมัดระวังโดยเฉพาะการรับประทานอาหารที่เป็นอาหารขยะหรือพวกอาหารจานด่วน ซึ่งเป็นอาหารที่เสี่ยงมาก ทั้งปริมาณสารเคมี ส่วนประกอบ กรรมวิธีการผลิต ควรเลือกรับประทานอาหารที่ปลอดภัย หากปรุงเองได้จะเป็นการดี รับประทานอาหารให้ตรงเวลา มีการขยับร่างกาย รับประทานอาหารอย่างสม่ำเสมอเป็นเวลา ออกกำลังกายอย่างต่อเนื่อง รักษาความสะอาดของร่างกาย การพักผ่อนอย่างเพียงพอ ดื่มน้ำมากๆ ลดอาหารที่เสี่ยงอันตรายต่อสุขภาพ มีการตรวจสุขภาพประจำปี รับประทานอาหารผักและผลไม้เพิ่มขึ้น หลีกเลี่ยงสิ่งเสพติด บุหรี่ และแอลกอฮอล์ งดอาหารเค็มจัด หวานจัด และมันจัด เพิ่มการสวดมนต์และนั่งสมาธิเพื่อเพิ่มความสุขทางจิตใจ ทำสิ่งแวดล้อมตัวเราให้น่าอยู่น่าอาศัย สะอาด ร่มรื่น ปลอดภัย

“พยายามออกกำลังกายเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง จะได้มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง เราต้องให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพมากขึ้น” (สามเณรพนตล ครุฑแก้ว)

“ออกกำลังกาย ทานอาหารให้ครบ 5 หมู่ รักษาความสะอาด ไม่ยุ่งกับอบายมุข” (สามเณรชาญพนม น้อยรุ่ง)

“ในอนาคตหากต้องการให้ร่างกายแข็งแรงต้องออกกำลังกายสม่ำเสมอ และบริโภคอาหารที่มีประโยชน์เป็นหลักที่สำคัญ คือ ต้องรู้จักเลือกบริโภคอาหารที่ปลอดภัย ยกตัวอย่างอาหารจานด่วนในปัจจุบันถือว่าเป็นอาหารที่มีความเสี่ยงมาก โดยมีการวิจัยออกมาว่าเสี่ยงต่อการเกิดโรคได้หลายชนิดมาก ดังนั้น ในอนาคตหากเลือกจะรับประทานอาหารก็ต้องเลือกที่คิดว่าปลอดภัย พิษแล้ว หากให้มั่นใจ คือ ปลูกเอง กินเอง หากทำเช่นนั้นก่อนอื่นเราก็ต้องปรับตัวให้กับสภาพแวดล้อมก่อน เช่น เราอยู่ห้องเช่า การที่จะปลูกผักกินเองคงเป็นไปได้ ควรเลือกสถานที่ที่

มีเนื้อที่พอในการปลูก เช่น บ้านเช่าที่มีเนื้อที่อยู่บ้าง พอปลูกผักได้บ้าง เป็นต้น” (สามเณรใหม่ พรหมเนตร)

“ออกกำลังกายสม่ำเสมอ และทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกายของเรา และก็ การพักผ่อนให้เพียงพอ และต้องดูแลตัวเองดีๆ” (สามเณรสุรศักดิ์ อนันท์สุข)

“เราควรรับประทานอาหารเช้าให้ครบ 5 หมู่ และร่างกายต้องนอนพักผ่อนให้เพียงพอ ต่อร่างกายที่ต้องการ เพราะร่างกายถ้าขาดสองส่วนนี้ร่างกายก็จะสุขภาพไม่ดี ถ้าขาดส่วนใดส่วนหนึ่ง” (สามเณรวิฑูรย์ จันทร์ศรี)

“ในอนาคตถ้าต้องการให้สุขภาพแข็งแรงเราต้องเลือกทานอาหารที่ให้คุณค่าต่อ สุขภาพ ทานพืชผักผลไม้ที่มีเส้นใย เพื่อให้สะดวกในการขับถ่าย และออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และให้ไปตรวจสุขภาพประจำปี อย่างสม่ำเสมอไม่ทานอาหารอย่างไม่เลือก เพราะอาจ เป็นภัยต่อสุขภาพของเรา” (สามเณรสุวินัย ต่อเนื่อง)

“หากต้องการให้สุขภาพแข็งแรงต้องหมั่นดูแลรักษาตัวเองให้ดูไม่ควรเข้าไปยุ่งกับ ยาเสพติด กินให้พอ นอนให้อิ่มออกกำลังกายเป็นประจำ เป็นต้น” (สามเณรจตุพล โคตรวงษา)

“ควรกินอาหารที่มีประโยชน์ ออกกำลังกายให้พอเหมาะและเพียงพอการออก บินชบาต ก็เป็นการออกกำลังกายส่วนหนึ่ง” (สามเณรโยธิน รัตโน)

“มีวิธีการดูแลด้วยการออกกำลังกายกินอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ไม่กิน อาหารที่เป็นพิษที่สำคัญ คือ ควรกินอาหารเช้าครบ 5 หมู่ พักผ่อนให้เพียงพอกับตัวเอง” (สามเณรพัทธวุธ ศรีทอง)

“ในอนาคตถ้าต้องการให้มีสุขภาพแข็งแรง มีวิธีการดังนี้ คือออกกำลังกายให้มากๆ เช่น เดินออกกำลังกาย เป็นต้น” (สามเณรชรินทร์ เจริญศรีเมือง)

“รับประทานอาหารเช้าให้ครบ 5 หมู่หรืออาหารที่มีไขมันน้อย” (สามเณร ธีรวัฒน์ ใจมอย)

“สวดมนต์ นั่งสมาธิ” (สามเณรจักรกฤษณ์ พัดฉา)

“ผมจะออกกำลังกายทุกวัน วันละ 30 นาที และกินอาหารเช้าครบ 5 หมู่ มีสุขภาพจิต ที่ดี ไม่เสพของมีเมาทุกชนิด” (สามเณรเอกดนัย พิกุล)

“ทานผักผลไม้และเนื้อนุ่มไข ให้ครบ 5 หมู่ และออกกำลังกายเป็นประจำ” (สามเณรชัยวัฒน์ จันทร์สีดา)

โดยสรุป การสร้างความสุขด้านสุขภาพ ควรให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพแบบ องค์กรรวมทั้ง กาย จิต สังคม และสิ่งแวดล้อม

1) ด้านร่างกาย ควรรับประทานอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย มีสารอาหารครบถ้วน ดื่มน้ำให้เพียงพอ ขับถ่ายให้เป็นเวลา ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และตรวจสุขภาพประจำปีอย่าง น้อยปีละ 1 ครั้ง

2) ด้านจิตใจ ด้วยการสวดมนต์ ไหว้พระ ทำสมาธิ

3) ด้านสังคม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ร่วมกับผู้อื่นช่วยเหลือสังคม

4) ด้านสิ่งแวดล้อม ทำที่อยู่อาศัยให้สะอาด รมรื่น ปลอดภัย ไม่สกปรกรกรุงรัง ไม่มี สัตว์นำโรคอาศัยอยู่ เช่น หนู สุนัข แมว ยุง แมลงสาบ เป็นต้น

4.2.6 ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลในการสร้างความสุข ว่าการสร้างความสุขในด้านสิทธิเสรีภาพในตนเองและครอบครัว ควรเน้นการทำกิจกรรมร่วมกับสังคม การช่วยเหลือสังคม การเคารพในการตัดสินใจของคนในสังคม ไม่ทำผิดกฎหมายและระเบียบของสังคม ทำให้ครอบครัวเห็นชอบกับการกระทำของเรา การเปิดกว้างรับฟังปัญหาและร่วมกันแก้ปัญหา การเคารพสิทธิของกันและกัน ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งและมั่นคง

“พยายามหาโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมของสังคม เพื่อที่จะได้มีครอบครัวที่อบอุ่น สังคมมีกิจกรรมอะไรครอบครัวต้องไปช่วยเหลือซึ่งกันและกัน” (สามเณรสุรสิทธิ์ สีเสภา)

“ในอนาคต หากต้องการสิทธิเสรีภาพ ต้องเคารพในการตัดสินใจของแต่ละคน” (สามเณรศตวรรษ สีลา)

“ผมก็จะทำในสิ่งที่ผมคิดว่าไม่ผิดต่อกฎระเบียบของสังคม และทำในสิ่งที่ครอบครัวเห็นชอบ และมีความสุขกับสิ่งที่ผมได้ทำ” (สามเณรธนโชติ ฐุคำ)

“รู้จักแบ่งเวลาในครอบครัว และเข้าใจกันในครอบครัวใครมีปัญหาอะไรก็ช่วยเหลือกัน หรือพยายามตักเตือนกันในเรื่องที่ไม่ดีรู้ใจเขา รู้ใจเรา เท่านั้นครอบครัวก็มีความสุขได้” (สามเณรปฏิภาณ หลีกแหลม)

“ตัวเราและครอบครัวจะต้องเปิดกว้างรับฟังปัญหาของสังคมและร่วมกันแก้ไข ปัญหาของสังคม” (สามเณรชัชชัย คำแก้ว)

“ในอนาคตหากต้องการให้ตัวของผมและครอบครัวมีสิทธิเสรีภาพและมีความสุขในสังคมจะต้องเคารพสิทธิของกันและกัน ไม่ก้าวร้าวสิทธิของบุคคลอื่น และเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง ผมเองและครอบครัวชุมชนก็มีความสุข” (สามเณรวินินทร นรายรัตน์)

“ไม่ควรปิดกั้นความคิดเห็นของคนอื่น ควรฟังความคิดเห็นของคนอื่นบ้าง นอกจากนี้โลกในอนาคตคงเป็นโลกแห่งเทคโนโลยี ดังนั้นเราจึงควรที่จะพัฒนาจิตใจให้เคียงคู่ไปกับเทคโนโลยีจึงทำให้ชีวิตมีความสุข” (สามเณรณัฐพล ลอยเวหา)

“เราก็จะช่วยเหลือเพื่อนบ้านกันเพราะว่าไม่รู้จะเกิดอะไรขึ้นเมื่อเราประสบปัญหา เพื่อนบ้านที่เราช่วยนั้นอาจจะมาช่วยเราตอบแทนอีกด้วย และก็จะทำให้เข้าใจการใช้สิทธิเสรีภาพทางด้านสังคมทำให้เราและครอบครัวเกิดความสุข” (สามเณรชาญณรงค์ วงศ์โชติกา)

“มีวิธีการดังนี้ คือ ต้องปรับตัวให้ได้ในสังคมนั้นๆ จึงจะมีความสุขและจะรู้สึกว่าคุณมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นในสังคม และก็จะมีความสุขในสังคมนั้นๆ ด้วย” (สามเณรณัฐวุฒิ ลาสม)

“อยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติสุข ยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ยังเป็นแนวทางโยงเข้ากับครอบครัวมีความเข้มแข็งและมั่นคงอีกด้วย” (สามเณรสาธิต กันเพชร)

“มีส่วนร่วมในสังคมให้มากขึ้น พบปะพูดคุยช่วยเหลือในยามที่ทุกข์” (สามเณรเจริญธรรม แก้วบุตร)

โดยสรุป ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล จะเกิดความสุขได้นั้น ควรมีกรอบปฏิบัติ ดังนี้

- 1) ยอมรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม
- 2) เคารพในความคิดของผู้อื่นในสังคม

- 3) เปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
- 4) มีส่วนร่วม ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคม
- 5) ยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของสังคม
- 6) แบ่งปันเวลาให้กับสังคมตามฐานะและกำลังที่มี

โดยสรุป แนวทางในการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 หลังจากได้เก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบขึ้นแล้ว และนำกลับไปให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับในพื้นที่รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญได้ทำการตรวจสอบความเป็นไปได้ ปัจจัย เงื่อนไขในการนำเอารูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ไปประยุกต์ใช้เป็น การตรวจสอบข้อมูล หลังจากนั้นได้จัดสนทนากลุ่มย่อย และการตรวจสอบเป็นรายบุคคลจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้การตรวจสอบมีความหลากหลาย ได้ความคิดเห็นและข้อสรุปในทุกแง่มุม โดยมีความเห็นตรงกันว่าแนวทางหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ควรประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับความสุข องค์กรแห่งความสุข แนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ วิธีสร้างความสุขในพระพุทธศาสนา คุณภาพชีวิตกับพุทธศาสนา พุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง และหลักพุทธธรรม มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการสร้างความสุข ซึ่งได้ประเด็นหลักในการสร้างความสุข 5 ประเด็น ดังนี้ 1) ความสุขจากการเสพวัตถุ 2) ความสุขจากการมีคุณธรรม 3) ความสุขจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง 4) ความสุขจากความสามารถปรุงแต่ง 5) ความสุขเหนือการปรุงแต่ง

4.3 แนวทางที่เหมาะสมในการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

มนุษย์เกิดมาย่อมต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยคุณภาพชีวิตจะเกิดขึ้นได้ต้องมีความสุขเกิดขึ้นก่อน ความสุขที่แท้จริงต้องเกิดจากความรู้สึกรู้ใจในตนเอง รู้สึกว่าชีวิตนี้มีคุณค่า มีความหมาย ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นมนุษย์ต้องรู้จักพัฒนาตนเองทั้ง 4 ด้านคือ กาย ศิล จิต และปัญญา มนุษย์ทุกคนล้วนต้องการความสุขในชีวิต ไม่อยากมีความทุกข์ เพราะความทุกข์ทำให้เกิดความไม่สบายใจ บั่นทอนต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ส่งผลแย่งทั้งทางกายและใจ และทำให้คุณภาพชีวิตแย่งลง คนในสังคมไทยเมื่อเกิดทุกข์ก็มักจะมุ่งหน้าเข้าหาวัด ทั้งที่อาจไม่เคยเข้าวัดมาก่อน เพราะเมื่อเกิดความทุกข์ถึงระดับหนึ่ง ก็ต้องการที่พึ่ง ที่หาความสุขทางใจ ที่มีใช้ความสุขจากเงินทอง ทรัพย์สินเกียรติยศชื่อเสียง ความสุขของมนุษย์ที่แท้จริง เพื่อที่จะทำให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ควรเป็นอย่างไร

แนวทางในการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 หลังจากได้เก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบขึ้นแล้ว และนำกลับไปให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับในพื้นที่รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญได้ทำการตรวจสอบความเป็นไปได้ ปัจจัย เงื่อนไขในการนำเอารูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เป็นการตรวจสอบข้อมูล หลังจากนั้นได้จัดสนทนากลุ่มย่อย และการตรวจสอบเป็นรายบุคคลจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้การตรวจสอบมีความหลากหลายได้ความคิดเห็นและข้อสรุปในทุกแง่มุม โดยผู้วิจัยได้เตรียมข้อมูลใน

การตรวจสอบไว้ 5 ประเด็นหลักๆ ได้แก่ 1) ความสุขจากการเสพวัตถุ 2) ความสุขจากการมีคุณธรรม 3) ความสุขจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง 4) ความสุขจากความสามารถปรุงแต่ง 5) ความสุขเหนือการปรุงแต่ง ผลการวิจัยมี ดังนี้

4.3.1 ความสุขจากการเสพวัตถุ

การสร้างความสุขจากการเสพวัตถุ เป็นการหาสิ่งบำรุงบำเรอภายนอกที่นำมาปรนเปรอความต้องการของร่างกาย ซึ่งเป็นความสุขโดยทั่วไปที่ทุกคนในโลกปรารถนาและต้องการกันมาก ความสุขประเภทนี้เป็นความสุขที่ต้องเสาะแสวงหาอย่างไม่หยุดหย่อนเพราะเป็นสิ่งนอกกาย สภาพจิตของคนที่หาความสุขประเภทนี้จึงเต็มไปด้วยความคิดที่จะได้จะเอา มีความทะยานอยากสูงเมื่อได้มากก็คิดว่ามีความสุขมาก แล้วก็พลัดเพลินไปกับความสุขเหล่านั้น สูดหายใจไม่สามารถขาดวัตถุเหล่านั้นได้จนกลายเป็นทาสของวัตถุ ทำให้สูญเสียอิสรภาพ ชีวิตและความสุขต้องไปขึ้นกับวัตถุภายนอก แต่เข้าใจผิดคิดว่าตัวเองเก่ง

ในการสร้างความสุขจากการเสพวัตถุ ทางธรรมจึงเตือนไว้เสมอว่าเรา อย่าสูญเสียอิสรภาพนี้ไป พร้อมทั้งอย่าสูญเสียความสามารถที่จะเป็นสุขสิ่งที่คุณเราจะพัฒนากันมากก็คือ การพัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพมาบำเรอความสุข แม้แต่การศึกษา ทำไปทำมาก็ไม่รู้ตัวว่ากลายเป็นการพัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพมาบำเรอความสุข กระบวนการวิงหาความสุขจึงดำเนินไปไม่รู้จักจบสิ้น เพราะความสุขวิงหนีเราไปเรื่อยๆ เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องมีการฝึกตัวเองไว้มากๆ อย่าให้ความสุขต้องขึ้นกับวัตถุมากเกินไป การฝึกฝนให้เรามีความสุขก็คือการยึดถือเอาศีล 5 หรือศีล 8 มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว

ตัวอย่างเช่น ในหนึ่งสัปดาห์ที่มีเจ็ดวัน เราก็กินสักหนึ่งวันเป็นวันที่เราไม่ดื่มเครื่องดื่มที่มีฤทธิ์มีเมาหรือดื่มสุรา ลองดูซิว่าหากเราไม่เสพสุรา ไม่ต้องบำเรอลิ้นด้วยรสชาติของสุราอยู่เรื่อย ไม่คอยตามใจลิ้น ตามใจปาก ที่ร่างกายต้องการเพื่อให้มีสุขภาพดี แข็งแรง ไม่คิดจะทำร้ายใคร โทกใคร ไม่หลงผิดไปประรานลูกเมียใคร ไม่คิดจะลักขโมยทรัพย์ของใครเพื่อมาหาซื้อสุรามาดื่มเพื่อให้เกิดความสุขทางกาย หากทำได้ทุก 7 วัน ทำเพียงวันเดียว จะเป็นการรักษาอิสรภาพของชีวิตไว้ และฝึกให้เราใช้ชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องขึ้นกับวัตถุมากเกินไป จะทำให้ชีวิตเป็นอิสระโปร่งเบาความสุขเริ่มไม่ขึ้นต่อวัตถุามิสสิ่งเสพภายนอก จงทำตัวให้มีความสุขด้วยตนเอง ด้วยวิธีฝึกรักษาอิสรภาพของชีวิต และรักษาความสามารถที่จะมีความสุขไว้

จึงสรุปได้ว่า ความสุขจากการเสพวัตถุก็คือการพัฒนากาย หรือที่เรียกว่า กายภาวนา คือการพัฒนาอินทรีย์ 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นสิ่งเชื่อมต่อกับอารมณ์ทั้ง 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์ที่ใจรับรู้ การพัฒนาอินทรีย์ 6 มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกฝนในด้านการใช้งาน คือทำให้อินทรีย์เหล่านั้น มีความละเอียด มีความคล่องแคล่ว มีความชัดเจน ฝึกฝนในด้านการเลือกสิ่งที่มีคุณค่า และมีประโยชน์มากที่สุด ขณะเดียวกันก็มีวิธีหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่เป็นภัย เป็นโทษหรือสิ่งไม่ดีต่างๆ ไม่ให้ทะลักเข้ามาสู่อินทรีย์ โดยมีใจเป็นตัวรับรู้ทั้งหมด

นอกจากนี้ยังต้องฝึกฝนด้วยการพัฒนาศีลหรือที่เรียกว่าศีลภาวนา คือ การฝึกฝนด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายและวาจา โดยการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี มีความเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกัน ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายกัน เพื่อให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างปกติสุข

4.3.2 ความสุขจากการมีคุณธรรม

การสร้างความสุขจากการมีคุณธรรม จึงเป็นการพัฒนาจิตใจให้มีความเมตตา กรุณา มีศรัทธา ความสุขจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีความศรัทธาในการทำความดี หรือการบำเพ็ญประโยชน์ หากทุกคนทำความดีสังคมจะเกิดความสุข วัฒนาถาวร ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ดังนั้นการพัฒนาให้ทุกคนมีคุณธรรมจึงเป็นการสร้างความสุข เพราะคุณธรรมทำให้ใจเราเปลี่ยนไป เหมือนพ่อแม่ที่มีความสุขเมื่อให้แก่ลูก เพราะรักลูก ความรักคือเมตตา ทำให้อยากให้ลูกมีความสุขพอให้แก่ลูกแล้วเห็นลูกมีความสุข ตัวเองก็มีความสุข เมื่อพัฒนาเมตตา กรุณา ขยายออกไปถึงใคร ให้แก่คนนั้น ก็ทำให้ตัวเองมีความสุข ดังนั้นคุณธรรมที่พัฒนาขึ้นมาในใจ เช่น เมตตา กรุณา ศรัทธา จึงทำให้เรามีความสุขจากการให้ การให้กลายเป็นความสุข คุณธรรมอย่างง่ายที่ควรยึดถือ ได้แก่

1) การประหยัด อด ใส ความฟุ่มเฟือย ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้านที่ไม่จำเป็น เลือกรื้อเลือกใช้แต่ของที่ดีมีคุณภาพ ราคาประหยัด เป็นสินค้าที่ผลิตและจำหน่ายภายในประเทศ และใช้ให้เกิดคุณค่ามากที่สุด ไม่ใช่แบบทิ้งขว้าง

2) การประกอบอาชีพด้วยความสุจริต หมายความว่าเราจะต้องทำมาหากินด้วยความสุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ได้มาซึ่งการลัก ขโมย ยักยอก หลอกหลวง ไม่ทำงานที่ทำร้ายสังคม และสิ่งแวดล้อม และคดโกงประเทศชาติ

3) การละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่ทุกคนจะต้องมีคือการไม่เบียดเบียนแก่งแย่งผลประโยชน์ของกันและกัน หากใครประพฤติปฏิบัติย่อมนจะทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาอย่างไม่หยุดหย่อน แต่หากใครมอบผลประโยชน์ให้แก่กันด้วยความชอบธรรมด้วยแล้วสังคมย่อมมีแต่ความสุข

4) การทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก การทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก เป็นธรรมดาสามัญของมนุษย์ที่ดำเนินอยู่ในทุกๆ วัน มิฉะนั้นแล้วเขาจะมีทุกข์ติดตัว ดังนั้นคุณธรรมข้อนี้ จึงเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องขวนขวายใฝ่หาเพื่อให้ชีวิตมีความสุขทั้งกายและใจ ในที่นี้จึงหมายถึงการแสวงหาความพอดี พอเพียงให้กับตนเองทั้งการแสวงหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคง เพื่อให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า พอมีพอกิน

5) การลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป เป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่ทุกคนจะต้องยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในขณะที่เป็นคนหรือเป็นมนุษย์ เพราะการทำความชั่วไม่ว่าอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นย่อมทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่สบายใจ จึงจำเป็นที่ทุกคนจะต้องมีศีลประจำตัว เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจไม่ให้ทำชั่ว

4.3.3 ความสุขเกิดจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง

ความสุขเกิดจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง ถือเป็นความสุขขั้นพื้นฐานที่ทุกคนจะต้องมี เพราะทุกคนเกิดมาอยู่ในโลกนี้จะต้องใช้ชีวิตเหมือนกับคนโดยทั่วไป ทุกคนจะต้องใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ไม่หลงอยู่ในโลกของสมมติ คนที่ปรับชีวิตได้ เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพด้วยความสุจริต จึงสามารถหาความสุขจากการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของธรรมชาติ

4.3.4 ความสุขจากความสามารถปรุ่่งแต่ง

ความสุขจากความสามารถปรุ่่งแต่ง เป็นความสุขที่คนเราสร้างขึ้น มีทั้งการปรุ่่งแต่ง ความทุกข์ และการปรุ่่งแต่งความสุข แต่ที่สำคัญมนุษย์สามารถนำเอาสิ่งแวดล้อมมาปรุ่่งแต่งให้เกิดความสุขสบายกับตนเองได้ นอกจากนี้มนุษย์ยังปรุ่่งแต่งความคิดมาสร้างสิ่งประดิษฐ์ จนมีเทคโนโลยีต่างๆ มากมาย ที่สำคัญมนุษย์ชอบปรุ่่งแต่งใจให้เกิดความทุกข์และย้อนกลับมาเป็นผลร้ายแก่ตนเอง คือ เก็บเอาอารมณ์ที่ไม่ดีที่ซัดใจ ซัดหู ซัดตา เอามาครุ่นคิดให้ไม่สบายใจ ชุ่นมัว เศร้าหมองโดยเฉพาะคนที่สูงอายุนี้ ต้องระวังมาก ใจคอยจะเก็บอารมณ์ที่กระทบกระเทือน ไม่สบาย แล้วก็มาปรุ่่งแต่งให้เกิดความกลุ้มใจ ว่าแห้ว เหงา เรียกใช้ความสามารถไม่เป็น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เรารู้จักใช้ความสามารถในการปรุ่่งแต่งแทนที่จะปรุ่่งทุกข์ ก็ปรุ่่งสุข เก็บเอาแต่อารมณ์ที่ดีมาปรุ่่งแต่งใจให้สบาย แม้แต่หายใจ ที่ยังให้ปรุ่่งแต่งความสุขไปด้วย ลองฝึกดูก็ได้เวลาหายใจเข้า ก็ทำใจให้เบิกบาน เวลาหายใจออก ก็ทำใจให้โปร่งเบาท่านสอนไว้ว่าสภาพจิต 5 อย่างอย่างนี้ ควรปรุ่่งแต่งให้มีในใจอยู่เสมอ คือ

- 1) ปราโมทย์ ความร่าเริงเบิกบานใจ
- 2) ปีติ ความอิมใจ
- 3) ปัสสัทธิ ความสงบเย็น ผ่อนคลายกายใจ ไม่เครียด
- 4) ความสุข ความโปร่งโล่งใจ คล่องใจ สะดวกใจ ไม่มีอะไรมาบีบคั้น หรือติดขัดคับข้อง
- 5) สมานิ ภาวะที่จิตอยู่กับสิ่งที่ต้องการ ได้ตามต้องการ ไม่มีอะไรมารบกวน จิตอยู่

ตัวของมัน

4.3.5 ความสุขเหนือการปรุ่่งแต่ง

ความสุขเหนือการปรุ่่งแต่ง คือความสุขที่ปราศจากการปรุ่่งแต่งใดๆ เป็นความสุขที่รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต การเข้าถึงความจริงด้วยปัญญาเห็นแจ้ง ทำให้วางจิตวางใจลงตัว สนิทสบาย กับทุกสิ่งทุกอย่าง อยู่อย่างผู้เจเนจบชีวิต คนที่อยู่ในโลกด้วยความรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง จิตเจเนจบกับโลกและชีวิต วางจิตลงตัวพอดี ทุกอย่างเข้าที่อยู่ตัวสนิทอย่างนี้ ท่านเรียกว่าเป็นจิตอุเบกขา เป็นจิตที่สบาย ไม่มีอะไรกวนเลยเรียบสนิท เป็นตัวของตัวเอง ลงตัว เมื่อทุกสิ่งเข้าที่ของมันแล้ว คนที่จิตลงตัวเช่นนี้ จะมีความสุขอยู่ประจำตัวอยู่ตลอดเวลา เป็นสุขเต็มอิมอยู่ข้างใน ไม่ต้องหาจากข้างนอก และเป็นผู้มีชีวิตที่พร้อมที่จะทำเพื่อผู้อื่นได้เต็มที่ เพราะไม่ต้องห่วงกังวลถึงความสุขของตนและไม่มีอะไรที่จะต้องทำเพื่อตัวเองอีกต่อไป จะมองโลกด้วยปัญญาที่รู้ความจริงและด้วยใจที่กว้างขวางและรู้สึกรู้สีก่อกูล

ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความสุขตามหลักพุทธธรรม

1) การเข้าถึงศาสนา การที่จะทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงศาสนาได้อาจจะต้องใช้พิธีกรรมต่างๆ เป็นสื่อในการทำให้คนหรือมนุษย์ทำความดี การเข้าถึงศาสนาคือการเข้าถึงหลักธรรม คำสอน มนุษย์จึงจำเป็นที่จะต้องหาโอกาสศึกษาศาสนา เพราะผู้ที่ได้รับการศึกษาในพระศาสนาแล้ว ก็จะมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี รู้จักทำตนเองให้มีความสุข รู้จักความพอใจในชีวิต รู้จักคุณค่าและความหมายของชีวิต

2) การเข้าใจหลักคำสอน เป็นการเข้าใจและตีความหลักคำสอนได้อย่างถูกต้อง จะทำให้เรามีแนวปฏิบัติในชีวิตที่ดี หากเราเข้าใจในหลักคำสอนผิดไป หรือปฏิบัติจนเกินความพอดี ไม่เดินทางสายกลาง อาจจะทำให้เกิดความทุกข์แทน คุณภาพชีวิตก็จะแย่งลง

3) การนำคำสอนมาปฏิบัติจริง ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก หากสามารถเข้าถึงหลักธรรมเข้าใจในคำสอน แต่ไม่นำมาปฏิบัติจริงก็ไม่สามารถหาประโยชน์ต่อชีวิตได้ เหมือนกับการอ่านหนังสือวิธีการว่ายน้ำ แต่เราไม่เคยไปสัมผัสกับน้ำ หรือลงสระน้ำเลย เราก็จะว่ายน้ำไม่เป็น

4) สิ่งแวดล้อม สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยก็เป็นปัจจัยหนึ่งในการทำความคิด หรือปฏิบัติธรรม รวมถึงแหล่งอบายมุขต่างๆ ที่อยู่รอบบริเวณบ้าน หากมีก็อาจจะชักจูงเราให้ไปในทางที่ไม่ดีได้

5) เพื่อนและคนรอบข้าง เพื่อนมีอิทธิพลต่อเราในการทำดีหรือไม่ดี การคบเพื่อนที่ดี จะส่งเสริมให้ชีวิตเราดีขึ้น โดยเค้าจะคอยเตือนเราในสิ่งที่ไม่ดี พร้อมทั้งชักชวนหรือแนะนำในสิ่งที่ดีๆ ให้กับเรา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเรียนรู้ การทำงาน การใช้ชีวิต

6) หลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความสงบสุขของผู้คนในสังคม ประชาชนมีกินมีใช้อย่างเพียงพอแก่ความต้องการ ที่สำคัญต้องไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน สร้างอาชีพและเสริมทักษะทางวิชาการที่หลากหลาย ให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ด้วยการยึดหลักแห่งความถูกต้องดีงาม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้วยการนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการประสานกลมกลืนกับวิถีชีวิต หลักธรรมดังกล่าวคือหลักการเดินสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา เพื่อให้มนุษย์สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้ และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง เข้าใจถึงธรรมชาติของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เช่น การซื้อของ เราต้องรู้จักการบริโภคซื้อสิ่งของที่มีความจำเป็นอย่างพอดี หรือที่เรียกว่า “บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ”

ตัวชี้วัดความสุขตามแนวพุทธธรรม ได้แก่

1) ปฏิรูปทศวาสะ: การอยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม เป็นสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของตนเอง มีความสงบ สามารถปฏิบัติธรรมได้

2) สัมปยุตตปุสสยะ: การสมาคมกับสัตบุรุษ สัตบุรุษ คือคนดีหรือคนสงบ การที่มีเพื่อนที่ดีก็เป็นตัวชี้วัดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในวัยรุ่นเพื่อนถือว่ามีอิทธิพลต่อเราในการตัดสินใจหรือทำสิ่งต่างๆ

3) อัตตสัมมาปณิธิ: การตั้งตนไว้ชอบ ตั้งจิตมุ่งหมายนำตนไปถูกทาง คือ การตั้งตนให้อยู่ในศีลธรรม ดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีมีเป้าหมายชัดเจน มีเส้นทางเดินที่มั่นคง มีแบบอย่างที่ถูกต้อง ไม่ตั้งตนไว้ในทางที่ผิด คือ เว้นจากการประพฤตินุจริต ให้ดำรงมั่นอยู่ในคุณธรรมนั่นเอง

4) ปุพเพทตปุญญตา: ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว การทำความดีไม่ว่าจะเป็นการทำบุญ ตักบาตร การไหว้พระหรือนั่งสมาธิ ล้วนเป็นการประพฤตินทางที่ดีทั้งนั้น นอกจากนี้เรายังทำความดีได้อีกหลายอย่าง เช่นการช่วยเหลือผู้อื่น การให้กำลังใจคน การเคารพผู้ใหญ่ หรือแม้กระทั่งการยกมือไหว้ผู้ที่สูงอายุกว่าก็ถือว่าเป็นความดี ซึ่งความดีนี้จะเป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตเรา

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 2) ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้หลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 3) เสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mix Research Method) โดยส่วนแรกจะทำการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย นักเรียน ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ซึ่งได้มาด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จำแนกได้ดังนี้ กลุ่มที่ 1 นักเรียน จำนวน 400 รูป กลุ่มที่ 2 ผู้บริหาร สถานศึกษา และครูและบุคลากรทางการศึกษา จังหวัดละ 10 รูป/คน รวม 80 รูป/คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 480รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลโดย (1) ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้วิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) (2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การจัดข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้วิธีการวิเคราะห์อุปนัย (Analytic Induction) ผลจากการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ส่วนที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

1) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว

ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวภาพรวมมีความสุขอยู่ในระดับมาก โดยมีประเด็น คนในครอบครัวมีความรักใคร่กันดี มีความสุขอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.28$, S.D. = 1.083) และการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัวมีความสุขอยู่ในระดับน้อยเช่นกัน ($\bar{X} = 2.42$, S.D. = 1.085) ส่วนข้อความที่ว่าคนในครอบครัวไม่ทะเลาะกัน/ขัดแย้งกันพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 3.42$, S.D. = 0.738) ตามลำดับ

2) ด้านสถานการณ์ทางการเงิน

ด้านสถานการณ์ทางการเงินของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในด้านสถานการณ์ทางการเงินภาพรวมมีความสุขอยู่ใน

ระดับมาก โดยมีประเด็น การใช้จ่ายในปัจจุบันมีความสุขอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.45$, S.D. = 0.943) และภาระหนี้สินมีความสุขอยู่ในระดับน้อยเช่นกัน ($\bar{X} = 2.41$, S.D. = 0.987) ตามลำดับ

3) ด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในด้านสิ่งแวดล้อมภาพรวมมีความสุขอยู่ในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด โดยมีประเด็น สภาพอาคารหรือที่พักอาศัยมีความสุขอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 2.12$, S.D. = 1.068) ส่วนที่เหลืออยู่ในระดับน้อย

4) ด้านสังคมและเพื่อนฝูง

ด้านสังคมและเพื่อนฝูงของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในด้านสังคมและเพื่อนฝูงภาพรวมมีความสุขอยู่ในระดับน้อย โดยมีประเด็น การเปลี่ยนแปลงของสังคมมีความสุขอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 1.91$, S.D. = 0.923) และการขัดแย้งกับเพื่อน ($\bar{X} = 2.13$, S.D. = 1.013) ตามลำดับ

5) ด้านสุขภาพ

ด้านสุขภาพของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่ากลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในด้านสุขภาพภาพรวมมีความสุขอยู่ในระดับน้อย โดยมีประเด็น การมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงมีความสุขอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.98$, S.D. = 0.927) การกังวลในเรื่องราวใดๆ ($\bar{X} = 2.50$, S.D. = 1.133) และระบบสาธารณสุขโรค ($\bar{X} = 2.54$, S.D. = 1.152) ตามลำดับ

6) ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล

ด้านเสรีภาพส่วนบุคคลของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในด้านเสรีภาพส่วนบุคคลภาพรวมมีความสุขอยู่ในระดับมาก โดยมีประเด็นการแสดงความคิดเห็นมีความสุขอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.95$, S.D. = 0.936) และความมั่นคงในทรัพย์สินที่มีอยู่ในระดับน้อยเช่นกัน ($\bar{X} = 2.00$, S.D. = 0.918) ตามลำดับ

ในภาพรวมสภาพปัจจุบันของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 พบว่า ในภาพรวมมีระดับความสุขอยู่ในระดับน้อยถึงมาก โดยมีด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ด้านสถานการณ์ทางการเงิน มีระดับความสุขอยู่ในระดับมาก ที่เหลืออยู่ในระดับน้อยทุกด้าน

7) ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ตัวแปรทุกตัวมีความสัมพันธ์กันกับตัวแปรการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 (Y) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ยกเว้นตัวแปรด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว (X_1) ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรด้านหลักไตรสิกขา (X_7) โดยมีตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม (X_3) และด้านสุขภาพ (X_5) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ข้อมูลเชิงลึกสภาพในอดีตของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลอย่างน่าสนใจมาก โดยพบว่าในอดีตก่อนที่จะเข้ามาบวชและเรียนหนังสือในโรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษาความสัมพันธ์ในครอบครัวมีทั้งสุขและทุกข์ปะปนกันไป กลุ่มหนึ่งให้ข้อมูลว่า ครอบครัวมีความสุขกันดีทั้งพ่อแม่และลูกๆ อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน ครอบครัวอบอุ่น ไม่ค่อยมีการทะเลาะกันของคนในครอบครัว มีการตักเตือนกัน ถึงแม้ว่าครอบครัวจะมีอาชีพทำไร่นาหรืออาชีพรับจ้างทั่วไป แต่ก็ทำให้ครอบครัวมีความสุขได้ด้วยความยากจน และเหตุผลที่ไม่ต้องการให้พ่อแม่หรือครอบครัวลำบากที่จะต้องหาเงินมาส่งเสียให้ได้เล่าเรียน จึงตัดสินใจมาบวชเรียนบวชกับมีความตั้งใจที่จะบวชอยู่แล้วด้วย

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งให้ข้อมูลว่าครอบครัวก็มีความสุขดี แต่หลายคนในครอบครัวก็มีภาระต้องทำงานกันมาก ทำให้ไม่ได้ทำกิจกรรมร่วมกันมากนัก จึงเกิดความเห็นห่างกันไปบ้าง บางครอบครัวก็ไม่สนิทกันของสมาชิกในครอบครัว ในบางครอบครัวก็มีความขัดแย้งกันบ้าง ไม่ค่อยเข้าใจกันพูดกันไม่รู้เรื่อง พ่อกินเหล้าบ้าง จนทำให้บางคนต้องเป็นคนที่เขาแต่ใจตนเองไม่รู้จะไปปรึกษาใคร ตัดสินใจด้วยตนเอง ใช้อารมณ์ ซี้โมโห เอาแต่ใจตนเอง

หลังจากที่เข้ามาบวชเรียนแล้ว ความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวดีขึ้น เมื่อเทียบกับก่อนเข้ามาบวชเรียนมาก ทำให้ได้คิดเป็น พ่อแม่สนใจห่วงใยลูกมากขึ้น ได้พูดคุยพบปะมีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น ความรักความผูกพันในครอบครัวมีมากขึ้น ซึ่งการได้ศึกษาธรรมะก็ทำให้ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้และแก้ปัญหาได้ แม้ว่าจะไม่ได้เดินทางกลับไปเยี่ยมพ่อแม่พี่น้องบ่อยนัก แต่ก็ใช้เครื่องมือสื่อสาร โดยเฉพาะโทรศัพท์มือถือติดต่อกันได้สะดวกมากขึ้น ทำให้เหมือนไม่ได้อยู่ไกลกัน การได้เข้ามาบวชเป็นสามเณรอาจจะทำให้พ่อแม่มีความสุข เมื่อเห็นลูกได้อยู่ในพระศาสนาและได้เล่าเรียนหนังสือสูงขึ้น ถ้าหากอยู่กับพ่อแม่ที่มีสภาพครอบครัวที่ผิดเคืองทางด้านการเงินด้วยแล้วก็จะทำให้ลูกไม่ได้รับการศึกษา และที่สำคัญพ่อแม่อาจจะคาดหวังในตัวลูกสูง คือ การเป็นคนดีของสังคมและสามารถเลี้ยงชีพได้ในอนาคต

ด้านสถานการณ์ทางการเงิน

จากข้อมูลของสามเณรนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลว่า ส่วนใหญ่ครอบครัวมีทั้งอาชีพรับจ้าง อาชีพทางด้านเกษตรกรรม ที่เรียกว่าหาเช้ากินค่ำ ทำงานก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป หาของป่าขาย ปลูกผัก เกี่ยวข้าว ทำให้ครอบครัวมีการเก็บออมน้อยมาก ส่วนใหญ่หมดไปกับการกินอยู่ มีการซื้อเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มบ้างแต่ก็นานๆ ครั้ง จึงทำให้ฐานะทางครอบครัวอยู่ในระดับยากจน บางครอบครัวไม่มีเงินเก็บ หาได้มาก็ใช้หมดไปวันๆ บางครอบครัวก็อยู่อย่างพอเพียง และมีไม่น้อยที่บางครั้งก็อดบ้างเป็นธรรมดา ก่อนที่จะเข้ามาบวชเรียน กลุ่มตัวอย่างเล่าว่า จะต้องออกไปช่วยพ่อแม่หรือคนในครอบครัวหาเงิน ด้วยการออกไปรับจ้าง ทำไร่บ้าง ทำนาบ้าง หรือรับจ้างทั่วไป ได้มาก็ให้พ่อแม่เหลือเอาไว้บ้าง ส่วนการเก็บออมก็จะฝากพ่อแม่เอาไว้ และขอใช้เมื่อจำเป็นเท่านั้น บางครอบครัวก็มีวิธีการใช้จ่ายอย่างมีระเบียบแบบแผน เช่น แบ่งการใช้จ่ายออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) ค่าใช้จ่ายสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน 2) ค่ารักษาพยาบาล 3) เป็นค่าเล่าเรียนของลูกๆ เมื่อมองในภาพรวมจะพบว่า ครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างมีฐานะยากจนเป็นส่วนใหญ่ มีอาชีพรับจ้าง การเก็บออมมีน้อยมาก

เมื่อเข้ามาบวชเรียนแล้วกลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลว่า การใช้จ่ายก็ไม่ได้ทั้งครอบครัวมากนักเพราะการเข้ามาบวชเรียนไม่ต้องซื้อเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มอะไร รวมทั้งอาหารการกินมีอยู่พร้อม

ไม่อดอยาก อาจจะมีการใช้เงินบ้างในการซื้ออุปกรณ์การเรียน ขอไปทางบ้านบ้างแต่ไม่มากนัก ไม่อยากรบกวนพ่อแม่เพราะท่านก็ไม่มีจะให้เราอยู่แล้ว

ด้านสิ่งแวดล้อม

ในด้านสิ่งแวดล้อมถึงแม้ว่ากลุ่มตัวอย่างจะยังเป็นแค่นักเรียนและอยู่ในสถานการณืบวชเรียน แต่ในอดีตก็อยู่ในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี ซึ่งทำให้เป็นการบั่นทอนความสุขมิใช่น้อย ซึ่งส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่า บริเวณที่อยู่อาศัยไม่มีความปลอดภัย เช่น บ้านไม่มีความมั่นคง แข็งแรง ประสบกับปัญหาหลายอย่างด้วยสภาพครอบครัวที่มีอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่หรือทำการเกษตร ทำไร่ ทำนา บางครั้งงานรับจ้างก็ไม่มีคนจ้างเพราะงานมีน้อย ค่าแรงน้อย ยิ่งในหมู่บ้านที่ยังไม่เจริญงานมีน้อยมาก งานบางอย่างก็หนัก แต่ค่าแรงน้อยก็ไม่สามารถบั่นทอนความสุขลงไปได้ หากสมาชิกในครอบครัวอยู่ด้วยกันพร้อมหน้าพร้อมตา พุดคุยกัน ใช้เวลาอยู่ด้วยกัน แต่ตรงกันข้ามเมื่อมีงานน้อยก็ต้องออกไปหางานทำนอกบ้าน นอกหมู่บ้าน ทำให้ไม่มีเวลาพบกัน พุดคุยกัน ทุกคนมุ่งแต่ทำงานหาเงิน ทำให้ชีวิตความสุขในครอบครัวลดลง

ในปัจจุบันเมื่อได้เข้ามาบวชเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา แล้วก็ได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น กิจกรรมหลักๆ คือ การบิณฑบาตเลี้ยงชีพตามกิจของสงฆ์ที่พระพุทธรองค์บัญญัติไว้ บางครั้งก็ได้รับการถวายปัจจัย (เงิน) มาบ้างก็เก็บเอาไว้ไปซื้อของที่จำเป็น ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์การเรียน หนังสือเรียน และบางครั้งก็ได้รับจากครอบครัว หน้าที่การงานปัจจุบันคือ เป็นนักเรียน มีหน้าที่เรียนหนังสือ การทำหน้าที่แล้วเกิดความสุข คือ จะต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ให้เต็มความสามารถ เชื่อฟังครูอาจารย์ ทำการบ้าน อ่านหนังสือ หากไม่ทำตามคำสอนคำแนะนำ อาจจะทำให้เกิดความทุกข์ได้ คือ การสอบไม่ผ่านหรือสอบตก ต้องมาเรียนซ้ำ เสียเวลา การทำงานก็ล่าช้าไป คนเก่งเท่านั้นที่เขาจะรับเข้าทำงานดีๆ คือ ต้องตั้งใจเรียนให้ดี เป็นคนเก่ง เป็นคนดี ใช้ชีวิตตามหลักธรรม จึงจะทำหน้าที่ที่เรามีอยู่ในปัจจุบันให้เกิดความสุขได้

ด้านสังคมและเพื่อนฝูง

ในอดีตที่ผ่านมาการเข้าร่วมกับสังคมหรือชุมชน ในการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนยังมีกิจกรรมน้อยอยู่ส่วนใหญ่มักจะทำตามผู้ใหญ่เขาทำหรือเขาชวนไปก็ทำ ไม่ได้มีความคิดอะไร หรืออาจเพราะเป็นเด็กอยู่ แต่กิจกรรมที่ทำบ่อยๆ ก่อนเข้ามาบวชเรียน คือ ไปช่วยกันเก็บขยะทำความสะอาดชุมชน เมื่อเข้ามาบวชเรียนก็ได้ร่วมกับเพื่อนๆ ทำความสะอาดห้องเรียน หอพัก ไปร่วมเป็นอาสาสมัครในการจัดสถานที่สำหรับการจัดกิจกรรมทางศาสนา

ในปัจจุบันมีกิจกรรมกับสังคม ชุมชน และเพื่อนฝูงมากขึ้น เพราะการเข้ามาบวชเรียนจะอยู่กับคนหมู่มาก มีกิจกรรมที่ทำร่วมกันมากขึ้น ทั้งกับสังคม ชุมชน และองค์กรหรือโรงเรียนที่เรียนอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ของกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศาสนา เช่น การปฏิบัติธรรม กิจกรรมเดินธุดงค์ การอบรมพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม การออกค่ายธรรมะ ส่วนที่เข้าร่วมกับชุมชนหรือองค์กรภายนอก ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องทางสุขภาพ เช่น การป้องกันยาเสพติด และการควบคุมโรคไข้เลือดออก เป็นต้น

ด้านสุขภาพ

สุขภาพเป็นประเด็นความสุขที่สำคัญมากเรื่องหนึ่งที่ต้องให้ความสนใจ หากสุขภาพไม่ดีก็ย่อมส่งผลกระทบต่อปัจจัยอื่นๆตามมามากมายหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในอดีตที่ผ่านมาของกลุ่มตัวอย่างที่

ให้ข้อมูล พบว่า มีปัญหาด้านสุขภาพเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะเรื่องของโรคในระบบทางเดินอาหาร คือ การรับประทานอาหารที่ไม่ครบถ้วนทั้ง 5 หมู่ รับประทานอาหารไม่ตรงเวลา การเลือกอาหารหรือไม่ รับประทานอาหารบางอย่าง เช่น ไม่กินผัก เป็นต้น บางคนให้ข้อมูลว่า ไม่มีอาหารจะรับประทาน จึงต้องอดบ้างกินบ้าง กินไม่ตรงเวลา ทำให้เกิดโรคแผลในกระเพาะอาหาร บางคนนอนดึก ไม่พักผ่อน และขาดการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ จนทำให้หลายคนเป็นโรคมะเร็งตามมา บางคนเป็นไข้ มาลาเรียเพราะที่บ้านไม่มีมุ้งกางป้องกันยุงกัด บางคนก็เป็นหวัดบ่อยครั้ง รวมทั้งเป็นสุกใส

ส่วนในปัจจุบัน เมื่อเข้ามาบวชเรียนแล้ว ร่างกายได้รับประทานอาหารครบทั้ง 5 หมู่ มีการออกกำลังกายเป็นประจำ โดยเฉพาะการเดินบิณฑบาต นั่งสมาธิ สวดมนต์ จะทำให้จิตใจดีขึ้น ไม่คิดมาก ไม่ฟุ้งซ่าน ทำให้ไม่เจ็บป่วย หากเมื่อเจ็บป่วยก็ไปหาหมอที่สถานีอนามัยบ้าง หากเป็นมากๆ ก็ไปโรงพยาบาล ค่ารักษาก็ไม่เสียเพราะเราเป็นสมณะเพศ ได้รับการยกเว้นไม่เสียค่ารักษาพยาบาล แต่ที่ต้องเสีย คือ ค่ารถ ค่าโดยสารเวลาเดินทางไปและกลับเท่านั้น สำหรับโรคมะเร็งแม้ทำอย่างไรก็รักษาไม่หาย แต่ก็ต้องหมั่นออกกำลังกายให้ร่างกายแข็งแรงจะช่วยได้มาก หมั่นดูแลสุขภาพ รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ไม่นอนดึกมาก พักผ่อนให้เพียงพอ ไม่เครียด เป็นการปฏิบัติในปัจจุบัน

ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล

การมีสิทธิเสรีภาพในตนเองและครอบครัวเป็นอีกปัจจัยของการสร้างความสุขในอดีตที่ผ่านมาสิทธิเสรีภาพในวัยเด็กจะถูกพ่อแม่คอยดูแลให้ ทำให้ขาดเสรีภาพในตนเองไปมาก เพราะพ่อแม่กลัวอันตรายจะมาถึงตัวลูกจึงมักจะปกป้องอยู่ตลอดเวลา ทำให้ลูกคิดว่าขาดเสรีภาพในตัวตนไป พ่อแม่จะคอยควบคุมกำกับ ห้าม สั่ง สอน อนุญาต หรือไม่อนุญาต ให้หรือไม่ให้ ซึ่งเป็นการยินยอมเพราะเป็นเด็กที่อยู่ในการปกครองของพ่อแม่ บางครั้งก็มีความอึดอัดอยู่บ้าง แต่เข้าใจในความปรารถนาดีของพ่อแม่ แต่เชื่อว่าทุกอย่างจะถูกควบคุมไปเสียทุกอย่าง เสรีภาพในตัวตนอีกมากมายที่ไม่ถูกควบคุม เช่น การกิน การทำงานบางอย่าง การหลับนอน การศึกษา บางครอบครัวใช้หลักประชาธิปไตยในครอบครัวว่าปกครองทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ แต่ต้องมีขอบเขตตามฐานะที่ตนเป็นอยู่ หากตีกรอบมากเกินไปจะไม่เห็นอะไรที่เป็นประโยชน์ ในสังคมหากปล่อยเกินไปก็จะพบสิ่งไม่ดีและทำให้เกิดความเสียหายได้ ดังนั้นเสรีภาพในอดีตจึงเป็นเสรีภาพที่มีขอบเขตจำกัดและอยู่ในความดูแลของพ่อแม่

พอมาถึงปัจจุบัน เสรีภาพในตนเองและครอบครัวเริ่มห่างออกจากกันมากขึ้น เพราะเริ่มมีการใช้ชีวิตด้วยตนเอง ขาดการกำกับดูแลจากพ่อแม่ แต่กลับมาดูแลโดยอาจารย์ ซึ่งจะแตกต่างกันในแง่ความรู้สึก พ่อแม่จะห่วงใยทุกเรื่องราวที่จะเกิดภัยอันตรายต่อตัวลูก แต่ ครู อาจารย์ จะห่วงใยในเรื่องการเล่าเรียนมากกว่าสิ่งอื่นๆ ทำให้ต้องดูแลตนเองมากขึ้น ควบคุมกำกับตัวเองมากขึ้น มีหน้าที่รับผิดชอบมากขึ้น ในโรงเรียนก็ย่อมมีกฎระเบียบของโรงเรียนที่ต้องปฏิบัติ เป็นสมณะเพศก็ต้องมีกฎ ระเบียบ และศีลคอยกำกับดูแลการประพฤติปฏิบัติของเรา ไม่ให้เราใช้สิทธิเกินขอบเขตและเบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนี้สิทธิต่างๆทางสังคมก็จะถูกจำกัดไปบ้างตามเพศสมมติ เพราะเป็นเพศสมณะจึงมีข้อจำกัดสูง เช่น การเลือกตั้ง การละเล่น กีฬา การเที่ยวดูมหรสพ การกิน การอยู่ เป็นต้น แต่สิ่งต่างๆเหล่านี้ก็ไม่ใช่อุปสรรคที่จะมาขัดขวางการสร้างความสุขแต่ประการใด ถึงแม้จะห่างจากครอบครัวหรือถูกปล่อยวางจากการควบคุมของครอบครัว แต่ก็ต้องเข้าสู่การควบคุมกำกับทางสังคม ครู อาจารย์และโรงเรียนที่เราศึกษา

ส่วนที่ 2 แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียน
โรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เชี่ยวชาญ ครูและบุคลากรทางการศึกษา
และนักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 กลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนวทาง
ในการพัฒนาความสุข ไว้ดังนี้

1) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4
ให้ข้อมูลในการสร้างความสุขอย่างน่าสนใจมาก คือ การที่จะทำให้เกิดความสุขกับตนเองและครอบครัว
ประการแรก คือ จะต้องเพิ่มความสุขให้กับตนเองเสียก่อน ด้วยการศึกษเล่าเรียนให้สูงขึ้น มีความรู้
มากขึ้น อยู่น้อยก็ควรจะจบให้ได้ถึงระดับปริญญาตรี และยกฐานะของตนเองให้สูงขึ้น เมื่อทำได้
เช่นนี้ความภาคภูมิใจและความสุขของคนในครอบครัวจะตามมาทันที จากนั้นจึงเพิ่มความใกล้ชิดกับ
สมาชิกในครอบครัว หาเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน เอาใจใส่กันมากขึ้น พูดคุยกันมากขึ้น เคารพเชื่อฟัง
กับวางแผนชีวิต วางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ และที่สำคัญ คือ การนำธรรมะไปประยุกต์ใช้ในการ
การดำรงชีวิตและการทำงาน มีส่วนร่วมกับผู้อื่น สร้างความสามัคคี ประพฤติตนเองให้เป็นแบบอย่าง
ที่ดีของสังคม และสุดท้ายต้องไม่มีหนี้สิน อยู่ดีกินดีและไม่ทะเลาะกัน

โดยสรุป ประเด็นการสร้างความสุขในครอบครัว เพื่อให้เกิดความสุขในครอบครัว
ควรดำเนินการ ดังนี้

1.1) เริ่มที่ตัวเราโดยเพิ่มความรู้ให้กับตนเองด้วยการศึกษเล่าเรียนให้สูงขึ้นตาม
ความสามารถ

1.2) สร้างฐานะให้มั่นคง มีงานทำที่ดีและมั่นคง

1.3) สร้างความภาคภูมิใจให้กับครอบครัวด้วยการทำดี เป็นคนดีของสังคม
ร่วมมือกับสังคมในการทำมาดี

1.4) เคารพเชื่อฟังและให้เกียรติกัน

1.5) วางแผนการใช้ชีวิต วางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ

1.6) นำธรรมะมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในการดำรงชีวิตและการทำงาน

1.7) ให้ความสำคัญกับครอบครัว ทำกิจกรรมร่วมกัน เอาใจใส่ดูแลกัน พูดกันให้มากขึ้น

1.8) อยู่ดีกินดี ไม่มีหนี้สิน

2) ประเด็นด้านสถานการณ์ทางการเงิน

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4
ให้ข้อมูลในการสร้างความสุข ว่าการสร้างความสุขให้กับตนเองและครอบครัว การใช้เงินถือเป็น
เรื่องสำคัญมาก เพราะจะเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่มีเงินเข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต จึงจำเป็นต้องมี
การใช้จ่ายอย่างประหยัด ใช้ในสิ่งที่จำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย มีการทำบัญชีรายรับรายจ่าย มีการเก็บออม
และทำประกันชีวิตไว้ด้วย นอกจากนี้ยังจะต้องนำเอาแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้กับ
ครอบครัวและตนเอง จะทำให้มีรายจ่ายลดลง มีการเก็บออมมากขึ้น ทำให้ครอบครัวมีฐานะมั่นคง
สมาชิกในครอบครัวมีความสุข

โดยสรุปด้านสถานการณ์ทางการเงิน ควรดำเนินการ ดังนี้

- 2.1) จัดทำบัญชีครัวเรือน เช่น บัญชีรายรับ รายจ่าย
- 2.2) วางแผนทำงานเพื่อก่อให้เกิดรายได้
- 2.3) สร้างวินัยในครอบครัวเพื่อการออม
- 2.4) ประกอบอาชีพเสริมรายได้ประจำ
- 2.5) พัฒนาตนเองอยู่เสมอ

3) ด้านสิ่งแวดล้อม

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลในการสร้างความสุขว่า ในอดีตที่ผ่านมาอยู่ในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่มีความไม่เหมาะสมหลายด้าน ทั้งที่อยู่อาศัย อยู่ติดกับแหล่งการพนัน สำหรับการดำเนินชีวิตในอนาคต ทุกคนหรือส่วนใหญ่เมื่อเรียนจบแล้วก็ต้องหางานทำเพื่อเลี้ยงชีพ การทำงานที่จะก่อให้เกิดความสุข เราจะต้องรู้จักและรักกับงานนั้นๆเสียก่อน ชอบในงานที่เราทำ สนุกกับงานที่ทำ โดยเฉพาะการทำงานกับหมู่คณะก็ย่อมมีปัญหาบ้าง แต่การทำงานที่ต้องทำเป็นหมู่คณะงานจึงจะสำเร็จได้ง่าย อาชีพหรืองานที่จำเป็นต้องเป็นอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ว่าจะป็นงานที่มีนายจ้างหรือธุรกิจส่วนตัว การทำงานให้มีความสุข ครอบครัวมีความสุขคนรอบข้างมีความสุข จะต้อง 1) พัฒนาปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีความปลอดภัย 2) วางแผนในการดำเนินชีวิต 3) สร้างเสริมสุขลักษณะด้านสิ่งแวดล้อม

โดยสรุปการสร้างความสุขที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมจะต้องทำ ดังนี้

- 3.1) พัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อม
  - 3.2) ส่งเสริมสุขภาพ ด้านที่อยู่ อาหาร และสิ่งแวดล้อม
  - 3.3) การปรับตัวกับสังคม
- ### 4) ด้านสังคมและเพื่อนฝูง

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลในการสร้างความสุข ว่านอกจากการสร้างความสุขให้กับตนเองแล้ว สังคมเพื่อนฝูงจะต้องมีความสุขด้วย เราจะสุขเพียงผู้เดียวมิได้ ดังนั้นการทำให้สังคมมีความสุข เราจะต้องเดินเข้าหาสังคม สร้างมิตรกับชุมชน พยายามช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการวางแผนให้คนในชุมชนร่วมมือกันพัฒนาชุมชน มีกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วม มีการวิเคราะห์ชุมชน หาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน และใช้หลักเอาใจเขามาใส่ใจเรา เพิ่มเติมส่วนขาดของสังคมชุมชน ดูแลสิ่งที่มีผิดกฎหมายไม่ให้เข้ามาในชุมชน ควรจัดกิจกรรมให้ทุกคนทำร่วมกัน ไม่ว่าจะป็นกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรม ศาสนาหรือความเชื่ออื่นๆ สร้างความรักความผูกพัน รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประองดอง รักใคร่สามัคคี เราจะต้องปรับตัวให้ได้เมื่อเราเข้าไปอยู่ในสังคมนั้นๆ รวมทั้งปรับตัวเข้ากับเพื่อนฝูงให้ได้ด้วยวิธีการ ดังนี้

- 4.1) มีความซื่อตรงและจริงใจ
- 4.2) น้ำซุ่นเก็บไว้ข้างใน น้ำใส่นำออกมาใช้ข้างนอก
- 4.3) มีความอดทน อดกลั้น ขยันในเรื่องที่จะให้เกิดการพัฒนา
- 4.4) เสียสละ ใจกว้าง ตามสถานการณ์ที่เหมาะสม
- 4.5) พุดจาไม่ทำร้ายผู้อื่น
- 4.6) ช่วยเหลือทำประโยชน์ ไม่เห็นแก่ตัว
- 4.7) วางตัวเหมาะสมกับกาลเทศะ

- 4.8) สร้างมิตรกับชุมชน
- 4.9) วางแผนพัฒนาสังคม ชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม
- 4.10) มีกิจกรรมร่วมกันโดยใช้จิตอาสาในวันสำคัญ ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา

ความเชื่อต่างๆ

- 4.11) เน้นความปรองดอง สามัคคี รักใคร่ ใจเขาใจเรา
- 4.12) การปรับตัวให้เข้ากับชุมชน เพื่อนฝูงได้ดี

5) ด้านสุขภาพ

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลในการสร้างความสุข ว่าสำหรับการดูแลสุขภาพเพื่อให้เกิดความสุขในอนาคต จะต้องใส่ใจให้มากขึ้น เพราะจะต้องมีภาระ มีงานทำ มีหน้าที่รับผิดชอบมากขึ้น อาจทำให้ไม่สามารถดูแลสุขภาพได้อย่างต่อเนื่อง การดูแลสุขภาพจะต้องให้ความระมัดระวังโดยเฉพาะการรับประทานอาหารที่เป็นอาหารขยะหรือพวกอาหารจานด่วน ซึ่งเป็นอาหารที่เสี่ยงมาก ทั้งปริมาณสารเคมี ส่วนประกอบกรรมวิธีการผลิต ควรเลือกรับประทานอาหารที่ปลอดภัย หากปรุงเองได้จะเป็นการดี รับประทานอาหารให้ตรงเวลา มีการขยับร่างกาย ออกกำลังกายอย่างต่อเนื่อง รักษาความสะอาดของร่างกาย การพักผ่อนอย่างเพียงพอ ดื่มน้ำมากๆ ลดอาหารที่เสี่ยงอันตรายต่อสุขภาพ มีการตรวจสุขภาพประจำปี รับประทานอาหารผักและผลไม้เพิ่มขึ้น หลีกเลี่ยงสิ่งเสพติด บุหรี่ และแอลกอฮอล์ งดอาหารเค็มจัด หวานจัด และมันจัด เพิ่มการสวดมนต์และนั่งสมาธิเพื่อเพิ่มความสบายใจ ทำสิ่งแวดล้อมตัวเราให้น่าอยู่น่าอาศัย สะอาด ร่มรื่น ปลอดภัย

โดยสรุป การสร้างความสุขด้านสุขภาพ ควรให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมทั้ง กาย จิต สังคม และสิ่งแวดล้อม

5.1) ด้านร่างกาย ควรรับประทานอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย มีสารอาหารครบถ้วน ดื่มน้ำให้เพียงพอ ขยับถ่ายให้เป็นเวลา ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และตรวจสุขภาพประจำปีอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

5.2) ด้านจิตใจ ด้วยการสวดมนต์ ไหว้พระ ทำสมาธิ

5.3) ด้านสังคม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ร่วมกับผู้อื่นช่วยเหลือสังคม

5.4) ด้านสิ่งแวดล้อม ทำที่อยู่อาศัยให้สะอาด ร่มรื่น ปลอดภัย ไม่สกปรกกรุงรัง ไม่มีสัตว์นำโรคอาศัยอยู่ เช่น หนู สุนัข แมว ยุง แมลงสาบ เป็นต้น

6) ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ให้ข้อมูลในการสร้างความสุข ว่าการสร้างความสุขในด้านสิทธิเสรีภาพในตนเองและครอบครัว ควรเน้นการทำกิจกรรมร่วมกับสังคม การช่วยเหลือสังคม การเคารพในการตัดสินใจของคนในสังคม ไม่ทำผิดกฎหมายและระเบียบของสังคม ทำให้ครอบครัวเห็นชอบกับการกระทำของเรา การเปิดกว้างรับฟังปัญหาและร่วมกันแก้ปัญหา การเคารพสิทธิของกันและกัน ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น ยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้ครอบครัวมีความสุขเข้มแข็งและมั่นคง

โดยสรุป สิทธิเสรีภาพในตนเองและครอบครัวจะเกิดความสุขได้นั้น ควรมีกรอบปฏิบัติ ดังนี้

- 6.1) ยอมรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม
- 6.2) เคารพในความคิดของคนในสังคม
- 6.3) เปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
- 6.4) มีส่วนร่วม ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคม
- 6.5) ยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของสังคม
- 6.6) แบ่งปันเวลาให้กับสังคมตามฐานะและกำลังที่มี

โดยสรุป แนวทางในการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 หลังจากได้เก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบขึ้นแล้ว และนำกลับไปให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับในพื้นที่รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญได้ทำการตรวจสอบความเป็นไปได้ ปัจจัย เงื่อนไขในการนำเอาแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 หลังจากนั้นได้จัดสนทนากลุ่มย่อย และการตรวจสอบเป็นรายบุคคลจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้การตรวจสอบมีความหลากหลายได้ความคิดเห็นและข้อสรุปในทุกแง่มุม โดยมีความเห็นตรงกันว่า การพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ควรประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับความสุขขององค์กรแห่งความสุข แนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ วิธีสร้างความสุขในพระพุทธศาสนา คุณภาพชีวิตกับพุทธศาสนา พุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียงและหลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา) มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการสร้างความสุข ซึ่งได้ประเด็นหลักในการสร้างความสุข 5 ประเด็น ดังนี้ 1) ความสุขจากการเสวยวิมุตติสุข 2) ความสุขจากการมีคุณธรรม 3) ความสุขจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง 4) ความสุขจากความสามารถปรุงแต่ง 5) ความสุขเหนือการปรุงแต่ง

ส่วนที่ 3 แนวทางที่เหมาะสมในการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

มนุษย์เกิดมามีความต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยคุณภาพชีวิตจะเกิดขึ้นได้ต้องมีสุขเกิดขึ้นก่อน สุขที่แท้จริงต้องเกิดจากความรู้สึกพอใจในตนเอง รู้สึกว่าชีวิตนี้มีคุณค่า มีความหมาย ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นมนุษย์ต้องรู้จักพัฒนาตนเองทั้ง 4 ด้าน คือ กาย ศีล จิต และปัญญา มนุษย์ทุกคนล้วนต้องการความสุขในชีวิต ไม่อยากมีความทุกข์ เพราะความทุกข์ทำให้เกิดความไม่สบายใจ บั่นทอนต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ส่งผลแย่งทั้งทางกายและใจ และทำให้คุณภาพชีวิตแย่ลง คนในสังคมไทยเมื่อเกิดทุกข์ก็มักจะมุ่งหน้าเข้าหาวัด ทั้งที่อาจไม่เคยเข้าวัดมาก่อน เพราะเมื่อเกิดทุกข์ถึงระดับหนึ่ง ก็ต้องการที่พึ่ง ที่หาความสุขทางใจ ที่มีไม่สุขจากเงินทอง ทรัพย์สิน เกียรติยศชื่อเสียง ความสุขของมนุษย์ที่แท้จริง เพื่อที่จะทำให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ควรเป็นอย่างไร

แนวทางที่เหมาะสมในการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 หลังจากได้เก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบขึ้นแล้ว และนำกลับไปให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับในพื้นที่รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญได้ทำการตรวจสอบความเป็นไปได้ ปัจจัย เงื่อนไขในการนำเอาแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 เป็นการ

ตรวจสอบข้อมูล หลังจากนั้นได้จัดสนทนากลุ่มย่อย และการตรวจสอบเป็นรายบุคคลจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้การตรวจสอบมีความหลากหลาย ได้ความคิดเห็นและข้อสรุปในทุกแง่มุม โดยผู้วิจัยได้เตรียมข้อมูลในการตรวจสอบไว้ 5 ประเด็นหลักๆ ได้แก่ 1) ความสุขจากการเสพวัตถุ 2) ความสุขจากการมีคุณธรรม 3) ความสุขจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง 4) ความสุขจากความสามารถปรุงแต่ง 5) ความสุขเหนือการปรุงแต่ง ดังนี้

1) ความสุขจากการเสพวัตถุ

การสร้างความสุขจากการเสพวัตถุ เป็นการหาสิ่งบำรุงบำเรอภายนอกที่นำมาปรนเปรอความต้องการของร่างกาย ซึ่งเป็นความสุขโดยทั่วไปที่ทุกคนในโลกปรารถนาและต้องการกันมาก ความสุขประเภทนี้เป็นความสุขที่ต้องเสาะแสวงหาอย่างไม่หยุดหย่อนเพราะเป็นสิ่งนอกกาย สภาพจิตของคนที่หาความสุขประเภทนี้จึงเต็มไปด้วยความคิดที่จะได้จะเอา มีความทะยานอยากสูง เมื่อได้มากก็คิดว่ามีความสุขมาก แล้วก็เพลิดเพลินไปกับความสุขเหล่านั้น สุดท้ายก็ไม่สามารถขาดวัตถุเหล่านั้นได้จนกลายเป็นทาสของวัตถุ ทำให้สูญเสียอิสรภาพ ชีวิตและความสุขต้องไปขึ้นกับวัตถุภายนอก แต่เข้าใจผิดคิดว่าตัวเองเก่ง

ในการสร้างความสุขจากการเสพวัตถุทางธรรมจึงเตือนไว้เสมอว่าเรา อย่าสูญเสียอิสรภาพนี้ไป พร้อมทั้งอย่าสูญเสียความสามารถที่จะเป็นสุขสิ่งที่คนเราจะพัฒนากันมากก็ คือ การพัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพมาบำเรอความสุข แม้แต่การศึกษา ทำไปทำไมก็ไม่รู้ตัวว่ากลายเป็นการพัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งเสพมาบำเรอความสุข กระบวนการวิงหาความสุขจึงดำเนินไปไม่รู้จักจบสิ้น เพราะความสุขวิงหนีเราไปเรื่อยๆ เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องมีการฝึกตัวเองไว้มากๆ อย่าให้ความสุขต้องขึ้นกับวัตถุมากเกินไป การฝึกฝนให้เรามีความสุขก็คือการยึดถือเอาศีล 5 หรือศีล 8 มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว

ตัวอย่างเช่น ในหนึ่งสัปดาห์ที่มีเจ็ดวัน เราก็ยึดสักหนึ่งวันเป็นวันที่เราไม่ดื่มเครื่องดื่มที่มีฤทธิ์มึนเมาหรือดื่มสุรา ลองดูซิว่าหากเราไม่เสพสุรา ไม่ต้องบำเรอลิ้นด้วยรสชาติของสุรา อยู่เรื่อย ไม่คอยตามใจลิ้น ตามใจปาก ที่ร่างกายต้องการเพื่อให้มีสุขภาพดี แข็งแรง ไม่คิดจะทำร้ายใคร โทกใคร ไม่หลงผิดไปประรานลูกเมียใคร ไม่คิดจะลักขโมยทรัพย์ของใครเพื่อมาหาซื้อสุรามาดื่มเพื่อให้เกิดความสุขทางกาย หากทำได้ทุก 7 วัน ทำเพียงวันเดียว จะเป็นการรักษาอิสรภาพของชีวิตไว้ และฝึกให้เรามีชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องขึ้นกับวัตถุมากเกินไป จะทำให้ชีวิตเป็นอิสระโปร่งเบาความสุขเริ่มไม่ขึ้นต่อวัตถุามิสสิ่งเสพภายนอก จงทำตัวให้มีความสุขด้วยตนเอง ด้วยวิธีฝึกรักษาอิสรภาพของชีวิต และรักษาความสามารถที่จะมีความสุขไว้

จึงสรุปได้ว่า ความสุขจากการเสพวัตถุก็คือการพัฒนากาย หรือที่เรียกว่า กายภาวนา คือการพัฒนาอินทรีย์ 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นสิ่งเชื่อมต่อกับอารมณ์ทั้ง 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์ที่ใจรับรู้ การพัฒนาอินทรีย์ 6 มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกฝนในด้านการใช้งาน คือทำให้อินทรีย์เหล่านั้น มีความเฉียบคม มีความละเอียด มีความคล่องแคล่ว มีความชัดเจน ฝึกฝนในด้านการเลือกสิ่งที่มีคุณค่า และมีประโยชน์มากที่สุด ขณะเดียวกันก็มีวิธีหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่เป็นภัย เป็นโทษหรือสิ่งไม่ดีต่างๆ ไม่ให้ทะลักเข้ามาสู่อินทรีย์ โดยมีใจเป็นตัวรับรู้ทั้งหมด

นอกจากนี้ยังต้องฝึกฝนด้วยการพัฒนาศีลหรือที่เรียกว่าศีลภาวนา คือ การฝึกฝนด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายและวาจา โดยการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี มีความ

เกือบทุก ฟังพาอาศัยกัน ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายกัน เพื่อให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างปกติสุข

2) ความสุขจากการมีคุณธรรม

การสร้างความสุขจากการมีคุณธรรม จึงเป็นการพัฒนาจิตให้มีความเมตตา กรุณา มีศรัทธา ความสุขจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีความศรัทธาในการทำความดี หรือการบำเพ็ญประโยชน์ หากทุกคนทำความดีสังคมจะเกิดความสุข วัฒนาถาวร ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ดังนั้นการพัฒนาให้ทุกคนมีคุณธรรมจึงเป็นการสร้างความสุข เพราะคุณธรรมทำให้ใจเราเปลี่ยนไป เหมือนพ่อแม่ที่มีความสุขเมื่อให้แก่ลูก เพราะรักลูก ความรักคือเมตตา ทำให้อยากให้ลูกมีความสุขพอให้แก่ลูกแล้ว เห็นลูกมีความสุข ตัวเองก็มีความสุข เมื่อพัฒนาเมตตา กรุณา ขยายออกไปถึงใคร ให้แก่คนนั้น ก็ทำให้ตัวเองมีความสุข ดังนั้นคุณธรรมที่พัฒนาขึ้นมาในใจ เช่น เมตตา กรุณา ศรัทธา จึงทำให้เรามีความสุขจากการให้ การให้กลายเป็นความสุขคุณธรรมอย่างง่ายที่ควรยึดถือ ได้แก่

2.1) การประหยัด อด ละเอียด ความฟุ่มเฟือย ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้านที่ไม่จำเป็น เลือกซื้อเลือกใช้แต่ของที่ดีมีคุณภาพ ราคาประหยัด เป็นสินค้าที่ผลิตและจำหน่ายภายในประเทศ และใช้ให้เกิดคุณค่ามากที่สุด ไม่ใช่แบบทิ้งขว้าง

2.2) การประกอบอาชีพด้วยความสุจริต หมายความว่าเราจะต้องทำมาหากินด้วยความสุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ได้มาซึ่งการลัก ขโมย ยักยอก หลอกหลวง ไม่ทำงานที่ทำร้ายสังคม และสิ่งแวดล้อม และคดโกงประเทศชาติ

2.3) การละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่ทุกคนจะต้องมีคือการไม่เบียดเบียนแก่งแย่งผลประโยชน์ของกันและกัน หากใครประพฤติปฏิบัติย่อมจะทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาอย่างไม่หยุดหย่อน แต่หากใครมอบผลประโยชน์ให้แก่กันด้วยความชอบธรรมด้วยแล้วสังคมย่อมมีแต่ความสุข

2.4) การทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก การทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากเป็นธรรมดาสามัญของมนุษย์ที่ดำเนินอยู่ในทุกๆ วัน มิฉะนั้นแล้วเขาจะมีทุกข์ติดตัว ดังนั้นคุณธรรมข้อนี้ จึงเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องขวนขวายใฝ่หาเพื่อให้ชีวิตมีความสุขทั้งกายและใจ ในที่นี้จึงหมายถึงการแสวงหาความพอดี พอเพียงให้กับตนเองทั้งการแสวงหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคง เพื่อให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า พอมีพอกิน

2.5) การลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป เป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่ทุกคนจะต้องยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในขณะที่เป็นคนหรือเป็นมนุษย์ เพราะการทำความชั่วไม่ว่าอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ย่อมทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่สบายใจ จึงจำเป็นที่ทุกคนจะต้องมีศีลประจำตัว เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจไม่ให้ทำชั่ว

3) ความสุขเกิดจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง

ความสุขเกิดจากการดำเนินชีวิตถูกต้อง ถือเป็นความสุขขั้นพื้นฐานที่ทุกคนจะต้องมี เพราะทุกคนเกิดมาอยู่ในโลกนี้จะต้องใช้ชีวิตเหมือนกับคนโดยทั่วไป ทุกคนจะต้องใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ไม่หลงอยู่ในโลกของสมมติ คนที่ปรับชีวิตได้ เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

ประกอบอาชีพด้วยความสุจริต จึงสามารถหาความสุขจากการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของธรรมชาติ

4) ความสุขจากความสามารถปรุงแต่ง

ความสุขจากความสามารถปรุงแต่ง เป็นความสุขที่คนเราสร้างขึ้น มีทั้งการปรุงแต่งความทุกข์ และการปรุงแต่งความสุข แต่ที่สำคัญมนุษย์สามารถนำเอาสิ่งแวดล้อมมาปรุงแต่งให้เกิดความสุขสบายกับตนเองได้ นอกจากนี้มนุษย์ยังปรุงแต่งความคิดมาสร้างสิ่งประดิษฐ์ จนมีเทคโนโลยีต่างๆ มากมาย ที่สำคัญมนุษย์ชอบปรุงแต่งใจให้เกิดความทุกข์และย้อนกลับมาเป็นผลร้ายแก่ตนเอง คือ เก็บเอาอารมณ์ที่ไม่ดีที่ซัดใจ ซัดหู ซัดตา เอามาครุ่นคิดให้ไม่สบายใจ ชุ่นมัว เศร้าหมอง โดยเฉพาะคนที่สูงอายุนี้ต้องระวังมาก ใจคอยจะเก็บอารมณ์ที่กระทบกระเทือน ไม่สบาย แล้วก็มาปรุงแต่ง ให้เกิดความกลุ้มใจ ว่าเหว่ เหงา เรียกใช้ความสามารถไม่เป็น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เรารู้จักใช้ความสามารถในการปรุงแต่งแทนที่จะปรุงทุกข์ ก็ปรุงสุข เก็บเอาแต่อารมณ์ที่ดีมาปรุงแต่งใจให้สบายแม้แต่หายใจ ที่ยังให้ปรุงแต่งความสุขไปด้วย ลองฝึกดูก็ได้เวลาหายใจเข้า ก็ทำใจให้เบิกบาน เวลาหายใจออก ก็ทำใจให้โปร่งเบาท่านสอนไว้ว่าสภาพจิต 5 อย่างอย่างนี้ ควรปรุงแต่งให้มีในใจอยู่เสมอ คือ

- 4.1) ปราโมทย์ ความร่าเริงเบิกบานใจ
- 4.2) ปีติ ความอิ่มใจ
- 4.3) ปัสสัทธิ ความสงบเย็น ผ่อนคลายกายใจ ไม่เครียด
- 4.4) ความสุข ความโปร่งโล่งใจ คล่องใจ สะดวกใจ ไม่มีอะไรมาบีบคั้น หรือ

ติดขัดคับข้อง

4.5) สมานิ ภาวะที่จิตอยู่กับสิ่งที่ต้องการ ได้ตามต้องการ ไม่มีอะไรมารบกวนจิตอยู่ตัวของมัน

5) ความสุขเหนือการปรุงแต่ง

ความสุขเหนือการปรุงแต่ง คือความสุขที่ปราศจากการปรุงแต่งใดๆ เป็นความสุขที่รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต การเข้าถึงความจริงด้วยปัญญาเห็นแจ้ง ทำให้วางจิตวางใจลงตัวสนิทสบาย กับทุกสิ่งทุกอย่าง อยู่อย่างผู้เจเนจบชีวิต คนที่อยู่ในโลกด้วยความรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง จิตเจเนจบกับโลกและชีวิต วางจิตลงตัวพอดี ทุกอย่างเข้าที่อยู่ตัวสนิทอย่างนี้ ท่านเรียกว่าเป็นจิตอุเบกขา เป็นจิตที่สบาย ไม่มีอะไรกวนเลยเรียบสนิท เป็นตัวของตัวเอง ลงตัว เมื่อทุกสิ่งเข้าที่ของมันแล้ว คนที่จิตลงตัวเช่นนี้จะมีสุขอยู่ประจำตัวอยู่ตลอดเวลา เป็นสุขเต็มอ้อมอยู่ข้างใน ไม่ต้องหาจากข้างนอก และเป็นผู้มีชีวิตที่พร้อมที่จะทำเพื่อผู้อื่นได้เต็มที่ เพราะไม่ต้องห่วงกังวลถึงความสุขของตนและไม่มีอะไรที่จะต้องทำเพื่อตัวเองอีกต่อไป จะมองโลกด้วยปัญญาที่รู้ความจริงและด้วยใจที่กว้างขวางและรู้สึกเกื้อกูล

ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความสุขตามหลักพุทธธรรม

1) การเข้าถึงศาสนา การที่จะทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงศาสนาได้อาจจะต้องใช้พิธีกรรมต่างๆ เป็นสื่อในการทำให้คนหรือมนุษย์ทำความดี การเข้าถึงศาสนาคือการเข้าถึงหลักธรรม คำสอน มนุษย์จึงจำเป็นที่จะต้องหาโอกาสศึกษาศาสนา เพราะผู้ที่ได้รับการศึกษาในพระศาสนาแล้วก็

จะมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี รู้จักทำตนเองให้มีความสุข รู้จักความพอใจในชีวิต รู้จักคุณค่า และความหมายของชีวิต

2) การเข้าใจหลักคำสอน เป็นการเข้าใจและตีความหลักคำสอนได้อย่างถูกต้อง จะทำให้เรามีแนวปฏิบัติในชีวิตที่ดี หากเราเข้าใจในหลักคำสอนผิดไป หรือปฏิบัติจนเกินความพอดี ไม่เดินทางสายกลาง อาจจะทำให้เกิดความทุกข์แทน คุณภาพชีวิตก็จะแย่ลง

3) การนำคำสอนมาปฏิบัติจริง ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก หากสามารถเข้าถึง หลักธรรม เข้าใจในคำสอน แต่ไม่นำมาปฏิบัติจริงก็ไม่สามารถหาประโยชน์ต่อชีวิตได้ เหมือนกับการ อ่านหนังสือวิธีการว่ายน้ำ แต่เราไม่เคยไปสัมผัสกับน้ำ หรือลงสระน้ำเลย เราก็จะว่ายน้ำไม่เป็น

4) สิ่งแวดล้อม สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยก็เป็นปัจจัยหนึ่งในการทำ ความดี หรือ ปฏิบัติธรรม รวมถึงแหล่งอบายมุขต่างๆ ที่อยู่รอบบริเวณบ้าน หากมีก็อาจจะชักจูงเราให้ไปในทางที่ไม่ดีได้

5) เพื่อนและคนรอบข้าง เพื่อนมีอิทธิพลต่อเราในการทำดีหรือไม่ดี การคบเพื่อนที่ดี จะส่งเสริมให้ชีวิตเราดีขึ้น โดยเค้าจะคอยเตือนเราในสิ่งที่ไม่ดี พร้อมทั้งชักชวนหรือแนะนำในสิ่งที่ดีๆ ให้กับเรา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเรียนรู้ การทำงาน การใช้ชีวิต

6) หลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความสงบสุขของผู้คนในสังคม ประชาชนมีกินมี ใช้อย่างเพียงพอแก่ความต้องการ ที่สำคัญต้องไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน สร้างอาชีพและเสริมทักษะ ทางวิชาการที่หลากหลาย ให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ด้วยการยึดหลักแห่งความถูกต้องดีงาม มีความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้วยการนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางใน การประสานกลมกลืนกับวิถีชีวิต หลักธรรมดังกล่าวคือหลักการเดินสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา เพื่อให้ มนุษย์สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้ และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการดำเนินชีวิตแบบทาง สายกลาง เข้าใจถึงธรรมชาติของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เช่น การซื้อของ เราต้องรู้จักการบริโภค ซื้อสิ่งของที่มีความจำเป็นอย่างพอดี หรือที่เรียกว่า “บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ”

ตัวชี้วัดความสุขตามแนวพุทธธรรม ได้แก่

1) ปฏิรูปทสวาสะ: การอยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม เป็นสิ่งแวดล้อมที่เอื้อ ต่อการดำเนินชีวิต เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของตนเอง มีความสงบ สามารถปฏิบัติธรรมได้

2) สंपุริสุปัสสยะ: การสมาคมกับสัตบุรุษ สัตบุรุษ คือคนดีหรือคนสงบ การที่มี เพื่อนที่ดีก็เป็นตัวชี้วัดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในวัยรุ่นเพื่อนถือว่ามีอิทธิพลต่อเราในการตัดสินใจหรือทำ สิ่งต่างๆ

3) อัตตสัมมาปณิธิ: การตั้งตนไว้ชอบ ตั้งจิตมุ่งหมายนำตนไปถูกทาง คือ การตั้งตน ให้อยู่ในศีลธรรม ดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีมีเป้าหมายชัดเจน มีเส้นทางเดินที่มั่นคง มีแบบอย่างที่ดี ถูกต้อง ไม่ตั้งตนไว้ในทางที่ผิด คือ เว้นจากการประพฤติดุจจริต ให้ดำรงมั่นอยู่ในคุณธรรมนั่นเอง

4) ปุพเพกตปุญญตา: ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว การทำความดีไม่ว่าจะ เป็นการทำบุญ ตักบาตร การไหว้พระหรือนั่งสมาธิ ล้วนเป็นการประพฤดีในทางที่ดีทั้งนั้น นอกจากนี้ เรายังทำความดีได้อีกหลายอย่าง เช่นการช่วยเหลือผู้อื่น การให้กำลังใจคน การเคารพผู้ใหญ่หรือ แม้กระทั่งการยกมือไหว้ผู้ที่สูงอายุกว่าก็ถือว่าเป็นความดี ซึ่งความดีนี้จะเป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตเรา

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว

ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ 4 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวยังมีความสุขในระดับน้อย อาจมีทะเลาะกันบ้าง ไม่เข้าใจกันบ้างอาจจะทำให้ความรักใคร่กันลดน้อยลง เช่นเดียวกับการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัวมีน้อย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะสภาพครอบครัวที่ต้องดิ้นรนทำมาหากินทำให้สมาชิกในครอบครัวไม่ได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตาจึงไม่สามารถร่วมกันทำกิจกรรมของครอบครัวได้ ซึ่งอาจจะทะเลาะกันบ้างเพราะสภาพครอบครัวที่ผิดเคือง ในส่วนข้อคำถามอื่นๆ มีความสุขอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งการให้เกียรติซึ่งกันและกัน และการเกื้อกูลกันซึ่ง เชษฐภูมิ วรรณไพศาล (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่องเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขกรณีศึกษากลุ่มแรงงานตัดเย็บของบริษัทภัทยาลำพูน จำกัด และ รังสรรค์ ภิรมย์ (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่องการวัดระดับความสุขของประชากรในอำเภอสารภีจังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่าปัจจัยด้านความอบอุ่นภายในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการสร้างความสุขในระดับมาก

5.2.2 ด้านสถานการณ์ทางการเงิน

ด้านสถานการณ์ทางการเงินของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าสถานการณ์ทางการเงินของนักเรียนในภาพรวมยังมีความสุขในระดับมากที่สุด จะมีก็เพียงการใช้จ่ายในปัจจุบันและภาระหนี้สินที่ยังต้องพบกับสภาพปัญหานี้อยู่ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างต้องมีการซื้อหาด้วยเงินเกือบทั้งสิ้น บางครั้งหากไม่สามารถจ่ายได้ก็ต้องมีภาระหนี้สินตามมา ซึ่งอาจจะเป็นเพราะครอบครัวของนักเรียนมาฐานะยากจน ถึงแม้ว่าจะหาเงินมาได้แต่ก็ต้องมีภาระใช้จ่ายจำนวนมาก ในส่วนของนักเรียนเอง ถึงแม้จะได้เงินมาบ้างทั้งจากครอบครัวสงให้ แล้วยังได้จากการรับปัจจัยจากญาติโยมถวายให้ ถึงแม้ว่าจะไม่มาก แต่ก็มีพอสำหรับการใช้จ่ายในการกิจส่วนตัวและการศึกษาซึ่ง พรชัย นิลหาเวสส (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่องการวัดระดับความสุขและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขของเกษตรกรในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอำเภอพนสนิมจังหวัดชลบุรี กล่าวว่ารายได้เป็นปัจจัยที่จะทำให้การสร้างความสุขในครอบครัวหรือน้อยได้ ส่วน รังสรรค์ ภิรมย์ (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่องการวัดระดับความสุขของประชากรในอำเภอสารภีจังหวัดเชียงใหม่ เพิ่มเติมว่าเงินออมมีความสัมพันธ์กับระดับความสุขในหมวดการมีหลักประกันในชีวิตการมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงการมีชุมชนเข้มแข็งการมีอิสรภาพและการมีความภาคภูมิใจ หนี้สินมีความสัมพันธ์กับระดับความสุขในหมวดการมีหลักประกันในชีวิตนั้นหมายความว่าหากมีหนี้สินมากหลักประกันความสุขก็จะหดหายไปได้มาก

5.2.3 ด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าสิ่งแวดล้อมที่นักเรียนอยู่อาศัยและศึกษายังมีสภาพที่ไม่ดีนักทั้งสภาพที่พักอาศัย อาคารเรียน บริเวณโดยรอบ การใช้ทรัพยากรที่ไม่คุ้มค่าและไม่มีการผลิตของใช้จากวัสดุที่เหลือใช้ ทั้งนี้อาจเป็นได้ว่าสถานที่หรือวัดหรือกุฏิที่นักเรียนพักอาศัยจำพรรษาอยู่นั้นมีสภาพที่ไม่แข็งแรงหรือไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย รวมทั้งอาคารเรียนบางแห่งถึงแม้จะมรสภาพที่แข็งแรง แต่สิ่งแวดล้อมที่มีความร้อนมากเกินไป แห้งแล้ง ไม่ร่มเย็น รวมถึงการใช้ทรัพยากร เช่น น้ำ ไฟฟ้า ที่ไม่ประหยัด

และยังไม่มี การนำสิ่งของเหลือกลับมาใช้ใหม่ร่วมด้วยซึ่งสอดคล้องกับ รังสรรค์ ภิรมย์ (2552) ได้ ทำการศึกษาเรื่องการวัดระดับความสุขของประชากรในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ที่กล่าวว่าการมี สิ่งแวดล้อมที่ดีย่อมเพิ่มความสุขให้กับร่างกาย จิตใจและชุมชนได้ ส่วน พรชัย นิลหาเวสส (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่องการวัดระดับความสุขและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขของเกษตรกรใน หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอำเภอพนัสนิคมจังหวัดชลบุรี กล่าวไว้ว่าการอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีการ ส่งเสริมกิจกรรมความพอเพียงอย่างต่อเนื่องย่อมเพิ่มความสุข ในขณะที่ เชษฐภูมิ วรรณไพศาล (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่องเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขกรณีศึกษากลุ่มแรงงานตัดเย็บของบริษัท ภัทยาลำพูน จำกัด ย้ำว่ามิติด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน (Work Environment) หน่วยงานต้อง ยึดเป็นนโยบายในการจัดสวัสดิการที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของแรงงานภายใต้บริบท การทำงานของแรงงานที่แท้จริงในบริษัทและบริษัทควรยึดหลักการ Decent Work และ Happy Work Place อย่างจริงจังซึ่งจะทำให้เกิดความเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนขององค์กรได้

5.2.4 ด้านสังคมและเพื่อนฝูง

ด้านสังคมและเพื่อนฝูงของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 1 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าด้านสังคมและเพื่อนฝูงของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 อยู่ในระดับน้อยทุกรายการ ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่านักเรียนส่วนใหญ่ยังเป็น เด็กหรือเป็นสามเณร ซึ่งเป็นวัยที่อาจจะมีบ้างในเรื่องของความขัดแย้ง การทะเลาะกันกับเพื่อนฝูง และยิ่งการเปลี่ยนสังคมจากคฤหัสถ์มาเป็นสมณะ ย่อมมีอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างย่อมเป็นเรื่อง ปกติ ซึ่งสาลินี เทพสุวรรณ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่องดัชนีความอยู่ดีมีสุขมวลรวมของคนไทย ให้ ความเห็นว่าความสำคัญของเหตุผลที่ก่อให้เกิดความสุขได้ด้วยตนเองคือการกำหนดนโยบายเพิ่ม ความสุขของประชาชนที่ต้องคำนึงถึงความเห็นของประชาชนเป็นหลัก ส่วน กานดา พันธุ์วันทยะ (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงใน จังหวัดเชียงใหม่กล่าวว่าเพิ่มเติมว่าปัจจัยด้านสังคมมีผลต่อการพึ่งพาตนเอง

5.2.5 ด้านสุขภาพ

ด้านสุขภาพของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าสุขภาพของนักเรียนยังอยู่ในสถานะที่ไม่ดีนัก ทั้งสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ยังกังวลในเรื่องต่างๆ และระบบสาธารณสุขปโภคที่ยังไม่เอื้ออำนวยอยู่อาศัยและศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าถึงแม้ร่างกายจะไม่เจ็บป่วย แต่ด้วยสภาพที่ก่อนเข้ามาเป็นสามเณรก็ไม่สมบูรณ์นัก และยังคงมาวิตกกังวลในหลายๆ เรื่อง ทั้งปัญหาด้านการใช้จ่าย การปรับสภาพสังคม การคบเพื่อน สภาพสิ่งแวดล้อม และอาจมีระบบสาธารณสุขปโภคที่ไม่พร้อมใช้ย่อมทำให้มีความกังวลได้เสมอ ซึ่ง รังสรรค์ ภิรมย์ (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่องการวัดระดับความสุขของประชากรในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่กล่าวว่าระดับความสุขโดยรวมที่จะทำให้ร่างกายมีสุขภาพที่ดีและมีความสุขจะต้อง ประกอบด้วย 1) การมีครอบครัวที่อบอุ่น 2) การมีรายได้ที่พอเพียงต่อการเลี้ยงชีพ 3) การมี สิ่งแวดล้อมที่ดี 4) การมีหลักประกันในชีวิต 5) การมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง 6) การมีชุมชน เข้มแข็ง 7) การมีอิสรภาพ และ 8) การมีความภาคภูมิใจซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับระดับ ความสุขในหมวดการมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง

5.2.6 ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล

ด้านเสรีภาพส่วนบุคคลของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า นักเรียนยังขาดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และความมั่นคงในทรัพย์สิน ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าสถานที่หรือวัดหรือกุฏิที่นักเรียนพักอาศัยจำพรรษา อยู่นั้นมีสภาพที่ไม่แข็งแรงหรือไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้กังวลถึงความปลอดภัยในการเก็บ ทรัพย์สิน กลัวการลักขโมยหรือการสูญหาย รวมทั้งการที่ต้องอยู่ในสถานภาพของบรรพชิตย่อมมีการ แสดงความคิดเห็นอยู่ในวงจำกัดซึ่งแตกต่างจากเมื่อเป็นฆราวาสมากนัก เพราะการอยู่ในเพศบรรพชิต นั้นมีศีลเป็นเครื่องกำกับการกระทำที่ไม่สมควรที่จะกระทำซึ่งอาจจะผิดศีลหรืออาจจะทำให้ญาติโยม หรือชาวโลกติเตียนได้ซึ่งมีผู้ให้ทัศนะว่าดังนี้ สาลีณี เทพสุวรรณ (2550) กล่าวว่า การกำหนดนโยบาย เพิ่มความสุขของประชาชนควรคำนึงถึงความเห็นของประชาชนเป็นหลักสำหรับ เศรษฐภูมิ วรรณไพศาล (2552) ให้ความเห็นว่าการมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเป็นปัจจัยของการสร้าง ความสุขของคนในองค์กร

การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการสร้างความสุข

ในการประยุกต์หรือการบูรณาการหลักไตรสิกขาในการสร้างความสุข กลุ่มตัวอย่าง ให้ข้อมูลว่า

ศีล แปลว่า ปกติ หากเรามีศีล ทำตัวตนให้เป็นปกติ การสร้างความสุขให้กับตนเอง ครอบครัว เพื่อนฝูง และชุมชนสังคมก็ทำได้น้อย เพราะเราจะไม่ไปเบียดเบียนทางกาย วาจา และใจ ต่อผู้อื่นเพราะศีลจะกำกับให้เราประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในขอบเขตนี้ ไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน ไม่แก่งแย่ง ไม่เห็นแก่ตัว มีความจริงใจต่อกัน ไม่ชักนำไปในทางที่ผิด การใช้ศีลสร้างความสุขจะต้อง เริ่มต้นที่ตัวเราเสมอเราต้องซื่อสัตย์กับตัวเราก่อน รู้จักการแบ่งปัน เป็นแบบอย่างที่ดีและช่วยเหลือ ชุมชน

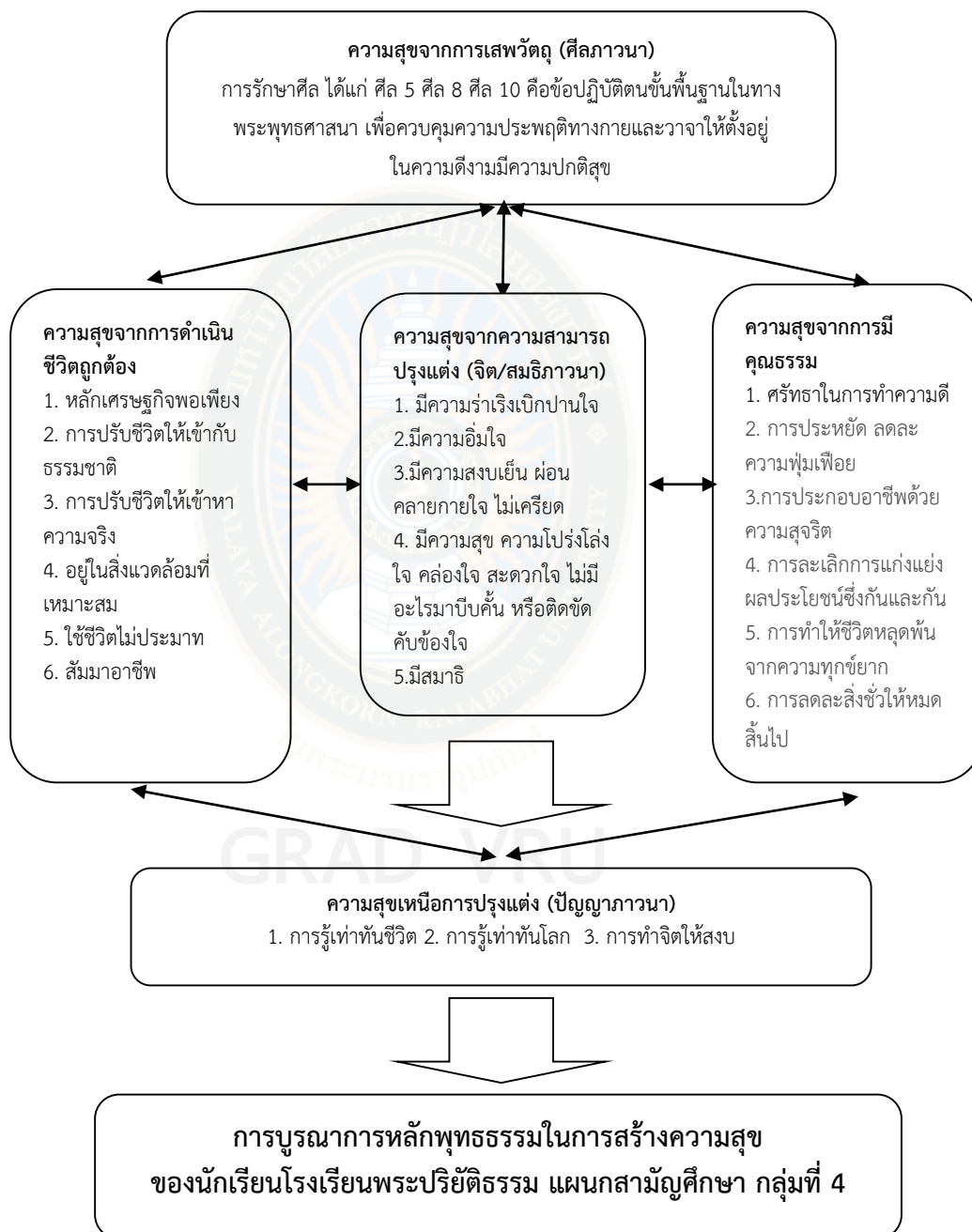
สมาธิ หรือการมีสติ คือ การระลึกได้ หมายความว่า ระลึกในสิ่งที่ถูกต้อง ดึงมา ประพฤติตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี กำหนดรู้อยู่เสมอ เวลาจะทำอะไรจะต้องมีสติ ไตรตรองก่อนลง มือทำ คิดอย่างรอบคอบ มีความรับผิดชอบ มีใจจดจ่ออยู่กับงาน มุ่งหวังในความสำเร็จการมีสมาธิ หรือการมีสติ จะช่วยให้การแก้ไขปัญหา มีความรอบคอบมากขึ้น

ปัญญา คือ ความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้ คนที่มีปัญญามักจะเป็นคนที่มี หลักเกณฑ์มีหลักคิด มีสติ มีความรู้ มีประสบการณ์ คนที่มีปัญญามักจะแยกแยะความดี ความชั่ว ออกจาก กันได้อย่างชัดเจน รู้สาเหตุ รู้ผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำทั้งทำดีและทำชั่ว เมื่อรู้แล้วว่าสาเหตุเกิด จากอะไรก็สามารถรู้ทางแก้ไขได้ การสร้างความสุขโดยใช้ปัญญา จะทำให้สังคมเป็นสุข ตัวเราเป็นสุข ครอบครัวเป็นสุข เพื่อนฝูงเป็นสุขและประเทศชาติก็เป็นสุขตามมา

การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการนำหลักธรรมมาใช้ในการ ดำเนินชีวิตหากศีลคือข้อห้ามไม่ให้ประพฤตินำมาผิดกฎธรรมชาติดึงมาพาไปสู่การสร้างความสุขใน สังคมได้ ทั้งนี้จะต้องมีสติระลึกได้อยู่เสมอว่าการกระทำใดๆ ก็ตามหากผิดกฎ ผิดศีลแล้วไม่ควรทำ หากกระทำก็จะนำพาซึ่งความเดือดร้อนต่อตนเองและสังคม สุดท้ายไม่ว่าจะมีปัญหาใดๆ เข้ามาเรา ย่อมแก้ไขปัญหาได้ด้วยสติที่ตั้งมั่น มีหลักเกณฑ์ มีหลักคิดนั้นก็คือการสร้างความสุขทางปัญญา

นั่นเอง จึงได้ตัวแบบสังเคราะห์จากการวิจัย (Synthesis Model) การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ตามตัวแบบ ดังนี้

5.3 ตัวแบบสังเคราะห์จากการวิจัย (Synthesis Model) การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

ภาพที่ 5.1 ตัวแบบสังเคราะห์จากการวิจัย

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) รัฐบาล ควรให้การสนับสนุนและส่งเสริม โดยกำหนดเป็นนโยบายเร่งด่วนแห่งชาติ เพื่อสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาต้นแบบ ที่ใช้รูปแบบการบริหารจัดการและการดูแลผู้เรียนแนววิถีพุทธแบบบูรณาการ ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนเก่งที่เป็นคนดี และอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างปกติสุข โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นฐานในการดำเนินชีวิต

2) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรมีการวางแผนพัฒนาผู้บริหารและครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นประจำทุกปี เพื่อให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในการบริหารงานเพื่อให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ พันธกิจ เพื่อผลิตศาสนทายาทในทางพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการน้อมนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์เป็นแนวทางในการครองตน ครองคน และครองงาน มีสมรรถภาพ เพื่อรองรับการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

3) ผู้บริหารโรงเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ควรมีนโยบายในการดูแลเอาใจใส่พระภิกษุสามเณร ซึ่งเป็นนักเรียนอยู่ในแต่ละสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและครอบคลุมทั้งทางด้านอาคาร ที่พักอาศัย ภัตตาหารเช้า เพล เครื่องนุ่งห่ม อุปกรณ์การเรียน รวมทั้งการดูแลด้านการรักษาพยาบาล เป็นต้น โดยกำหนดให้มีการวางแผน แนวทางในการปฏิบัติ รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาเชิงพุทธญาณวิทยา อันจักเป็นปฏิเวธของรูปแบบการดำเนินงานแนวใหม่ ที่เน้นความสุขสงบ ความพอเพียงมากกว่าวัตถุ สิ่งของและปัจจัยภายนอก

4) วัดซึ่งเป็นสถาบัน/หน่วยงาน ที่ขออนุญาตเปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ควรมีความพร้อมทั้งทางด้านอาคารเรียน อาคารที่พักอาศัย งบประมาณในการดำเนินงาน ตลอดจนแผนงาน และแผนปฏิบัติการ ที่มีข้อมูลการบริหารจัดการเชิงพุทธบูรณาการอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายในการผลิตศาสนทายาทรุ่นใหม่ ที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสังคม และเป็นที่ยึดหลักอย่างยั่งยืน ของสังคมและประเทศชาติ ด้านการอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขพอเพียง รู้เท่าทันต่อการหมุนเปลี่ยนของโลก ทั้งในการข้อมูลข่าวสาร และการพัฒนาประเทศทั้งในระดับจุลภาคและระดับมหภาค

5.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงบริหาร

1) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สภาการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการควรปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษหน้า โดยใช้หลักพุทธธรรมซึ่งเป็นหลักธรรมชาติ และเป็นหลักในการดำเนินชีวิตเป็นฐานอันมั่นคง ในการสร้างคนและสร้างชาติโดยกำหนดเป็นพุทธวิถีการบริหารชีวิต ปรับปรุงจิต เพื่อขับเคลื่อนกาย และรู้เท่าทันในทุกกลมหายใจ

2) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรนำผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้านี้เป็นข้อมูลสารสนเทศ กำหนดนโยบายและวางแผน ในการบริหารจัดการและพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการศึกษา ให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ และแผนในการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธบูรณาการ อย่างยั่งยืน

3) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานที่สนองงานของคณะสงฆ์ ควรมีการศึกษาวิจัยสภาพปัญหาและอุปสรรคในการ

พัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ให้ครอบคลุมทั้ง 14 กลุ่ม อันจะนำไปสู่ข้อมูลในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ถูกต้องต่อไป ทั้งนี้โดยเน้นไปที่การสร้างความสุข อันเป็นมูลฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

4) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และสำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาทั่วประเทศ ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบในการสร้างความสุขให้นักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และมีการติดตามผลการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันวิจัยแห่งชาติ เป็นต้น ควรมีเป้าประสงค์ในการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านสุขภาพของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ด้วยรูปแบบการวิจัยเชิงพุทธบูรณาการอย่างสร้างสรรค์ อันจักเป็นการพัฒนาพระสงฆ์ สามเณรให้มีองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพของนักเรียนด้วยกันอย่างต่อเนื่องต่อการสร้างความสุขต่อไป

5.4.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการสร้างขบวนการพัฒนาความสุขตามหลักพุทธธรรม โดยนำหลักธรรมอื่นๆ ทางพระพุทธศาสนา มาเป็นหลักเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิด การดำเนินชีวิตในการครองตน ครองคน และครองงาน รวมถึงการสร้างแบบแผนการพัฒนาตามแบบ Best Practice ของการบูรณาการระหว่างหลักพุทธธรรม และการดำรงชีวิตตามรูปแบบสังคมสมัยยุคใหม่

2) ควรมีการวิจัยถึงกระบวนการในการสร้างเครื่องมือเพื่อพัฒนาความสุขโดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และผลักดันนำมาเป็นแผนยุทธศาสตร์ แผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในทุกๆ มิติอย่างรอบด้าน

3) ควรมีการวิจัยถึงกระบวนการติดตาม ประเมินผลการพัฒนาความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และแผนกบาลี ด้วยการนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการของพระพุทธศาสนา วัด และสถานศึกษา เพื่อให้ทราบถึงผลของการนำความรู้ ความเข้าใจ ที่มีไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานในระดับใด

4) ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะของการสัมภาษณ์โดยใช้สถิติและเทคนิคอื่นๆ เพื่อร่วมกันค้นหาว่ามีตัวแปรอื่นอีกหรือไม่ ที่เป็นปัจจัยในการพัฒนาและสร้างความสุขให้เกิดขึ้นกับนักเรียนในทุกสังกัด และทุกระดับ

5) ควรมีการวิจัยและติดตามประเมินผลจากการนำผลการวิจัยไปใช้ เพื่อนำมาเปรียบเทียบและเป็นข้อมูลในการกำหนดรูปแบบ นโยบาย เพื่อพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาต่อไป

6) ควรมีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Action Research) เพื่อจะได้ข้อมูลสารสนเทศที่มีประโยชน์ในการพัฒนารูปแบบและกระบวนการสร้างความสุขอย่างยั่งยืนและเป็นต้นแบบในการสร้างความสุขโดยใช้ฐานพุทธธรรมต่อไป

7) ควรมีการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านสุขอนามัยของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ด้วยกระบวนการเชิงเปรียบเทียบและต่อยอดองค์ความรู้ด้านพุทธบูรณาการต่อไป

บรรณานุกรม

GRAD VRU

บรรณานุกรม

- กกรกร ชลชายแย้ม และคนอื่นๆ. (2556). **ความสุขมวลรวมของการทำงาน**. สืบค้นจาก http://www.happyworkplace.com/Main/Frontpages/HWFM008_Article.php?Article=100&Hit=y
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2530). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี อักษรไทย ฉบับสังคายนา เล่มที่ 13**. กรุงเทพฯ: ศรุสภาลาดพร้าว.
- กรมการศาสนา. (2539). **ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์**. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2547). **การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในงานโรคเรื้อน**. กรุงเทพฯ: ศาสนา.
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2548). **มาตรฐานงานสาธารณสุขมูลฐาน**. กรุงเทพฯ: ชุมชนุสสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2549). **ความเครียดและสุขภาพจิตของคนไทย**. กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข.
- กรณีกา ชมดี. (2524). **การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กรรมะ กาแลย์. (2550). **ลักษณะและระดับของความสุขในบริบทของสังคมฐาน**. กรุงเทพฯ: สอนเงินมีมา.
- กรรมะ อูระ. (2550). **ความสุขมวลรวมประชาชาติคืออะไร**. กรุงเทพฯ: สอนเงินมีมา.
- กระทรวงสาธารณสุข. (2550). **แบบทดสอบดัชนีชี้วัดความสุขคนไทยฉบับ 15 ข้อ: The new Thai happiness indicator (THI-15)**. สืบค้นจาก <http://www.dmh.moph.go.th/test/thaihapnew/thi15/thi15.asp>
- กระทรวงสาธารณสุข. (2551). **คู่มือสุขภาพครอบครัวสำหรับประชาชน**. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข.
- กฤตชัย ชุมแสง. (2556). **การพัฒนาปรัชญาเชิงอารมณ์ตามแนวพุทธศาสนาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาและวัฒนธรรม โดยใช้ในการสอนแบบไตรสิกขา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). **เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพฯ: สมาคาคาทอลิกแห่งประเทศไทย.
- กาญจนา คุณารักษ์. (2543). **พื้นฐานการพัฒนาหลักสูตร เล่ม 1**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.
- กานดา พันธุ์วันทะยะ. (2551). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดเชียงใหม่**. การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- กานต์ฤทัย ชลวิทย์. (2553). การวิเคราะห์แบบการเรียน ความสุขในการเรียน และทักษะการเรียน เพื่อการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาเลีย กรรมะ และคนอื่นๆ. (2550). ฐานันตธาร “ความสุขมวลรวมประชาชาติ” 2 คิดใหม่ เกี่ยวกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546) การคิดเชิงบูรณาการ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ชัคเซล มีเดีย.
- เกษม วัฒนชัย. (2546). ธรรมนูญกับบทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผนการศึกษา.
- เกสร ทิธา. (2556). ศึกษาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนา คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านสร้างแป้นดอนนาแพง. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ขวัญชนก เรณิ. (2552). ดัชนีความสุขของวัยรุ่นจังหวัดนครสวรรค์ในกลุ่มที่เข้ารับการฝึกสมาธิ หลักสูตรศิลปะการพัฒนา ชีวิตด้วยอานาปานสติภาวนาของเสถียรธรรมสถาน. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ.
- คณิน บุญสุวรรณ. (2556). การเข้าถึงธรรมนูญตามแนวทางของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. สืบค้นจาก http://www.kpi.ac.th/th/showarticleAsp?level_article=9.html
- คำเตื่อง ภาชี. (2549). ดัชนีความสุขทางรอดของสังคมไทย. กรุงเทพฯ: ปิยอนด์ พับลิชชิ่ง.
- คู่บุญ ศกุนตนาถ. (2553). ผลของความสอดคล้องระหว่างแบบการเรียนกับแบบการสอน ที่มีต่อความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียน. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จรรยา ไชโยภี. (2554). ศึกษากระบวนการการแก้ปัญหาชีวิตคู่โดยใช้หลักไตรสิกขา กรณีศึกษา: ผู้มาปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จันทร์ธานี สงวนนาม. (2536). เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษา ระดับสูง. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- จิตรสุตา ลิ้มเกรียงไกร. (2556). การเดินทางสู่องค์กรแห่งความสุข. สืบค้นจาก http://www.happy-workplace.com/Main/Frontpages/HWFM008_Article.php?Article=179&Hit=y
- จินตนา สนธิวงศ์เวช. (2547). ผลการให้คำปรึกษากลุ่มแบบเกสตัลท์ต่อความสุขของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษา. วิทยานิพนธ์จิตวิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จรัสศักดิ์ ทัพพา. (2550). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของภาคประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.

- จุฑาภรณ์ จิตเงิน. (2555). การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดสุขภาวะองค์กรรวมเชิงพุทธของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) และแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ประเทศภูฏาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จุฑามาศ บารมีชัย. (2549). **ดัชนีความสุขทางรอดของคนไทย**. กรุงเทพฯ: ป๊อปอาย.
- เจริญชัย เฟื่องสว่าง. (2553). **ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นผู้สมบูรณ์แบบกับความสุขในการทำงานของพนักงานสายงานบริหารทรัพยากรในสถาบันการเงิน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2526). **การบริหารการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2535). **การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉก ณะสิริ. (2544). **ทำอย่างไรชีวิตจะยืนยาวและมีความสุข**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้ากรู๊ป.
- ชฎาพร สิงห์ปิ่น. (2553). **ผลของโปรแกรมการพัฒนาค้นโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการต่อความสุขของนักศึกษามหาวิทยาลัย**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชนิดดา ภูหงส์ทอง. (2551). **ความสัมพันธ์ระหว่างการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขเชิงอัตวิสัยในเกษตรกร**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลพรรษ ดวงนภา. (2555). **พุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมไทย**. สืบค้นจาก <http://province.m.culture.go.th/trat/w2553/w2553/1aug53.pdf>
- ชวลิต เหล่ารุ่งกาญจน์. (2548). **การปกครองของไทย**. กรุงเทพฯ: เอมพันธ์.
- ช่อม กรไกร. (2548). **บทสรุปคู่มือปฏิบัติราชการและเตรียมสอบ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- ชัยอนันต์ สมุทรวานิช. (2541). **Good Governance กับการปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ: เตือนตุลาการพิมพ์.
- ชัยอนันต์ สมุทรวานิช. (2543). **ธรรมาภิบาลการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: เตือนตุลาการพิมพ์.
- ชาญชัย ปริเมธากุล. (2548). **ผลของกระบวนการกลุ่มพัฒนาตนเองต่อความวิตกกังวลทางสังคมและความสุขในเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์**. วิทยานิพนธ์จิตวิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์. (2553). **Change... เพื่อสร้างความสุขในองค์กร**. สืบค้นจาก <http://www.wiseknow.com/blog/2009/05/22/2534/#axzz1XM0jYg4j>
- ชินัน บุญเรืองรัตน์. (2551). **ความผาสุกทางจิตวิญญาณและความสุขของผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสุขภาพจิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชุตติกาญจน์ เทศยรัตน์. (2545). การพัฒนาทักษะการเรียนรู้โดยใช้แบบฝึกทักษะภาษาไทยเรื่องเจ้า
ตูบผู้มีความสุขสำหรับนักเรียนที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3
และ 4. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการสอน
 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชูชาติ พ่วงสมจิตร. (2540). การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมี
ส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตปริมณฑล. วิทยานิพนธ์
 ปรัชญาดุชะฎิบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เชษฐภูมิ วรรณไพศาล. (2552). **เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขกรณีศึกษากลุ่มแรงงานตัดเย็บ
 ของบริษัท ภัทยาลาปูน จำกัด**. การค้นคว้าอิสระเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต
 สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไชยวัฒน์ คำชู. (2548). การบริหารการปกครองที่โปร่งใสด้วยจริยธรรม. กรุงเทพฯ: นำฝนการพิมพ์.
- ฐานสุขวรรณ วังษ์สุภาพงษ์. (2556). การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนเทศบาล 1 จังหวัดนครนายก. วิทยานิพนธ์
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ณดา จันท์สม. (2548). **ธรรมาภิบาลกับการกระจายอำนาจ**. กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ
 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ณัฐภารณ์ เลี่ยมจรสกุล. (2553). **เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข: กรณีศึกษาประชาชนในพื้นที่
 กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐภา อารีเมตตา. (2552). **ผลของการจัดกิจกรรมตามหลักไตรสิกขาประกอบนิทานชาดก
 ที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความสามัคคีในเด็กปฐมวัย**. วิทยานิพนธ์
 ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปฐมวัยศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ดวงเนตร ธรรมกุล. (2555). การสร้างสุขภาวะในองค์กร. วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ.
 6(1), 1-6.
- ดวงพร หิรัญรัตน์. (2543). **ผลของการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มตามแนวโรเจอร์สต่อความสุข
 ของเด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ติน ประชัญฤทธิ์. (2535). **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัด ตรีเลิศวิเชียร. (2548). **ศิลปะการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพุทธธรรม**.
 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา
 มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2547). **การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี. เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการ
 ยกระดับการให้บริการสาธารณะของหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 people's Audit**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาระบบราชการ.
- ทรงคุณ จันทจร. (2549). **การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม**. กาลสินธุ์: สถาบันวิจัยศิลปะ
 และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. (2533). ยุทธศาสตร์เพื่อการดูแลสุขภาพตนเอง. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. (2556). การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. (2555). การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักไตรสิกขาของโรงเรียนวัดพระพุทธบาท
เขากระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ทวีศิลป์ กลุณภาค. (2547). การพัฒนาตัวบ่งชี้การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีสำหรับการ
เป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏ. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ทศ คณนาพร และคนอื่นๆ. (2555). The Best CEOs คัมภีร์สร้าง “มืออาชีพ” และ “เพิ่ม
ความสุข” ในองค์กร ของ เดอะเบสท์ ซี อี โอ. กรุงเทพฯ: แอ๊ปปีบุ๊ก.
- ทัศนีย์ ดีเลิศ. (2551). การเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์และความฉลาดทางอารมณ์ในกิจกรรม
ศิลปะของเด็กปฐมวัยระหว่างการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการทำงานของสมอง
โดยใช้รูปแบบไตรสิกขากับการจัดการเรียนรู้รูปแบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อ
การเรียนรู้. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2544). พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สหายบล็อก
และการพิมพ์.
- ทิพาดี เมฆสุวรรณ. (2543). ธรรมาภิบาลกับราชการไทย. สรรพากรสาสน์. 47(9), 9.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2537). องค์การและการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ชนภณ สมหวัง. (2543). พุทธธรรม: คู่มือมนุษย์ศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: มติชนรายวัน.
- ธนาธิป พรกุล. (2543). รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธเนศ ศรีวิชัยลาพันธ์. 2555. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธีรพล อรุณะกสิกร. (2542). ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบการบริหารกิจการ
บ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2541). ธรรมารัฐแห่งชาติ ยุทธศาสตร์กัญหายนะประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2541). แนวคิดและวาทะกรรมว่าด้วยธรรมรัฐแห่งชาติ. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงลักษณ์ ศรีบรรจง. (2551). ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการอธิบายและความสุขเชิงอัต
วิสัยของนิสิตระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพพงษ์ บุญจิตรดุล. (2547). การเมืองของไทย. กรุงเทพฯ: พลัสเพรส.

- นพรัตน์ เบญจวัฒน์นันท์. (2556). สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติวางยุทธศาสตร์
การศึกษาพระ 5 ปี ประเมินคุณภาพทุกปีหวังยกระดับคณะสงฆ์ไทย. สืบค้นจาก
http://www.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROaWRXUXdNVEL3TURnMU5nPT0
- นเรศ สงเคราะห์สุข. (2541). จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. เชียงใหม่: สำนักงานโครงการพัฒนาที่สูง
ไทย-เยอรมัน.
- นฤมล ทับจุมพล. (2541). แนวคิดและวาทะกรรมการว่าด้วยธรรมนูญแห่งชาติในการจัดการ
ปกครอง Good Governance. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นัตตา ธรรมวงศ์ผล. (2542). ผลของการสอนแบบไตรสิกขาที่มีต่อการคิดแบบโยนิโสมนสิการ
และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง หลักธรรม ในรายวิชา ส 0412 พระพุทธศาสนา
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสีกัน (วัดนันทน์ทูลุปลักร)
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นันทวรรณ แดงน้อย. (2552). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการบริโภคมาใช้ใน
สังคมไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นิตยา คงเกษม. (2544). ผลของการศึกษาแบบร่วมมือที่บูรณาการกับโยนิโสมนสิการที่มีต่อ
ความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสารัตถศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นियพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. (2540). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2531). นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนา
ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- นิตานถ ถิ่นทะเล. (2550). การวัดระดับความสุขของประชาชน: กรณีศึกษาเขตพื้นที่องค์การ
บริหารส่วนตำบลยาวน้อย อำเภอกะยง จังหวัดพังงา. การศึกษาอิสระ
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บพิตร อิศระ. (2550). การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของการเรียนรู้ที่มีความสุขของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิจัยการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. (2544). การสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- บันลือ พฤษะวัน. (2545). แนวทางการพัฒนาการอ่านเร็ว คิดเป็น. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- บุญมี แทนแก้ว. (2539). จริยศาสตร์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- บุษกร วัฒนบุตร. (2554). การนำพุทธญาณวิทยา (ไตรสิกขา) และตัวแบบการบริหารจัดการ
ความรู้ และทักษะ (KSM) เพื่อสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรมหาชน.
วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

- บุษบง ชัยเจริญ และคนอื่นๆ. (2546). **ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ป. อ. ปยุตโต. (2546). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ปฐมพงศ์ พงศ์พิศ. (2541). **ปรัชญาศึกษาว่าด้วยธรรมนุญ (Righteous State)**. รัฐสภาสาร. 9(9), 9-10.
- ประเวศ ะสี. (2530). **ทิศทางอนาคตโดยเพื่อความสุขทั่วหน้า**. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ประเวศ ะสี. (2540). **ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ประเวศ ะสี. (2547). **กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา ชีวทัศน์ด้วยความสุขมวลรวมประชาชาติ แทนผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ**. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- ประเวศ ะสี. (2532). **วิธีสร้างความสำเร็จและความสุขในวิชาชีพ**. กรุงเทพฯ: กองทุนวุฒิธรรม เพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม.
- ประสาร ทองภักดี. (2520). **ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.
- ปราชญา กล้าผจญ. (2542). **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปราณี ทินกร. (2551). **เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความทุกข์**. วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. 26(4), 4-12.
- ปริญญา เรื่องทิพย์. (2550). **การพัฒนาตัวบ่งชี้การส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีความสุขของนักเรียน ช่วงชั้นที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 4**. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปริญช ชัยกองเกียรติ. (2557). **ดัชนีความสุขและความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้วยจิต สาธารณะของบุคลากรและนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ยะลา**. วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนียะลาสถาบันพระบรมราชชนก: กระทรวงสาธารณสุข.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2547). **ความพึงพอใจของประชาชนต่อการจัดระบบสายตรวจ**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ปัญญา ฉายะจินดาวงศ์ และคนอื่นๆ. (2549). **ธรรมาภิบาล (Good Governance) กับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: บพิตรการพิมพ์ .
- ปัญญานันทภิกขุ. (2534). **ความสุขที่บ้าน**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- ปัทมา ทองสม. (2554). **การพัฒนาดัชนีชี้วัดความสุขในการเรียนของนักศึกษา หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต สังกัดกระทรวงสาธารณสุข. การวิจัยการพยาบาล และการศึกษา**. 4(1), 1-4.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ. (2546). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิติมา ฉายโสภาส. (2546). **ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ความเข้มแข็งในการมองโลก การสนับสนุนทางสังคม กับความสุขสมบูรณ์ของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลรัฐ กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ปิยอร สีระเต็มพงษ์. (2552). **ความสุขในการทำงานของโรงพยาบาล งานการพยาบาลคัลยศาสตร์ และคัลยศาสตร์ ออร์โธปิดิกส์โรงพยาบาลศิริราช**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการสังคมและการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปิยะวรรณ กลิ่นจันทร์. (2552). **ผลของการพัฒนาความมีวินัยในตนเองทางการเรียนด้วยรูปแบบ บวร ตามหลักไตรสิกขา ที่มีต่อการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนอันพึงประสงค์ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเทศบาลเมืองท่าโขลง 1 จังหวัดปทุมธานี**. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปิยะวัฒน์ วิริยะสุนทรพร. (2555). **ความคิดเชิงบวกที่พยากรณ์ความสุขในการทำงานของ พนักงาน**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- เปรม ตินสุลานนท์. (2548). **จริยธรรมการบริหารภาครัฐ**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- พรชัย ฟิลหาเวสส. (2551). **การวัดระดับความสุขและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขของ เกษตรกรในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรรณี ช.เจจิต. (2542). **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- พระกฤษณพงษ์ เทียมแก้ว. (2552). **ศึกษาพฤติกรรมกรรมการบริหารตามหลักพุทธธรรมของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 7**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- พระครูวิญาณสุนทร (จรินทร์ อาบคำ). (2553). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาวัดตากฟ้า อำเภอดงตาล จังหวัดนครสวรรค์**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสังฆรักษ์ชัชฌิมพงษ์ สุนติมคฺโค. (2556). **การบริหารการศึกษาด้านการเรียนการสอนโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โพธิสาโร/ ศรีโพธิ์วัง). (2548). **การประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อพัฒนาเยาวชน: กรณีศึกษา พระเทพวงศาจารย์ (คุณ ชันติโก)**. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระค่านวน บุตรมิตร. (2549). **การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามแนวโรงเรียนเป็นฐานในจังหวัดกระบี่ ตรัง และนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระชัยกมล สิงห์คุณ. (2551). **ความคิดเห็นและความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 14**. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

- พระดน้อย อนาวีโล (บุญสาร). (2554). **การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา: กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยวงรัตนราชวิทยาลัย.
- พระดี สีสเปโม. (2556). **การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องนิรามิสสุขในพุทธปรัชญาเถวาทกับแนวคิดเรื่องความสุขตามแนวอสุขนิยมแบบปัญญานิยม**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยวงรัตนราชวิทยาลัย.
- พระทัชชกร อุชุกโก (ครองศักดิ์). (2555). **การปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขาของผู้นำครัวเรือนบ้านหนองอ้อ อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). **การศึกษาที่สาละนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยวงรัตนราชวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2539). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). **พุทธวิธีการบริหาร**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยวงรัตนราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์. (ปัญญานันทภิกขุ). (ม.ป.ป.). **ชีวิตที่เป็นสุขยิ่งกว่าความสงบใจไม่มี**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2538). **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยวงรัตนราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2539). **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2538). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยวงรัตนราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยวงรัตนราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2539). **นิตยศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระธีระ จิตตโสภโณ (ขาวแจ้ง). (2555). **ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขาในโรงเรียนอนุบาลจันทบุรี**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พระบรรจง จิตตโกโร (ไชยเสนา). (2556). **การประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตของกลุ่มพุทธบ้านผำ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยวงรัตนราชวิทยาลัย.

- พระบุญชู กัลณา. (2551). การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระปลัดชัยวัฒน์ ธรรมบันเทิง. (2548). การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารจัดการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 11. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2547). รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2548). คู่มีชีวิตร. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสตรี - สฤชดีวงศ์.
- พระไพศาล วิสาโล. (2548). นโยบายปรัชญานิยมกับศีลธรรมและความผาสุกทางสังคม. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- พระมหาเกรียงศักดิ์ รัฐกุล. (2549). ผลของการให้คำปรึกษากลุ่มโดยการประยุกต์การคิดตามหลักโยนิโสมนสิการของศาสนาพุทธต่อความโกรธของนักเรียนวัยรุ่น. วิทยานิพนธ์จิตวิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พระมหาจตุพล พรหมมี. (2549). ปัญหาระเบียบวินัยของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พระมหาจำเริญ ปะการะโพธิ์. (2543). การดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระมหาถวัลย์ สังข์สุจิต. (2548). องค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กับโรงเรียนคาทอลิก. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระมหาบรรจง จันทคุตโต (แผ่นทอง). (2550). คุณภาพจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบันเทิง ปณฺธิโต (เครือจินดา). (2549). การประยุกต์พุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาประกาศิต รตนโชโต. (2552). พฤติกรรมการบริหารตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- พระมหาประกาศิต รตนโชโต. (2552). พฤติกรรมการบริหารตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

- พระมหาประทีป กิตติภโท (เกษรอินทร์). (2550). ผลการเรียนรู้โดยวิธีการสอนแบบสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ เรื่องไตรสิกขา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระมหาประยงค์ ไชสการี (อาญาเมือง). (2556). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาปัญจจะ กิตติเมโธ (ตีพิจารย์). (2555). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของ กรมสารวัตรทหารเรือ. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาไพโรจน์ กนโก. (2546). การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- พระมหาไพศาล ธมมทินโน (ยู่ยกระโทก). (2552). วิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาของ มนุษย์ อันมีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเมธา อภินนโท. (2556). ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สำนักเรียนวัดโสธรวราราม ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวิเชียร ปญญาวิชโร (จันโท). (2556). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธ ในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาศุภกิจ สุภกิจใจ (ภักดีแสน). (2556). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาศูนย์การเรียนชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมพร สุริโย. (2553). รูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของปัจจัยที่มีอิทธิพล ต่อประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- พระมหาสังเวียร ปญญาธโร (ศรีมันตะ). (2550). บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมา ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: ศึกษากรณี พระครูสุภาจากรวัฒน์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุริยา โอภาโส (ปั่นดี). (2553). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนววิถิพุทธ (ไตรสิกขา) เพื่อพัฒนาคุณธรรมด้านความมีวินัยและความรับผิดชอบในตนเองของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนจุลสมัยสงขลา. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม มหาวิทยาลัยทักษิณ.

- พระมหาเสกสรร จิรภาโส (จี้แสง). (2552). **การศึกษาวิเคราะห์หลักไตรสิกขาที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอาคม อานนโท (คมขำ). (2556). **หลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระรังสรรค์ พิมพ์ช่างทอง. (2549). **สภาพและปัญหาในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- พระศุภชัย บุตรเกษ. (2552). **การเปรียบเทียบความสามารถด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระหว่างการจัดกิจกรรมด้วยการอภิปรายกลุ่ม การจัดกิจกรรมแบบอริยสัจ 4 และการจัดกิจกรรมแบบไตรสิกขา**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระสวัสดิ์ เฉ็ดฉิม. (2550). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาชุมชน มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระสำรอง สณญโตะ (แสงทอง). (2556). **ศึกษารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิถิพุทธ กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านบ่อ ตำบลบ้านดง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พรินเนอร์, สเดฟาน. (2547). **ความสุขมวลรวมประชาชาติ: วิสัยทัศน์ในการพัฒนาของภูฏาน และปัญหาท้าทาย ในความสุขมวลรวมประชาชาติ: มุ่งสู่กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สอนเงินมีมา.
- พวงแก้ว พรพิพัฒน์. (2550). **ความสุขมวลรวมของภูฏาน**. วารสารเศรษฐกิจ และสังคม. 44(1), 1-3.
- พัชรี ศุภดิษฐ์. (2551). **อิทธิพลของการเปรียบเทียบทางสังคมและรายได้ต่อความสุขเชิงอัตวิสัย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พันธุ์ทิพย์ รามสูตร. (2545). **การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พาวดเยล, ฐากร เอส. (2547). **ความสุขมวลรวมประชาชาติ: บทสรรเสริญ**. กรุงเทพฯ: สอนเงินมีมา.
- พิชญรัตน์ บุญช่วย. (2549). **การศึกษากระบวนการสร้างภavana 4 โดยใช้หลักไตรสิกขา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิณ ทองพูน. (2549). **การเมืองและการปกครอง**. กรุงเทพฯ: เอ็มพันธ์.
- พิมลจรรย์ นามวัฒน์. (2540). **องค์การและการจัดการ หน่วยที่ 1-8**. กรุงเทพฯ: ชวนการพิมพ์.
- พิริยะ ผลพิรุฬห์ และคนอื่นๆ. (2550). **ความสุขกายสบายใจของคนเมือง**. นครปฐม: ประชากร และสังคม.
- พิสมัย วัฒนารสกุล. (2551). **ปัจจัยพยากรณ์ความสุขในชีวิตของพนักงานองค์การรัฐบาล และเอกชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พุทธทาส. (2534). **ภาษาคน ภาษาธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พุทธทาสภิกขุ(เงื่อม อินทปญฺโญ). (2552). **คู่มือมนุษย HANBOOK FOR MANKIND**. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2542). **ความสุขสามระดับ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป.). **วิธีแก้ปัญหาชีวิต**. กรุงเทพฯ: แสงธรรม.
- แพรวพรรณ พิเศษ. (2548). **โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้อย่างมีความสุขของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีวิทยาการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ไพฑูริย์ เจริญพันธุ์. (2530). **พฤติกรรมองค์การและการบริหาร**. กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.
- ไพฑูริย์ ช่างเรียน. (2532). **วัฒนธรรมการบริหาร**. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2527). **นโยบายและวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนา ปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภากาการพิมพ์.
- ภิญโญ สาร. (2526). **หลักการบริหาร**. กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว.
- ภูเบศร์ ปิ่นแก้ว. (2550). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของภาครัฐในจังหวัดเพชรบูรณ์**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ภูรดา ไทยสงวนวรกุล. (2556). **ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้การปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา คุณภาพชีวิตในการทำงานกับภาวะหมดไฟ กรณีศึกษาเจ้าหน้าที่พลศึกษาในเขตภาคกลาง**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มัลลิกา ต้นสอน. (2544). **การจัดการยุคใหม่**. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์พอร์เน็ท.
- มานพ นักการเรียน. (2555). **พระพุทธศาสนากับแนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต**. สืบค้นจาก <http://src.ac.th/web/index.php?option=content&task=view&id=976>
- มารศรี นุชแสงพลี. (2542). **เศรษฐกิจไทย**. กรุงเทพฯ: เพียร์สัน.
- แมนคอลล, มาร์ค. (2550). **ความเรียงว่าด้วยความสุขมวลรวมประชาชาติกับการพัฒนาในฐานต้นธารความสุขมวลรวมประชาชาติ 2 คิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- ยุคศรี อาริยะ. (2546). **โลกาภิวัตน์กับ Good Governance ในธรรมาภิบาลกับคอร์รัปชันในสังคม**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิไลทัศน์.
- รศรินทร์ เกรย์ และคนอื่นๆ. (2549). **ดัชนีความสุขจังหวัดชัยนาท และกาญจนบุรี**. สืบค้นจาก http://www.li.mahidol.ac.th/branch/pr_may.php
- รังสรรค์ ภิรมย์. (2552). **การวัดระดับความสุขของประชากรในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่**. การค้นคว้าแบบอิสระเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รัชนิวรรณ ช่างทำรองเท้า. (2550). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของภาคเอกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.

- รัตนา บุญมัธยะ. (2535). การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้าน: ประสบการณ์การทำงานใน 10 ปี องค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนาภาคอีสาน. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เริงชัย ต้นสุชาติ. (2551). ดัชนีวัดความสุข และความอยู่ดีมีสุขของประชากรอำเภอสันทราย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- เรียม ศรีทอง. (2542). พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน: ศาสตร์แห่งการพัฒนาชีวิตและสังคม. กรุงเทพฯ: เสนาธรรม.
- ฤทัยรัตน์ วรกิจใจดม. (2555). พุทธศาสนากับการมีชีวิตยืนยาว. สืบค้นจาก <http://www.crs.mahidol.ac.th/thai/rutairut.htm>
- ลมุล บุญชูดำ. (2554). ผลของการสอนแบบไตรสิกขาที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดแบบสามัญลักษณ์เรื่องหลักธรรมในวิถีไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเทศบาลศรีบุญยานุสรณ์ จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ลักขมี สุดดี. (2550). ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการทำงาน การสนับสนุนทางสังคม ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์การกับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลทั่วไป เขตภาคกลาง. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลัดดาวลัย พลชัย. (2552). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ลือชา วณรัตน์. (2549). ดัชนีความสุขทางรอดของคนไทย. กรุงเทพฯ: ปิยอนด์พับลิชชิ่ง.
- เลิศชาย ปานมุข. (2551). การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ. สืบค้นจาก <http://www.banpraknfe.com/webboard/index.php?board=7.0>.
- วนิดา กันตะกนิษฐ์. (2551). การพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยการสอนแบบไตรสิกขา. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วรภัทร โตรณะเกษม. (2542). การสร้าง Good Governance. วารสาร กสท. 10(10), 11.
- วรรณพร พรายสวาท. (2552). ความสัมพันธ์ระหว่างการฟังเพลงในขณะที่ทำงานกับความสุขในการทำงานของพนักงาน: ศึกษาเฉพาะกรณี พนักงานของบริษัทอิริคสัน (ประเทศไทย) จำกัด. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาขาวิชาจิตวิทยา อุตสาหกรรมและองค์การ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- วรรณสิริ สุจริต. (2553). บุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ อิทธิบาท 4 การสนับสนุนทางสังคม และพฤติกรรมความสุขในการทำงาน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วรรณภา ประยุกต์วงศ์ และคนอื่นๆ. (2551). ความสุขของบัณฑิตบริหารธุรกิจในมุมมองพุทธเศรษฐศาสตร์. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. 10(2), 5-8.
- วราศิริ วงศ์สุนทร. (2543). การเรียนรู้อย่างมีความสุข: การวิจัยรายกรณี ครูต้นแบบด้านการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัฒนา ระวังทุกข์. (2542). แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ: แอลทีเพรส.

- วารุณี ทีณา. (2554). การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ในด้านการเรียนรู้อย่างมี
ความสุขของผู้เรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544. วิทยานิพนธ์
 ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- วิษชุดา หุ่นวิไล. (2545). **มนุษย์สัมพันธ์ในการบริหารงานอุตสาหกรรม.** กรุงเทพฯ:
 สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- วิชัย แหวนเพชร. (2549). **มนุษย์สัมพันธ์ในการทำงานอุตสาหกรรม.** กรุงเทพฯ:
 มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2545). **กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ.** พิมพ์ครั้งที่ 3.
 กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- วิทยากร เชียงกุล. (2549). **แง่คิดจากภูฐาน: การพัฒนาเพื่อความสุขประชาชาติ.** ปทุมธานี:
 มหาวิทยาลัยรังสิต.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2545). **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น: สหรัฐอเมริกา อังกฤษ
 ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย.** กรุงเทพฯ: โฟร์เพช.
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2545). **การบริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ทิพย์สุทย์.
- วิลาพัฒน์ อรุณบุญนวลชาติ. (2549). **การพัฒนาโปรแกรมการฝึกการอบรมตามแนวทางไตรสิกขา
 เพื่อเสริมสร้างความมีวินัยในตนเอง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5.** วิทยานิพนธ์
 ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประถมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ. (2545). **ทฤษฎีองค์การ: ฉบับมาตรฐาน.** กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ. (2547). **ศัพท์การบริหารธุรกิจ.** กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- สเดห์ลิก, วลาดิเมียร์. (2547). **ความสุขมวลรวมประชาชาติ: แนวระบบเศรษฐกิจแบบคริสตจักร
 หรือการได้มาซึ่งสังคมในอุดมคติ (ยูโทเปีย).** กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- สนธยา พลศรี. (2545). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพฯ: อ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์.
- สมคิด บางโม. (2549). **จริยธรรมทางธุรกิจ.** กรุงเทพฯ: พัฒนวิทย์การพิมพ์.
- สมจิตรา กิตติมานนท์. (2553). **การบริโภคอาหารเจเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางไตรสิกขา.**
 วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเดช สีแสง. (2544). **คู่มือการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษา
 แห่งชาติ.** ชัยนาท: อมรการพิมพ์
- สมถวิล บุรีกุล และคนอื่นๆ. (2548). **โครงการขยายผลเพื่อนำตัวชี้วัดการบริหารจัดการที่ดีระดับ
 องค์การไปสู่ภาคปฏิบัติ.** กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สมบูรณ์ พรรณนาภพ. (2540). **หลักเบื้องต้นของการบริหารโรงเรียน.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ:
 อนงค์ศิลป์.
- สมพงศ์ เกษมสิน. (2526). **การบริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สมพงศ์ เกษมสิน. (2514). **การบริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เกษมสุวรรณ.
- สมพงษ์ เกษมสิน. (2546). **การบริหารงานบุคคลแนวใหม่.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- สมยศ นาวิการ. (2535). **การบริหาร.** กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- สมยศ นาวิการ. (2538). **การบริหาร (Management).** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

- สมศักดิ์ คงเที่ยง และคนอื่นๆ. (2545). การบริหารสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สังวร รัตนรักษ์. (2549). การบริหารคุณภาพโดยรวม. กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินต์ติ้ง.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2540). ทฤษฎีสังคมวิทยาเนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์ (2537). **หลักสูตรประกาศนียบัตรแนวคิดละตฤษฎี**. กรุงเทพฯ: รัตนพรชัย.
- สายชล วนาธรัตน์. (2550). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสุขในการเรียนวิชา **คณิตศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างการสอนโดยใช้วัจจักร การเรียนรู้ 4 MAT และการสอนแบบปกติ**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- สายทิพย์ สุขคติพันธ์. (2539). **อุดมการณ์พัฒนากับการสาธารณสุขมูลฐานในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สาโรช ไชยสมบัติ. (2543). **ความพึงพอใจในการทำงานของครูอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- สาสินี เทพสุวรรณ. (2550.) **ดัชนีความอยู่ดีมีสุขมวลรวมของคนไทย: ความสำคัญของภาค ประชาชน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545**. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). **เอกสารการพัฒนาดัชนีชี้ วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย**. สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=107>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). **เอกสารการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย**. สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=107>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2546). **คู่มืออธิบายและแนวทางปฏิบัติตาม พระราช กฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี**. กรุงเทพฯ: สิริบุตรการพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2553). **ริเริ่มพัฒนาเครื่องมือวัดผล การพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง**. สืบค้นจาก www.nesdb.go.th/portals/0/news/_common/CMU.pdf
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2554). **คู่มือการ ประเมินคุณภาพภายนอกรอบสาม (พ.ศ. 2554 - 2558) ระดับอุดมศึกษา ฉบับสถานศึกษา (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พฤศจิกายน พ.ศ. 2554)**. สมุทรปราการ: ออฟเซ็ทพลัส.

- สิรินทร แซ่ฉั่ว. (2553). **ความสุขในการทำงานของบุคลากรเชิงสร้างสรรค์:กรณีศึกษาอุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์กลุ่มสื่อและกลุ่มงานสร้างสรรค์เพื่อการใช้งาน**. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์การ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุคนธ์ สิกขโกศล. (2552). **ผลการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการไตรสิกขาเรื่ององค์ประกอบศิลป์ในรายวิชา 43101 ศิลปะ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6**. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- สุจิตรา อ่อนค้อม. (2553). **พรรณนะเรื่องความสุขในพุทธปรัชญา**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตรา สุขसार. (2545). **การพัฒนาเครื่องมือวัดคุณธรรม จริยธรรม ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของนักเรียนตามมาตรฐานโรงเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุชาดา จักรพิสุทธิ์. (2548). **ชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษามหาวิทยาลัยเที่ยงคืน**. สืบค้นจาก <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9562.html>
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2540). **การประเมินผลโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพฯ: เสี่ยงเชียง.
- สุณี เชื้อสุวรรณ. (2542). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาตนเองของพยาบาล**. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุณีย์ ผจญศิลป์. (2546). **ผลการสอนแบบไตรสิกขาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6**. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- สุดจิต นิमितกุล. (2543). **กระทรวงมหาดไทยกับการบริหารจัดการที่ดี การปกครองที่ดี (Good Governance)**. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- สุปราณี การพึ่งตน. (2542). **ผลการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการต่อความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล**. วิทยานิพนธ์การพยาบาลศึกษา สาขาวิชาพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุปรียา อีร์สิรานนท์. (2556). **การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการการเรียนรู้ในกรอบของไตรสิกขา กับทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุพจน์ พันธุ์ชูเพชร. (2538). **การศึกษากระบวนการบริหารงานของผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัด**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- สุพร ธรรมบัณฑิต. (2552). การศึกษาการคิดแบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องหลักธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จากการสอนแบบไตรสิกขา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- สุพล เครือมนอร์มย์. (2543). การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของ ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สุภกิจ กิจนามวา. (2555). พระพุทธศาสนากับเยาวชนไทย. สืบค้นจาก <http://www.learners.in.th/blogs/posts/336359>
- สุภาคย์ อินทองคง. (2550). บทความวิจัย เรื่อง การใช้หลักพุทธธรรมนำการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาพองค์กรรวม. สืบค้นจาก <http://th.wikipedia.org/wiki/พุทธธรรม>.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2543). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาณี สุชนะนาคินทร์. (2550). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขของประชาชนอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- สุภาภรณ์ นิยมสรวย. (2551). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาระบบเฝ้าระวังโรคความดันโลหิตสูง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุภาลักษณ์ ชัยอนันต์. (2540). มนุษย์สัมพันธ์ในองค์กร. กรุงเทพฯ: เอ็มพันธ์.
- สุรพงษ์ ชูเดช. (2542). ผลของการฝึกอบรมตามแนวทางไตรสิกขาที่มีต่อการพัฒนาวิสัยทัศน์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุรัสวดี ราชกุลชัย. (2543). การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จามจุรี.
- สุวิทย์ มูลคำ และคนอื่นๆ. (2542). Child center: Storyline method: การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ: ที.พี.พริน.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2549). การบริหารราชการแบบบูรณาการ. นนทบุรี: สหมิตร.
- สุวิมล ตีรการนันท์. (2549). ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสถียร เหลืองอร่าม. (2549). หลักการบริหารงานบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โพธิ์สามต้น.
- แสง รัตนมงคลมาศ. (2540). การระดมมวลชน และการมีส่วนร่วมของมวลชน การจัดตั้งองค์การ การนำและการตัดสินใจทางสังคม: เอกสารประกอบการบรรยาย. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- หุ้มเพ็ง พันธะจันทร์สุข. (2547). **สภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- เหม เวชกร. (2545). **สมุดภาพพระพุทธประวัติ ฉบับอนุรักษ์ภาพเขียนทางพระพุทธศาสนา**.
สืบค้นจาก www.84000.org/tipitaka/picture/fword.html.
- อคิน รพีพัฒน์. (2527). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย**.
กรุงเทพฯ: ศูนย์นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อคิน รพีพัฒน์. (2531). **ปัญหาการพัฒนาชนบท บทเรียนจากกรณีกกระบัตร์ โครงการพัฒนา
ชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อคิน รพีพัฒน์. (2547). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา**. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษา
นโยบายสาธารณสุข.
- อนุชิต เปรมปรี. (2553). **การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโดยใช้
หลักไตรสิกขา โรงเรียนปทุมรัตน์พิทยาคม อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด**.
วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อนุสรณ์ สุวรรณสทิศกร. (2539). **การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลต่อโครงการ กสช.
ปี 2528 อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อภิชัย มงคล และคนอื่นๆ. (2547). **รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาและทดสอบดัชนีชี้วัด
สุขภาพจิตคนไทยฉบับใหม่**. ขอนแก่น: โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์.
- อภิชัย มงคล และคนอื่นๆ. (2544). **รายงานวิจัยการศึกษาดัชนีชี้วัดความสุขของคนไทย**.
ขอนแก่น: พระธรรมขันธ์.
- อภิญา กังสนารักษ์. (2544). **รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิผลระดับ
คณะของสถาบันอุดมศึกษา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิสิทธิ์ อารวรางกูร. (2553). **การพัฒนาศักยภาพศูนย์ศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง
และประชาสังคม**. ขอนแก่น: มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดี.
- อมรา พงศาพิชญ์ และคนอื่นๆ. (2541). **องค์การให้ทุนเพื่อประชาสังคมในประเทศไทย**.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรวรรณ เฉลยนาค. (2553). **การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการคิดอย่างมี
วิจารณญาณจากการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขากับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ เรื่อง
งานประดิษฐ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- อวยชัย ชะบา. (2542). **เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร หน่วยที่ 9-15.
พิมพ์ครั้งที่ 2**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

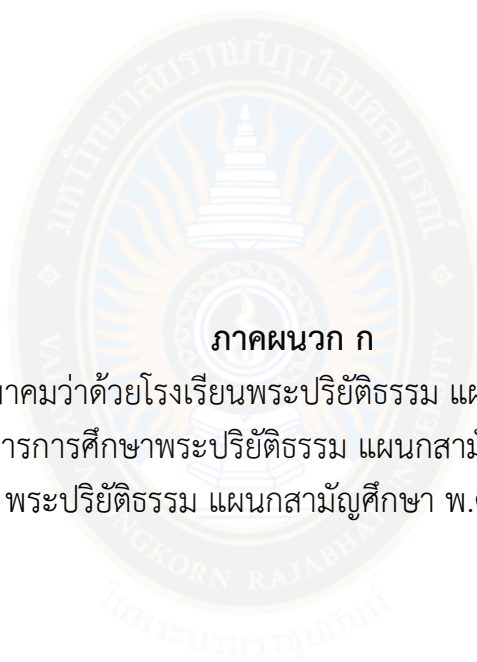
- อัครสรา สถาพรวงษา. (2551). **ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนจากครอบครัว บรรยากาศ จริยธรรมในงานกับความสุขในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลสังกัด กระทรวงสาธารณสุข กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**
- อัจรา รักยุติธรรม และคนอื่นๆ. (2552). **ดัชนีความสุข. สืบค้นจาก**
http://www.hppthai.org/hpp2005/07g_docreport/07gac016.pdf
- อัญชลี ดอกไม้. (2557). **พุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง. สืบค้นจาก**
<http://www.buddhabucha.net/buddhism-and-economy/>
- อัญมณี วัฒนรัตน์. (2556). **ภาวะผู้นำแบบพัฒนา การจัดการความสุขแบบเป็น-อยู่-คือ และความสุขในการทำงาน กรณีศึกษา: องค์การสร้างสุข. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์การ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์**
- อานันท์ ปันยารชุน. (2542). **มุมมองนายอานันท์. กรุงเทพฯ: มติชน.**
- อานันท์ ปันยารชุน. (2542). **ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีในมหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**
- อุทัยพรรณ สุดใจ. (2545). **การบริหารงานในองค์กร. กรุงเทพฯ: เอมพันธ์.**
- อุบล นนทฤทธิ. (2552). **ผลการสอนแบบไตรสิกขาที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง หลักธรรม ในรายวิชา ส 43102 สาระพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนศรีธวัชวิทยาลัย จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.**
- แอนนา สำราญ. (2550). **การวัดระดับความสุขของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล กมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต. รายงานการศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**
- Argyle, M., & A. (1991). **The Psychological causes of happiness. 8(1), 77-95.**
- Beane, J. A. (1991). **Curriculum Planning and Development. Boston: Allyn and Bacon.**
- Cooper. A.M. (1985). **How to supervise people. Ner York: McGraw – Hill.**
- Diener, E. (1994). **Assessing subjective well-being: Progress and opportunities. Social Indicators Research. 31(2), 483-498.**
- Frame, B. (2005). **Bhutan: a review of its approach to sustainable development. Development in Practice. 2(4), 216-221.**
- Ghiselli, E., & Brown, C. W. (1992). **Personal and industrial psychology. New York: McGraw – Hill.**
- Gilmer, V. H. (1971). **Industrial and organizational psychology. New York: McGraw– Hill.**

- Hausman, D. M., & Michael S. M. (2006). **Economic Analysis, Moral Philosophy, and Public Policy**. New York: Cambridge University Press.
- Koufman, H. F. (1994). **Participation Organized Activities in Selected Kentucky Localities**. New York: Agricultural Experiment Station Bulletins.
- Layard, R. (2005). **Happiness: Lessons from a new science**. New York: The penguin Press.
- Lock, (1976). **P5inciples of service marketing and management**. New Jersey: Prentice – Hall.
- McGill, V. J. (1968). **The Idea of Happiness**. 2nd ed. USA: Frederick A. Praeger.
- Mill, J. S. (1995). **Utilitarianism**. New York: The Library of Liberal Arts.
- Nussbaum, M. (1995). **Human Capabilities, Female Human Beings**. In **Women, Culture and Development**. New York: Oxford University Press.
- Porter, L. M. (1981). A student active need satisfactions in bottom and middle management jobs. **Journal of Applied Psychology**. 45(4), 1-10.
- Shin, D. C. & Johnson, D. M. (1978). Avowed Happiness. **Social Indicators Research**. 5(5), 475-491.
- Veenhoven, R. (1991). Is Happiness Relative. **Social Indicators Research**. 24(2), 2-32.
- Veenhoven, R. (1995). The Cross-National Pattern of Happiness: Test of Predictions Implied in Three Theories of Happiness. **Social Indicators Research**. 34(3), 33-51.
- Werthiem, W. F. (1981). **The Urgency Factor and Democracy: a Theoretical Contribution to Unrisd' Debate on Participation**. Geneva: UNRISD.
- Wittmann, P. (2003). **A Guide to happiness for the third millennium**. Chiang Mai: Sangsilp Printing.
- Zaleznick, A, et.al. (1990). **The Motivation Productivity and satisfaction of workers**. Boston: Harward University.

ภาคผนวก

GRAD VRU

ภาคผนวก ก

ประกาศมหาเถรสมาคมว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2553
ประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ว่าด้วยกลุ่มโรงเรียน
พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2555

GRAD VRU

ประกาศมหาเถรสมาคม
ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
พ.ศ. 2553

อาศัยอำนาจตามความในข้อ 2 ข้อ 3 (1) และข้อ 5 แห่งกฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ.2548 มหาเถรสมาคมจึงออกประกาศไว้ ดังนี้

หมวด 1
บททั่วไป

ข้อ 1 ประกาศนี้เรียกว่า “ประกาศมหาเถรสมาคม ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2553”

ข้อ 2 ประกาศนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นต้นไป
ข้อ 3 ในประกาศนี้

“โรงเรียน” หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

“ผู้รับใบอนุญาต” หมายความว่า เจ้าอาวาสวัดที่ขอจัดตั้งโรงเรียน หรือพระภิกษุที่เจ้าอาวาสวัดที่ขอจัดตั้งโรงเรียนมอบหมายเป็นสายลักษณะอักษร

“ผู้จัดการ” หมายความว่า เจ้าอาวาสวัดที่รับใบอนุญาตจัดตั้งโรงเรียน หรือพระภิกษุที่เจ้าอาวาสวัดที่ขอจัดตั้งโรงเรียนมอบหมายเป็นสายลักษณะอักษร

“ผู้อำนวยการ” หมายความว่า พระภิกษุผู้ทำหน้าที่ผู้บริหารโรงเรียน

“รองผู้อำนวยการ” หมายความว่า พระภิกษุหรือคฤหัสถ์ผู้ทำหน้าที่เป็นรองผู้บริหารโรงเรียน “บุคลากรทางการศึกษา” หมายความว่า ประธานกลุ่มโรงเรียน รองประธานกลุ่มโรงเรียน เลขานุการกลุ่มโรงเรียน ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ รวมทั้งผู้สนับสนุนการศึกษาซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่บริการ หรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดการขบวนการเรียนการสอน การนิเทศของโรงเรียน

“ครู” หมายความว่า พระภิกษุ และบุคลากรวิชาชีพผู้ทำหน้าที่ทางการเรียนการสอน ตลอดถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ

“นักเรียน” หมายความว่า พระภิกษุสามเณรในโรงเรียน

“กลุ่มโรงเรียน” หมายความว่า กลุ่มโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นตามประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

“พนักงานศาสนการด้านการศึกษา” หมายความว่า ครู และบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งได้รับค่าตอบแทนเป็นรายเดือนที่ได้รับการจัดสรรจากงบประมาณแผ่นดินหรืองบประมาณอื่น

หมวด 2

การจัดตั้ง ขยายชั้นเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ข้อ 4 การขออนุญาตจัดตั้ง ขยายชั้นเรียนโรงเรียน ให้ดำเนินการ ดังนี้

(1) ให้วัดที่จะขออนุญาตจัดตั้ง หรือขยายชั้นเรียนโรงเรียน จัดทำแผนงานในการบริหารจัดการที่ได้รับความเห็นชอบจากเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น จนถึงเจ้าคณะภาค ตามแบบ

คำขอที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด แล้วเสนอรายงานการขอจัดตั้ง ขยายชั้นเรียนไปที่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด

(2) เมื่อสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพิจารณาแล้ว ให้เสนอผ่านผู้ว่าราชการ จังหวัด ไปที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

(3) เมื่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติพิจารณาแล้ว มีความเห็นประการใดให้ เสนอคณะกรรมการพิจารณาให้ความเห็นชอบ แล้วให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาตินำเสนอมหา เถรสมาคม

(4) เมื่อมหาเถรสมาคมอนุญาตแล้ว ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ ออกใบอนุญาตการขออนุญาตจัดตั้ง ขยายชั้นเรียนโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร ให้ยื่นคำขอ อนุญาตต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และให้ดำเนินการโดยอนุโลมตาม (3) และ (4)

ข้อ 5 โรงเรียนที่จะขออนุญาตจัดตั้ง ขยายชั้นเรียน ต้องมีคุณสมบัติตามประกาศ คณะกรรมการ

ข้อ 6 เมื่อประกาศตั้งโรงเรียนแล้ว ให้ผู้รับใบอนุญาต หรือผู้จัดการ จัดให้มีผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการกำหนด

ข้อ 7 ให้โรงเรียนจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และตามที่มาหาเถรสมาคมประกาศกำหนดการเปิด ปิดภาคเรียน ให้อนุโลมตามที่ กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

ข้อ 8 ขนาดของโรงเรียน อัตรากำลังพนักงานศาสนการด้านการศึกษา และบุคลากร ทางการศึกษา ให้เป็นไปตามประกาศคณะกรรมการ

หมวด 3

การยุบรวม การเลิกดำเนินการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ข้อ 9 เมื่อปรากฏว่า ผู้รับใบอนุญาต หรือผู้จัดการ ไม่ควบคุมดูแลหรือละเลยโรงเรียน หรือ ฝ่าฝืน ไม่ปฏิบัติตามระเบียบ คำสั่ง หรือประกาศของผู้อนุญาตหรือคณะกรรมการ ซึ่งอาจก่อให้เกิด ความเสียหายอย่างร้ายแรง และคณะกรรมการเห็นสมควรยุบรวมหรือเลิกดำเนินการโรงเรียนให้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พิจารณาออกประกาศยุบรวมหรือเลิกดำเนินการโรงเรียน แล้วแต่ กรณิ

ข้อ 10 เมื่อผู้รับใบอนุญาตไม่ประสงค์จะดำเนินการจัดการเรียนการสอน หรือไม่มีนักเรียน หรือมีจำนวนนักเรียนไม่เป็นไปตามประกาศของคณะกรรมการ หรือมีเหตุที่โรงเรียนไม่สามารถ ดำเนินการต่อไปได้ ให้ผู้รับใบอนุญาตโดยความเห็นชอบของประธานกลุ่มโรงเรียนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เสนอขอยุบรวมเข้ากับโรงเรียนในสังกัดเดียวกัน หรือขอเลิกดำเนินการ แล้วแต่กรณี

กรณีตามวรรค 1 ในส่วนภูมิภาค หากผู้รับใบอนุญาตไม่เสนอขอยุบรวมหรือเลิกดำเนินการ โรงเรียน ให้ประธานกลุ่มโรงเรียนที่โรงเรียนตั้งอยู่เป็นผู้ขอให้ยุบรวมหรือเลิกดำเนินการโรงเรียน โดยข้อเสนอสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดไปที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ในส่วนกลาง ให้ประธานกลุ่มโรงเรียนที่โรงเรียนตั้งอยู่เป็นผู้ขอให้ยุบรวม หรือขอเลิก ดำเนินการโรงเรียน ไปที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยตรง

ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติพิจารณาประกาศยุบรวม หรือเลิกดำเนินการโรงเรียน แล้วแต่กรณี

ข้อ 11 เมื่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประกาศยุบรวม หรือเลิกดำเนินการโรงเรียนแล้ว ให้รายงานมหาเถรสมาคมทราบ

ข้อ 12 ทรัพย์สินที่เป็นสังฆาริทธิ์ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดซื้อให้เป็นทรัพย์สินของโรงเรียน เมื่อโรงเรียนถูกยุบรวม หรือเลิกดำเนินการโรงเรียน ให้ผู้รับใบอนุญาตดำเนินการ ดังนี้

(1) กรณีโรงเรียนยุบรวมให้นำทรัพย์สินของโรงเรียนที่ถูกยุบรวม ไปลงทะเบียนเพื่อใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนของโรงเรียนที่นำนักเรียนไปรวม ภายใน 30 วัน นับแต่วันประกาศยุบรวม

(2) กรณีโรงเรียนเลิกดำเนินการให้นำทรัพย์สินส่งสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด หรือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แล้วแต่กรณี ภายใน 30 วัน นับแต่วันประกาศเลิกดำเนินการ

(3) เอกสารหลักฐานทางการศึกษาของโรงเรียนที่ถูกยุบรวมให้นำไปรวมกับโรงเรียนที่รับรวม เอกสารหลักฐานทางการศึกษาของโรงเรียนที่เลิกดำเนินการให้นำส่งสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด หรือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แล้วแต่กรณี ภายใน 30 วัน นับแต่วันประกาศยุบรวม หรือเลิกดำเนินการ

ในกรณีที่ผู้รับใบอนุญาตไม่ดำเนินการตาม (1), (2), หรือ (3) ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติดำเนินการ แล้วแต่กรณี

หมวด 4

การดำเนินการของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ข้อ 13 ให้มีกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เพื่อส่งเสริม สนับสนุน นิเทศ ติดตาม การจัดการศึกษาของโรงเรียนภายในกลุ่ม การกำหนดขนาด อำนาจหน้าที่ จำนวนบุคลากร หลักเกณฑ์ วิธีการหรือเงื่อนไขอื่นใด ของกลุ่มโรงเรียน ให้เป็นไปตามประกาศคณะกรรมการ

ข้อ 14 ให้มีคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ประกอบด้วย ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม หรือผู้ที่ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมมอบหมาย เป็นประธานกรรมการ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นรองประธานกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกิน 4 รูป/คน เลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง เลขาธิการแม่กองธรรมสนามหลวง อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ประธานกลุ่มโรงเรียน จำนวน 5 รูป ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขาธิการสภาการศึกษา ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่กำกับดูแลกองพุทธศาสนศึกษา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด จำนวน 4 คน เป็นกรรมการ ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษา เป็นกรรมการและเลขานุการ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ประธานกลุ่มโรงเรียน และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้เสนอรายชื่อขอรับความเห็นชอบจากมหาเถร

สมาคม มีวาระคราวละ 4 ปี และอาจได้รับแต่งตั้งได้อีก การแต่งตั้งคณะกรรมการ ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเสนอมหาเถรสมาคมแต่งตั้ง

ข้อ 15 คณะกรรมการ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (1) กำหนดนโยบาย มาตรฐานและแผนการจัดการศึกษาโรงเรียน
- (2) ให้คำแนะนำ ส่งเสริมการจัดการศึกษาและการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษา
- (3) ให้ความเห็นชอบในการจัดตั้ง ขยายชั้นเรียน ยุบรวม เลิกดำเนินการโรงเรียน
- (4) พิจารณาวินิจฉัยคำร้องทุกข์
- (5) พิจารณาวินิจฉัย ขี้ขาดปัญหาข้อขัดข้องอื่นใดในการปฏิบัติตามประกาศนี้ คำวินิจฉัยของคณะกรรมการ ถือเป็นข้อยุติ
- (6) ออกระเบียบ คำสั่ง ประกาศ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาและการบริหารบุคลากรของโรงเรียน กลุ่มโรงเรียน
- (7) แต่งตั้งคณะอนุกรรมการตามที่เห็นสมควร

ข้อ 16 ให้มีการประชุมของคณะกรรมการ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมดที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในขณะนั้น จึงจะนับเป็นองค์ประชุม

ในกรณีประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุม ให้รองประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม หรือในกรณีทั้งประธานกรรมการและรองประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุม ให้ที่ประชุมเลือกกรรมการผู้หนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม การวินิจฉัยขี้ขาดของที่ประชุม ให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการผู้หนึ่งมีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงขี้ขาด

หมวด 5

บทเฉพาะกาล

ข้อ 17 ให้ถือว่าโรงเรียน ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ บุคลากรทางการศึกษา ครู นักเรียน และกลุ่มโรงเรียน ที่มีอยู่ก่อนประกาศฉบับนี้ใช้บังคับ เป็นโรงเรียน ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ บุคลากรทางการศึกษา ครู นักเรียน และกลุ่มโรงเรียน ตามประกาศมหาเถรสมาคมฉบับนี้

ข้อ 18 ให้ถือว่าครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ที่มีอยู่ก่อนประกาศฉบับนี้ใช้บังคับ เป็นผู้อำนวยการ ตามประกาศมหาเถรสมาคมฉบับนี้ และผู้ช่วยครูใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ที่มีอยู่ก่อนประกาศฉบับนี้ใช้บังคับ เป็นรองผู้อำนวยการ ตามประกาศมหาเถรสมาคมฉบับนี้

ประกาศ ณ วันที่ 1 เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2553

สมเด็จพระพุทธาจารย์
(สมเด็จพระพุทธาจารย์)

ภาคผนวก ข

ประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติ
ธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2555

GRAD VRU

ประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
ว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
พ.ศ. 2555

อาศัยอำนาจตามความในข้อ 13 และข้อ 15 (6) แห่งประกาศมหาเถรสมาคมว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2553 คณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จึงออกประกาศไว้ ดังนี้

ข้อ 1 ประกาศนี้ เรียกว่า “ประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2555”

ข้อ 2 ประกาศนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันที่ประกาศเป็นต้นไป

ข้อ 3 ในประกาศนี้

“โรงเรียน” หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

“คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียน” หมายความว่า คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ข้อ 4 ให้มีกลุ่มโรงเรียน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วยโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร จังหวัดนครปฐม ปทุมธานี สมุทรปราการ นนทบุรี สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร

กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วยโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา กระบี่ ตรัง ระนอง พังงา ภูเก็ต พัทลุง สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

กลุ่มที่ 3 ประกอบด้วยโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง ลพบุรี สระบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท อุทัยธานี สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี และประจวบคีรีขันธ์

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กลุ่มที่ 4 ประกอบด้วยโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก อุตรดิตถ์ พิจิตร ตาก และเพชรบูรณ์

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก

กลุ่มที่ 5 ประกอบด้วยโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มที่ 6 ประกอบด้วยโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดแพร่ น่าน พะเยา เชียงราย และลำปาง

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดลำปาง

กลุ่มที่ 7 ประกอบด้วยโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดขอนแก่น เลย หนองบัวลำภู

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดขอนแก่น

กลุ่มที่ 8 ประกอบด้วยโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดหนองคาย อุดรธานี สกลนคร และบึงกาฬ

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดหนองคาย

กลุ่มที่ 9 ประกอบด้วยโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี ยโสธร อำนาจเจริญ

และมุกดาหาร

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มที่ 10 ประกอบด้วยโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์

และนครพนม

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด

กลุ่มที่ 11 ประกอบด้วยโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ

และชัยภูมิ

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดสุรินทร์

กลุ่มที่ 12 ประกอบด้วยโรงเรียน ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี สระแก้ว

นครนายก ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

กลุ่มที่ 13 ประกอบด้วยโรงเรียน ซึ่งได้รับอนุญาตให้จัดตั้งโรงเรียนในวัดที่สังกัดคณะสงฆ์

จีนิกาย

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร

กลุ่มที่ 14 ประกอบด้วยโรงเรียน ซึ่งได้รับอนุญาตให้จัดตั้งโรงเรียนในวัดที่สังกัดคณะสงฆ์

อนัมนิกาย

ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร

ข้อ 5 สำนักงานกลุ่มโรงเรียน ทำหน้าที่ ดังนี้

(1) ประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาภายในกลุ่มโรงเรียน

(2) ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนให้สอดคล้องตามแผนการพัฒนาโรงเรียน

ภายในกลุ่มโรงเรียน

(3) นิเทศ กำกับ ติดตาม ตรวจสอบการจัดการศึกษาภายในกลุ่มโรงเรียน

(4) รวบรวมข้อมูลและพัฒนาระบบสารสนเทศโรงเรียนภายในกลุ่มโรงเรียน

(5) ปฏิบัติงานอื่นร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือตามที่ได้รับมอบหมาย

ข้อ 6 ให้มีคณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนประกอบด้วย ผู้จัดการ หรือผู้อำนวยการโรงเรียนละ 1 รูป เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิไม่เกิน 5 รูปหรือคน ผู้แทนไม่เกิน 5 รูปหรือคน เลขานุการกลุ่มโรงเรียน และผู้ช่วยเลขานุการกลุ่มโรงเรียน

การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แทนครูตามวรรคแรก ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ผู้บริหารโรงเรียนในกลุ่มโรงเรียนกำหนด

ข้อ 7 ให้มีการประชุมผู้บริหารโรงเรียนภายในกลุ่มโรงเรียน เพื่อดำเนินการเลือกประธานกลุ่มโรงเรียน รองประธานกลุ่มโรงเรียน และเลขานุการกลุ่มโรงเรียน โดยให้ที่ประชุมเลือกกรรมการผู้หนึ่งทำหน้าที่ประธานในที่ประชุม และให้ที่ประชุมดำเนินการเลือกประธานกลุ่มโรงเรียน จำนวน 1 รูป และรองประธานกลุ่มโรงเรียน จำนวน 1 รูป กรณีมีโรงเรียนมากกว่า 20 โรงเรียน ให้มีรองประธานกลุ่มโรงเรียน ในสัดส่วน 20 โรงเรียน ต่อ 1 รูป โดยคัดเลือกจากกรรมการโดยตำแหน่ง สำหรับเลขานุการกลุ่มโรงเรียน ให้ประธานกลุ่มโรงเรียนเป็นผู้คัดเลือก และผู้ช่วยเลขานุการกลุ่มโรงเรียน ให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดที่สำนักงานกลุ่มโรงเรียนตั้งอยู่เป็นผู้คัดเลือก และให้ประธานในที่

ประชุมส่งรายงานการประชุมให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ภายใน 15 วัน เพื่อดำเนินการให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียน

ให้ประธานคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นผู้แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียน

ให้ประธานกลุ่มโรงเรียน และรองประธานกลุ่มโรงเรียน ดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี กรณีพ้นตำแหน่งก่อนครบวาระ ให้เลือกผู้ดำรงตำแหน่งแทนจนครบวาระ

กรณีครบวาระการดำรงตำแหน่งของประธานกลุ่มโรงเรียนเหลือไม่ถึง 45 วัน ไม่ต้องเลือกผู้ดำรงตำแหน่งแทน และให้รองประธานกลุ่มโรงเรียน รูปที่ 1 หรือรูปที่ 2 ปฏิบัติหน้าที่แทนประธานกลุ่มโรงเรียน

ข้อ 8 ให้มีการประชุมคณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียน อย่างน้อยปีละ 4 ครั้ง การประชุมแต่ละครั้งต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมดจึงจะนับเป็นองค์ประชุม ในกรณีประธานกลุ่มโรงเรียนไม่มาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุม ให้รองประธานกลุ่มโรงเรียนเป็นประธานในที่ประชุม หรือในกรณีทั้งประธานกลุ่มโรงเรียนและรองประธานกลุ่มโรงเรียนไม่มาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุม ให้ที่ประชุมเลือกกรรมการผู้หนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม

การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานที่ประชุมออกเสียงชี้ขาด

การประชุมแต่ละครั้งให้แจ้งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ข้อ 9 คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียน มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- (1) กำหนดนโยบายและแผนพัฒนาภายในกลุ่มโรงเรียน
- (2) ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพในการบริหารงานโรงเรียนและงานวิชาการ
- (3) กำกับ ติดตาม ตรวจสอบ การบริหารจัดการโรงเรียนภายในกลุ่มโรงเรียน
- (4) ให้คำแนะนำและแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานของโรงเรียนภายในกลุ่มโรงเรียน
- (5) เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษา

- (6) ปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย

ข้อ 10 ผู้ดำรงตำแหน่งตามข้อ 6 พ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- (1) มรณภาพ หรือตาย
- (2) ลาออก
- (3) พ้นจากสมณเพศ
- (4) ครบวาระการดำรงตำแหน่ง
- (5) คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียน จำนวน 2 ใน 3 มีมติให้พ้นจากตำแหน่ง

ให้เลขานุการกลุ่มโรงเรียน พ้นจากตำแหน่งตาม (1) (2) หรือ (3) โดยอนุโลม หรือเมื่อประธานกลุ่มโรงเรียนพ้นจากตำแหน่ง หรือประธานกลุ่มโรงเรียนมีคำสั่งให้พ้นจากตำแหน่ง

ข้อ 11 ให้มีผู้สนับสนุนการศึกษา มีวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษา ทำหน้าที่ด้านวิชาการและประสานงาน ปฏิบัติหน้าที่ในกองพุทธศาสนศึกษา กลุ่มโรงเรียนละ 1 คน และให้มีผู้สนับสนุนการศึกษา มีวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษา ทำหน้าที่ด้านวิชาการ ปฏิบัติงาน

ประจำสำนักงานกลุ่มโรงเรียน จำนวน 1 คน ในกรณีมีโรงเรียนมากกว่า 20 โรงเรียน ให้มีเพิ่มขึ้นในสัดส่วน 10 โรงเรียน ต่อ 1 คน

ให้มีผู้สนับสนุนการศึกษา มีวุฒิไม่ต่ำกว่าอนุปริญญา ทำหน้าที่ธุรการ ประจำสำนักงานกลุ่มโรงเรียน กลุ่มโรงเรียนละ 1 คน

บุคลากรตามวรรคแรกและวรรคสองให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนเป็นผู้คัดเลือก แล้วเสนอผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษา ในฐานะกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ดำเนินการแต่งตั้ง

ข้อ 12 ให้สำนักงานกลุ่มโรงเรียน ได้รับเงินอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดินหรือ งบประมาณอื่น

ข้อ 13 ให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียน ภายใน 60 วัน นับตั้งแต่วันที่ประกาศนี้ใช้บังคับ

ข้อ 14 ให้ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษา ในฐานะกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา รักษาการให้เป็นไปตามประกาศนี้

บทเฉพาะกาล

ข้อ 15 ในกรณีที่ยังไม่มีคณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียน ให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียนที่มีอยู่เดิม ปฏิบัติหน้าที่ไปจนกว่าจะมีคณะกรรมการบริหารกลุ่มโรงเรียน ตามประกาศฉบับนี้

ข้อ 16 ให้ถือว่านักวิชาการกลุ่มโรงเรียน ผู้ประสานงานกลุ่มโรงเรียน ที่มีอยู่ก่อนประกาศฉบับนี้ ใช้บังคับเป็นผู้สนับสนุนการศึกษา ตามประกาศฉบับนี้

ประกาศ ณ วันที่ 24 เดือนกันยายน พ.ศ.2555

สมเด็จพระวันรัต

(สมเด็จพระวันรัต)

ประธานคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ภาคผนวก ค

รายชื่อผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4
ผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก (In-Depth Interview)

GRAD VRU

รายชื่อผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4
ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก (In-Depth Interview) ณ ห้องประชุมพุทธชินราชวรธาดา
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง/ที่อยู่
1.	พระครูกิตติรัตนานุกูล	ผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จ.พิษณุโลก
2.	พระครูพิทักษ์ชินรัตน์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดจันทร์วิทยา วัดจันทร์ตะวันออก จ.พิษณุโลก
3.	พระครูนิทัศน์บุญญากร	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดธรรมจักรวิทยา วัดธรรมจักร จ.พิษณุโลก
4.	พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวฑฒนเมธี	ผู้อำนวยการโรงเรียนโสภณวรคุณวิทยา วัดดอนไชย จ.ตาก
5.	พระชัยวัฒน์ จตตมโล	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไทรเหนือวิทยา วัดไทรเหนือ จ.นครสวรรค์
6.	พระมหาบุญศรี ชุตินิพนธ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดวาปีรัตนารามวิทยา วัดวาปีรัตนาราม จ.นครสวรรค์
7.	พระปลัดพิทักษ์ ปญญาวโร	ผู้อำนวยการโรงเรียนคีรีวงศ์วิทยา วัดคีรีวงศ์ จ.นครสวรรค์
8.	พระอมรเมธี	ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีนภเขตวิทยา วัดตากฟ้า จ.นครสวรรค์
9.	พระครูสิริปัญญาสุนทร	ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเสาหิน วัดเสาหิน จ.อุตรดิตถ์
10.	พระครูปราโมชสีธานุยุต	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองไฉ้วิทยา วัดหนองไฉ้ จ.สุโขทัย
11.	พระพิทักษ์ สิริภทโท	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเหมื่อนนาวิทยา วัดเหมื่อนนา จ.สุโขทัย
12.	พระมหานิยม ติสสวโร	ผู้อำนวยการโรงเรียนราชธานีวิทยาลัย วัดราชธานี จ.สุโขทัย
13.	พระปลัดวุฒิพงษ์ กิตติวณโณ	ผู้อำนวยการโรงเรียนปริยัติสามัญวัดไพรสมณฑา วัดไพรสมณฑาศักดาราม จ.เพชรบูรณ์
14.	พระศรีพัชโรดม	ผู้อำนวยการโรงเรียนปริยัติสามัญวัดมหาธาตุ วัดมหาธาตุ จ.เพชรบูรณ์
15.	พระมหาเสถียร เหมวณโณ	ผู้อำนวยการโรงเรียนปริยัติสามัญวัดคฤหบดีสงฆ์ วัดคฤหบดีสงฆ์ จ.กำแพงเพชร

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง/ที่อยู่
16.	พระเมธีธรรมประนาท	ผู้อำนวยการโรงเรียนหลวงพ่อเพชรวิทยา วัดท่าหลวง จ.พิจิตร
17.	พระปลัดณรงค์ธรรม กตธมโม	เลขานุการ กลุ่ม 4 วัดท่าหลวง จ.พิจิตร
18.	นางธัญวรรณ ก่องดาวงค์	นักวิชาการ กลุ่ม 4 89/152 ต.บึงพระ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
19.	พระมหานิชยม ติสสุวโร	ผู้อำนวยการโรงเรียนราชธานีวิทยาลัย วัดราชธานี จ.สุโขทัย
20.	นายปรีวัฒน์ ปกรณ์สกุลชาติ	ครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนสาธิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช จ.พิษณุโลก
21.	นายลอย แดงอ้อม	ครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนวัดจันทร์วิทยา จ.พิษณุโลก

ภาคผนวก ง

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

GRAD VRU

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)
ณ ห้องประชุมพุทธชินราชวรธาดา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง/ที่อยู่
1.	พระครูสิริรัตนานวัตร, รศ.ดร	อาจารย์ประจำสาขาวิชาศาสนาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
2.	พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร.	รักษาการหัวหน้าฝ่ายวางแผนและวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
3.	พระครูสุเมธธรรมธาตา	เจ้าอาวาสวัดคลองกระจง อำเภอสุวรรณคโลก จังหวัดสุโขทัย
4.	พระมหาวิโรเทพ โชติธมฺโม	เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย วัดราษฎร์ศรีธาราม จังหวัดสุโขทัย
5.	พระใบฎีกาสุทศ ปฏิภาณ	พระธรรมวิทยากรคลินิกคุณธรรม วัดสระไม้แดง อำเภอเมือง จังหวัด พิษณุโลก
6.	พระมหาวรพล วรพล	หน่วยอบรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม วัดท่าหลวง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร
7.	พระมหาสุทัศน์ อุชฺจาโร	เลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัดตาก วัดโคกพูล อำเภอเมือง จังหวัดตาก
8.	ผศ.ดร.อภิพัทธ์ วิศิษฎ์ใจงาม	อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาต่างประเทศ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
9.	นายวุฒิ หมื่นสิน	อาจารย์ประจำสาขาวิชาหลักสูตร และการสอน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

ภาคผนวก จ

แบบตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

GRAD VRU

แบบตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

.....

คำชี้แจง

1. โปรดพิจารณาองค์ประกอบของเครื่องมืองานวิจัยในทุกประเด็น แล้วให้คะแนนตามความสอดคล้องเชิงโครงสร้าง และเนื้อหา
2. จงทำเครื่องหมาย ✓ ในระดับความคิดเห็น ดังนี้

ค่าคะแนน +1	หมายถึง	มีความสอดคล้อง
ค่าคะแนน 0	หมายถึง	มีความสอดคล้องแต่ยังไม่มี ความชัดเจนต้องปรับปรุง
ค่าคะแนน -1	หมายถึง	ไม่มีความสอดคล้อง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปสำหรับผู้บริหารโรงเรียน ครู อาจารย์

ชื่อ	ข้อความ	ความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
		สอดคล้อง (+1)	ไม่แน่ใจ (0)	ไม่สอดคล้อง (-1)	
1	อายุ ☐ ต่ำกว่า 30 ปี ☐ 31 – 35 ปี ☐ 36 – 40 ปี ☐ 41 – 45 ปี ☐ 46 – 50 ปี ☐ ตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป				
2	พรรษา ☐ ต่ำกว่า 5 พรรษา ☐ 6 – 9 พรรษา ☐ 10 พรรษาขึ้นไป				

ข้อ	ข้อความ	ความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
		สอดคล้อง (+1)	ไม่แน่ใจ (0)	ไม่สอดคล้อง (-1)	
3	วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี ☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก				
4	วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ☐ เปรียญตรี (ประโยค 1-2 –ป.ธ.3 ☐ เปรียญโท (ป.ธ.4,5,6) ☐ เปรียญเอก (ป.ธ.7,8,9)				
5	ตำแหน่งหน้าที่ ☐ พระสังฆาธิการ ☐ ครู-อาจารย์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม				

ข้อมูลทั่วไปสำหรับผู้เรียน

ข้อ	ข้อความ	ความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
		สอดคล้อง (+1)	ไม่แน่ใจ (0)	ไม่สอดคล้อง (-1)	
1	อายุ ☐ ต่ำกว่า 15 ปี ☐ 15 - 17 ปี ☐ ตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป				
2	สถานภาพ ☐ พระภิกษุ ☐ สามเณร				
3	กำลังศึกษาในชั้น (แผนกสามัญ) ☐ มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ☐ มัธยมศึกษาปีที่ 4-6				

GRAD VRU

ตอนที่ 2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระดับความสุขของพระภิกษุและสามเณร

ข้อความ	ความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
	สอดคล้อง (+1)	ไม่แน่ใจ (0)	ไม่สอดคล้อง (-1)	
ประเด็นที่ 1 ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว				
1. คนในครอบครัวมีความรักใคร่ใช้เหตุผลในการอยู่ร่วมกัน				
2. คนในครอบครัวไม่เบียดเบียนซึ่งกันละกัน				
3. คนในครอบครัวเกื้อกูลกัน				
4. การทำกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัว				
5. คนในครอบครัวไม่ทะเลาะกัน/ขัดแย้งกัน				
ประเด็นที่ 2 ด้านสถานการณ์ทางการเงิน				
1. การหารายได้ในทางสุจริต				
2. การเก็บออมเงินไว้ใช้ในอนาคต				
3. ไม่ใช่เงินเพื่อเล่นการพนัน				
4. การใช้จ่ายอย่างประหยัด				
5. ความสามารถในการจัดการภาระหนี้สิน				
ประเด็นที่ 3 ด้านสิ่งแวดล้อม				
1. การรักษาสภาพอาคารหรือที่พักอาศัย				
2. การดูแลสภาพแวดล้อมของที่พักอาศัย				
3. การดูแลสภาพแวดล้อมของอาคารเรียน				
4. การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า				
5. การผลิตของใช้จากวัสดุที่เหลือใช้				
ประเด็นที่ 4 ด้านสังคมและเพื่อนฝูง				
1. มีความเป็นมิตรกับเพื่อนบ้าน				
2. การทำงานกับเพื่อนร่วมงาน/ร่วมห้องเรียนอย่างมีความสุข				
3. การขัดแย้งหรือทะเลาะกับเพื่อน				
4. การใช้ชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง				
5. ความขัดแย้งเอารอดเอาเปรียบของสังคมในปัจจุบัน				

ข้อความ	ความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
	สอดคล้อง (+1)	ไม่แน่ใจ (0)	ไม่สอดคล้อง (-1)	
ประเด็นที่ 5 ด้านสุขภาพ				
1. ภาวะการเจ็บป่วยในปัจจุบัน				
2. ความสามารถในการดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง				
3. รู้จักข่มอารมณ์เพื่อทำให้รู้สึกสบายใจ				
4. การควบคุมการกังวลในเรื่องราวใดๆ				
5. การจัดการระบบสาธารณสุขโรค				
ประเด็นที่ 6 ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล				
1. สามารถสร้างความมั่นคงในชีวิตได้				
2. สามารถดูแลความมั่นคงในทรัพย์สินที่มีอยู่				
3. ดำเนินชีวิตอย่างมีอิสระ				
4. ความสามารถในการแสดงความคิดเห็น				
5. การมีส่วนร่วมกับสังคม ชุมชน				

ภาคผนวก ฉ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

GRAD VRU

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
การวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุข
ของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4

คำชี้แจง

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ที่เป็นกรอบแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีความรู้ ความสามารถในการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการสร้างความสุข ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการสร้างความสุขของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในปัจจุบันและอนาคต การให้ข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยขอให้ท่านตอบคำถามตามความเป็นจริงที่ท่านรู้และประสบอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งคำตอบทุกคำตอบของท่าน ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับทุกข้อคำตอบ และจะนำเสนอข้อมูลที่เป็นภาพรวมเท่านั้น โดยขอให้ท่านศึกษาประเด็นคำถามต่างๆ ที่แนบมาพร้อมนี้ จนเข้าใจแล้ว จึงจะทำการพูดคุยกับนักวิจัยในประเด็นคำถามต่างๆ เหล่านี้ต่อไป ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องทั้งหมดหรือเป็นบางส่วนขอให้ท่านตอบเท่าที่ท่านมีข้อมูล

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ตอบแบบสัมภาษณ์ในครั้งนี้ ด้วยความขอบพระคุณยิ่ง

พระมหาธีรเดช โพธิ์ทอง

นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ข้อมูลทั่วไปสำหรับผู้เรียน

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หรือเติมข้อความลงในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน

1. อายุ

ต่ำกว่า 15 ปี

15 - 17 ปี

ตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป

2. สถานภาพ

พระภิกษุ

สามเณร

3. กำลังศึกษาในชั้น (แผนกสามัญ)

มัธยมศึกษาปีที่ 1-3

มัธยมศึกษาปีที่ 4-6

GRAD VRU

ตอนที่ 2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระดับความสุขของพระภิกษุและสามเณร

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความแล้วพิจารณาว่าสภาพความสุขของท่านเป็นอย่างไร แล้วเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในตารางข้อความ ให้ตรงกับความเป็นจริงโดยมีเกณฑ์วัด 4 ระดับ ดังนี้

- 4 หมายถึง ระดับที่มีความสุขมากที่สุด
 3 หมายถึง ระดับที่มีความสุขมาก
 2 หมายถึง ระดับที่มีความสุขน้อย
 1 หมายถึง ระดับที่มีความสุขน้อยที่สุด

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น			
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว				
1. คนในครอบครัวมีความรักใคร่ใช้เหตุผลในการอยู่ร่วมกัน				
2. คนในครอบครัวไม่เบียดเบียนซึ่งกันละกัน				
3. คนในครอบครัวเกื้อกูลกัน				
4. การทำกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัว				
5. คนในครอบครัวไม่ทะเลาะกัน/ขัดแย้งกัน				
ด้านสถานการณ์ทางการเงิน				
1. การหารายได้ในทางสุจริต				
2. การเก็บออมเงินไว้ใช้ในอนาคต				
3. ไม่ใช้เงินเพื่อเล่นการพนัน				
4. การใช้จ่ายอย่างประหยัด				
5. ความสามารถในการจัดการภาระหนี้สิน				
ด้านสิ่งแวดล้อม				
1. การรักษาสภาพอาคารหรือที่พักอาศัย				
2. การดูแลสภาพแวดล้อมของที่พักอาศัย				
3. การดูแลสภาพแวดล้อมของอาคารเรียน				
4. การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า				
5. การผลิตของใช้จากวัสดุที่เหลือใช้				
ด้านสังคมและเพื่อนฝูง				
1. มีความเป็นมิตรกับเพื่อนบ้าน				
2. การทำงานกับเพื่อนร่วมงาน/ร่วมห้องเรียนอย่างมีความสุข				
3. การขัดแย้งหรือทะเลาะกับเพื่อน				
4. การใช้ชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง				
5. ความขัดแย้งเอารัดเอาเปรียบของสังคมในปัจจุบัน				

ข้อความ	ระดับความคิดเห็น			
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านสุขภาพ				
1. ภาวะการเจ็บป่วยในปัจจุบัน				
2. ความสามารถในการดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง				
3. รู้จักชมอารมณ์เพื่อทำให้รู้สึกสบายใจ				
4. การควบคุมการกังวลในเรื่องราวใดๆ				
5. การจัดการระบบสาธารณสุขโลก				
ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล				
1. สามารถสร้างความมั่นคงในชีวิตได้				
2. สามารถดูแลความมั่นคงในทรัพย์สินที่มีอยู่				
3. ดำเนินชีวิตอย่างมีอิสระ				
4. ความสามารถในการแสดงความคิดเห็น				
5. การมีส่วนร่วมกับสังคม ชุมชน				

ประเด็นสัมภาษณ์เชิงลึก

**ตอนที่ 3 การสร้างความสุขของพระภิกษุและสามเณร ในอดีต ปัจจุบัน ปัญหาอุปสรรคและ
แนวทางพัฒนาในอนาคต**

คำชี้แจง โปรดให้ข้อเสนอแนะในประเด็นต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว

1. ในอดีตที่ผ่านมา ท่านคิดว่าความสัมพันธ์ของท่านกับบุคคลในครอบครัวเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ในปัจจุบัน ท่านคิดว่าความสัมพันธ์ของท่านกับบุคคลในครอบครัวเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ในอนาคต หากต้องการให้เกิดความสุขขึ้นกับตัวท่านและบุคคลในครอบครัว ท่านคิดว่าควรมี
วิธีการอย่างไร ในการสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประเด็นที่ 2 ด้านสถานการณ์ทางการเงิน

1. ในอดีตที่ผ่านมา ท่านมีวิธีการหาเงิน การใช้จ่ายเงิน การเก็บออมเงินของท่าน และครอบครัวอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ในปัจจุบัน ปัญหาทางการเงินเป็นตัวบั่นทอนความสุขของท่านและบุคคลในครอบครัวหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ในอนาคต หากต้องการให้ตัวท่านและบุคคลในครอบครัวมีความสุข ท่านจะมีหลักการในการบริหารเงินได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประเด็นที่ 3 ด้านสิ่งแวดล้อม

1. ในอดีตที่ผ่านมา สิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ในปัจจุบัน ท่านคิดว่าสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยมีส่วนสำคัญต่อการศึกษาเล่าเรียนหรือไม่

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ในอนาคต หากต้องการให้เกิดความสุขขึ้นกับตัวท่านและบุคคลในครอบครัว ท่านคิดว่าควรมีวิธีการอย่างไร ในการพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้นได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประเด็นที่ 4 ด้านสังคมและเพื่อนฝูง

1. ในอดีตที่ผ่านมา ท่านเข้าร่วมทำกิจกรรมกับสังคม หรือมีส่วนร่วมกับสังคมในการพัฒนาท้องถิ่น ชุมชน อะไรบ้าง และท่านมีวิธีการอย่างไร ในการเข้าร่วมกิจกรรม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ในปัจจุบัน ท่านเข้าร่วมทำกิจกรรมกับสังคม หรือมีส่วนร่วมกับสังคมในการพัฒนาท้องถิ่น ชุมชน อะไรบ้าง และท่านมีวิธีการอย่างไร ในการเข้าร่วมกิจกรรม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ในอนาคต หากต้องการให้ท้องถิ่น ชุมชนเกิดการพัฒนา จนทำให้ท่านและครอบครัว เพื่อนฝูงมีความสุข ท่านจะมีวิธีการอย่างไรในการเข้าร่วมกับสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประเด็นที่ 5 ด้านสุขภาพ

การสร้างความสุขของพระภิกษุและสามเณร (ให้เล่าอย่างละเอียด)

1. ในอดีตของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ในปัจจุบัน สภาพปัญหา ของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ในอนาคตท่านพัฒนาการสร้างความสุข มีอะไรบ้าง และเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

GRAD VRU

ประเด็นที่ 6 ด้านเสรีภาพส่วนบุคคล

1. ในอดีตที่ผ่านมา ท่านมีสิทธิเสรีภาพในตนเอง และครอบครัว มากน้อยแค่ไหน ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น มีอะไรเป็นสาเหตุ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ในปัจจุบัน ท่านมีสิทธิเสรีภาพในตนเอง และครอบครัว มากน้อยแค่ไหน ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น มีอะไรเป็นสาเหตุ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ในอนาคต หากต้องการให้ตัวท่าน ครอบครัวของท่าน มีสิทธิเสรีภาพ และมีความสุขในสังคม ท่านจะมีวิธีการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณอย่างยิ่งในการตอบแบบสอบถาม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	พระมหาธีรเดช โพธิ์ทอง (ฉายา ธีรวฑฒโน)
วัน เดือน ปี เกิด	20 มกราคม 2517
สถานที่เกิด	จังหวัดพิษณุโลก
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2533	นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดท่าหลวง จังหวัดพิจิตร
พ.ศ. 2535	เปรียญธรรม 4 ประโยค สำนักเรียนวัดท่าหลวง จังหวัดพิจิตร
พ.ศ. 2540	อนุปริญญาศิลปศาสตร สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก
พ.ศ. 2542	ครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก
พ.ศ. 2546	รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา จังหวัดนครสวรรค์
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2551	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร
พ.ศ. 2552-ปัจจุบัน	ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	- รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ.พิษณุโลก - อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ - กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 - กรรมการที่ปรึกษาโรงเรียนสาธิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช - พระปริยัตินิเทศประจำจังหวัดพิษณุโลก วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
ที่ทำงานปัจจุบัน	วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
สมณศักดิ์	ได้รับแต่งตั้งเป็น “พระครูปลัดเถรานุวัตร” พระครูปลัดฐานานุกรม ของพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระ ธรรมเสนานุวัตร เจ้าอาวาสวัดพระศรีรัตนมหาธาตุและรองเจ้า คณะภาค 5